

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

XV. KÖTET.

ÍRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1891.

FIRCHE3 I. ÉS F. UTÓDA : NITSMANN J. KÖNYVNYOMDÁJA

TARTALOM.

Lap.

Z. Fejezet 1—66-ig.

Beszédek : Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán miniszterelnök beszédei a közigi, törvényjavaslatról.

II. Fejezet 69—116-ig.

Törvények: 1870: XLII. A köztörvényhatóságok rendezéséről. — 1871 : XVIII. A községek rendezéséről. (Kivonat.)

III. Fejezet 119—302 ig.

A külpolitikai viták. — Plevna feladása. — A czukoradóruli viták az országgyűlés bezártáig.

IV. Fejezet..... . 305—361-ig.

A közös ügyi viták. — A közös ügyi egyezmények következményei. — Az országgyűlés szelleme és alkatrészei. — A sajtó és közhangulat. — A személyi ellenzék alakulása.

I. FEJEZET.

Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán miniszterelnök beszédei
a közig, törvényjavaslatról.

Szilágyi Dezső.

A megyebizottságokrul. — Január 15. (Kivonat.)

Tisztelt ház! Nézetem szerint ezen javaslat értéke felett két szempontnak kell dönteni; az egyik az, váljon oly irányban indítja-e meg közigazgatási reformjainkat, mely helyes, mely többi alkotásainknál, melynek az első láncszemét képezi, keresztülvihető-e; a másik az, ha váljon azon célok, melyeket a minister elősorol, keresztülvihetők-e?

A közigazgatási reformoknál én három lényeges kelléket követelek:

1. Kívánom, hogy megteremtse azt, mi eddig e téren hiányzott, t. i. egy közös orgánomot.

2. Hogy az ellenőrzés mind a kormány, mind a kormányzottak részéről szerveztessék.

3. A két első feltétel létesítése után kezdeményeztessék a központon elintőzettek decentralizációja és némely teendők tétessenek át ezen megalkotott közigazgatási elintőzési körébe.

A javaslat lényege és iránya a fentebbi szempontoknak mindhárom tekintetben megfelel, mert teremt egy orgánomot, melynek úgy a kommunális, mint a közigazgatás minden ágai a törvényhatóság területén alá vannak rendelve; másodszer e javaslat az önkormányzat jelen rendszerének fenntartása mellett megteremti az életerős formákat az állami kontroll

gyakorlatára és biztosítására annak, hogy az állami akarat a legutolsó rétegig hatályosan fog működni és másrésztül a nagy testületek ellenőrzésére gyakorlati formát teremt, mert a hivatalnoki és nem hivatalnoki elemet egy collegiumba egyesíti; harmadszor, mert a megalkotott collegiumnak az állami és kormányzottak által gyakorlandó controllra a szükséges hatalom megadatik, bir utasítási, határozó joggal és ezenfelül valóóságos bíraskodó hatósággal.

Felesleges fejtegetni uraim, hogy ha a javaslat lényege a három kiemelt szempontbul áll, akkor az valóóságos szükségét pótol, felesleges fejtegetnem, hogy eddig nem volt a törvényhatóságok területén egy orgánus, amelynek a közigazgatás minden ágai alá lettek volna rendelve, felesleges fejtegetnem, hogy az állami controll gyakorlatára a törvényhozás területén semmi szervezet sem létezett, az állami controllt a kormány a központbul gyakorolta, midőn a felek panaszkodtak, az egyes közegek jelentéseket tettek; az eddigi ellenőrzés azomban a kormányzottak részéről sem volt életerős. Mert erre nem elég az, hogy nagyszámú gyűlések összejöjjenek, feleletre vonják a tisztviselőket, meghallgathatják a tett intézkedések és mulasztások miatt. Nézetem szerint az a hatályos ellenőrzés, mely nem szemlélődik, de intézkedik és végez. Az állam, mind a kormányzottak részéről az életerős ellenőrzés, ha mindkét akarat közegének befolyást engedünk a közigazgatási decernatumok keletkezésére, ha a végrehajtás irányát ezen közegek magában a törvényhatóságban intézik el.

Helyesnek tartom, hogy a közigazgatás teendői közül egy kört elkülönít; helyesnek tartom, hogy az intéző kört megalapítván, minden teendőt ezen körre bizza, az előleges intézkedés és utasítás hatáskörével is megbizza, hogy ezen collegiumban a hivatalos és nem hivatalos elemeket összekapcsolja és mindkettőnek egyenlő határozás! jogot ad. Helyeslem, hogy a főispánt a felelősségi joggal felruházza, hogy a bizottság összejötteig a haladékat nem szenvedő ügyekben intézkedési joggal felruházza.

Bizton mondhatom, hogy ezek nagy javítások és megszünteti bennünk azon kételyeket, mely eddig bizalmatlanná tett, örömmel fogadjuk ezen javaslatot azért is, mert ez hatályos ellenőrzést alapít meg parallel az állami ellenőrzéssel.

Én, t. ház, nem nyughatnám meg abban, hogy az összhang fenntartása nem ily vegyes, de a kormány által kinevezett egyénre bízassék, nem továbbá azért sem, mert a hatalomnak egy kézbeni összpontosítása teljesen lehetetlenné teszi a jó ellenőrzést, nem nyughatnám meg ebben azért sem, mert mellőzhetlen, hogy a törvényhozás hatásköréből némely teendők ezen orgánumhoz áttéssenek és azt sem tartanám helyesnek, hogy ez a hatóság hatáskörén kívül álló közeg legyen, mert ez a hatóság jogát kevesbítené.

Másrészt nőm fogadhatnám el azt sem, hogy az összhang az állami közegek teendőinek a megyére való átruházása által eszközöltessék, nem, mert ha a kormány által javasolttal analog intézmény nem állítatok fel, a jelen rendszer mellett az állami szervezés

rendezése teljesen lehetetlen; hanem a törvényhatósági hatáskör megnagyobbítása az állami közigazgatásnak a megyérei átruházása mellett az állami ellenőrzés megmaradna azon gyenge és hatálytalan alakban, mélyben eddigi szűkebb hatáskörét sem volt képes teljesíteni.

Én a szélsőbal javaslatát azért sem fogadhatnám el, mert annak daczára, hogy ez a törvényhatósági rendszer kiszélesbítését ajánlja, a kormányzottak által az ügyek elintézésére gyakorolható befolyásának nem teremt orgánumot, gyakorolható formákat.

Azt méltóztatik-o gondolni, hogy miután az állami közigazgatás minden ága a törvényhatóság választott orgánumaira átruháztatok és a közigazgatás az eddigi módon ellenőriztetik, ez a közigazgatás alulról jövő ellenőrzését pótolni képes, képes-e biztosítani azt, hogy a végrehajtó közeg a törvények határai közt maradjon, képes-e biztosítani azt, hogy azon érdekek és tényezők figyelembe vétessenek a regulatív hatalom gyakorlásánál, amely érdekek és tényezők miatt van az önkormányzati befolyás éppen biztosítva. Ezt én fatális illúzióknak tartom és azt hiszem, hogy ha egyszer be van bizonyítva, hogy az állami igazgatás eddigi szűkebb körében, melylyel bírtak a törvényhatósági tisztviselők, a megye és város, nem voltak képesek erős kontrollt gyakorolni, midőn tehát képviselő úr javaslata szerint az ügyek megszorodnának, erre még kevésbé lennének képesek.

Tehát nem tartottam volna helyesnek, ha mindazon hatáskört, melylyel a col légi uniót felruházták, egyes

embernek vagy a törvényhatóságnak adatott volna. Általában azon eszmével meg kell barátkozni, hogy ha jó ellenőrzést akarunk, az ellenőrzést a nagy testületektől el kell vennünk és azt a delegáltakra kell bízni, kik ezt nemcsak jognak, de kötelességnek tekintendők.

Ezen indokoknál fogva én a felállítandó orgánum szerkezetét, alapelveit helyeslem; kívánom, hogy ezen alapelvektől el ne térjünk, a hatóságok szerkezetét tartsuk fenn, a hivatali és nem hivatali elemek concurrálását kívánom, hogy figyelemmel legyünk az alsó és felső controllra.

Jól tudom, hogy e részben még további alkotásokra is lesz szükségünk, jól tudom, hogy nem elég az ellenőrzést gyakorlati és életképző formákban szervezni. A jó közigazgatás biztosítója az ellenőrző fórumok kimerítő és helyes organizációjában rejlik. De ezek megszabásánál nemcsak az államakarat pontos végrehajtása nem elég, nemcsak a kormányzottak érdekeit kell figyelembe venni, de van egy másik orgánum, melynek teendőjét ezen bizottság fogja végezni, és a contentiosus forum, mely a jogorvoslatra fórumot, formákat és biztosítékot nyújt az alsó közegek határozatával szemben.

Jól tudom, hogy ez szükséges lesz, de a jelenlegi alkotással nincs kizárva, sőt egy legfelsőbb contentiosus fórumot is kell alkotni, mely által a contentiosus ügyek végelintézése a ministeriumok hatásköréből kivéttetik. Be kell ennek következni, mihelyest a közigazgatás minden ágában törvényeink lesznek.

Én ezen új intézményt önálló érdeme és becse alap-

ján fogadom el és bírálom meg és nem engedem magamat annak elfogadásában eltérítetténi azáltal, hogy netán hasznos, a közigazgatást javító más intézmények, de melyek ennek nem lényeges feltételei, most nem alkottatnak meg.

Az első ellenvetés, mit báró Sennyey felállít, az, hogy hibás az alap azért, mert a legveszélyesebb burocratiát, a testület rendszerén alapuló burocratiát, a dicasteribul növekedő burocratiát állítja fel.

Ezen felfogásban egy tévedés és egy hibás egyoldalúság van. A tévedés az, hogy ezen kollégium hatásköre az információk gyűjtésében, a panaszok elfogadásában, a jelentések fel- és leküldésében és a halasztható teendők elodázásában áll, holott a bizottság határozó decernalo hatalommal van felruházva, valósággal utasít és bíraskodik; a nézet hibás egyoldalúsága abban áll, hogy a kollegiális forma mellőzhető, bátor vagyok megjegyezni, a Sennyey-párt javaslata a contentiosus ügyek elintézésére kollégiumot ajánl; e közt és a többi közigazgatási ügyek közt nincs akkora különbség, hogy az egyik kollégium által, a másik anélkül intéztessék el; aki a contentiosus ügyekben elfogadja a kollégiumot: az elfogad ezzel két szempontot: először azt, hogy a legfontosabb adminisztratív ügyek elintézésének legtöbb biztosítékot nyújtó formája mégis a kollégium, elfogadja másodsor azt, hogy ezzel a jó elintézés módja nincs károsan késleltetve és a felelősség oly hatálytalanná téve, hogy az több tag közt megoszolva, egészben vagy nagyrészben elenyészik.

De ha ez meg nem győzné képviselő urakat, fel-

hívom figyelmüket az angol és porosz közigazgatási szervezetre, mely hasonló Ügyeket egyenesen egy kollégiumhoz utasít, a jobboldali urak nézete szerint: az angol szervezet slendrián és midón a porosz törvény a Kreisordnungot megalkotta, hivatalnokait a slendrián szeretete vezette volna. Ha megnézik, ott találják az említett analog közigazgatási ügyeket felsorolva, ott fogják találni a kollégiumot, mely azokban intézkedik, a kollégium határoz az italmérési, vadászati, közegészségi ügyekben. A jelen törvényjavaslat a Kreisordnunghoz, mint tojás a tojáshoz hasonlít.

Egyébíránt azt kérdem: méltóztatnak-e a dolognak a személyes felelősség alapjáni elintézését kiterjeszteni úgy, mint a határozati javaslat kívánja; méltóztatnak-e a városokat úgy reformálni, hogy a tanács adminisztratív hatásköre minden városban megszűnjék, méltóztatnak-e az elkopott francia rendszer felelevenítését kívánni, mert ha igen, akkor biztosítom, egyedül fogunk állani, mert Európa minden államában a kollégiális rendszer van behozva.

A javaslatban jelzett központosítást nem fogadhatom el azért sem, mert a kormányzottak általi ellenőrzés csak a kollégiumok és pedig oly kollégiumok által lehetséges, mely a hivatali és nem hivatali elemet egyenlően határozó joggal egyesíti magában.

Azon ország, melyben a képviselő urak által kívánt rendszer dívik, t. i. Franciaország maga is már 1872-ben meg akarta ezen rendszert változtatni és ha sikerülne képviselő uraknak ezen rendszert behozni, maholnap azt vennék észre, hogy unikumok vagyunk.

Azt mondják, hogy nincs körvonalazva a hatóságok önkormányzati hatásköre; ha hibás, ki kell igazítani, de azért elvetni nem szabad. Bátor vagyok azt említeni, hogy nem tudhatom a jobboldal indítványai után, mit méltóztatik érteni az Önkormányzati hatáskör alatt, mert az az ármányosan elhomályosított pontok közé tartozik. Amit mi értünk, az kettő: először azt, amit az Önkormányzati hatóságok és orgánumok ezen törvény által nem érintett eddigi hatáskörben végeznek, legyen az regulatív hatalom vagy legyen egyes esetekben intézkedő. De mi az Önkormányzati törvény összletesítését látjuk ezen javaslatban is, látjuk azért, mert ha az idetartozó ügyeket nem intézik is kizárólag az önkormányzati elemek, de a bizottság integer részét képezi a választott 10 tag és a választott tisztviselők és hogy ezeknek e téren szélesebb kör nyíttatik, ha bár az elintézésben állami elemek is részt vesznek. Elveti a képviselő úr és pártja, mert nem indul ki a kinevezés elvéből; a kinevezett vagy választott hivatalnokok intézményétől ezen közigazgatási bizottság létele nem függ, egyaránt szükséges ez a kinevezett vagy választott tisztviselővel.

A kinevezett hivatalnok mellett ezen intézmény még szükségesebb, mert az ellenőrzésnek az intézkedések megtételénél kell gyakoroltatni és okvetlenül a kormányzottak köréből kell jönni; ennél fogva egy a nem hivatali és a hivatali előmekből alakult intézmény a kinevezettek mellett is szükséges, hacsak azt nem akarják önök, hogy az önök rendszere mellett az alulról jövő kontroll meg legyen bénítva.

Meg egy utolsó észrevételre felelek a jobboldalnak; azt mondták: rettenetes konfúzió lesz, mert minden közeg utasítással lesz ellátva, az utasítás a kapacitációt kizárja. Ha ellenmondások lesznek a bizottságban, a bizottság kénytelen lesz az ügy rendezése végett a miniszterhez felírni. Az utasítás nemcsak a ki-nevezetteket, de a bizottság minden tagját köti. De az utasítás nem is árt, mert a jó közigazgatás csak akkor lehet, ha a törvények és szabályok jók; az ellenőrzés egyik főfeladata az, hogy a törvények és rendeletek végrehajtására ügyeljenek. De váljon még ezen tekintetben is jobb lenne a helyzet, általában nem, mert a mi javaslatunk szerint a sürgős ügyekben intézkedik a főispán, a nem sürgősek pedig többek komoly tanácskozmánya után jobban elintézhetőek.

A javaslat ellen legobjektivebben és világosan nyilatkozott Mocsáry Lajos; a javaslatot elveti, mert az önkormányzatot alapjában szétrombolja és halad a centralisatio felé.

Én az önkormányzat alapjának tartom a közegeket és az önkormányzat hatáskörét. Már most, ha a javaslat az önkormányzatot alapjában támadja meg, a javaslatnak meg kell bontani az orgánumokat vagy azok hatáskörét. Már most kérdelem, melyik orgánumot törli el? egyiket sem, mi vétetett el? semmi, mert mit a gyűléstől elvesz, azt a bizottságnak adja és ebben a megye túlnyomó befolyással bír.

Azt mondják, azért van megtámadva a megye, mert az ügyek kizárólagos befolyása alul el vannak véve, miután a bizottságban a határozatokban az állam-

hivatalnokok is részt vesznek, alapos támadást látni ebben, annyi, mint a megye halálharangját meghúzni; bármit mondjanak, az állam felette áll a megyének, a kormánynak a közigazgatási befolyásiul, az ellenőrzéstől! megfosztása, az állami alakulásnak a középkorra! visszatérítése.

Egyébiránt a szélsők ne borzadjanak az állam-controlltul, mert mi az, ami bejön a bizottságba, meg volt az eddig is a központon, a különbség csak az, hogy annak hatályos érvényesítésére nem volt meg a kellő szerv, a kellő forma. A szélsőknek nincs okuk ettől borzadni, mert az Önkormányzat feladata az állam akaratának valószínűsítése a közigazgatás terén, de nem félhetnek azért sem, mert ezáltal az önkormányzat oly befolyást nyer, melylyel soha sem bírt.

Vissza kell utasítanom a centralisatio vádját is; én a centralisatio eszméjében két fogalmat látok involválva.

Centralisatio az, midőn minden a központonban intézettek, a kölhatóságok csak információ, jelentéstételi körrel bírnak.

Centralisatio az, midőn minden teendő kizárólag a kormány által kinevezett és a kormánytul függő hivatalnokok által intézteinek el; ha lehet, a vád nemcsak a gyengébbek ellen czéltott rémités, képviselő urnák ki kell mutatni, hogy az eddig a vidéken végzettek közül mik fognak Pesten intézteni, hogy a megyei körhöz tartozott ügyekből mik utasítottak kizárólagosan az államhivatalnokokhoz.

Ha azomban képviselő úr kettő közül egyiket sem tudja kimutatni, akkor vádja még a gyengébbeket sem fogja elrémíteni.

Ezt a képviselő úr nem képes kimutatni, de én szíves leszek neki bebizonyítani, hogy a javaslat a decentralisatio irányában nem rohan ugyan, de halad; ezt a részleteknél fogom kimutatni; nem rohan, mert a kormány bizonyos követelményektől nem zárhatja el magát, miről meg fognak győződni, ha a piros székekhez közelebb lesznek.

Ha t. képviselő úr kívánata szerint minden ügy a megyére bíztnék, a megye ezen ügyeket bizottság nélkül el nem intézhetné, mert a megyegyűlések az ellenőrzésre képtelenek; ha tehát a megyét fenn akarja tartani, neki is analog-intézményről kell gondoskodni.

Simonyi Inparlamentárisnak nevezi a kormány eljárását, mert a választókat ezen törvényről nem értesítette. Az, hogy minden alkotandó törvényt a választók elé kell vinni, gyenge visszhangja a népsouverenitásbul kiinduló anarchicus tanoknak, gyenge és burkolt utóhangja a szerencsésen elhunyt utasítási rendszernek. Legegyszerűbb volna a képviselő úr nézete szerint a parlamentet egészen megszüntetni, küldje meg a kormány a választó testületeknek és ha a többség elfogadja, eszközölje ki a szentesítést.

Azt mondja, hogy ha a magyar önkormányzat és páriámén tarismus közt ellentét volna, ő a megyét választaná.

A parlamentarismus és az önkormányzat közt ellentét nincs, ezen ellentét csakis úgy lenne igazolva, ha az 1848. előtti és 1848-iki törvényekkel ellenkezőleg a megyéket a végrehajtó hatalommal akarná felruházni. A megyék a végrehajtó hatalomnak soha sem

voltak depositáriusai; ha a nemzetet s így a megyét illette volna a végrehajtó hatalom; végérvényesen joga lett volna dönteni afelett, foganatosítassék-e az állami kormány rendelete? akkor az alkotmány felforgatása nélkül csak törvény kényszerithette volna a megyét: akkor lett volna és lenne most egy tarthatlan állapot, valóságos anarchia.

Nagyon megtámadtak, hogy nem vagyunk liberálisok.

Azt mondják, reactionarius intézmény az, mely az intézkedések egy részét a gyűlésiül elveszi és G00 ember helyett bízza 21-rc. De ha csak számban kerekedik a liberálismust, miért nem végeztetik a 600 emberrel azt, mit ma az alispán végez. Ha átlátják, hogy azt egy nagy testület nem végezheti, miért nem látják át azt a bizottsághoz utasított feladatára.

Én t. ház, valóságos logikai ellenmondást látok abban, mely egyrészt azt állítja, hogy a megyéket reformálni kellett, mert az egész vármegye minden választója a gyűlésre be nem jöhet, tehát delegálni kellett, és ugyanazon pillanatban rettenetesen perhorrescálja némely közigazgatási hatáskörnek egy nagy gyülekezetből, hol azok a tagok nagy száma miatt el nem intézhetők, egy kevés tagból álló kollégiumba való delegálását. Az első tehát nem volt illiberális, de a másik az.

Sennyey pártja közigazgatásunk alsó körét öt tizedre alapítja. A főispánra, az állami közegekre, a törvényhatósági testületre, egy hivatalnokokba! kinevezett contentiosus fórumra.

Eü ezen szervezetet feltűnően alkalmasnak tartom arra, hogy a központi kormány akarata a legutolsó rétegekig, úgy amint a központban létrejő, az államhivatalnokok által végrehajtsák; de feltűnően alkalmasnak tartom arra is, hogy a felügyelet és indirekte a befolyás, a törvényhatóság körében szorosan megmaradt ügykörre nézve a kormánynak biztosítsák; de másrészt feltűnően alkalmas arra is, hogy a professzionátus hivatalnoki elem korlátlanul adminisztráljon s hogy a kormányzottak részéről jövő minden valódi ellenőrzést és befolyást lehetetlenné tegyen, hogy az önkormányzati szellemet tökéletesen elaltassa, hogy az államot és társadalmat egymástul különválassza s az államot kizárólag a professzionátus hivatalnoki szervezetben Összpontosítván, a parlamentarizmus egész alapját elmulasztja.

A javaslat sarkkövét a hivatalnokok kinevezése képezi, nem értem azonban, miért különböztet meg kétnemű kinevezett tisztviselőt, azokat, kik az állami közigazgatást vezetik és azokat, kik a törvényhatósági közigazgatást végzik; mert mindkettő kinevezett államtisztviselő, csak hogy más az ügykörük és ezenfelül azon különbséget találok, hogy a törvényhatóságok a törvényhatóság fegyelmi hatóságának vannak alárendelve, mely azonban őket el nem mozdíthatja. Nem értem, mert ezt az egyéni felelősségen nyugvó rendszer nem kívánja, nem kívánja ezt az ügykör elválasztása sem, ez utóbbi szükséges a hatáskör szababátossága miatt, de a két külön szervezet ebből nem magyarázható.

Nem helyeselhetem, mert ezen rendszer az adminisztrációt igen költségessé és zavarossá tenné. Bátor vagyok figyelmeztetni, hogy azon államokban, hol ezen rendszer dívik, a kinevezett hivatalnok alsóbb fokon kettős minőségben működik, mint állami és mint communiális közigazgatási közeg. Meglehet, ösmeretem hiányos, de tudtomra abban páratlan unicum a jobboldali javaslat, hogy a kinevezett államhivatalnok két nemét hozza be, a túloldal ítélje meg, nem hozna-e ez zavarokat, nem lenne-e költségesebb?

Én szívesen beösmérem, hogy a kinevezés által oly orgánum nyeretik, mely feltűnően alkalmas arra, hogy a központi kormány akarata ezen biztosított állással ellátott, előmeneteli kilátással bíró, nyugdíjjal biztosított, a központiul függő, magát a kormánynyal rokonnak érző szakértőelem által megvalósuljon. Beismerem azt is, hogy ezen rendszer a szakképzésre alkalmasabb.

És még sem fogadom el azon álláspontot, mert a jó közigazgatás, különösen amint az a jobboldal által ajánltatik, nincs biztosítva a kinevezett hivatalnokok által és nem fogadhatom el, mert a kizárólagosan kinevezett hivatalnoki rendszer káros és politikai tekintetben veszedelmes az országra. Az adminisztrációt nem látom biztosítva, mert a jó adminisztráció egyik főbiztosítéka a kormányzottak ellenőrzése, még pedig úgy, hogy az ügyek elintézésére be is folyjanak. És azonfelül nem fogadhatom el azt sem, hogy minden állami teendő külömben is állami hivatalnok által végeztessék. Számos tekintet indít

arra, hogy tiszteletbeli hivatalok alakjában ily teendőre a társadalom műveltebb s vagyonosabb elemei köteleztessenek. Másodsor: politikai hatás tekintetében nem tartom jónak, mert elszigeteli a társadalmat az államiul, azáltal, hogy ami állami ügy, ami állami teendő: azt mind a hivatalnokban összpontosítja. Arra más elemeknek befolyást nem enged, hanem átengedi őket azon felfogásnak, hogy csak saját ügyeikkel foglalkozzanak, hogy az állami kötelességet az adófizetés, a véderő alakjában ismerjék és ezzel meggyengíti a kapcsolatot, az államhoz ragaszkodást, az eleven kötelességérzetet, sőt megakadályozza végeredményében azt is, hogy a parlament alapjai meglegyenek, nemcsak az elősorolt érzelmi és értelmi tényezők elgyengítése által, de azért is, mert az államügyekhez értő, azzal foglalkozó és foglalkozni szerető elem elenyészik. Törvényhozási és kormányzati képességek nem növekednek csak a hivatalnoki körben, ezek elvannak szigetelve és bizonyos tekintetben kell, hogy el legyenek a közélettől, a parlamenttől; egészségtelen állapot az s alapját nélkülözi akkor, ha a nemzeti önkormányzat legfőbb formája, a parlament a kormányzattal köréből feladataira elegendő alkalmas elemeket nem vehet magába és ezzel törvényhozási és kormányzati képessége megcsökken. E végső fokon csakis a közszellemtől, melyet ébren és tevékenyen megint csak az önkormányzat tart, minden csakis attól függ, hogy jó törvényeink legyenek, a nemzet jól kormányoztassék, hogy szabadságunk —a politikai és egyéni — erős alapokra legyen fektetve, hogy az állam saját

hivatalnokai korén kívül is képes és kész támaszokat, a közügygel törődő és azzal közremunkáló elemeket nyerjen. Én tehát ismétlem, megjegyezvén azt, hogy a kinevezett hivatalnokok rendszerére csak két feltétel alatt térek át, először azon feltétel alatt: ha azon rendszer nem volna kizárólagos és ha nem akarok fizetett, választott hivatalnokot mellette, akkor különösen az állami adminisztráció ágaiban működő tisztelbeli hivatalok által vonassák az állami organismus körébe egy új elem; ezenfelül a másik nélkülözhetlen feltétel az, hogy az adminisztráció rendezésében olynemű ellenőrző hatóságok is legyenek, melyek mindegyikében a kormányzottaknak, tehát nem hivatalnokoknak, az adminisztráció intézésében befolyás engedtessek.

Felesleges fejtegetnem, hogy midőn a társadalom a nagy terheket nem bírja el, nem térhetni át a választási rendszer elvetésére, s nem lehet behajózni a határozat kikötőjébe.

Beismerem, hogy a kinevezés a szakértő elemet növeli, de ez kétes értékű előny, sőt nézetem szerint nagyon is felül lesz múlva azon hátrány által, mely abból származik, hogy az önkormányzati rendszernek a társadalmat állami köteleésekben és politikai képesség tekintetében való nevelő hatását elenyészteti.

Báró Sennyey a hivatalnokok politikai visszaélése ellenében a biztosítékot két körülményben találja fel. Először a kormány köteleességérzetében, másodsor a hivatalnok állását biztosító pragmaticában.

Engemet egyik sem nyugtat meg. Nem az első,

mert a pártérdek, a pártcélok rendszeren a közérdek leplében szoktak fellépni és minél válságosabb a helyzet, annál nagyobb a kísértés arra, annál könnyebb az önámítás, mely a közérdeket hiszi védni és önön politikai céljaira tör, A fék, melyet a hatalom erkölcsi kötelessége önmagának szab, folytonosan lazul az ily hatások alatt s mi könnyebb, mi történt meg gyakrabban, mint az, hogy a kormány a közérdek színe alatt, talán önállítatás mellett minden eszközt, mely rendelkezésére állt, tehát első sorban a hivatali organizmust ütközetbe viszi.

A szolgálati *pragmatica*, ugyan kérem, ki fog ebben biztosítékot találni? Hiszen, ha a politikai tisztviselőnek oly független állást biztosítanánk is, ami a bíróságoknak kellene (és ami még nincs) és amit én a közigazgatási hivatalnokra helytelenek, sőt kivihetetlenek tartok, még akkor is ez komoly garanciául nem szolgálhatna, mert a hivatalnok nemcsak hivatalában akar maradni, de feljebb akar menni; az is természetes, hogy fennt a politikai szolgálatot az adminisztratív-képességnél többre fogják becsülni; ezenkívül a politikai hivatalnok megszokja az engedelmességet; foglalkozása, állása a kormányzottaktul elszigeteli, elzárva van a parlamenttől és így a parlamenttel kapcsolatos érdekek előtte ismeretlenek; mindez, ha nem csábítja is pozitív törvénytelenésre, de azon politikai nyomásra, mely az alsó rétegeket lenyűgözi, alkalmatossá teszi. Nem a szolgálati *pragmatica*, nem az erkölcsi kötelességérzet fékében, hanem az életerős önkormányzati szervezetben van egyik főbiz-

tosítéka annak, hogy a politikai szabadság felülről veszélyezve ne legyen.

Felhozatik, hogy a választásoknál a korrupció, a családi érdek szerepel; ez igaz, előadhatja magát, de kérdem: a kinevezés az analog visszaélési esetektől ment-e? Nekem kell-e felemlítenem azt, hogy minden parlamentáris kormányzatnak egy igen nagy, teljesen el nem hárítható baja van: a patronáíussal és hivatalosztogatással való visszaélés s hogy ez nemcsak monarchiákra szorítkozik, de talán még bővebben burjánzik a köztársaságokban, akár bírnak képviseleti rendszerrel, akár nem? Nem én mondom, de egy nagy angol államférfin mondta, hogy ma már a parlamentek jelen alakjában a parlamenti tagok pénzzeli megvesztegetése ki ment divatbul, ez durva eszköz, de annál jobban burjánzik és annál kevesebb scrupulozitással gyakoroltatok a patronátussal, a hivatalosztogatással visszaélés. Példátlan dolog-e tisztelt ház, hogy minden törvényhozásnak, minden parlamentnek gondoskodni kell az óvszerről, a fékezésről, mert ez ki nem írtható arra nézve, hogy a képviselők ily módon le ne köteleztessenek; példátlan dolog-e, hogy a képviselő értékét és fontosságát ne abból mérjék, hogy minő személyes és helyi előnyöket tud küldőinek a patronátus gyakorlatából szerezni. (Általános helyeslés.) Azért nagyon örülök, hogy a jobboldal is helyesli ezen mondat, mert akkor logikailag azon következésre kell jutniok, hogy azon rendszer, mely az országban nem fog ismerni még communalis hivatalt som, mint amely a kormánytul ered, mely az utolsó municipális hiva-

talnok kinevezését is a kormány kezében összpontosítja, hogy az a rendszer, amely a politikai hivatalnokokat ily nagy mennyiségben rendeli a kormány intézkedése alá, hogy az a rendszer mindezen visszaéléseket ijesztő mérvben fogja nevelni és nem lesznek képesek a rendes korlátozó eszközök a bajt szelídíteni. És különben is nagyon ajánlatos az az ellenzéknek, hogy nagyon súlyos feladatok elvállalására nem jó igen készen nyilatkozni és kijelenteni, hogy nem félünk a kísértéstől, mert nagyon furcsán fogna feltűnni azután, ha a kísérlet megtörténik és a vállalkozók gyengének fognak találtatni.

Ebből azt akarom kihozni, hogy mindkét rendszernél vannak visszaélések, de nagyobbak ott, hol csak az egyik rendszer uralkodik és nagyobb a kísértés. A politikai hivatalok kinevezésénél nem a hivatal eredete módjának kell döntenie arra, minő rendszer mellett alkalmaztassanak a hivatalnokok. Más szempontoknak is befolyást kell engedni, mint az egyiránt felmerülő visszaéléseknek. Én megengedem, hogy egy államban mindkét rendszer legyen más-más ágakra; még azt is, hogy kinevezés legyen, de mindegyikre megvannak a magam feltételei, lehetnek jók, lehetnek rosszak, de én azt tartom szükségesnek.

A másik sarkpontja az, hogy a testületi adminisztrációt, a contentiózus ügyek kivételével, kizárja és teljesen kizárja az önkormányzati elemeket az állami önkormányzatból, ellenben ellenőrzési jogot ad a képviselőtestületeknek. Főlösképpen bizonyítani, hogy egy oly rendszer, mely mindent kinevezett hivatalnokokra épít

és semmit a kormányzottak befolyására és ellenőrzésére, a lehető legkártékonyabb és amely ellenőrzést a nagyszámú, nehézkes, ritkán összejevő közgyűlés gyakorolhat, teljesen hatálytalan, mert az nem valódi ellenőrzés, mely pusztán nézésből áll és madártávlatból szemléli az adminisztrációt, vagy csak contemplatív ellenőrzés, ebben a controllban semminemű biztosíték nincs és a kinevezett hivatalnokok uralma semmi korlátba sem ütközik.

Megmarad a contentiósus ügyekben egyesek panaszkodási joga, ez azonban nem ellenőrzés.

Elismerem, hogy igen helyesen emlékeztek meg a contentiósus ügyek elintézéséről; elismerem, hogy Magyarország legnagyobb feladatát, az önkormányzat bajainak megorvoslását az önök indítványa teljesen megoldja, csak hogy megoldja természetesen azzal, hogy szerencsésen kiköltözteti ez árnyékvilágba. Ha én az ily módon megorvosolt önkormányzatnak siriratot akarnék készíteni, a motívumot Kállay Ödön képviselő úr beszédéből venném és azt mondanám: itt nyugszik a néhai magyar önkormányzat, megölték, tisztos múltja iránti pietásból. Mert az autonómiának vékony erecskéi azon contempláló ellenőrzés, a humanitárius és kulturális érdekekben való működés, ha csak önmagukat nem akarják álltatni, az önkormányzat életerős további existálására nem vezet és összefügg a jobboldalnak azon téves eszméjével, hogy a parlamentáris kormány analógiájával kell szervezni a közigazgatási kormányzatot.

Azt mondja a párt vezére, hogy a parlamenti

kormányzat szervezetét kell megvalósítani, ott van az executió, a kinevezett hivatalnokok, ott van az ellenőrzés, a közgyűlés, ott vannak a felelős egyéni végrehajtó hivatalnokok. Képzeltető, ha minden municipium felelős ministeriummal *fog* bírni. De én ezt fatális tévedésnek nyilvánítom, mert ezen utánzás nem áll egyébben, mint üres formák átültetésében.

Alert azzal nem akarom önöket megsérteni, hogy a parlamentárizmus lényegét akarnák átültetni, mert ez nem jogi, nem büntetőjogi felelősségében áll a ministereknek, de áll azok politikai felelősségében, áll abban, hogy a ministerium helyét csak addig tartja meg, míg a háznak politikai bizalmát bírja, hogy a ministerium a háztul bizonyos függésben áll a control!, a felelősség alapján.

Vegyétek el a politikai felelősséget, szüntessétek meg az összefüggést és a képviseleti kormány megszüntetik.

Ugyan kérem megsértsem-e önöket azáltal, hogy önök ezen alternatívák közül valamelyikét forgatták fejükben vagy tudva, öntudatosan csak üres formákban akarták utánozni a parlamentárizmust, a controll lényegét, t. i. magát azt, mi a parlamentárizmusban van, nem akarták átültetni: abban az esetben a gyengébbek tévedésére számítottak, vagy önök komolyan akarják a kinevezett hivatalnokokat az ellenőrzői törvényhatósági testületiül hivatalban maradásra nézve függővé tenni, komolyan akarják a parlamenti controllban foglalt felelősséget a törvényhatóságokba átültetni? Én ezen feltevésével nem sérthetem meg, de viszonzásul azt ké-

remj hogy méltóztassék elismerni, hogy ezen érvelések nem egyebek, mint üres formáknak alkalmazása, hogy a lényeket, mely egyedül becset adna az analógiának, kénytelenek elejteni és mert elejtették, ejtsék el kérem velem az egész okoskodást.

Végül azt, hogy ezen rendszer a pari ámen tárizmus alapjait és államunk megszilárdulásának életerős tényezőit elvágja, bővebben nem bizonyítom, mert maguk a jobboldaliak ismerik azon okokat, melyek létrehozzák. Hanem engedjék azt mondanom, hogy megvagyok győződve, hogy ha ezen szervezet életbe lépne, egy bizonyos idő lefolyása után a nemzet ezen rendszert elvetné, ezen törvényt megváltoztatná és kénytelen lenne visszatérni azon útra, melyen mi haladunk és következetesen haladnunk. De ezen visszatérés, igen tisztelt ház, a Sibilla könyveire emlékeztetve, tetemesen kedvezőtlenebb körülmények közt történék. Mert ha egyszer ily mindent elseprő, mindent az állami hatalomnak átadó intézménnyel, minden önkormányzati szellem, amelynek teljében úgy sem bővelkedhetünk, elaltatik, több, mint statusférfiúi erő, csaknem csoda kell hozzá, hogy az életerősen újjá virulhasson.

Elfogadom és ajánlom a törvényjavaslatot.

Tisza Kálmán miniszterelnök.

1876. január 11-én.

Ha méltóztatnak megengedni, felhasználom a még hátralévő időt arra, hogy némelyekre azok közül, mik a tegnapi és mai napon itt elmondattak, tegyek néhány észrevételt, hogy szemben azokkal, miknek elmondása által a törvényjavaslat célzata, úgy hiszem, legalább némileg kétségbevonatott és talán a többféle magyarázatok által az iránt kétely is támadhatott volna, valódi célzatomat, melyet az indokolásban is kifejtettem, ismét tisztába állítsam.

Mindenekelőtt szabad legyen megjegyeznem azt, hogy ami itt a megyék történeti fejlődéséről és különösen arról is elmondott, hogy a választások a megyei rendszerbe mikor jöttek be: ezekben nemcsak nagy tévedés van, hanem ami itten Kállay Béni képviselő által mondatott, a történelmi igazsággal alapjában ellenkezik.

Ugyanis épen nem, midőn az olygarcháknak kellett az állam bomlása folytán átvenni a megyékben a közigazgatást és némileg helyettesíteni is az állam kormányát, épen nem akkor fejlődött ki a választási rendszer Magyarország törvényhatóságaiiban, hanem kifejlődött épen akkor: midőn azon háborús idők elmúltával egyáltalában a politikai élet békésebb, fokozatosabb fejlődésnek indult, azaz kifejlődött a jelen századnak főleg második tizedéiül kezdve. Meg volt ugyan csirája azelőtt is, de kifejlődése azon századba esik.

Így tehát az olygarchiával hozni kapcsolatba a vá-

lasztási rendszer kifejlődését, történelmileg nem alapos állítás, logikailag pedig aligha volna indokolható, mert hiszen az olygarchiának természete éppen nem az, hogy a mások által választottakkal hagyja magát kormányoztatni. (Helyeslés a középén.)

De hibásnak tartom azon fölfogást is, mely beszélve a régi, az 1848-iki megyéről azt mondja, hogy annak feladata nem volt jóformán más, mint választani — és meddő politikai vitákat folytatni.

Igaz, 1848. előtt a közigazgatási teendők sokkal csekélyebbek voltak, mint ma, de azt tartom, hogy éppen azon időben a törvényhatóságok politikai vitáit meddő vitáknak mondani nem szabad senkinek, ki Magyarországnak az ezen században fejlődése iránt szeretettel, rokonszenvvel viseltetik. (Élénk helyeslés a középén és szélsőbal oldalon.)

Mert azon időben minden egyéb eszköz hiányozván: ezek voltak a politikai szellemnek, a politikai életnek, az állam iránti érületnek és hazaszeretnek fejlesztői és az abból kifejlődött megyei levelezés volt az egyedüli forrás, melyet fölhasználva, a nemzet fiai egymást megértették. (Élénk helyeslés.)

Támadják meg tehát önök, ha tetszik, a megyei rendszert, mint olyant, mely ma nézetök szerint fenn nem tartandó, de engedelmet kérek, a megyei rendszert annak múltjában, melynek gyümölcseit élvezzük és élvezni fogják unokáink, ne méltóztassanak megróni. (Élénk helyeslés a középén. Fölkiáltás a szélsőbal oldalon: Most is kár eltörölni.)

Hogy kár-e vagy nem eltörölni? azt én nem vita-

tom; nem vitatom pedig azért, mert én nem akarom eltörölni. (Helyeslés és derűtség a középén.)

Hanem az igenis nagy kár, azt hirdetni, hogy midőn valaki azáltal, hogy egy ősi intézményt úgy akar módosítani, hogy az újabb fejleményeknek megfelelően, fennállhasson; kár mondom, azt hirdetni, hogy azt eltörölni akarják. Mert Magyarországon, meggyőződésem szerint, a törvényhatósági intézményt és az annak kebelén kifejlődött önkormányzatot megölni csak egy mód van; nem az, megölni akarni erővel, principialiter, teoriából, így nem fog megöletni, de igenis meg lehet ölni akkor: ha megtagadtatok tüle, hogy megfeleljen a jelen idők szükségének. Mert oly általános és természetes a mai világban a jó közigazgatás iránti érzék mindenkién, hogy le fog mondani mindenről, ha az önkormányzat megtartása annak árán táratik eléje, hogy jó közigazgatása ne lehessen. (Elénk helyeslés a középén.)

Azt mondják a javaslat ellen, — sorba kell vennem némileg az ellentétes támadások legfőbbjeit — a mai napon egy t. képviselőtársam például azt mondta, hogy a közigazgatásra szakszerű közegek kellenek; kell szakismeret, képesség és hát hiába, ebből kihozza: kell a kinevezés. Hiszen, ha az én igen tisztelt képviselőtársam nekem meg fog egyet fejteni, és ez az egy az, hogy szakszerűség, képesség, felelősség nem lehet választás nélkül egyfelül; másodszor, hogy szakszerűség, képesség és felelősség meg lesz a kinevezéssel azonnal: én rögtön kész vagyok pártjára állani.

De ugyan kérdem, ha nincs meg Magyarországon ma a szakszerűség, amiről annyi vádat hallunk, halljuk

mindenkitül, hogy nincsenek egyének, hát akkor kinevezés útján hol fogják venni azon egyéneket? Én ügyességükről, államférfiul bölcsességükrül igen sokat tartok, de engedjenek meg, annyit nem tarthatok, hogy ha ma nincs meg azon elem: hogy ha a kinevezést kezökbe veszik, 24 óra alatt megteremtik azt. Már pedig adminisztrálni kell és kell azon elemekkel, amelyek megvannak.

Egyébíránt áttérve arra, ami közigazgatásunk ellen minden oldalról oly nagyon hangsúlyoztatok, annak részszaságáru, ázsiai állapotokru beszéltek, én részemru elsőben azt kívánom ismételni, indokolásomban is mondtam, hogy én közigazgatásunkat oly rosznak, mint aminőnek hirdetik, nem tartom; (Úgy van 1) s továbbá őszintén megmondom, hogy ha csak arrul volna szó, hogy a szűkebb értelemben vett közigazgatás legyen jól vezethető, én a fegyelmi eljárásnak általam k ülőmben is contemplált correctiója mellett bátran merném elvállalni és elvállalni merhetné akárki is a felelősséget azon adminisztrációért, azért nem volna szükséges semmi nagyobb mérvű módosítás.

Amiért a módosítás szükséges és amiért én azt szükségesnek tartom az, mert nem tartom helyesnek, hogy az úgynevezett szorosán vett közigazgatás és a közigazgatás többi ágazatai egymástul elválasztva, egymástul divergálva, egymástul sokszor egészen ellentétbe helyezve maradjanak, hanem szükségesnek tartom, hogy egy testület kezében ugyanazon körbe helyezzessék az állami közigazgatásnak minden ágazata. És itt már, ahol az állam összes anyagi ügyei szóba jönnek, ahol

az állam existenciája, napi kérdései forognak szóban, igenis más intézkedést tartok szükségesnek, mint aminővel maga az egyszerű közigazgatás vezethető volna.

Mielőtt a közigazgatás jó vagy rossz volta iránti inegtámadásokról másra áttérnék, csak egyet legyen szabad megjegyezni és ez az egy az, mint ismétlem, hogy Magyarországon nem olyan rossz a közigazgatás, mint állittatik, de elismertem mindig, elismerem ma is, hogy igenis vannak hibái, amelyek javítást igényelnek, de igen kérem azokat, akik a panaceat vagy a még szélesebb megyei közigazgatás körében vagy ellenkezőleg a kinevezésben keresik, hogy keressék inkább abban a közigazgatás javítására szolgáló eszközöket, nem is, hogy mit tegyenek, hanem, hogy oda hassanak, hogy valamitül az országban tartózkodjanak; tartózkodjanak jelesen attul, hogy mindig különbség nélkül egész passzióval, izgatással, szenvedélylyel megtámadják azt, ki ha a nem oly rossz közigazgatásban, mint aminőnek ők hirdetik, de mégis hibákat lát, kötelességénél fogva annak ellenében fellépni merészel. (Helyeslés a középén.) Közigazgatásunk mai helyzetének nem annyira a megyei, a törvényhatósági instituczió az oka, mint az, hogy az, aki a mégis felmerülő hibákat orvosolni akarja, ki, ha a központi kormány kötelességét ez irányban szigorúan teljesíteni akarja, ugyanazok által mindig a legkíméletlenebb, gyanúsító megtámadásokban részesül, kik hirdetik a közigazgatás roszaságát. (Elénk helyeslés a középén.)

De t. ház, azt a t. szónokok különbség nélkül elismerik, hogy összhangra szükség van a közigazgatás-

ban, gondolom ebben principialiter egyetértünk; azonban azt mondják, hogy igen, de hogy lesz itt összhang? Hiszen összejönnek kinevezett, választott tisztviselők, a törvényhatóságnak nem tisztviselő és nem hivatalnok tagjai, ezeknek ez nem lesz egyéb, mint alkalom az összeütközésre, összhang nem lehetséges és azt mondja az egyik rész: összhang csak úgy lehet, ha minden hatalom a közigazgatási körökben egy kézbe tétetik le. S a közigazgatási bizottság ellen ugyanazon részről még az is hozatik fel, hogy ez azért sem csinálhat jót s nem csinálhat összhangot, mert hisz ezen bizottságok nem egyformán fognak eljárni, határozni fognak különbözőkép.

Hogy ezen bizottságok nem fognak talán, sőt bizonyosan nem, betűrül-betüre, szórul-szóra mindig egyformán határozni, ezt én nem akarom kétségbevonni, mindamellett, hogy a kormány képviselője, ki a kormány irányzatát jelölhesse ki az összhangra, ez irányban is hathasson, kebelükben lesz. De ugyan mit bizonyít a tapasztalás? Nem azt mondom, hogy fog történni, hanem, hogy mi történt akkor, mikor egy kézben volt az összes hatalom?

Megpróbáltuk mi ezen kenyeret, mondhatom, hogy rász kenyer volt. Akkor ahány megye volt, pedig egy kézben volt mindenikben a hatalom és azon kéz ismét csak egy kéznek volt felelős, és pedig felfelé: mégis ahány törvényhatóság volt, a közigazgatási hatóságoknak megállapodása, eljárása annyiféle volt, még pedig sokkal inkább annyiféle, mint most, hol a nyilvános érintkezések által az egyöntetű eljárás elősegítettik. (Helyeslés.)

De egyébiránt, ha félünk a különböző orgánumok, a különböző eredetű egyéniségek egy (ittlétét ül és azt mondjuk: akkor összhang nem lehet, hát mi legyen? Akkor vagy csak a kinevezett hivatalnok vigye a dolgot, vagy csak a választott tisztviselő; de azt a megyei elemet is ki kell erre zárni, mert az ismét nem lesz egyforma a választott tisztviselővel sem, annál kevésbbé a kinevezett hivatalnokkal.

Én nem tudom t. ház, de azt tapasztaltam, hogy valóságos összhang, valóságos harmónia nem ott szokott létezni, ahol egy hangszer működik, hanem igenis ott, ahol jó direkció alatt a különböző, de egymást kiegészítő hangszerek együttesen működnek. (Ugyvan a középén.)

És igaz, azt remélni azon bizottság kebelén, melyet én felállítani javaslok, nem lehet azon esetben, ha azon nézetnek fogunk hódolni, melyet itt Mocsáry Lajos t. képviselő úr tegnap fejtegetett, ha tudniillik nem tudunk megválni azon eszmétől, hogy az, aki az állam érdekeit képviseli, az egyesek érdekeinek ellensége, ha nem tudunk megválni azon eszméiül, hogy miután ezen bizottsági és az adóbehajtási törvény alapján az adónak pontos és igazságos kezelése és behajtása iránt intézkedik az állam érdekéről, de — mint ő mondá — egy szót sem szól a polgárok érdekéről, — ha nem tudunk megválni attól, hogy azon hazánkfiát, ki az államot szolgálja, ha kinevezés alapján áll, idegennek tekintjük, — mint ő tegnap méltóztatott mondani — akkor igenis ezen bizottságban nem lesz harmónia, de akkor nem lesz harmónia nemcsak ezen bizottságban és nemcsak

ezen bizottság által, hanem akkor nem lesz harmónia az országban sem és lehetetlen az ország felvirágzása. (Elénk helyeslés közepén.)

A feladatok egyik legfontosabbika épen az, hogy ezen alaptalan és veszélyes hit és érzés irtassák ki az emberek kebléből (Helyeslés.) és ennek módja és eszköze az, hogy közös összeműködésben kell egyesíteni mindezen elemeket, hogy együtt járja őket át a hazafias szellem s együtt működve a hazának és egymásnak elválhatlan javára, mindenütt széles ez országban a nemzet kebeléből irattassék ki azon, a szomorú évek alatt természetesen keletkezett, de most nem helyesen táplált eszme, hogy idegeneknek tartsuk azokat, kik az állam érdekeit képviselik. (Elénk helyeslés a közepén.)

És méltóztassék róla meggyőződni, én legalább az ellenkező meggyőződéstől nem félek, ha javaslatom elfogadtatik, az eredményre bátor leszek utalni. De én meg vagyok róla győződve, hogy ezen az utón igenis lesznek egyes összeütközések, egyes összezörrenések, de én megvallom, hogy én annak a soha meg nem zavart csendnek barátja nem is vagyok, mert az csak a sírban uralkodik. De ha lesznek is egyes összezörrenések, el fog mégis éretni az Összhangzatos működés, mert van gondoskodva arról, hogy ha elő is fordul zörrenés, ez akadályul ne szolgáljon és megvagyok győződve, hogy ilyen módon az adminisztráció minden ágában az önkormányzati elem fenn fog maradhatni, mert az ország igen nagy szerencséjére, meggyőződésem szerint önkormányzati alapon fog közigazgatása jövendőben is vezetetni. És nem ez azon híd, — sajnálom, hogy némelyekben

ezáltal illúziót rontok le, — nem ez azon hid, mely átvezet a kinevezéshez és a centralizációhoz. Az én meggyőződésem szerint ez azon közeg, mely útját állja a kinevezésnek és a centralizációnak. (Úgy van! a közép.) Mert amint már említeni bátor voltam, meghozhatja a jövő s meg fogja hozni Magyarországnak is a kinevezési rendszert, de nem következképpen s nem rögtön, mert elismerem, hogy kinevezett hivatalnok és centralizáció nem tartozik mindig egy és ugyanazon útra, de a dolog erejénél fogva lassankint igenis elfogja hozni a centralizációt is az, ha mint az imént is említém, nem tudunk jó közigazgatást önkormányzati alapon létesíteni, még pedig nemcsak a szorosán vett közigazgatásban, hanem a közigazgatás összes ágait illetőleg.

Némelyek e tekintetben — s ez igen kemény vádud hozatott fel — azt mondják, hogy ezen javaslat az összhang kedvéért megzavarja az összhangzást a bírói felelősségről és a bírói függetlenségről szóló törvény. En t. ház, határozottan állíthatom, hogy ez szándékomban nem volt, nincs is a törvényjavaslatnak ily következkése. Én azt hiszem, hogy mint mindennek a világon, úgy az igazságszolgáltatásnak is van adminisztratív része. Már, hogy ezen adminisztratív részére nézve s itt különösen kiemelem azt, ami a tegnapi napon is kiemeltetett, a börtönök ügyére ne lehessen a közigazgatásnak befolyást adni anélkül, hogy ezáltal a bírói függetlenség vitáztatnék, ezt én részemről határozottan tagadom. Ha van a javaslatban egyes rendelkezés, amely iránt a részleteknél meggyőződöm, hogy ezen a szemponton, az

igazságügy szempontján túlmént, én részemről kész leszek azon részre nézve módosítást elfogadni. De magát az eszmét, azt, hogy közigazgatási szempontból az igazságszolgáltatásra is lehessen befolyást gyakorolni, az általános közigazgatás útján helyes, életerős és az igazságszolgáltatásra nem veszélyes eszmének tartom. (Helyeslés a középén.)

Helyes eszme az szerintem, hogy az igazságszolgáltatást el kell választani a közigazgatásiul.

Nem is támadta meg hallottamra sem tegnap, sem ma senki. De nem helyes a kettőt egymástul elfalazni úgy, hogy hatást se bírjon egymásra gyakorolni, hogy érintkezési pontjai is megsemmisüljenek — és bátran merek hivatkozni rá, hogy ily módon keresztülvive a törvénykezés és a közigazgatás elválasztása, hogy amint mondom, még csak érintkezési pontok se maradjanak, — sehol, széles e világon nincsen.

Igen sok van, amire még felelni lehetne, de igyekezek rövid lenni. Megvagyok győződve külömben is, hogy a javaslatom ellen felhozandó érvek még nincsenek mind kimerítve s úgy is jövök még talán azon helyzetbe, hogy azokra válaszolhatok és akkor felelhetek egyúttal arra is, amit most elhallgatok. Egyet azonban még kívánok megjegyezni.

Igen sok oldalról történt hivatkozás Anglia példájára. Egyik rész hivatkozott Angliára abban, hogy ime ott csak van önkormányzat, mégis kinevezett tisztviselő van: mikép ellenkeznék ez az önkormányzattal? másrésről hivatkozás történt arra, hogy ott parlamentarismus van s mégis fennmaradt az ősi önkormányzat a

parlamentalisinus fejlődése daczára; miért nem maradhatna tehát fenn nádunk is?

En azt gondolom az elsőt illetőleg, hogy a hivatkozás e tekintetben aligha egészen kiállja a sarat. Ugyanis igaz, Angliában van önkormányzat és Angliában van kinevezett tisztviselő, csakhogy az az angol kinevezett tisztviselő, amint gondolom igen jól méltóztatnak tudni, távolról sem azon eszmének felel meg, amelyet mi a tisztviselő, vagy hivatalnok név alatt érteni szoktunk. Annak a tisztviselőség nem hivatása, annak az csak mellékes, hazafias, de azért, mert hazafias, lelkiismeretesen teljesítendő hivatása. így tehát ő benne, ki épen azért, mert teljesen biztosított állásban van, mert hozzá nem férhet máskép, mint Ítélet utján senki, de mert ingyen szolgál, tehát nem tartozik semmi főnöknek tettségéül reszketni: ő benne igenis megvannak azok a kellékek, melyek szükségesek arra, hogyha bár kinevezett hivatalnokkal is, önkormányzati utón és a centralizáció veszélye nélkül lehessen a közigazgatást vezetni; de minálunk nem hiszem, hogy ezt ma valaki lehetőnek tartsa, ha óhajtja is, — értem nem a kinevezést, mert az lehető, — de értem a fizetésnélküli közigazgatási teendőket, hogy úgy mondjam: függetlenül teljesítő közegek által létesíttetni.

Ha ez nem lehet, akkor méltóztassanak megengedni azt, hogy ily kinevezett vagy hivatalnokokkal fennállhat az önkormányzat, nem bizonyíték arra nézve, hogy fennállhat olyanokkal, kik belejönnek egy bürokratikus lánczolatba, kikre nézve ez kenyérkereset és kiknek, hogy kenyérüket megtarthassák, függnek felettük álló

hivatalnokoktól. Itt tehát a következtetés semmiképpen meg nem áll.

Ami pedig a másikat illeti, hogy Angliában megmaradt az ősi önkormányzat, bár kifejlődött a pari ámen - talismus: ez tökéletesen igaz és ez igen örvendetes igazság; csakhogy ne nézzük csak magát az eredményt, de keressük meg az indokot is, hogy miért történt az és azután ne az önkormányzat formájában, de azon eljárásban, mely lehetővé tette annak fennmaradását a parlamentarismus mellett, igyekezzük követni Anglia példáját.

Es én legalább az okot abban lelem, mert amint Angliában parlamentárizmus fejlődött, amint átlátták annak folytonosságát, az önkormányzat barátai nem azt mondták: hogy mi azomban megmaradunk és semmit sem akarunk az önkormányzaton úgy, amint ezt őseinktől örököltük, változtatni, hanem azt mondják: a parlamentárizmust akarjuk, de akarjuk az önkormányzatot is; hogy tehát lehessen, megtartva magát a princípiumot, módosítsuk alakját és az eljárást oda, hogy ezen újabb fejleménnyel együtt fennállhasson. (Helyeslés.) Ezen ut az, amelyen mi is fenntarthatjuk az önkormányzatot főbb vonalaiban úgy, amint a történelemből kifejlődött; ezen ut az, amelyen a parlamentárizmus és az önkormányzat együtt fenn fog állni nálunk is. Ezen utat óhajtottam követni, ép ezen ut követése által jutottam e törvényjavaslathoz, melyet ismételten ajánlok a t. háznak elfogadás végett. (Hosszas élénk helyeslés a középén.)

Tisza Kálmán.

1876. január 12-én.

T. ház! (Halljuk.) Habár a tegnapi napon azon szándékomnak adtam kifejezést, hogy legközelebbi fel-szólalásomban még az előbb mondottakra is reflek-táljak, a mai napon tartott nagyszabású beszéd után leginkább az abban elmondottakra fogok szorítkozni. Sajnálom, hogy e beszéd elején jelen nem voltam, de utólagosan megismerkedtem azon részével is, melyet sze-mélyesen nem volt szerencsém hallani. És most beszé-
demet azzal kezdem, hogy tovább vigyem azon eszmét, melylyel azon igen t. képviselőtársam beszédét végezte; megjegyezvén mielőtt ezt tenném, hogy részemről a fölött, mennyiben korcs vagy nem korcs ezen javaslat, vitatkozni nem fogok; bizonyynyal sokkal kevésbé korcs, mint a hatvanas évek provizóriumainak javaslatai és el-járásai voltak. (Helyeslés a középén. Zaj a szélsőbal ol-dalon.) Ennek előrebocsátása után megjegyzem, hogy igenis tökéletesen egyetértek vele abban, hogy ha szinte ezen javaslatra nézve, melyet én nem kísérletnek tekin-tek, de melyről hiszem és reményiem, hogy a célnak meg fog felelni, bármit bizonyítson a tapasztalás, annak czélszerűtlensége vagy annak roszasága által még nem fog bebizonyíttatni, hogy az önkormányzat Magyaror-szágon nem lehető, sőt többet mondok, ennek czélsze-rűsége által, — s ez az, amiben tovább megyek — még csak az sem fog bebizonyulni, hogy választott tisztvi-selőkkel jól igazgatni nem lehet s reményem, hogy még azon nem várt eset sem oda fogja a nemzetet terelni,

hogy amaz, inkább korcsnak nevezhető intézményre térjen át, mely azon oldalról (a szélsőjobbra mutatva) ajánlatik. (Élénk helyeslés a középén.)

A t. képviselő úr védte Kállay képviselő urat és általában irányukat azon szempontbul, hogy nem ők azok, akik megakarnák tagadni, vagy megtagadhatnák a megyék érdekeit és hivatkozott arra, hogy hiszen nemrég ideje, midőn épen az ő irányukat azzal vádolták, hogy a megyék fenntartása mellett szakítani akarnak a parlamentálistussal és visszatérni az 1848. előtti közigazgatásra. Ebben sok igaz van. Én magam is tudom, mert a hatvanas években csekély erőmhez képest tollal, — mert akkor azzal lehetett, amennyire lehetett működni, — én is igyekeztem az azon irányban megindult journalisztikai és brochur irodalmi tevékenység ellen fellépni, mert csakugyan határozottan a régi megyék felállítása hangsúlyoztatott a parlamentálistus elejtésével. Ez tehát tökéletesen igaz és rám, megvallom, most, midőn ugyanazok a megyét elvetik maguktul, azon benyomást teszi, nem az, amit Shakespeare mondott, hogy a mór megtette kötelességét, a mór mehet, hanem azt, hogy megpróbáltuk, hogy a mór megtegye kötelességét, de mert nem bírja megtenni, most már mehet. (Tetszés a középén. Zaj, mozgás.)

A képviselő úr azt mondja — és ebben rosszul értett, hivatkozom szavaimra, midőn fölemlítettem, hogy a kinevezéseknél is lehetnek hibák. — és itt legyen szabad közben helyre igazítanom, hogy amaz idézet nem Shakespeare, hanem Schillertől való, mondom, arra vonatkozó szavaim nyomán, hogy a kinevezéseknél is le-

hetnek hibák, ő azt hitte vagy látszott hinni, hogy én a nírói kinevezéseket értettem és igen nagy öröömre, védelme alá vette a nírói kart, ismételvén majdnem azon szavakat, amelyeket nem régen a megtámadott nírói kar védelmére a most ugyan jelen nem levő igazságügyminister mondott.

Azomban tévedni méltóztatik, én nem a nírói kinevezéseket értettem, amint, hogyha beszédemet figyelemre venni méltóztatik, nemcsak abból, amit mondottam, hanem annak egész contextusából kivehette, hogy nem a nírói kinevezéseket értettem általában, — amint, hogy most politikai kinevezésekről van szó, — az absolutizmus és a provisoriam ideje alatt történt kinevezéseket.

Egyébiránt ezen alkalmat mindjárt felhasználok beszédének ezen eszmékkal rokonos részére válaszolni. Azt mondja a t. képviselő úr, hogy beismeri ő is, hogy nem fogom azt megtenni, amit Bujanovics képviselő úr beszéde irányában megtenni ajánlkoztam, ha ahhoz kötöm, hogy bebizonyíttassék, hogy választás mellett nem lehet szakértő és jó tisztviselő, hogy a kinevezés rögtön meghozza a szakértelmet, a képességet és a felelősséget. De mégis megjegyzi, hogy a kinevezés mellett mindez inkább elérhető, mert a választásnál nem mondja, hogy mindig, de a legtöbb esetben nem az érdem dönt, hanem döntenek összeköttetések, connexiók, korteskedések és azt mondja, azért is, mert legalább oly intézményt kell létrehozni, mely lehetővé tegye, hogy a képesség a tisztviselőknél, ha nincs meg ma, meglehet minél előbb, ez pedig csak úgy lehet, ha a tisztviselők helyzete bizto-

sitva van, hogy arra családját és szellemi tőkéjének kihasználását alapíthassa.

Ezek voltak, gondolom, azok, amiket idevonatkozólag mondani méltóztatott; és még előhozta azt is, hogy egyáltalában sociális bajaink orvoslását is az ő részéről abban keresi, hogy kinevezett hivatalnok legyen; mert sociális bajainknak, a dilettantismusnak, a jogot kötelesség nélkül akarásnak indoka épen abban fekszik, hogy nálunk nem az érdem nyeri a választásoknál az előléptetést.

Ami már ezeket illeti, t. ház, soha semmi viszonyok között nem állítottam, hogy a választásnál mindig a legérdemesebb nyeri el a hivatalt. Soha semmi körülmények között nem tagadom, hogy a választásnál történhetnek és történnek is hibák, tévedések, sőt visszaélések. De engedelmet kérek, valamint nem ismertem el soha, úgy nem ismerem el ma sem, hogy mindezek a kinevezéseknél nemcsak hogy történhetnek, de tetteleg meg is történnek. És ugyan kérem, ha összeköttetések illetéktelen befolyást 'gyakorolhatnak és gyakorolnak nem egyszer a választásnál, hát ki van-e zárva az összeköttetések illetéktelen befolyása a kinevezéseknél? (Úgy van, a középén.) Többet mondok, ha a dolognak erkölcsi súlyát vesszük, ha arrul van szó, hogy a sociális bajok tekintetében mi veszélyesebb: vájjon nem veszélyesebb-e az, hogy az előszobákban bujkáló protekció rász hatása tapasztaltatok, mintha oly protekcióé, melyet legalább nyíltan a világ színe előtt gyakorolnak, melyért az illető meg is rovatik? (Elénk helyeslés a középén.) S mikor tehát a protekció mételyező hatása állandóbb:

akkor-e, mikor az, aki ily utón hivatalba jut, biztosítva van életfogytig? vagy akkor, ha az ily hivatalba jutott egyén pár év múlva új választás alá kerül? (Élénk helyeslés a középül.)

Az igen t. képviselő úr azt is méltóztatott mondani, hogy a kinevezés élénkíteni fogja az önkormányzatot: mert az ellenőrzést az önkormányzati hatóságok erélyesebben, — nem jut eszembe hirtelen a szó, amelyet használt, — lelkesebben fogják gyakorolni a kinevezett hivatalnokokkal szemben, mint szemben a választott tisztviselőkkel; és hangsúlyozta, hogy ők pedig az ellenőrzést meg akarják hagyni a megyének, illetőleg a hatóságnak. Másfelül hozzátette beszéde különböző részeiben először azt, hogy a kinevezett hivatalnokot a fegyelmi eljárás ellen kell biztosítani; másodsor, hogy a fegyelmi eljárásnál kell a kormány közelében— ami igen természetes magában véve — egy legfőbb fórumnak lenni.

Már most ugyan kérdem: mi az a megyei ellenőrzés? Mert nem méltóztatott, de nem is lett volna helyén, elismerem, most részletezni a tervezetet: de mondjuk, hogy állhat az ellenőrzés abban, hogy legyen a kinevezett tisztviselőre nézve ott lent a megyében egy forum, többet mondok, legyen egy választott fóruma a megyének, — amit ugyan nehezen contemplált — de ugyan kérem: miféle uton-módon fogja a megyét az ellenőrzés buzgó gyakorlatára buzdítani azon hamar bekövetkező tapasztalat, midőn látni fogja, igen ő ellenőrzi a kormány kinevezett hivatalnokának eljárását, de azután a kormány az ő kinevezett hivatalnokát menti az ellenőrzésnek hatálya alul.

Én, ha nem úgy értette a tisztelt képviselő úr, bocsánatot kérek, de megvallom, hogy akkor meg nem tudom, hogyan értette, — mert meggyőződésem szerint és tudom, hogy ő sokkal jobban érti az állam közigazgatási igényeit, semhogy másként gondolkoznék, — meggyőződésem szerint mondom, az, hogy az államhatalom nevezze ki és az önkormányzati hatalom bocsájtassa el a tisztviselőt, a lehetőségek közé nem tartozik és ez csakugyan a jogköröknek teljes felforgatása lenne.

Az igen t. képviselő úr kimondotta és némileg hangsúlyozva mondotta ki, hogy ő a kinevezést nem a nemzetiségek ellenében akarja, hanem inkább azt akarja, hogy a rendszeres közigazgatás által megkedvelje mindenki e hazában a lakást, hogy tehát mindenki igaz szeretettel viseltessek a magyar haza irányában. Viszont akarja, hogy azzal szemben azomban, ki ezt nem tenné, bárki legyen is, az állam a maga hatalmát éreztesse. Célzatában, felfogásában teljesen egyetértek. Igenis annak kell mindnyájunk óhajtásának lenni, hogy rendezett, kellemes viszonyok által kedveltessük meg a hazát, de egyszersmind a kötelességét nem teljesítőt, a hűtlent meg kell büntetnünk. En azt gondolom, javaslatom épen ezen szempontoknak felel meg, csakhogy én a haza megszeretését nem a hivatalnokok kinevezésében keresem, hanem abban, hogy a haza minden fiának nemzetiségi különbség nélkül módot adjak saját közigazgatási viszonyaira befolyást gyakorolni mindaddig, míg e befolyással a közjó eléretik.

Az igen t. képviselő úr hangsúlyozza szemben, mint

mondá, a bureaucratia megtámadásával, hogy ő a kötelességét teljesítő bureaucrátiát nagyrabecsüli.

Én ismét mondhatom, hogy ezen bureaucrátiát ott a maga helyén, ott, ahol nélkülözhetlen, én is részemről becsülöm. És hogy ezen bureaucrátiának nagyrabecsülésében, az iránta való rokonszenvben tovább megyek, mint képviselő úr, azt bebizonyíthatom azáltal, mit tegnap is mondtam, hogy addig, ameddig ők, ő maga is a kormány hivatalnokait, tehát azon bureaucratia kifolyását képező honpolgárokat, mint idegeneket állítja szembe a megyével, addig én épen azt akarom, hogy e két elem egymást idegennek ne tekintse.

Tehát becsülöm a bureaucrátiát, ha teljesíti kötelességét ott, ahol nélkülözhetlen, ott, ahol helyén van, de ez nem vezethet oda, hogy megakarjam teremteni ott, hol nincs és ahol nem szükséges: a törvény hatóság kebelében. És annak, hogy önkormányzat legyen, annak, hogy egy államnak magának épen úgy, mint az államban az egyének szabadsága akármely kormány nyomása ellen s az idők különböző viszontagságai között biztosítva legyen, mi a feltétele? feltétele az, hogy midőn valamely kormány törvényes hatáskörén túltérve elnyomni akarná, ne leljen azon elnyomásra eszközöket az alsófokon. És váljon, hogy lehet ezt elérni? Elérhető úgy, mint Angliában kinevezett tisztviselővel is, mert annak nem életkeresete és kenyerere azon hivatal, el lehet érni nálunk is választott hivatalnokokkal, mert ami épen a választásnak bűnül rovatik fel, a választott hivatal sem lehet kenyérkereset, nem lehet olyan, amelyre család alapítatik, de ha sikerül megteremteni bármely

országban, hogy igenis az alsóbbfokú hivatal, a közigazgatási hivatal kenyérkereset legyen, amelyre a család jóléte alapittatik, ott a honpolgárok ezrei szemet hunyva minden más megélhetési pálya előtt, egyenesen a hivatalra támaszkodik a maguk és családjaik megélhetésére, ott úgy az országos, mint a személyes szabadság garantiája megsemmisül.

A t. képviselő urnák kifogása van az ellen, hogy a szolganíroság, mint mondá: ugylátszik újabb időben gradus a képviselőségre.

Ha képviselővé választatok olyan szolganíró, ki nem érdemes arra, hogy képviselő legyen, épen oly szomorú, mintha képviselővé választatok bárki más, aki a képviselőségre nem érdemes. De, hogy minő nagy szerencsétlenség feküdnék absolute a szolganíró megválasztásában, azt nem értem.

Azt méltóztatott mondani, hogy már Magyarorszában oda kezdünk jutni, hogy a szolganíroság gradus ad parnassum a képviselőségre, de én részemről abban sem látok nagy veszélyt, ami hasonlólag megtörtént, hogy kinevezett hivatalnokok is választattak meg képviselőkké a jelen választásoknál meglehetősen nagy számmal. A dolgon segíteni, hogy baj ne legyen belüle, az által lehet, mit a magyar törvényhozás úgy a választott, mint a kinevezett tisztviselőkre megtett az incompatibilitás kimondásával, hogy egyszersemind mindkét helyet nem foglalhatja el senki.

De talán arrul van szó, mint némelyek értelmezik, hogy nem ott fekszik a baj, hanem azon szolganírónak, mint kortesnek befolyásában a választásra. Elemezzük

tehát egy kissé a dolgot. Ha egyszer valaki tisztviselő, akár választott, akár kinevezett, szó sincs arról, hogy a nélkül is, ha nem szabados utakon korteskednék, bizonyos befolyása, bizonyos súlya a választásoknál lesz. Mert amely tisztviselőnek vagy hivatalnoknak ez nincs meg, az megmutatta, hogy nem arra való, hogy hivatalnok vagy tisztviselő legyen. Aki a népnek bizalmát bírja, annak szavára fog hallgatni az anélkül, hogy korteskedjék. Amely tisztviselő vagy hivatalnok pedig a nép bizalmát nem bírja: az sem tisztviselőnek, sem képviselőnek, sem semminek nem való.

Már most minő esetben lehet ennek állandóbb és rosszabb hatása, abban az esetben-e, ha a tisztviselő oly helyzetben van, mint most, hogy ha törvényteleniséget követ el, fegyelmi eljárás útján elbánhat vele a kormány, ha más irányban követ el hibát, vagy visszaél a kormány bizalmával, megfenyíti őt a legközelebbi választásnál a környezet, míg ellenben, ha ezen befolyást a kinevezett tisztviselő gyakorolja, igenis meg van felette a kinevezett kormány pressiójának lehetősége, de nincs meg lehetősége a környezet, az igazgatottak befolyásának.

És ha áll az, pedig sok esetben áll még a bírakra nézve is, mit a nagy amerikai bíró, Stori irt, hogy nem kell a bírót elszigetelni akarni minden érintkezéstől és befolyástul, mert a felülről jövő befolyásiul elszigetelni nem lehet, s hogy ez reá nézve veszélyes ne legyen, szükséges, hogy más oldalnak érezze nyomását; még sokkal inkább áll ez a közigazgatási tisztviselőre.

Az igen tisztelt képviselő urak — s itt többekre is kénytelen vagyok reflektálni — méltóztatnak nagyon

hangsúlyozni, hogy az általam javasolt bizottságban nem lehet harmónia. Ezt hangoztatta az egyik rész. Másrészt meg azt hallottam hangoztatni, ma épen egy igen elmés szónoklatban, hogy az egész, ami ezen közigazgatási bizottságban van, csak fikció, mert a választott tisztviselő is, a megyei választott tíz tag is bólintani fog a főispánnak és történni fog amit a főispán, illetőleg a kormány akar; semmi befolyása ott a többi elemeknek nincs.

Megvallom, a felfogások ezen ellentéte reám nézve nagyon megnyugtató és csakis azt szeretném, hogy az igen tisztelt képviselő úr, ki ezen thézist felállította, nem engem próbálna meggyőzni erről, mert engem meg nem győzhet erről, amint azt megfogom mondani, miért nem és ha meggyőzne, természetesen, hogy magam is elállnék ezen javaslatiul; de próbálja meggyőzni azokat, kik azt állítják, hogy a törvényhatóságban minden úgy történjék, mint a főispán parancsolja, mert így legalább egy része a képviselőháznak megnyugtatót nyerne.

De az én hitem szerint a dolog nem úgy áll és itt bátor vagyok hivatkozni a tapasztalatra; a mai tisztviselők épen úgy választatnak, mint képviselő úr előadta és csak szét kell nézni Magyarországon; ezt nem hibául mondom, csak igazolásul annak, hogy nem áll az, amit ő mondott, hogy hány helyen látjuk a választott tisztviselőt más irányt követni, mint a főispánt, kinek elnöklete alatt választatott.

És ha még épen oda mennénk, mit egy t. képviselő úr a múlt napokban mondott, hogy azon 10 tagnak nem lesz bátorsága az adófélügyelőnek, ha az va-

lamit akar, ellentmondani; engedelmet kérek, ha ezt igaznak tartanók, végbetlen nagy szégyent mondanánk ki Magyarországnak összes intelligenciájára. Nem javaslatom védelmére, hanem a magyar nép, a magyar intelligencia nevében utasítom ezt vissza.

Az igen tisztelt képviselő úr mai remek beszédében elemezvén röviden, élesen ezen közigazgatási bizottság alkotását; azt kérdi: mi lesz a főispán? A főispán majorizáltatni fog, minoritásban marad, kimondja a végzést és ha mégis tud valamit, azt a bizottsághoz beterjesztett jelentésekből fogja megtudni; tehát csak úgy mellékesen fog valamiről tudomással bírni. Hozzá teszi az igaz, hogy utolsó sorban, mint a többi tisztviselő is, fellebbezhetni fog a ministerhez. Én, t. ház, javaslatomba sem beletenni nem akartam, sem nem találtam benne, hogy a főispánnak tudomást szereznit csak a bizottsági jelentésekből szabad. Sőt igenis, nemcsak szabad, de kell is épen azon az utón, amely utat a tisztelt képviselő úr is kijelel, mert bármikor szükségét látja, a közigazgatás bármely ágának igazgatója útján a tudomást megszerezni köteles. Ez kizárva javaslatomban seholy nincs, hanem mellé van hozva még az, hogy a bizottsági ülésekben együtt hallva az illetőket, együttes képet is nyerhessen a közigazgatásban történekről. Ezt én részemről nem hátránynak, hanem határozott előnynek tekintem. Ami pedig az alispánt illeti, ő épen úgy fog rendelkezni a megyei közegekkel, mint eddig s nem jön subordinált helyzetbe, mert hasonló hatáskörben, mint az övé, fog rendelkezni a megye területén lévő más forrású hivatalnokokkal és tisztviselőkkel is.

Én épen abban látom az előnyt, hogy a közigazgatási ágazatokat, melyeket a dolog természeténél fogva fenn nem ugyan egészen, de nagyjában el lehet választani, de lent érintkeznek, összefolynak, úgy lehessen együttesen és egy öntet üleg vezetni, hogy ne kelljen azt az alsó foktól mindig azért, hogy az összevágó intézkedések megtörténhessenek, két úton elindulva a legfőbb fórumig levelezni, mert ez lenne azután és ez ma annak a papírfogyasztásnak, melyet a tisztelt képviselő úr annyira és helyesen rótt meg, egyik legnagyobb eszköze. És azt mondja: a baj, a hátrány, a fennakadás nem a központhon van, hanem van a járásban és itt nincs intézkedés; minek az lesz a következése, mint mondani méltóztatott, hogy a szolganíró a harmóniát a semmittevés által fogja helyreállítani és a központhoz fog folyamodni kiegyezés, utasítás végett.

Én, tisztelt ház, a dolgot máskép értem, másképen czélzom s megvallom, azon hitben vagyok, az én javaslatom mást mond. Mert ezen javaslat azt mondja, hogy ezen bizottság üléseiben azon teendőkre nézve, melyekhez több közigazgatási ágazat közreműködése szükséges: megcsinálja a munkatervet, kijelöli és azután megy a dolog a járásba, midőn máj* a közigazgatási ágak végrehajtóinak összeütközése előzetesen el van hártva. És én azt gondolom, hogy miután csakugyan különben, például egy szolgabíróval, amint itt felhozott, többen is rendelkezhetnek, fennakadás támadna, úgy amint támad ma; mert hisz ezen viszonyt nem a törvény teremtené, szükséges arrul intézkedni, hogy minden közigazgatási ágnak főnöke tudja a legközelebbi teendőket és hogy

azok úgy intéztessenek el, hogy az alsóbb közegek végzhessék azokat anélkül, hogy egyszerre három-négyfelül vétessenek igénybe.

Azt is kívánom még megjegyezni, hogy a felsőbb rendeletek szakszerinti felosztása sehol sincs fenntartva, a bizottság hatáskörének azokat kapja és felbontja; a a bizottság elnöke intézkedik azokban, mik a bizottság tárgyalását nem igénylik, azokra nézve pedig, melyek igénylik, épen azért, mert egyöntetű működés szükséges, intézkedik ezen szempontbul, de nem aziránt, hogy melyik közigazgatási ág illetőségéhez tartozik a bizottságban.

Még egy észrevétele volt a képviselő urnák, melyre reflektálnom kell és ez az, hogy ő azt mondja: a bizottság tanácskozása kapacitációt tételez fel, pedig ott vannak a szakközegek, akiket utasításaik kötnek, kiknek utasításaik szerint kell eljárniuk s így nem látja, miként lehessen ezen bizottságnak valami hatása.

Ha így fogja fel képviselő úr, amint én nem fogom fel, mert sem indokolásomban, sem javaslatomban nem mondom, hogy minden egyes concret esetet illetőleg, ezen bizottság lesz hivatva adminisztrálni, akkor igaza van. De ez sem nem lehetséges, sem általam nem céloztatik, hanem ezen bizottság feladata épen az, hogy a fennálló törvények, határozatok, utasítások szerint, az egyes ágazatokban való teendéikre nézve, a különböző ágazatok összeműködését biztosítsa, tehát nem áll elő azon eset, hogy az illető szakközeg felsőbb utasítás vagy rendelettül való elállásra kapacitáltassék. A bizottságnak csakis annyiban van hatásköre, de akkor sem aziránt, hogy a közeget szoríthassa, hogy ha valamely

rendeletre meggyőződése az, hogy az helytelen vagy törvényellenes, ő maga, mint bizottság jogosítva van szót emelni, tartozván azomban az ismételt rendeletet haladék nélkül végrehajtani.

T. ház! Én részemről, mert szükséges, hogy senki ez irányban kétségbe ne lehessen, ismételten kimondom: javaslatom által igenis elérni remélem a közigazgatás javítását, összhangzatossá tételét és ily módon az önkormányzati elvnek megóvását, még pedig megóvását fővonalai szerint, a historíailag kifejlett alakban. Nem mint kísérletet kívánom ezt tekinteni, arrul, hogy a hatás jó lesz: lehet meggyőződésem és van meggyőződésem; de senki sem képes aziránt biztosítékot nyújtani, hogy javaslata az életben mindeneknek meg fog felelni.

Zárom beszédemet azzal, mivel az előttem szóló zárta, hogy még az is, ha ezen javaslat sikertelennek bizonyulna, nem fog engemet az önkormányzattal eltéríteni, de igenis arra fog inteni, hogy más utón igyekezzem annak javítására.

Tisza Kálmán.

Január 18.

Mielőtt a törvényjavaslat fő lényegét újólág megvilágítanám, némely észrevételekre kell válaszolnom.

Engedje meg Ürményi Miksa barátom, hogy mindenekelőtt egy észrevételt tegyek azon alkalombul, hogy a szabadság biztosítékai iránt elmondott nézeteinek ki-

fejezése folytán és midőn jónak látta ezzel kapcsolatban a liberum vetorul, a parlamenti hadrul és mindezekről beszélni, azután elmondott egy igen mulatságos adomát a halbe Kammerrül, de a képviselő úr tévedett a hallgatóság felül; mert ő azt hitte, hogy azon bécsi tömeg közt van, a hol az neki sikerült volna, de én azt gondolom, hogy ez neki minálunk sikerülni nem fog és azért igen kérem, hogy máskor még csak tréfából se hozza a magyar képviselőház értelmi színvonalát összeköttetésbe egy lázongó bécsi tömeg értelmi színvonalával.

Megvallom nem voltam arra elkészülve, hogy éppen tisztelt barátom a szavak közt gyanúsítani akarjon azzal, hogy én ezen helyről az ellenállás, az anyagi erőhöz folyamodás theóriáját hirdetem, de miután említette, kénytelen vagyok helyreigazítani szavaim értelmét, melyeket ő szíveskedett egész a liberum veto eszméjéig elvezetni.

Mit mondtam én? Azt mondtam én először, hogy az önkormányzat és a törvények megtartása iránti biztosíték lehet kinevezett hivatalnokokkal is, mint Angliában, ha azon kinevezett hivatalnokoknak ez nem olyan életpálya, a melyről lezorittatván, családostul az éhenhalástul kell félni; azt mondtam, hogy nem lehet oly kinevezett hivatalnokkal, kire nézve a hivatal összes jövedelmi és életpályája, mert ez nincs azon helyzetben, hogy az egyes kormányok esetleges túlkapásaival szemben megállhasson, hanem a legtöbb esetben kényszerítve lesz a törvénytelen rendeletek végrehajtásának is eszközévé válni.

És ebben lát az én tisztelt barátom, éppen a kormány részéről nem tehető nyilatkozatot, ebben lát ugyan-

akkor, a mikor hogy Angliában, a melyre ő hivatkozott, érzik ugyancsak annak szükségét, nemcsak azt bizonyítja, hogy az alsóbb fokon nem fizetett, tehát e tekintetben független hivatalnokok vannak ott, hanem azon biztosítékot is keresett, a mit hasonlólag idézett, hogy ki van mondva, hogy a törvénytelenység iránt a felsőbb hatóság rendeletei az alsóbb hatóságot nem mentesíti, hanem az maga fog a törvénytelenységért megbüntettetni. Ennyi az, a mit mondtam és egy vonallal sem többet és fájdalom, viszonyaink közt nem tudok annyit kieszközölni, mint amennyit Angliában, az alkotmányosság százados biztosítékai mellett is szükségeseznek tartanak. Tehát nem mondtam semmi olyat, ami nemcsak kormányzati, nemcsak a ministeri helyzettel, de a mi általában bármely képviseli) helyzetével is ellenkezik; csak egy esetben ismerem el, hogy olyant mondtam, a mit a minister! padokrul nem kellett mondani, olyant mondtam, már tudnillik az ő nézete szerint, az enyém szerint nem mondtam: azon esetben, ha ő azt hiszi, hogy annak, a ki a minister! székben ül, csakis a hatalom és nem egyúttal a szabadság érdekeit is kell védeni.

A mi különben azt illeti, hogy ellenmondást lát abban, hogy a választott tisztviselőnél keressük a garantiát, minthogy az nem életpálya és mert beismerjük, hogy azon vagyonos osztály, mely ingyen teljesíthetné a teendőket, itt hiányzik, mondom, a mi azt illeti, hogy abban ellenmondás van, engedje meg a képviselő úr, nincs. Mert a közt, hogy olyanok teljesítsék, a kik képesek egészen ingyen teljesíteni és a közt, hogy olyanok teljesítsék, a kik tökéletesen, kizárólag csak

azon fizetésre vannak éltök végéig utalva, még meg van azon középút, melyet nem a theoria terén, de melyet a praxisba nálunk még fennállani látunk és nem szükséges azért más, a hivataloskodástul elvonó kere-settel is birni a tisztviselőnek, egyfelől lehet az olyan helyzetben, hogy a kiszabott 6 évig csekély fizetés mellett is viselhesse hivatalát, miután ezt nem azért vállalja el, hogy erre alapítsa egész életét, hanem nyitva marad előtte azontúl, ha jónak látja, más térre alapítani életpályáját.

Azt fogják mondani, hogy ez dilettantismus; én nem tudom, miért legyen az dilettantismus. Dilettantis-mus lehet ily tisztviselőkkel is, azaz vannak ily tiszt-viselők közt is olyanok, a kik szakértelem, buzgóság nélkül, hogy szavaikkal éljek: dilettantism ussal vizsik hivatalaikat.

De ismét oda térek vissza, mit évek óta mondok, hogy ugyanezen hiba a dilettantismust nem zárja ki, az ő általok annyira nagyrabecsült hivatalnoki kine-nevezés mellett is meg lehet; mert ott sincs biztosíték aziránt, még az iskolai bizonyítvány lelkiismeretes mérlegelésével sem, hogy mindaz, a ki oda kinevez-tetik: képességgel és buzgósággal bir. A különbség csak az, hogy az egyik által elkövetett hibát orvosolni képes maga a rendszer, mert minden feltűnés nélkül a választás segít a bajon, míg a másik rendszer a hi-bát 100 eset közül 90-ben orvosolni nem képes, mert nem azok a hivatalnokok és tisztviselők tesznek sehol e világon az adminisztrációnak legtöbb kárt, a kik oly hibát követnek el, hogy fegyelmi utón elmozdíthatók,

hanem azok, a kik helytelenül neveztetvén ki, nem bírnak a kellő képességgel, de olyan hibával sem, a melyért fegyelmi úton elmozdítottathatnának.

Az én t. barátom azt mondja, hogy én azt nyilvánítottam, hogy a választási rendszernél nem történhetnek olyan visszaélések, melyek a szociális erkölcsöket rontanák; én határozottan mondom, hogy ezt soha sem nyilvánítottam, sőt épen megmondtam azt, hogy igenis a választásoknál történhetnek ily visszaélések, csak hogy történhetnek a kinevezésnél is és igenis mondtam és mondom, hogy a kinevezésnél történt ilyenmő helytelen protekciót, mely négy szem közt történik, sokkal veszedelmesebbnek tartom, mint amely a választási rendszer mellett felmerülhet.

És miért? Igen jó tudom én, hogy az alku a választásnál az illető meueurök közt nem a piacon kötetik, igen de azon meneurnek, pártfogónak, aki befolyásával a választást keresztül akarja vinni, annak már nyíltan a választók előtt kell fellépni pártfogásával, míg a kinevezés mellett elvégzi ugyanaz úgy, hogy midőn lenn a törvényhatóságnál a rász hivatalnok ki van nevezve, még csak nem is gyaníthatja senki, hogy azt a minister! szobában a meneur eszközölte ki; ez a különbség a kettő közt.

Igen köszönöm jó véleményét, de megvagyok győződve, hogy midőn ő lesz minister, hasonlólag igyekezni fog jó kinevezéseket eszközölni, sőt én megvagyok győződve, hogy Magyarország volt kormányai jó kinevezéseket óhajtottak tenni.

De ugyan kérdem, bárki legyen a minister, fog-e,

ő a saját meggyőződése szerint kinevezhetni, nem lesz-e arra utalva, hogy megyék és emberek, neves emberei ajánlata után induljon ki, csak hogy miután az úgy történik, ha már feltesszük, amit általánosságban nem fogadok el, de hogy léteznek, nem tagadhatom; de ha feltesszük, hogy részrehajló, korrupczióra hajlandó elemek uralkodnak és emelkednek felül az ország egyes vidékein, akkor azon minister épen azokat, mint a legbefolyásosabb és legtekintélyesebb embereit azon vidéknek, lesz kénytelen meghallgatni, meghallgatni a szoba négy fala közt a tévedés ellen még azon biztosítékkal sem rendelkezvén, amit más körülmények közt a nyilvános fel-szóalhatás megadhat.

Ami az 1861—65. és a későbbi időszak közti különbséget illeti, én sem a múltkor, sem most nem vontam és nem vonom most sem kétségbe a főszereplők hazafiságát. Azomban engedjen meg, hogy ha az én meggyőződésem szerint helyes javaslatra, melylyel reményiem az ország nagy többsége is meg fog elégedni, azt mondják, hogy az korcs, akkor csakugyan joggal lehet mondani oly szüleményekről és javaslatokról is, melyeket a nemzet már megszületésük perczében elitéit. Mert amit a nemzet el nem ítél, amit örömmel üdvözölt, amiben ma is megnyugvását találja, azt, hogy a nemzet fejedelmével annyi vizsály után kibékülhetett, az már nem az önök műve.

A képviselő úr azt mondja, ezen törvényjavaslat statáriummal vitetik keresztül.

Én oly statáriumot, melynél 1½ hétig lehet beszélni, nem ismerek. De hát kérdem, miben erőltetjük;

a törvényhatóságok $\frac{9}{10}$ része tartott a javaslat elkészülte óta gyűlést és nyilatkozott; ha akartam volna a javaslatot siettetni, már decemberben letárgyalhattam volna.

Ami pedig az ellentétet illeti, az alkalom a nyilatkozatra meg volt, de én ellentétet nem is látok; 1870-ben mi a törvényjavaslatot nem tartottuk jónak és az elhalasztást indítványoztuk, most önök is megpróbálják. A többség 1870-ben nem tartotta jónak a mienket, most az önökét nem fogadja el.

Képviselő úr felemlíti: micsoda Önkormányzat az, melyben idegenek részt vehetnek; szó sincs róla, megtörténhetik ez és róla későbben fogok nyilatkozni.

De váljon, ha azzal szemben, hogy csak részben lehet idegen, a kinevezett idegen hivatalnokok intéz-
nek, vájjon nem idegenek vezetnék-e a megyéket; ez kétségkívüli, mert egyik som mondta, hogy tisztviselő csak megyei lehet, de a megyeiség a kinevezési rendszerrel nem is Összeegyeztethető, mert ha ezt kimondanánk, akkor akadhatna hely, ahol alkalmas tisztviselőket kinevezni nem lehetne.

A képviselő úr a javaslat ellenében védelme alá veszi a városi tanácsokat és azt mondja: a jelen törvényjavaslat eltörli őket, vagy megbénítja hatáskörüket, míg az ő rendszerük mellett megmaradnának mostani hatáskörükben.

Ugyan lássuk, nem azt, hogy mi volna eziránt az ő rendszerükben, mert hiszen azt nem mondták meg, hanem, hogy ha kinevezett tisztviselőkkel akarnak adminisztrálni: mi lehet azon rendszer.

Elsőben is, ami ezen bizottságot illeti, ezen részleteknél lesz alkalom, ha kell, bővebben is kifejtetni ezt s ott ki fog tűnni, hogy minden, ami arra nézve mondatott, hogy a tanácsok elvesztik hatáskörüket, nem egyéb mint egy, a törvényjavaslat felolvasása előtt kiadott s azontúl megfontolás nélkül felkapott jelszó, mely a törvényjavaslatra vonatkozólag egyáltalában nem felel meg az igazságnak. De, hogy lehet tanács a mostani hatáskörével és kinevezett hivatalnokok rendszere mellett? Én hiszem, hogy lehet fábul vaskarikát önteni, ha nagyon megszorítom magamat, ezt el tudom hinni, de azt elhinni képtelen vagyok és miért? Azért, mert hisz a tanács vezeti a város adminisztrációját, a tanács, amelyet a közgyűlés választ. Ha már most önök azt mondják: jól adminisztrálni csak kinevezett hivatalnokokkal lehet, lehetetlen a tanácsot meghagyniok vagy engedelmet kérek, igaza lehet a t. képviselő urnák, ez lesz talán az igazsághoz legközelebb, ők meghagyják a tanácsot teljes hatáskörében, csakhogy, az önkormányzat nagyobb dicsőségére, kinevezik.

Még némely érvekre kell felelnem. Legelsőben azon kérdés ventilláltatott: kabinetkérdés-e? és némely képviselő kabinetkérdéssé tételét roszalta: megfogom mondani, mi véleményem a kabinetkérdésről általában.

Minden törvényjavaslatot kabinetkérdéssé tenni nem szabad, mert ez megöli a parlamenti szabadságot. De viszont, hacsak a parlamenti kormányformákat nem akarjuk illuzóriussá tenni a fontosabb, az elvi, az ország' kormányzati rendszerére döntő befolyást gyakorló javaslatoknak, a dolog természeténél fogva kabinetkérdés-

déseknek kell lenni akár megmondatik az, akár nem, mert azt a kormánynak felelőssége követeli, hogyha oly javaslata bukott meg, melyre az adminisztráció rendszerét alapítani akarja, vagy ellenébe oly javaslat fogadtatnék el, mely által az adminisztráció vezetését veszélyeztetve látja, hacsak a parlamentárizmus elveihez hűtlen nem akar lenni, akkor igenis ott kell helyét hagyni. Hogy ezen javaslat kabinetkérdés-e vagy nem, az a mondottakból megítélhető, fontosságát legkevésbé tagadhatják azok, kik azt állítják, hogy Magyarországnak összes adminisztrációját lerontja, felfogatja.

Bár szeretném beszédemet befejezni, két dolgot felelet nélkül nem hagyhatok.

Steinacker képviselő úr azt mondá: javaslatomat elfogadja, ha egy varázsütéssel megtudom tenni azt, hogy a magyar emberben legyen meg a kötelességérzet, mint megvan a németben; a másik, az elfogadható talán a megyékre, de ktilömbiséget kell tenni a városi polgárság és megyei lakosság között, melyet még ma is, mint nyáját hajtának a választáshoz.

A képviselő úr vagy meg van arrul győződve, hogy van, vagy nincs Magyarorszáiban kötelességérzet; ha azt hiszi, hogy nincs, minden más érvet el kellett volna hallgatni, de miután ezen nyilatkozata daczára egész más érvekkel is megtámadta a törvényjavaslatomat, úgy kell lenni, hogy eziránti hitében nem oly erős, csak culturmissiója érzetében akarta a magyar nemzetet gyanúsítani.

Én nem tartozom azok közé, kik nemzetük hibáit eltitkolják, de hivatkozom a nemzet szép történelmére,

hogy kebeléből a kötelességörzet nem hiányzik, mert ha ez hiányzott volna, a nemzet már a culturmissió rendszerének uralma alatt megsemmisült volna.

Ami a nyájkénti választást illeti felteszem, hogy képviselő urnák elvokonai ebben nem osztoznak, arról pedig biztos vagyok, hogy a polgárok, kiknek fogadatlan prókátora, sértéseit nem fogják megköszönni.

Megengedem, hogy Magyarországon kívüli körökben szépen lehet illusztrálni, mint kergeti a csikós szavazatra a magyar embert, de ennek a házbani nyilvánítása ellenkezik a ház méltóságával, külföldöni terjesztése pedig ellenkezik a hazafisággal.

Miután már többször úgy igyekeztek a közönség elé állítani, mint a városok ellenségét, tiltakozom ez ellen újólág, valótlanságának pedig fényes bizonyítéka az, hogy politikai pályám kezdete óta mindig városokat képviseltem. Sokszor emlegetik a közvéleményrűli nyilatkozataimat, nem emlékszem, de amit mondtam, helyesen mondtam.

(Madarász: Követni is kell!)

Igenis, követni is kell, azt szeretném azomban tudni, mennyibe ellenkezik az eljárásommal, hiszen a törvényhatóságoknak alkalmuk volt nyilatkozni, csak 34 nyilatkozott ellene 116 ellenében, vagyis a kisebbség. De azt mondják: nem volt izgatás, de borzasztó pressió; váljon hol volt ezen pressió, vizsgálják meg két ministeri irattáramat és nem fognak találni egy sort sem. melyet e tárgyban a főispánoknak írtam vagy írtattam volna.

(Ragályi Nándor: Úgy is tudják a főispánok!)

Amely főispán a kormány alatt működik, természetesen nézeteit is osztja, ebben nincs pressió, az ellenzéki képviselők is megpróbálták nézeteiket érvényesíteni azokkal, kik souverain megyékről beszéltek, nem vitatkozom, mert azok nem voltak. A miniszternek vád alá helyezését nem én, de Almásy Sándor indítványozta. Egy képviselő úr azt mondá, hogy a 10 tag közt csak azért, hogy megmutassa az intézmény képtelenségét, a törvénynek kotekedés általi megakadályozására a világon senkinek joga nincs.

Sokszor megtámadtattam régibb nyilatkozataimért, azokat ma is fenntartom és ezen meggyőződéstől vezérelve készítettem törvényjavaslatomat. A Simonyi Ernő által felolvasottakban ezeket mondtam: „Az egyesek és vidékektől csak annyit kell elvenni, amennyi az állam érdekében szükséges.⁴⁴ Ennél helyesebbet ma sem tudnék mondani és törvényjavaslatom ezen elv kifejezése, mert nem veszem el a megyéktől jogkörüket, sőt önkormányzati működésüket kifejtem és biztosítom az államegység érdekét. Ez minden szabadállam alapelve, a módoszatok azonban az ország és idő szerint különbözők.

Azokra, mit a centralizáció veszélyéről felolvasott, azt az utolsó betűig osztom, csakhogy ezt én nem megyei rendszerünkkel, nem a mostani javaslattal szemben írtam, mert akkor ezek nem léteztek, de írtam a francia centralizációról és mert a centralizációt ma is veszélyesnek hiszem, azt tartom, nem szabad tovább menni, mint ameddig az állam egysége kívánja,

addig azonban minden viszonyok közt és szemben mindenkivel el kell menni.

Azzal argumentáltak, hogy az csak szín leges többséget ad a törvény hatóságnak a közigazgatási bizottságban, mert ott van ugyan 15 ember, ebből 5 kinevezett tisztviselő, 10 választott tag, de mit ér a tisztviselő, mikor azt a főispán kandidálja, az tehát a főispántól nem független. Nem tagadom, hogy a kandidáció roppant jog, nem tagadom, hogy ez a választásokra befolyást ad, de ha ez így állana, mint az ellenzék felállította, kérdem, hogy ez a tisztviselőknak a választóktul függését és kapcsolatát megszüntetné-e, de ha ez állana, csak akkor állana, ha a tisztviselő a bizottságba lenne. És kérdem: ma ki adminisztrál, azt mondják önök a közgyűlés, én azonban nem hiszem, hogy ezt valaki hinné.

De hát ki adminisztrál? Tudjuk, hogy az egyes concret teendőket egyes tisztviselők végzik és midőn az adminisztráció feletti határozat kerül elő, midőn az ellenőrzés kerül elő, 10 eset közül 9-ben nincs más vagy legalább a többséget a tisztviselők képezik és ha állna az, hogy ők olyanok, mint a kinevezettek, nem tudom, miért védik a választást. Éhez járul az is, hogy nincs meg az ellenőrzés, míg emellett megvan a lehetőség, hogy az ellenőrzést a törvényhatóság választottal fogják gyakorolni.

Többen felhozták, hogy azt várták tőlem, hogy én a kandidáczióját, a virilizmust, mely ellen 1870-ben küzdöttem, megfogom változtatni.

Én a virilizmust ma sem tartom szerencsés fogai-

m azatn ak, de nem hiszem, hogy az ország érdekeinek a szimplex választás jobban megfelelné. De engemet azon parlamentáris nézet vezet, hogy azt sehol sem láttam, hogyha egy párt hatalomra kerül, minden előtte alkotott törvényt azonnal felforgasson, mert ha ez volna a változó kormányok feladata, akkor minden pártnak az ország összes gyökeres törvényeit újra fel kellene forgatni és desperációval kergetni az országot bárminő rendszer alá, még a szabadság feláldozásával is.

Csak egy példát hozok fel. Angliában nagy vita folyt a választási törvény felett és mégis azok, kik ellene bicskára mentek, midőn kormányra kerültek, nem változtatták meg. Midőn az angol gabonatörvényt megváltoztatták a később hatalomra került Toryk nem állították vissza a régi, változott helyzetet. Méltóztassék megengedni, ha a kormányválságnak a fennálló törvények halomradöntése lenne feladata, a parlamentarizmus merő képtelenség lenne.

A t. képviselő úr, ki most azt mondá, hogy mi az országot az absolutizmus karjai közé kergetjük, a múltkor mégis azt mondá: hogyha a Sennyey és az én javaslatom közt kellene választani, az enyémet választaná.

Azomban ez nekem semmit sem használna, mert egyúttal azt nyilvánította, hogy a mostani megyék fenntartásáért kész volna a parlamentarizmust feláldozni, hozzá toldta eh ez még, hogy a kerületek, megyékből feljövő peticziókat köteles utasításoknak kívánná tekintetni, mi a parlamenti népképviselési rend-

szernek nyílt negatívja, ez esetben kész vagyok lemondani azon örömről, amit okozna, hogy az enyémet kevésbé rosznak tartja. Mert, ki a parlamentarizmus elveit ily módon kész megtagadni, azzal én még csak eszme vagy elvrokonságban sem lehetek.

Sokszor volt szó a városi vagyonra), jelenleg csak azt jegyzem meg, hogy aki azt állítja, hogy ezen javaslat a váróstud vagyona kezelését elveszi, hogy a községi adót a postás és távirdász fogja a város nyakára róni, az azt mutatja, hogy e javaslatot soha sem olvasta, mert erről a javaslatban egy betű sincs.

A konzervatizmusról meg kell jegyezni, megengedem, hogy a konzervatívek is tehetnek gyökeres javítást, de azt állítom, hogy a szabadelvűség nem igényli, hogy a javítások a történelmi alap eldobásával, valamely szoba négy fala közt theoretice kidolgozott alapon kísértessenek meg, sőt ha Ürményi szerint a konzervatizmus követelménye az, hogy a felforgatás elvét is magokévé veszik, mert felforgatni lehet radikálisnak, konzervatívnek és reakciónáriusnak is, mert nem attul függ, hogy halad-e valaki, de merre halad, mert aki haladva rombol, az is halad, csak hogy Isten mentsen, hogy az ország utánna menjen.

Meggyőződésem, hogy minden állam célja a polgárok jólléte és ehhez kell szabadság, kell jó közigazgatás és kell annak biztosítása, hogy az egésznek érdekében működő államhatalom az állam érdekeit az állam minden pontján érvényesíteni tudja.

Ezen három szempont egyesítésének sikerülése az, ami valamely ország közigazgatási rendszerét jóvá

teszi. Sikerült-e ez javaslatomban, bírálja meg a ház, mindenesetre, ha életbe lép, legjobban meg fogja bírálni maga az élet.

Mert mit tesz ezen javaslat. Az adminisztráció eddig két elkülönözött phalanx kezében volt, egyikét képezték a kinevezettek, a másikat a választottak és némileg a törvény hatóság; ezek egymásról csak akkor tudnak valamit, midőn összeütköznek. A közönség a pénzügyi kormányzatot részben most is idegennek tekint.

Elsőben tehát ezen kell segíteni. Ezen lehet segíteni többfőlekép; lehet, ha az autonómiát végletekig visszük, én ezen álláspontot nem fogadhatom el, mert ez az államegység és egységes államérdekkel ellenzik.

A másik, el kell törölni a választott tisztviselőket: ezt sem fogadhatom el, mert én az önkormányzat híve vagyok.

Előttem tehát nem marad más hátra, mint a közigazgatási hivataloknak a közigazgatás kebelében ítésvégyesítése. E bizottság nem fog adminisztrálni, de gondoskodni fog, hogy a különböző közegek kötelességüket teljesítsék.

Azt mondják: ezen törvény nem őszinte, mert ez az autonómia köpenye alá bujtatott centralizáció. Mi igaz van ebben? Az, hogy a törvényhatóságnak 10 választott tagja és 5 tisztviselője van ott, kiken ez semmit sem változtat, mert éppen úgy fognak választatni, mint eddig és lesz a kormány 6 hivatalnoka. De azt mondják, hol van a 10 ember, nőm fog akadni,

egyik azt mondja, e miatt megakad az adminisztráció, a másik: kísérlet ez, mely nem fog sikerülni, a harmadik: e miatt az önkormányzat illúzió lesz.

Nem fog fennakadni, mert bármiként jön is össze a bizottság, a jelenlevők határoznak. Mondják, hogy ez az önkormányzatra veszélyes, ezt én nem fogadom el, mert ha 10 ember nem jelenik is meg, a többiek határozhatnak; ennél fogva ezen az alapon nem kell megváltoztatni. Igaz az, hogy hol a közigazgatás vezetésére 10 tag nem fog akadni, az önkormányzati elemek nem fognak túlsúlyt gyakorolhatni.

De kérdem, ha nincs önkormányzati elem, meg lehet-e azt teremteni; nem lehet, de várni kell, még magától megterem, addig azonban a közigazgatással várni nem lehet.

Arra, hogy a 10 tag nem lesz meg, felhózzák az állandó bizottságok esetét. A különbség a kettő közt nagy, az állandó bizottság csak javaslatokat készít és tanácskozik, míg a közigazgatási bizottság adminisztrál; ennél fogva, miután a tanácskozásnál érdekesebb, valószínű, hogy a közigazgatási gyűlésen meg fognak jelenni, hol a tíz tag nem fog megjelenni, az önkormányzat semmit sem veszít, mert a közgyűlés eddig sem adminisztrált.

Én tehát javaslatomat ajánlom, mert ez az önkormányzatot és jó adminisztrációt biztosítja.

Két dolgot ront le; lerontja azok illúzióját, kik azt hiszik, hogy a megye adminisztrál, kik azt hiszik, hogy a megyegyűlés az adminisztráció felett ellenőröködik. Ez fájhat azoknak, kik illúziót veszítenek,

lehet kellemetlen azoknak, kiknek nyakára hozatik az ellenőrködés, de a hazának, melynek önkormányzatra és jó közigazgatásra van szüksége, csak hasznára lehet.

Ajánlom elfogadás végett.

II. FEJEZET.

Törvények: 1870: XLII. A köztörvényhatóságok rendezéséről. — 1871: XVIII. A községek rendezéséről.
(Kivonat.)

XLII. Törvénycikk.

A köztörvényhatóságok rendezéséről.

(Szentesítést nyert 1870. évi aug. hó 1-jén. Kihirdettetett a képviselőházban 1870. évi aug. hó 2-án; a főrendek házában 1870. évi aug. hó 3-án.)

L Fejezet.

A törvényhatósági hatásköréről.

1. §. A vármegyék, székelyszékek, Jász-Kun, Hajdu-és nagy-kikindai kerület, Kővár, Fogaras és Naszód vidéke, a szepesi XVI város kerülete és a szabad királyi, valamint a 88-ik §-ban elősorolt városok, mint Önálló törvényhatóságok, jövőre is gyakorolni fogják a törvény korlátái között:

- a) az Önkormányzatot;
- b) az állami közigazgatás közvetítését;
- c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormányval közölhetik, s kérvény alakjában a képviselőházhoz közvetlenül felterjeszhetik.

Buda és Pest városok beligazgatási szervezéséről azonban külön törvény rendelkezik.

2. §. Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket (statútumokat) alkot; határoza-

taik és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetéről gondoskodik; a kormányral közvetlen érintkezik.

3. §. Határozat, mely

- a) a költségvetés megállapítására,
- b) ingatlan vagyon elidegenítésére, vagy ingatlan vagyon szerzésére,
- c) kölcsönvételekre,
- d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására, és közművek emelésére,
- e) új hivatalok rendszeresítésére, vagy a fennálló megszüntetésére vonatkozik, és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősítést rendel: csak minister! jóváhagyás után hajtathatik végre.

Ha a kormány a felterjesztéstől számítandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozatok helybenhagyottaknak tekintetnek és végrehajthatók.

4. §. Magánfelek a törvényhatóságnak az Önkormányzat körében hozott sérelmes határozatai ellen a kézbesítéstől, illetőleg a szabályszerű kihirdetéstől 15 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak.

A folyamodvány az alispánnak, illetőleg a polgármesternek adandó be, ki ezt 8 nap alatt véleményes jelentéssel felterjeszteni köteles.

Azt, hogy a határozat csak birtokon kívül fellebbezhető, magában a határozatban világosan ki kell fejezni.

E záradék hiányában a határozat birtokon belől fellebbezhető.

5. §. Szabályrendeleteket a törvényhatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénynyel, s a kormány-nak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhettek, a községek (faluk, mezővárosok) önkormányzati jogait nem sérthetik, és csak a szabályszerű kihirdetéstől számítandó 30 nap után hajtathatnak végre.

6. §. A szabályrendelet, ha csupán helyi érdekű, a törvényhatóság területén, ha közérdekű: az egész országban kihirdetendő.

7. §. Szabályrendeletek ellen az érdeklettek a szabályszerű kihirdetéstől 30 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak.

A minister a törvényhatóság meghallgatása után végérvényesen határoz.

A szabályrendeletet felfüggesztő vagy megsemmisítő kormányrendelet indokolandó,

8. §. Az árva- és gyámhatóságot a törvényhatóságok fogják gyakorolni; ennélfogva kinevezik és ellenőrzik az árvagyámokat, megvizsgálják a gyámi számadásokat, felügyelnek az árvák vagyonára és nevelésére, és intézkednek az árvák mindazon ügyeiben, melyek a rendes bíró illetőségéhez nem tartoznak.

A rendezett tanácsú városoknak árva- s gyámhatóságáról a községi törvény rendelkezik.

9. §. Árva- és gyámhatóságát a törvényhatóság egy állandó központi árvaszék által gyakorolja, mely áll: egy elnökből, legalább két ülnökből, a tiszt

ügyészből, a számvevőből, egy jegyzőből és a szavazattal nem bíró közgyámból.

Az árva- és gyámügyek a belügyministerhez felbevezhetők.

10. §. Az árvaügyek ellátására s az árvapénzek kezelésére nézve az egyes törvényhatóságokban divatozó gyakorlat, az árvaügy országos és végleges rendezéséig ideiglenesen fenntartatik.

11. §. Addig, míg a törvényhozás a törvényhatósági költségek fedezésének és beszedésének módját külön törvény által végleg szabályozza: a háziadó az egyenes (föld-, ház-, jövedelem-, személyes-, kereseti) államadó után százalékokban vettetik ki, az államadóval együtt szedetik be, és az illető törvényhatóságnak havonként előzetesen szolgáltatik ki.

12. §. Azon törvényhatóságokban, amelyekben rendezett tanácsú városok vannak, a törvényhatóság egyetemét közösen illető költségek a járásiaktól elkülönítve állapítatnak meg és vettetik ki.

A rendezett tanácsú városok csak a közös költségekhez járulnak.

13. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok közvetett államadókra is vethetnek községi pótdadót, a városban s annak területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhetnek, s az állam által igénybe nem vett új adókat hozhatnak be.

E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt, — amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése, s az ipar s kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, — a helyi viszonyok-

hoz képest a város indokolt felterjesztésére megadhatja.

14. §. A törvényhatóság a jövő évi költségvetést az őszi közgyűlésben állapítja meg; a zárszámadás pedig a tavaszi közgyűlésen vizsgálta meg.

Az előirányzat, a zárszámadás, s az állandó választmány (44. §.), illetőleg városi tanács véleményes jelentése a közgyűlés előtt 15 nappal közszemlére kitétetik, és egyszersmind a bizottsági tagoknak kézbesítetik.

Egyes adózók a költségvetésre és zárszámadásra észrevételeket tehetnek s azokat a közgyűlés előtt 5 nappal az állandó választmánynak, illetőleg tanácsnak beadhatják.

A választmány, illetőleg tanács a beadott észrevételeket tárgyalni s véleményes jelentés mellett a közgyűlésnek bemutatni köteles.

15. §. A törvényeket és a kormánynak a törvényhatósághoz intézett rendeleteit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja végre saját közegei által.

Mennyiben van ezen általános szabály alól kivételnek helye: a törvény határozza meg.

16. §. A törvényhatóság jelen törvény korlátái között felírhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok miatt czélszerűtlennek tartja.

De ha a miniszter a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatosításától másodízben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesítendő

és végrehajtandó (58. §. e. pont). Az ilyen, valamint a szabadságos és tartalékos katonák berendelését, és valamely, az állam veszélyezett érdekei miatt halaszthatatlan rendőri intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után, s csak annyiban szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául, a mennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a képviselőháznál keresne orvoslást.

17. §. Kivételnek a végrehajtás kötelezettségének szabálya alól az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására, vagy meg nem ajánlott ujonczok tényleges kiállítására vonatkozó rendeletek.

Az előmunkálatok azonban azonnal teljesítendők.

II. Fejezet.

A törvényhatósági bizottságról.

18. §. A törvényhatóság egyetemét a bizottság képviseli s a mennyiben a törvény kivételesen másként nem intézkedik, a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében a bizottság gyakorolja.

19. §. A bizottság áll fele részben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető azon nagykorú honpolgárokból, kik országgyűlési képviselőválasztásra jogosítva vannak; hason fele részben pedig a választó közönség választottjaiból.

20. §. Bizottsági tag általában nem lehet:

a) aki írni és olvasni nem tud;

b) aki a törvényhatóság területén legalább két év óta nem bir, vagy ugyanannyi idő óta ott nem lakik és adót nem fizet;

c) aki a törvényhatóság közjavadalmaival hasznobérli vagy a törvényhatósággal más számadási viszonyban áll.

21. §. A bizottsági tagok számát a törvényhatóság lakosainak száma szabályozza, t. i. vármegyékben, székekben, kerületekben és vidékekben minden 500, törvényhatósági joggal felruházott városokban minden 250 lakos után egy bizottsági tag számíttatik.

A bizottság választott és nem választott tagjainak Összes száma azonban törvényhatósági joggal felruházott városokban 48-nál kevesebb és 400-nál több, más törvényhatóságokban 120-nál kevesebb és 600-nál több sehol sem lehet.

22. §. A legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatalok hivatalos kimutatásai alapján minden év végével a törvényhatóság igazolási válaszmánya állítja össze, illetőleg igazítja ki.

Az igazolási válaszmány áll: a közgyűlés által egy évre választott 5 tagból, és a főispán által a bizottsági tagok közül szintén egy évre kinevezett elnökből és 3 tagból; előadója a törvényhatósági jegyző.

Érvényes határozat-hozatalra az elnökkel 5 tag jelenléte szükséges.

A válaszmány a kitűzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartja üléseit s a megállapított névjegyzéket indokolt jelentés kíséretében a közgyűlésnek meg erősítés végett bemutatja.

23. §. A sorrend megállapításánál csak a törvényhatóság területén fekvő ingatlan vagyon s a törvényhatóság területén élvezett jövedelem összes egyenes

államadója és a személyes kereseti adó vétetik számitásba; továbbá az állami, felekezeti, községi és magántanintézetek tanárai, a tudományos akadémiák tagjai, a folyóirat- és lapszerkesztők, a lelkészek, az ipar- és kereskedelmi kamarák bel- és kültagjai, úgyszintén a magyar államban érvényes oklevéllel ellátott: tudorok, ügyvédek, orvosok, mérnökök, gyógyszerészek, sebészek, bányászok, erdészek és gazdatiszteknek Öszszes egyenes államadója kétszeresen számittatik.

A férj vagy atya államadójába a nő, valamint kiskorú gyermekek államadója is beszámítandó, ha a nőnek vagy a kiskorú gyermekeknek vagyonát kezeli.

Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehet tagja; az, aki több törvényhatóságban jön a legtöbb államadót fizetők sorába, azon törvényhatóság bizottságának lesz tagja, melyet maga jelöl ki.

Midőn ketten vagy többen fizetnek hasonmennyiségű államadót, ezek között a sorshúzás dönt; midőn pedig ezen eset olyan egyének közt fordul elő, kik közül az egyik egyszeresen, a másik pedig kétszeresen számított államadó folytán juthatna a bizottságba, az utóbbi bir elsőbbséggel.

Az, aki 5 év óta az országban lakik, folytonosan adót fizet s más államnak nem alattvalója, a sorrend megállapításánál a törvényhozás tüzetes intézkedéséig honpolgárnak tekintendő.

24. §. Azok, akik a 23. §. kedvezményét igénybe venni kívánják, az ülések tartama alatt az igazoló választmány előtt szóval vagy írásban jelentkezni, s jogsultságukat igazolni kötelesek.

Aki nem jelentkezett, vagy jogosultságát igazolni nem tudja, az adó kétszeres beszámításának kedvezményétől azon egy alkalomra esik.

25. §. A bizottsági tagok választása vármegyékben, székekben, kerületekben és azon törvényhatósági joggal felruházott városokban, amelyekben a választók száma a 600-at meghaladja, választó-kerületenkint eszközölteik.

A választó-kerületeket az egymáshoz tartozó községek, illetőleg utczák, s a választási főhely kijelölésével a törvényhatóság maga alakítja meg. Egy-egy választó-kerületben 200 választónál kevesebb és 600 választónál több nem lehet.

Olyan mezőváros, vagy falu, melyben legalább 200 választó lakik, külön választókerületet képez.

Ha a választók száma a 600-at haladja: a község 200—600 választóból alválasztókerületet alkot.

26. §. Minden választókerület és alkerület, lehetőleg páros számban, csak annyi bizottsági tagot választ, a mennyi a bizottságnak választás alá eső tagjaiból a kerület vagy alkerület választóinak a törvényhatóság összes választóihoz viszonyított aránya szerint a kerületre vagy alkerületre esik.

27. Választó és választható a törvényhatóság mindazon lakosa, a ki országgyűlési képviselő-választásra jogosítva van.

Az egyes választó-kerület választóit külön-külön betűrendben a közgyűlés által kiküldött választmány állítja Össze az országos képviselők választására jogosultak utolsó névjegyzékéből.

28. §. A bizottság választás alá eső tagjai 3 évenként 6 évre választatnak.

A legelső alkalommal megválasztottak közül az első három év leteltével minden egyes választókerületre és alkerületre nézve külön-külön eszközölt sors-húzás után a választottak fele kilép.

Jövőre pedig minden három év leteltével azok lépnek ki, a kik a szabályszerű 6 évet már kitöltötték.

A sorshúzást a közgyűlésen az elnök eszközli.

A kilépett tagok újra választhatók.

29. §. Az, a ki elveszti időközben tagsági képességét, megszűnik tagja lenni a bizottságnak, helye pedig, valamint az időközben elhunyt és leköszönt tagok helyei is, minden év végével töltenek be azon kerület vagy alkerület által, a mely által megválasztottak.

30. §. A bizottság választás alá eső tagjainak megválasztása csak a legtöbb adót fizetők névjegyzékének összeállítására, illetőleg kiigazítására (22. §.) után történhetik.

A választás napját a közgyűlés tűzi ki.

Az alispán, illetőleg polgármester az igazolt tagok névsorát tájékozás végett közzétenni, s egyzersmind a választás napját kellő időben kihirdetni köteles.

31. §. Ha olyan választatik meg, aki mint egyik legtöbb adót fizető már tagja a bizottságnak és a választást elfogadja, helye a sorrendbe következő legtöbb adót fizető által pótolatik.

32. §. Az, aki több helyen választatott meg, azon

kerületet fogja képviselni, melyet a főispánhoz (fokirályníró stb.) intézett nyilatkozata szerint képviselni kíván.

A többi kerület újból választ.

33. §. A választás a szavazók nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett személyesen beadott szavazatlapok által történik.

Ha a szavazatlap több nevet tartalmaz, mint a hány bizottsági tagot a kerület választani jogosítva van, az utólirott nevek számba nem vétetnek.

Ha többen egyenlő szavazatot nyertek, a fölött, hogy melyik legyen bizottsági tag, a választási elnök által kihúzott sors dönt.

34. §. A választást, a helyi viszonyokhoz képest egy vagy több kerületben, a közgyűlés e célra megválasztott küldötte, mint elnök vezeti.

A választók a választás megnyitásakor a küldött mellé 4 bizalmi férfit jelölnek ki maguk közül.

Ha e joggal élni nem akarnak, a bizalmi férfiakat a küldött nevezi ki.

A választásnál az érdekelt község bírái és jegyzői, illetőleg a hatósági közegek hivatalból jelen lenni s a szavazók azonosságára felügyelni kötelesek.

35. §. A választás egy s ugyanazon kerületben, illetőleg alkerületben egy napnál tovább nem tarthat.

Kezdődik reggeli 8 órakor és végződik esti 6 órakor.

A határidőn túl szavazatot elfogadni nem szabad.

A választások törvényhatósági joggal felruházott városokban 3, más törvényhatóságokban 8 nap alatt

valamennyi kerületre és alkerületre nézve befejezendők.

36. §. A szavazatok összeszámítása nyilvánosan történik.

Ha az összeszámítás félbeszakittatik, vagy egy napról a másikra tétetik át, a jegyzőkönyv és a beadott szavazatlapok a szavazatszedési szekrénybe záratnak, melyet a küldött két bizalmi férfiú s a községek előjárói lepecsételnek.

A választás eredményét a küldött azonnal kihirdeti, s a szavazatlapok s jegyzőkönyv bemutatása mellett, eljárásáról a törvényhatóságnak jelentést tesz.

37. §. A választási eljárásra vonatkozó panaszok, vagy megválasztott tag választhatási képessége ellen tett észrevételek a választástól számított 15 nap alatt az igazoló választmányhoz (22. §.) nyújthatók be.

38. §. Az igazoló választmány határozatai szabályszerűleg kézbesítetnek, s a kézbesítéstől 15 nap alatt a törvényhatósági bizottság által 3 évre választott 5 tagú állandó bíráló választmányhoz fellebbezhetők, mely a vitás kérdésekben végérvényesen dönt, és melynek elnöke a főispán akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg polgármester.

A megsemmisített választások helyütt az új választást a közgyűlés rendeli el.

39. §. Ha a választás valamennyi választó-kerületben végbement, s a választás alá eső bizottsági tagok $\frac{3}{4}$ -de igazolva van, a főispán (főkirályníró sat.) közgyűlést hirdet; a közgyűlésen a megyei bizottságot alakultnak jelenti ki.

40. §. Az elnök, a bizalmi férfiak, a községi előjárók s jegyzők, s általában a szavazók a törvény különös oltalma alatt állanak.

A személyes biztosság tekintetében ugyanazon rendszabályok alkalmazhatók, melyek az országos képviselőválasztásoknál alkalmaztatnak, s az elkövetett vétéségek a választási törvény szabványai szerint toroltnak meg.

III. Fejezet.

A közgyűlésekről.

41. §. A közgyűlés elnöke a főispán (főkirályníró sat.), akadályoztatása esetében az alispán illetőleg polgármester.

42. §. A közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg, de minden tavasszal a múlt évi számadások megvizsgálása és minden ősszel a jövő évi költségvetés megállapítása végett közgyűlést kell tartani.

Ha a főispán (főkirályníró sat.) a bizottság vagy a főispán akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg polgármester szükségesnek látja, annyszor tartathatok rendkívüli közgyűlés, a hányszor a körülmények igénylik.

Az alispán, illetőleg polgármester a közgyűlés határnapját s a felveendő tárgyak sorozatát legalább 8 nappal, illetőleg 24 órával a gyűlés előtt szabályszcrüleg kihirdetni köteles.

43. §. A közgyűlés hatásköréhez a következő ügyek tartoznak:

- a) szabályrendeletek alkotása,
- b) a közigazgatási és választókerületek alakítása,
- c) a törvényhatósági közlekedési vonalok, kézművek, építkezések s a közmunka feletti intézkedés,
- d) kölcsönvételek,
- e) törzsvagyon szerzése vagy elidegenítése,
- f) a költség vetési előirányzat megállapítása s a zárszámadások megvizsgálása,
- g) a tisztviselők, az állandó, az igazoló és a bíráló választmány, s egyes küldöttségek választása, sa főispán (főkirályníró stb.) által felfüggesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesítése (53. §. f. pont), valamint egyéb, időközben főispán ilag történt helyettesítések feletti intézkedés a jelen törvény 54. és 55. §-aiban meghatározott esetek kivételével,
- h) a tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, felfüggesztése, ngy ellenük a tiszti vizsgálat elrendelése,
- i) a tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet s a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállítása,
- k) új hivatalok és állomások felállítása, vagy a régiek megszüntetése,
- l) a törvényhatóságok kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálása s erre vonatkozó jelentése,
- m) a községektől a községi törvény értelmében fölterjesztett vagy fellebbezett ügyek másodfokú ellátása,
- n) kérelmezési és levelezési jog gyakorlása,

o) indítványok tárgyalása,
p) a felirati jog gyakorlása,
q) mindazon ügyek, melyeket ezen, vagy más törvény avagy a törvényhatóság szabályrendelete kizárólag a közgyűléshez utasít.

44. §. Vármegyékben, székekben, kerületekben és vidékekben a 43. §. a, b, c, d, e, f, i, k, m pontjai alatt elősorolt ügyeknek, s általában az önkormányzat fontosabb ügyeinek közgyűlési tárgyalását a törvényhatóság állandó választmánya készíti elő.

Az állandó választmányt a bizottság 3 évre választja; elnöke az alispán.

Alcsokeiket a választmány maga választja, s együtt vagy szakosztályokra oszolv tanácskozáán, hozzá utasított tárgyakra nézve indítványoz és javaslatot tesz.

A tagok számát, s a választmány szervezetét a törvény hatóság szabályrendelettel állapítja meg.

45. §. A gyűlést az elnök nyitja meg és zárja be.

A tanácskozást az elnök vezeti, a rend fenntartása felett az elnök örökös, s a kérdést a szavazásra az elnök tűzi ki.

Szavazás előtt a kérdés megállapításához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazatok a szölök szerint vétetnek számba, de tiz tag kívánatéra az elnök a névszerinti szavazást elrendelni köteles.

46. §. A közgyűlésen a jelenlevők határoznak.

Egy bizottsági tag sem vehet részt oly tanácskozásban, amelyekben közvetlenül érdekelve van.

A hallgatóság számára elkölönített hely jelölendő ki.

A napirendre kitűzött tárgyakkal össze nem függő önálló indítványt, mely 24 órával előbb a közgyűlésen, vagy pedig az elnökségnél be nem jelentetett, s egyszersmind a jegyzői hivatalnál vagy más alkalmas helyen közszemlére ki nem tétetett, a közgyűlésen tárgyalni nem szabad.

Máskülönben az ügyrendet, jelen törvény korlátái között, maga a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg.

47. §. Az alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, szolganíró, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, közgyám, számvevő s a rendezett tanácsú városok polgármesterei, törvényhatósági joggal felruházott városokban pedig a polgármester, jegyző, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, közgyám, számvevő és levéltárnok a közgyűlésen ülésel és szavazattal bírnak, habár nem volnának is tagjai a bizottságnak.

48. §. A többi tisztviselő és általában a tiszteletbeli tisztviselők a közgyűléseken felszólalhatnak, s ha felhivatnak, felszólalni kötelesek is; de szavazattal csak azon esetben bírnak, ha bizottsági tagoknak megválasztattak, vagy a legtöbb adót fizetők sorába esnek.

49. §. Ha tiszti kereset elrendelése, vagy valamelyik tisztviselő hivatalvesztése forog szóban, a szavazás titkos, melynek módját a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg.

50. §. A ki a tanácskozás méltóságát vagy a gyűlés egyes tagjait sértő kifejezéssel 61, s azt rögtön

vissza nem vonja: széksértési kereset alá vonatlatik, s a gyűlés által, a fellebbezés kizárásával, 100 forintig terjedhető s közigazgatási úton behajtható bírságra bűn tethetik, fennmaradván a büntető törvények súlya alá eső bűntényekre nézve a későbbi megtorlás joga.

51. §. A közgyűlési jegyzőkönyvek hiteles másolatai a belügyministerhez a hitelesítéstől 30 nap alatt, egyes jegyzőkönyvek pedig egyik vagy másik minister kíván atára rögtön fölterjesztendők.

IV. Fejezet.

A főispánról és a törvényhatósági közegekről,

52. §. A vármegyék és a törvényhatósági joggal felruházott városok élén a megyei, illetőleg városi 'főispán, a székelyszékek élén a főkirályníró, a kerületek és vidékek élén a főkapitány, a szepesi kerület élén a kerületi gróf áll, kiket a belügyminister előterjesztésére, tekintet nélkül az örökös főispánokra, a király nevez ki és mozdít el.

Vármegye főispánja egyidejűleg a megye területén létező s törvényhatósági joggal felruházott városoknak főispáni tisztét nem viselheti. — Egy és ugyanazon főispán azonban több városnak főispánja is lehet.

53. §. A főispán (főkirályníró stb.) a végrehajtó hatalom képviselője; mint ilyen ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és öröködi a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett, e végből:

a) a megyei, széki, vidéki kerületi rendes közgyű-

lések előtt, az alispánból, főjegyzőből, tiszti ügyész-ből s az állandó választmány alelnökeiből alakított számonkérő (scontralis) széket tart;

b) megvizsgálja személyesen legalább egyszer évenként a hatósági tisztviselők hivatalos eljárását, s megtekinti, a hányszor jónak látja, az alispánhoz vagy polgármesterhez érkezett kormányrendeleteket s más beadványokat;

c) vizsgálatot rendelhet a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, s azt a vizsgálat tartamára felfüggesztheti hivatalától; az alispánt és polgármestert azonban csak a belügyminister jóváhagyásával függesztheti fel;

d) a felfüggesztett tisztviselőket az alispán, illetőleg polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesíti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha az alispán vagy polgármester valamely kormányrendeletet végrehajthatónak nem vél (58. §. d pont); mely felterjesztéshez az alispán, illetőleg polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) gyakorolja a tisztújító székeken a 68. §. értelmében és 43. §. g) pontja eseteiben a kijelölés jogát;

g) kinevezi a 65. §. alatt megnevezett tisztviselőket, s a mutatkozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket; kinevezi továbbá a vármegyékben, székekben, vidékekben, kerületekben az alispán meghallgatása után a csendbiztost, a várnagyot s általában a segéd- és kezelő összes személyzetet;

h) gyakorolja mindazon jogokat és teljesíti mind-

azon kötelességeket, melyeket jelen törvény a főispánra ruház.

54. §. Ha a törvényhatóság a 16. §. vagy az alispán, illetőleg polgármester az 58. §. e) pontja alatt megszabott törvényes kötelességét megszegi vagy pontosan nem teljesíti: a ministerium felhatalmazhatja a főispánt (főkirálybíró sat.), hogy a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezessék.

Ez esetben a tisztviselők és közegek a főispánnak (főkirálynirónak sat.) a végrehajtásra vonatkozó rendeletéit azonnal és feltétlenül teljesíteni kötelesek, s e miatt a törvényhatóság által feleletre nem vonathatnak.

55. §. Az 54. §. eseteiben a főispán (főkirályniró sat.) a nem engedelmeskedő tisztviselőt és közeget tiszti kereset alá fogathatja, hivatalától felfüggesztheti vagy elmozdíthatja s helyébe mást helyettesíthet.

Az ekként helyettesített tisztviselők és közegek a következő általános tisztujításig megmaradnak állomásaikon s jogok s kötelezettségek tekintetében a többi tisztviselőkkel teljesen egyenlők.

56. §. A kormányrendelet végrehajtásával a főispán kivételes hatalma legott véget ér.

A törvényhatóság, ha sérelmesnek tartja a kormány eljárását, a képviselőháznál kereshet orvoslást.

57. §. A vármegye, szék, vidék, kerület központi tisztviselői: az alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, közgyám, állatorvos.

Kill tisztviselők: a szolganíró, a rendezett tanácsú városok polgármesterei s a helyi viszonyokhoz képest a járási orvos, járási mérnök, járási számvevő, járási közgyám.

A központi tisztviselő a törvény hatóság székhelyén, a kül tisztviselő a járásban (szakaszban) köteles lakni.

58. §. Az alispán a vármegye, szék, vidék és kerület első tisztviselője; mint ilyen:

a) vezeti a törvényhatóság nevében a közigazgatást, intézkedik minden ügyben, mely a közgyűlés vagy egyes közegek hatásköréhez utasítva nincs;

b) végrehajtja a közgyűlés határozatait;

c) átveszi a törvényhatóság közönségéhez intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat;

d) végrehajtja a kormány rendeletét.

Ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél: jelentést tesz 24 óra alatt a főispánnak, (53. §. e) pont) s távollétében felír az illető ministerhez.

Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét, és az alispán a minister! leirat után se érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz, s annak rendeletére, vagy ha távol van, annak nevében a rendkívüli közgyűlést legfeljebb 10 napra azonnal összehívja, s a rendeletét a közgyűlés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles;

e) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 16. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók, s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyűlésnek jelentést tesz;

f) aláírja a törvényhatóság nevében kiállított okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

g) öröködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (16. §.);

h) őre a törvényhatóság pecsétjének;

i) utalványoz a házipénztárra a költségvetés korlátai között;

k) rendelkezik a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességének teljesítésében vagy valamely hivatalos megbízásban egyik vagy másik pontosan el nem jár: a teendők teljesítésével más rendes vagy tiszteletbeli tisztviselőt biz meg, s azt a házipénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napdíjakkal látja el;

l) intézkedik a katona-elszállásolási ügyekben;

m) elrendeli a karhatalom alkalmazását és felfogadja és elbocsátja a csendőröket (pandúrokat), valamint felfogadja különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre a törvényhatósági szolgákat, — kik, ha híven teljesítik kötelességeiket — élethosszigan alkalmaztatnak;

n) legalább egyszer megvizsgálja havonként a törvényhatóság pénztárait, a számvevő és tiszti ügyész közbejöttével;

o) a közgyűlésnek s a főispánnak tüzetes jelentést tesz intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról;

p) intézkedik a közgyűlési tárgyaknak az állandó választmány által előkészítéséről, s az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

q) eljár mindazon ügyekben, a melyeket egyik vagy másik törvény az alispánra biz.

Egyesek az alispánnak sérelmes határozatait a belügyin misterhez fellebbezhetik.

59. §. A jegyzők a közgyűlés, az állandó és igazoló választmány és ideiglenes szakszabotóságok s küldöttségek jegyzőkönyveit viszik.

A határozatokat, a közgyűlési és alispáni folterjesztéseket, jelentéseket, leveleket fogalmazzák.

A törvényhatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészítik s a közgyűlésen a tárgyakat előadják.

Ha az alispán beteg, ha távol van, vagy az alispán! szék üres: az alispáni teendőket a főjegyző teljesíti.

60. §. A tiszti ügyész az árvaszék tagja s a törvényhatóság jogtanácsosa. Véleménye olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, a határozathozatal előtt mindig meghallgatandó.

Ore a törvényeknek, a törvény erejével bíró szokásnak, a törvény hatóság szabályrendeleteinek az önkormányzatban és a közgyűléseken. Képviseli a törvény hatóságot magánügyeiben.

Megindítja a széksértési kereseteket, s indítványozza a kiszabandó bírság mennyiségét.

Foganatosítja a tisztviselők ellen elrendelt tiszti keresetet (77. §.).

61. §. A. szolganíró a járás (szakasz) első tisztviselője.

Felfigyel a hatósága alatt álló községekre, és gyakorolja azon jogokat és teljesíti azon kötelességeket, melyeket a törvény és szabályrendeletek reá ruháznak.

Utasításait — amennyiben a törvény kivételesen másként nem intézkedik — az alispántól és az alispán utján veszi, s közvetlenül azzal érintkezik.

Külön pecséttel bír, a törvényhatóság czimerével s a járás (szakasz) nevét tartalmazó körirattal.

Teendőinek pontos ellátására a törvényhatóság költségén írnokot tart, és azzal saját felelősségére szabadon rendelkezik. Egyesek a szolganírónak a törvény és szabályrendeletek által körülírt hatáskörében, önállólag hozott sérelmes határozatait az alispánhoz s onnan a belügy min islerhez fellebbezhetik.

62. §. A többi tisztviselő és hivatalnok hatáskörét, mint szintén a segéd- és kezelőszemélyzet létszámát és szervezetét a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel a megye, szék, vidék és kerület maga állapítja meg.

Az egyes tisztviselők hagyományos nevei megtarthatók.

63. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok első tisztviselője: a polgármester;

mint ilyen

a) elnöke a tanácsnak,

b) intézkedik azon ügyekben, melyek a törvény vagy a szabályrendeletek értelmében a polgármester hatásköréhez tartoznak,

c) átveszi a városhoz intézett kormányrendeleteket, leveket, jelentéseket, folyamodványokat,

d) végrehajtja a kormány rendeleteit azon jogok és kötelezettségek mellett, melyeket jelen törvény 58. §. d, e, k pontja az alispánra ruház,

e) aláírja a város nevében kiállított okmányokat, leveleket, felterjesztéseket,

f) őre a város pecsétének,

g) a közgyűlésnek s a főispánnak tüzetes jelentést tesz intézkedéseiről, s a város állapotáról,

h) felfogadja különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre a városi szolgálakat, kik, ha híven teljesítik kötelességüket, élethossziglan alkalmaztatnak.

Egyesek a polgármester sérelmes határozatait a közgyűléshez és onnan a belügyministerhez fellebbezhetik.

64. §. Különben a törvényhatósági joggal felruházott városok azon szervezetet, mely által saját belügyeiket ellátni s a városi önkormányzatot gyakorolni kívánják s ebből folyólag a tanácsnak, s az egyes tisztviselőknek közöttük, a rendőr-kapitánynak az önkormányzatra vonatkozó hatáskörét, a szakosztályok szervezetét, a tisztikar, a segéd-, kezelő-, rendőr- és szolgazemélyzet létszámát és fizetését, úgyszintén az egyes tisztviselők által az önkormányzat körében hozott határozatokra nézve a fellebbezés módját, a helyi viszonyokhoz képest és jelen törvény korlátái között a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel (91. §.) maguk állapítják meg.

V. Fejezet.

A tisztviselők választásáról.

65. §. A tisztviselők a bizottság által és 6 évre választatnak.

A levéltárnokot élethossziglan a főispán nevezi ki. A segéd- és kezelőszemélyzetnek a főispán által kinevezett (53. §. g pont), törvényhatósági joggal felruházott városban pedig a bizottság által választott tagjai élethossziglan megtartják állomásaikat, s csak tisztí kereset útján mozdíthatnak el.

Az ideiglenesen alkalmazott hivatalnokok és napi-díjasok a törvény hatóság által bocsáttatnak el.

A szolganírói írnokokat a szolganíró nevezi ki és bocsátja el.

GG. §. Tisztviselővé csak az lehet, illetőleg csak azt lehet kinevezni, a ki

- a) életének 22. évét már betöltötte;
- b) a magyar állam polgára;
- c) se csőd, se bűnvádi kereset, se büntetés alatt nincs, se becstelenítő büntettek miatt elítélve nem volt.

G7. §. A 66-ik §-ban megszabott általános kellékeiken felül elengedhetlen feltétel még:

a főjegyzőre és árvaszóki elnökre nézve annak igazolása, hogy valamely jogi tanintézetben a tanfolyamot elvégezte vagy a megfelelő elméleti vizsgát letette, avagy már hasonló közhivatalt viselt.

A tisztí ügyészre nézve az ügyvédi oklevél.

Az orvosra és állatorvosra nézve a magyar államban érvényes oklevél, és két évi gyakorlat.

A mérnökre nézve a szakma önálló üzésének jogosultsága s két évi önálló gyakorlat.

68. §. A tisztújító szék tartamára, ha általános a választás, a főispán (főkirályníró stb.) jegyzőt s tiszti ügyészt helyettesít.

A jelöltek névsorát a 66. és 67. §§. korlátái között s tekintettel az 1868. XLIV. törvény határozványára is, a kijelölő választmány állítja össze, mely áll: a főispánból, mint elnökből, a bizottság által választott 3 és a főispán által meghívott szintén 3 bizottsági tagból; a szavazatok egyenlősége esetében az elnök szava dönt.

Minden állomásra legalább 3 egyén jelölendő ki; e szabály alól eltérésnek csak akkor van helye, ha nem jelentkezett kijelölhető 3 egyén a betöltendő tiszti állomásra.

69. §. A szavazás, mely 20 bizottsági tag írásban beadott kívánatára mindig elrendelendő, a főispán (főkirályníró stb.) által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt, a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, törvényhatósági joggal felruházott városokban szavazatlapok által megy végbe.

70. §. Az alispán és polgármester általános szótöbbséggel választatik.

Ha általános szótöbbséget egyik som nyer a jelöltek közül: új szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között.

A többi tisztviselek viszonylagos szótöbbséggel választatnak.

71. §. A megválasztott tisztviselők a következő esküt teszik le:

En N. N. esküszöm, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeinek engedelmeskedem, s hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem. Isten engem úgy segítjen.

72. §. Az időközben megürült állomások csak a következő rendes közgyűlésen töltenek be. Addig, ha elkerülhetetlenül szükséges, a főispán helyettesít.

VI. Fejezet.

A bizottsági tagok és tisztviselők felelősségéről.

73. §. A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan, vagy vétkes gondatlanságból, az államnak, a törvényhatóságnak, községeknek vagy egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, — ha a kár szabályszerű jogorvoslással elhárítható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

A kárkeresetek a törvénykezési rendtartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartoznak.

Konok pörlekedők, a törvényhatóság valamelyik jótékony intézete javára, 500 forintig emelhető pénz-bírságra büntetethetnek, s a perköltségekben elmarasztalandók.

74. §. Ha a tisztviselő illetékes meghagyásból s a meghagyás szerint járt el, a kártalanítási keresetek mindig azok ellen intézendők, a kik a törvénytelen cselekvényt elrendelték.

A bizottság azon tagjai, kik a törvénytelen hatá-

rozathoz járultak, a károsult irányában egyetemlegesen felelősek, egymásközt azonban a kártérítésre egyenlően kötelezvék.

75. §. Ha a károsult, az elmarasztalt tisztviselő vagyon talansága miatt kielégítést nem nyerhetne, vagy nem lehetne kideríteni, hogy e sérelmes határozatra kik szavaztak: a kárt vizskeresei jog fennmaradása mellett, a törvényhatóság pénztára téríti meg. A közpénzt kezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után első sorban azok tartoznak viselni, akik a pénzkezelésre törvény szerint felügyelni tartoztak, ha kötelességüket vagy épen nem, vagy nem szabály szerint teljesítették.

76. §. A hivataloskodásból folyó felelősség mindaddig tart, míg a tisztviselő a törvényhatóság' által föl nem mentetett. E felmentés csak a törvényhatóság egyeteme iránt fennállott felelősséget szünteti meg, az okozott kárért a magánjogi s a bűnös cselekvényekért a büntető törvényekben meghatározott felelősség érintetlen marad.

77. §. Ha a tisztviselő, a segéd- és kezelőszemélyzet valamelyik tagja megsérti, vagy hanyagul teljesíti a törvény vagy szabályrendelet által megszabott kötelességét, de tette nem foglal magában a büntető törvények által tiltott csolokvényt: tisztii keresetnek van helye.

78. §. A tisztii keresetet vizsgálat előzi meg, melyet a tisztviselőkre nézve a közgyűlés vagy főispán, a segéd- és kezelő-személyzetre nézve alispán, illetőleg polgármester rendel el.

A vizsgálat elrendelésével egyidejűleg a tisztviselő fel is függesztethetik hivatalától. (53. és 58. §§.)

79. §. A vizsgálatot a törvényhatóság állandó fegyelmi választmánya teljesíti, melyhez két tagot a közgyűlés választ titkos szavazattal, két tagot pedig a főispán nevez ki a bizottság tagjai közül, elnököt a választmány maga választ, meg nem egyezés esetében pedig a főispán nevez ki.

80. §. A vizsgálat eredménye a közgyűlés elébe terjesztendő, mely a tiszti ügyész meghallgatása után, a tiszti kereset megindítása vagy abbanahagyása fölött szótöbbséggel határoz. (49. §.)

Ha el nem rendelné a közgyűlés a tiszti keresetet, a belügyminister, a főispán (főkirályníró stb.) indokolt föl terjesztésére elrendelheti.

81. §. Tisztviselő olyan cselckvényért, melyet a törvény tett kötelességévé, feleletre nem vonható, se ellene tiszti kereset el nem rendelhető.

82. §. A tiszti kereset felett a törvényhatóság székhelyére illetékes első folyamodása királyi törvényszék ítélt.

A törvényszék, ha hiányos a vizsgálat, elrendelheti : i η n ak k i égé s zi tés ét.

A fegyelmi választmány a törvényszék meghagyását teljesíteni köteles.

83. §. A vétkesnek talált tisztviselő és hivatalnok dorgálásra, 500 forintig terjedhető, bírságra, s ha kötelességét ismételve és feltűnően elhanyagolta, vagy oly mérvű tudatlanságot tanúsított eljárásában, hogy hivatalban maradása a közigazgatás érdekeit veszélyeztetné: hivatalvesztéssel is büntethetők.

84. §. Mikor válik bűnössé a tisztviselő és hivatalnok hivatalos kötelességének elhanyagolása vagy az azal való visszaélés által, a büntető törvény határozza meg.

85. §. Büntények folytán a vizsgálat a büntető eljárás szabályai szerint eszközöltetik.

Ha a közgyűlés vagy főispán (főkirályníró stb.) által elrendelt vizsgálatból az tűnnék ki, hogy a fennforgó tett nem tiszti kereset útján megtorolható vétséget, de bűnvádi utón megtorlandó büntényt képez: a vizsgálati iratokat az alispán a bűnvádi kereset megindítása végett, a közvádolóhoz teszi át.

86. §. Büntető vizsgálat esetében a tisztviselőt és hivatalnokot mindig fel kell függeszteni hivatalától.

87. §. A büntető eljárás folytán hozott ítéletet az eljáró törvényszék az alispánnak, illetőleg polgármesternek mindig megküldi, a ki azt a legközelebbi közgyűlés elé terjeszti.

VII. Fejezet.

A vegyes és átmeneti intézkedésekről.

88. §. Az erdélyi megyék, a székely székek, a Jász-Kun, Hajdú-, nagy-kikindai kerület, a szepesi XVI. város kerülete, Kővár, Fogaras és Naszód vidéke, nemkülönben a következő városok: Kecskemét, Nagyvárad, Versetz, Zilah, Gröllniczbánya, Abrudbánya, Vízakna, Vajda-Hunyad, Kézdi-Vásárhely, Hátszeg, Sepsi-Szent-Gryörgy, Székely-Udvarhely, Bereczk, Csik-Szerda, Szék, Kolos, Ilyefalva, Oláhfalva, Szász-Régen és Fogaras a jelen törvény értelmében szervezkedett törvényhatóságokká alakulnak át.

A királyföld rendezéséről az 1868. XLIII t. ez. 10. §-ának rendelete folytán külön törvény intézkedik.

89. §. Törvényhatósági joggal felruházott városok a belügyminister engedélyével rendezett tanácsú városokká vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része ' kívánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak legalább felét fizeti, az átalakulás meg nem tagadható. A belügyminister minden átalakulást az országgyűlésnek bejelenteni s országszerte köröztetni köteles.

90. §. Az állami közigazgatás költségeit jövőre a törvényhatóságok saját házi pénztáraikból fogván fedezni, a pénz ügy minister, egyetértőicg a belügyministerrel, még ez év folytán törvényjavaslatot terjeszt elé) a föld-, ház-, jövedelem- és személyes kereseti adó oly mérvű leszállításáról, hogy a leszállítás a lehetőségig megfeleljen azon főösszegnek, a melyet az állam a f. évben közigazgatási czélokra az összes törvényhatóságnak kiszolgált.

91. §. Jelen törvény kihirdetése után, a belügyminister által kitűzött határidő alatt, minden törvényhatóság közgyűlést tart, s a főispán (főkirályníró stb.), illetőleg a polgármester elnöklete alatt küldöttséget küld ki.

A küldöttség a szerint, a mint a törvényhatóság jövő szervezete igényli, tervet dolgoz ki:

a) a törvény hatóságnak az orsz. választó kerületekre való tekintettel, szolganírói járásokra (szakaszokra) osztásáról;

b) a választókerületek alakításáról (25. §.);

c) a tisztikar, a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet

létszámáról, hatásköréről, a munka felosztásáról, a fizetések mennyiségéről, a napidíjak fokozatáról;

d) a 64. §-ban érintett szervezetről;

e) az árvaszék és az állandó választmány (44. §.) szervezéséről és az árvaügyeknek a törvényszéktől átvételéről; egyszersmind:

f) összeállítja a választókerületek választóinak névjegyzékét;

g) elkészíti a legtöbb adót fizetők névsorát;

h) intézkedik a községek útján a községi alválasztókerületek megalakulása iránt.

A küldöttség munkálata fölött egy újabb közgyűlés határoz s megállapodásait megerősítés végett a belügyministernek terjeszti fel.

92. §. A helybenhagyott határozatok alapján egy újabb közgyűlés megválasztja az igazoló és bíráló választmány választás alá eső tagjait; megválasztja a választások vezérletére hivatott egyes küldötteket, kitzüzi a választások határidejét s általában megteszi mindazt, a mit a jelen törvény életbeléptetése megkíván.

93. §. Jelen törvény végrehajtásával az összes ministerium bizatik meg.

1871: XVIII. Törvénycikk.

A községek rendezéséről.

(Kivonat.)

1. §. Községek: a rendezett tanácsú városok, mezővárosok és falvak, melyek a törvényrendelet kötelessége-

két saját erejükből teljesíteni képesek; kis községek, melyek erre képtelenek és e végett másokkal szövetekeznek.

2. §. A község saját ügyeit önállóan intézi, végrehajtja a törvény és törvényhatóságnak közigazgatási rendeleteit.

3. §. Közigazgatási ügy felelbezhető első sorban a törvényhatósághoz, másodsorban a kormányhoz.

II. Fejezet.

A községi hatóságról és illetőségről,

4. §. Hatósága kiterjed minden községi lakosra és vagyonra.

5. §. Kivételnek a katonák, tengerészek, honvédek a katonai bíróság hatásköréhez tartozó ügyekben; a királyi épületek, erődítmények.

6—7. §. Minden honpolgárnak valamely községhez kell tartozni és tartozik ahoz, melyben ezen törvény kihirdetésekor lakott.

8—9. §. A nő férjének, a kiskorú atyjának községéhez tartozik.

10. §. Azon esetekben, midőn az előbbi szakaszok nem alkalmazhatók:

a) a honpolgár azon községhez tartozik, melyben két év óta lakik és adót fizet;

b) azokra, kik a) alá nem sorozhatók, más községbe nem vétettek fel, a szülők, illetőleg az anya községi illetősége határozza;

c) lelelenczek azon községhez tartoznak, a melyben találtattak, ösmeretlen születésűek azon községhez sorozandók, melyben utoljára leghosszabban tartózkodtak;

d) katonák, kiknek születéshelye nem tudatik, oda tartoznak, a honnan besoroztattak.

11. §. Az illetőség felvétel által is megszerezhető.

12—Ifi. §. Minden polgár más községbe települhet; a község által csak azon esetben utasíthatik vissza, ha bűnvádi kereset, vagy büntetés alatt van, ha magát fenntartani nem képes. Köteles a felvételért személyesen vagy írásban folyamodni.

17. §. Oly községek, melyek községi terheiket a községi vagyonbul fedezik, felvételi díjat követelhetnek.

18—19. §. A felvételtől a régi község értesítendő, oly idegenek, kik nem idegen alattvalók, két év óta adót fizetnek, ha a 14., 15., 16. §. alá nem tartoznak, felveendőek.

20—21. §. Minden területnek valamely községhez kell tartozni; oly pusztá hovatartozandóságát, mely eddig külön állt, a tulajdonos vagy tulajdonosok azon része határozza meg, mely a féladónál többet fizet, a pusztá csakis a szomszéd községhez tartozhat; ha a minősített többség hiányzik, a törvényhatóság határoz.

III. Fejezet.

A községek jogairul és teendőirül.

22. §. Saját belügyeiben határoz és szabályrendeleteket alkot, és ezeket előjárói és közegei által hajtja végre; rendelkezik a községi vagyonrul, községi adót vet ki és hajt be, gondoskodik a községi utakról és közlekedési eszközökről; gondoskodik a községi iskolákrul és más rokon intézetekről; kezeli a tűz- és közrendőrséget, a szegény ügyet; gyakorolja mindazon jogokat és

teljesíti mindazon kötelességeket, melyek a községeket törvény szerint megilletik.

23—24. §. Rendezett tanácsú város a 22. §.-ban elősoroltakon felül kezeli: a piaczi, mezei, hegyi, vásári, építészeti, közegészségi rendőrséget, árva- és gyám hatósági, bíraskodik az iparosfő, házigazdák és cselédek, legényeik, inasaik közti ügyekben. A városi árvaszék áll: a polgármesterből, egy vagy több ülnökből, a városi ügyészből, a közgyámbul, ki azomban szavazattal nem bír, 3 tag határozatképes, felelősségi hatóság: a törvényhatóság, másodfokon a belügyminister.

25. §. A régi eljárás fenntartatik, a község azomban ezt szabály rendelettel meg változtathatja, mely csak akkor leend érvényes, ha azt a törvényhatóság és belügyminister megerősítik.

26. §. A következők csakis a törvényhatóság beleegyezése után hajtathatnak végre:

- a) a községi adó megállapítása, kivetése, behajtása;
- b) , c) községi vagyónvétel, eladás, 6 éven túli bérlet, kölcsön;
- d) új hivatal, a fennálló megszüntetése;
- e) a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések megkötése, felbontása.
- f) történelmi és műemlékek fenntartása, átalakítása, lebontása.

A törvényhatóság határozata ellen a község a ministerhez 15 napig folyamodhat, a községi határozat jogérvényes lesz, ha a törvényhatóság a jövő gyűlésen, a kormány a felfolyamodás vételétől 40 nap alatt nem intézkedik.

27. §. A községi végzés ellen a sértett fél a megyéhez 15, a ministerhez 15 nap alatt folyamodhatik.

28. §. Az elősorolt eseteken kívül a törvényhatóság a község bel ügyeibe csakis saját kérelmére avatkozhat, mit ha a hatóság mellőz, a kormányhoz folyamodhat.

29—31. §. A községi szabályrendelet a törvényi!vei, a hatóság s a kormány szabályrendeleteivel nem ellenkezhet; a hatósághoz megerősítés végett azonnal felterjesztendő; a törvénytelen szabályrendelet azonnal megsemmisítendő, a hatósági határozat a ministerhez felebbezhető, egyesek megsemmisítésért folyamodhatnak a község-, a törvényhatóság- és ministerhez.

22—23. §. A rendezett tanácsú városok az alispán, a többiek a járási tisztviselők által vizsik a törvényhatóság rendeleteit és általuk érintkeznek a törvényhatósággal. A község a törvényhatóság közigazgatási rendeleteit feltétlenül köteles végrehajtani.

IV. Fejezet.

A községi képviselőtestuletről.

3-1—35. §. Áll ez fele részben a legnagyobb adótfizetőbb ül, fele részben a választottakbul. A nagy adótfizetők névjegyzéke évenként kiigazittatik; a kiigazítást kis és nagy községekben a szolgabíró, rendezett tanácsú városokban a küldöttség eszközi, ülései nyilvánosak, alapul csakis a község területétől birtok és élvezett jövedelem szolgál, a községi virilistáknál az értelmiség ugyanazon előnnyel bír, mint a megyei virilistáknál.

Fel nem vehetők: az elítéltek, a községi bérlők, szolgák, katonák, honvédek, állami és megyei hivatal-

nokok, ha hivatali fizetésük illetékén kivül más adót nem fizetnek.

37. §. Minden 100 lakos után 1 képviselő választatik. a képviselők összege azomban kis községben 10-nél kevesebb, 20-nál több, nagy községben 20-nál kevesebb, 40-nél több, rendezett tanácsú városokban 48-nál kevesebb és 200-nál több nem lehet. A képviselőket 600-ig tömegesen, ezen felül kerületenkint választják, egy kerületben 600-nál több nem lehet, ezenfelül rész póttag is választatok.

38—39. §. Választó, ki 20 éves, 2 év óta föld-, ház-, jövedelmi-, személy- és kereseti adót fizet, ha gazdai hatalom alatt nem áll, minden társulat, intézet, ezég. Nem lehet választó: a katona, fogoly, elítélt, csőd alatti, a vagyontalan állami és megyei tisztviselő.

40—41. §. A választási jog csak személyesen gyakorolható, a kiskorúakat a gyám, az értekezleten a megbízott képviseli. Választható a választó, rendezett városokban az orsz. képviselőt választó ha írni és olvasni tud. A képviselet tartama 6 év; jövőre kilépnek a póttagok és a 6 évet kitöltöttek, ezek azomban újólág megválaszthatók. Adóutáni és választott ugyanazon tag nem lehet.

47. §. A választás napját rendezett községekben az alispán, a többiekben a szolganíró tűzi ki, előbb azomban a nagy adótfizetők névsora elkészítendő.

48. §. A szavazás szavazó-lapok által nyilvánosan történik, egyenlő szavazat mellett az elnök nevet húz.

49. §. A választás elnöke rendezett községekben az alispán, rendezetlenekben a szolganíró; a kerületek, a képviselőtestület küldöttje az elnök mellé a választók 4 bizalmi férfiút választanak, ha nem akarnak választani, az elnök jelez 4-et.

50. §. A választás a választókerületekben és községben 1 napnál tovább nem tarthat, kezdődik 8 órakor, végződik 6 órakor; rendezetlen községekben a szolganíró 8 nappal előbb kitűzi és kihirdeti, a határidőn túl a szavazat nem fogadtatik el; egyes községekben a kerületi választás 3 napnál tovább nem tarthat.

51—54. §. A szavazatok nyilvánosan számíttatnak össze és jegyzőkönyv vezetetik, félbeszakítás esetében a szavazatlapok és jegyzőkönyv szekrénybe záratnak, az elnök és bizalmi férfiak által lepecsételve, Az elnök a választást azonnal a helyszínén kihirdeti. A választás elleni panaszok 10 nap alatt az igazoló-bizottságnak benyújtandók. Az igazoló-bizottságban 2 tagot a képviselőtestület, 2-öt az elnök nevez, megalakul a választás előtt, elnöke a választási elnök, tollvivő és előadó a jegyző, ülései nyilvánosak, határozatai 5 nap alatt a törvényhatóságához felelbevezhetők.

55 -56. §. A képviselőválasztás befejezte után az elnök a testületet összehívja és ha a tiszt újítás megtartandó, ennek napját kitűzi. A választási elnökök és bizalmi férfiak a törvény különös oltalma alatt állanak, a személy- és jogbiztonságra az országos képviselő választását biztosító rendszabályok, biztosítékok és büntetések alkalmaztatnak.

V. Fejezet.

A képviselőtestület gyűléseink

57—61. §. A közgyűlés elnöke rendezetlen községben a bíró, rendezettben a polgármester, akadályoztatásuk esetében a helyettes, hol nincs, a legidősebb tanácsbeli. A közgyűlések számát a községek szabályrendelettel állapítják meg, de tavasszal a számadások megvizsgálása, ősszel a költségirányzat megállapítása végett, a törvényhatóságit 1 hónappal megelőzőleg közgyűlés tartandó.

Ha a bíró, polgármester vagy a képviselőtestület 7_4 része kívánja, gyűlés mindenkor tartandó. Az elnök 24 órával előbb köteles az időt és a tárgyat közleni, a rendes gyűléseken más ügyek is tárgyalhatók, az indítványok azomban csak 24 óra múlva tárgyalhatók. A jelenlevők határoznak, a tanácskozási ügyrendet a község állapítja meg.

Az előljáráóság közül a polgármester, bíró, jegyző, rendőrkapitány, tanácsnok, ügyész, árvaszéki ülnök, pénztárnok, számvevő, közgyám, orvos és mérnök bírnak szavazattal, de csak olyan ügyekben, melyben személyesen érdekelve nincsenek. A többiek felszólalhatnak, de szavazattal nem bírnak. Az elnök joga és kötelessége a rend fenntartása; ha 5 tag kívánja, vagy a községi vagyon elidegenítése, megterhelése terhes szerződés, kölcsön javasoltatik, határozat csakis névszerinti szavazással hozható.

62. §. A tanácskozás méltóságát vagy tagjait sértő rendezett községekben 50 írtig, rendezetlenekben 15 írtig büntethető.

VI. Fejezet.

A községi elöljáróságrul,

63—64. §. A képviselőt határozatait az elöljáróság hajtja végre. Áll ez kis községben a nőről, körjegyzőből, törvénynőről, 2 tanácsbeliből; nagyközségben a nőről, nőrőhelyettesből, jegyzőkből, pénztárnokból, 4 tanácsbeliből, a közgyámból, orvosból.

Rendezett tanácsú városban: a polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főjegyző, fizetéses jegyzők, főügyész, fizetéses ügyészek, árvaszéki ülnök, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közgyám, levéltárnok, orvos, mérnök és más tisztviselőkből.

65. §. Rendezett tanácsú városokban a tanácsnok és polgármesternek a tanácshoz és egyes tisztviselőkhöz! viszonyát, a tanács és tisztviselők munka-, jog- és hatáskörét a képviselőtestület a törvényhatóság által megerősítendő szabályrendelet által állapítja meg.

Rendezetlen községekben az ügymenetre a megye köteles 2 hónap alatt szabályrendeletet alkotni; ezek alapján a községek kötelesek magukat 1 hónap alatt szervezni.

65—66. §. Fizetés. Rendezettekben fizettetnek az elöljáróság, a rendes kezelő- és segédzemélyzet; rendezetlenben a jegyző, körjegyző, orvos; az elöljárók fizetését a község állapítja meg szabályrendelettel.

67. §. A polgármester fizetése a szolgabíróénál kevesebb nem lehet; a községi jegyző fizetését a törvényhatóság állapítja meg, ez szabad lakásnál és 400 írtnál kevesebb nem lehet, a régibb fizetések alább nem szál-

líthatók, hacsak a község túlterheltségét nem igazolja; az eddig általok használt földek továbbra is náluk hagyatnak, kataszteri jövedelmük azonban a 400 forintból levonatik.

68. §. A segédjegyző tartását, a jegyzők lakásának helyét, a szövetkező helységek fizetési arányát az alispán határozza meg; határozata a közgyűléshez felelbezhető.

69—70. §. Választás: kisközségekben a nírót és tanácsbelieket a választó közönség, a körjegyzőt a képviselőtestület választja. Nagy községekben az összes előjáróságot a választóközönség, rendezett tanácsú városokban a kép viselő testület választja. Az előjáróság rendezetlen községben 3, rendezettben 6 évre választatik a jegyző kivételével; a jegyző és körjegyző élethossziglanra választatik, elmozdítható a törvényhatósági tisztviselő vagy a község kívánságára a közgyűlés által: képtelenség, hanyagság, visszaélés miatt, az elbocsájtást vizsgálatnak kell megelőzni, a határozat a belügyministerhez felelbezhető.

71—72. §. Kis községekben a bírói hivatalt a választott 100 forintig terjedhető büntetés terhe alatt legalább 1 évig köteles viselni. Rendkívüli esetekben az alispán a vonakodó! felmentheti, felmentvénye azonban a közgyűléshez felelbezhető, a felmentett vagy megbüntett 6 évig a bíróságra nem kötelezhető. Az előjárók a községi tisztujítószéken választatnak a szolganíró, rendezettekben az alispán elnöklete alatt.

73—77. §. Előjáróvá választathatik minden községi választó, jegyző, orvos, ügyész, mérnök, ha nem is választó.

Hivatali minősítvény: orvosnál tudori oklevél s 1 évi gyakorlat, mérnöknél működési jogosítvány s 1 évi gyakorlat. Jegyzőnél, a megyei szakbizottság előtt letett sikeres vizsga. A jegyzői szigorlat tárgyait a hatóságok meghallgatásával a bel ügy minister rendeli meg; községi elöljáróvá nem választható a megyei, állami tisztviselő és hivatalnok, lelkész, tanító; az elöljárónak a községben kell lakni.

78. §. Kis és nagy községben jelölnek és pedig jelöl a képviselő testület, ha van jelentkező 3-at. Csak a jelöltre lehet szavazni, rendezett tanácsú városokban pedig arra, kit a tisztujtást megelőzőleg legalább 10 képviselő ajánl.

79—82. §. A tisztválasztás határnapját rendezettekben az alispán, rendezetlenekben a szolganíró tüzi ki és tartja meg. 10 választó kívánságára szavazni kell; rendezettekben szavazó lappal, rendezetlenekben élőszóval szavaznak. Minden elöljáró általános többséggel választatik, ha egyiknek sincs, a két legtöbbet nyertre szavaznak.

83—85. §. A kör- és községjegyzői állásra a község pályázatot hirdet, minden minősített jelölt megválasztható, az időközben megürült állomások tisztujtás, az ideiglenes üresedések helyettesítés útján töltenek be. A képviselőtestület helyettesit.

Minden elöljáró következő esküt tesz le: „Én N. N. esküszöm, hogy a hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem!“ Istentagadónál eskü helyett „fogadom“ alkalmaztatik és Isten neve ki marad.

VII. Fejezet.

Az előjárók és képviselők felelősségéről.

87. §. Az előjáróság minden egyes tagja mindazon kárért, melyet szándékosan vagy vétkes gondatlanságbili okozott, ha a kár jogorvoslattal nem elhárítható, teljes kártérítéssel tartozik; a kár bírója a rendes bíróság, konok perlekedők 500 forintig büntethetők.

88—89. §. A felsőbb meghagyás folytán tett kárért felelős a felsőbb rendelkező, a törvénytelenséget közösen elrendelő képviselőtestület tagjai egyetemlegesen felelősek. Ha a károsult az előjáró vagyontalansága miatt kárpótlást nem nyerhet, fizeti a község; a pénzkezelő tisztviselők helyett fizetik a felügyeletet elhanyagolók.

90. §. A közigazgatási rendeleteket kis községben végrehajtja a bíró és jegyző; rendezett községekben a polgármester; a belügyeket ellenőrzi a képviselőtestület.

91 — 92. §. Az előjáró ellen vizsgálatnak és ennek nyomán tiszti keresetnek van helye: ha hanyag, törvény- és szabály rendelet sértő, ha még érvénytelen vagy meg nem erősített rendeleteket hajt végre.

93. Vizsgál saját belügyekben a képviselő testület, közigazgatási ügyekben rendezettekben az alispán, rendezetlenben a szolgabíró; a képviselőtestület a vizsgálat kirendeléséről azonnal értesítetik.

94. §. Felfüggesztés: a vizsgálatot elrendelő az illetőt hivatalátul is felfüggesztheti, ha a vizsgálat folytán tiszti kereset nem indíttatik, a hivatalnok hivatalát elfoglalja; tiszti kereset esetében helyettes alkalmaztatik,

Halaszthatlan esetben a vizsgáló a rendeletét rögtön, a vizsgáló költségére végrehajtja.

95—98. §. A tiszti keresetet a szolganíró vagy alispán rendeli el, bírálja az első folyamodása törvényszék, felelbezhető. Büntetés: dorgálás, 500 forintig terjedhető pénzbírság, hivatalvesztés.

99—101. §. Büntény esetében a vizsgálat a büntető eljárás szabályai szerint eszközöltetik, a vizsgálati iratok a közvádolóhoz áttétetnek, ez esetben a tisztviselő mindig fölfüggesztetik, az ítélet az alispánnal és képviselőtanácscsal közöltetek, az elmarasztalt helyett újat választanak.

VIII. Fejezet.

A községi háztartásról

102—104. §. A községnek és intézeteinek vagyona évenként leltározandó, a község vagyona fenntartandó, kivételes esetekben a képviselőtestület eladhatja, feloszthatja, átalakíthatja, az ilyennemű műveletekre a gyűlést 30 napra kell kitűzni, kihirdetni, a határozat névszerinti szavazással általános többséggel hozatik; ugyanez áll az intézeti vagyonról is, a község különleges jövedelmei régi természetüket fenntartják.

105. §. A képviselőtanács állapítja meg a vagyonkezelés módját, a bérszerződést, ennek módozatát, e tekintetben jogérvényes határozatot az előbbi §. szerint hoz.

106. §. Ezen határozatok kihirdettetnek, ellenekben minden lakos a törvényhatóságához 30 napig felfolya-
modhat, érvényre csakis 30 nap múlva, felfolya-

modás esetében csak a hatóság határozata után emelkedik.

107—109. §. Jogi természetű kérdéseknél az ügy a törvényes útra utaltatik, a használat marad az eddigi szokás szerint. Újabb törvény hozataláig a község a községi erdőt fenntartani köteles.

110. §. A községi vagyon haszonbérbe árverésen, vagy ha czélszerűbb, magánúton adatik ki.

111—115. §. A tőkepenzek az árva vagyoni szabályok szerint helyeztetnek el. Az előljáróság betérjeszti az évi költségvetést, mely 15 napra közszemlére kitétetik, rendezett városokban a képviselők közt kiosztatik, az őszi közgyűlés tárgyalja, ez alkalommal a lakosok észrevételeit fel kell olvasni és tárgyalni, a kisebbség különvéleménye a jegyzőkönyvhöz csatoltatok.

116—119. §. A költségvetés és ellenészrevételek a hatósági gyűléshez felterjesztetnek, a törvényhatóság, ha szabályos, ha a községi vagyon jövedelme fedezi, ha ellene panasz nem emeltetett, köteles jóváhagyni, ellenkező esetben észrevételeit a községgel közli és új költségvetés csinálásra hívja fel. Ha rendkívüli kiadás adná elő magát, ennek fedezete úgy állapittatik meg, mint a rendes.

119—120. §. Ha a közvagyon jövedelme a szükségletet nem fedezi, pótható vettetik ki.

Az egyenlően érdeklő és a községi iskola költségeire a pótható a föld-, ház-, jövedelmi- és személyes kereseti adóra vettetik ki, a földbirtokot érdeklők a földadóra, a belrendőrségiak, közbiztonságiak a ház-, jövedelem- és személyes kereseti adóra; a gazdászati és mezei fel-

ügyelethez azon föld birtokosok, kik eunek hasznát nem veszik, járulni nem tartoznak.

121. §. Rendezett tanácsú városokban a föld-, ház-, jövedelmi-, személykereseti adó után százalékokban vetetik ki, ha azomban a szükség úgy kívánná, a kormány megengedheti, hogy a városok közvetett államadókat is megadóztathassanak, illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhessenek, sőt az állam által igénybe nem vett új adónemeket is hozhassanak be.

122. §. A község lakosai kézi és szekeres munkára kötelezhetők, ez a közmunka-törvény elvei szerint vetetik ki, pénzzel is megváltható, csakis az utcákra, községi gátakra, közlekedési vonalakra fordítható. Hófűvás, árvíz, tűz esetekben az előjáróság az egész munkaerőt betudás nélkül felhasználhatja.

123. §. A községek a köztük levő szomszédos utak, hidak fenntartására csoportokba egyesíttetnek, a teher arányát a törvényhatóság határozza meg.

124—126. §. Az államhivatalnokok, katonatisztek, törvényhatósági tisztviselők, néptanítók, lelkészek fizetéseik után községi adót nem fizetnek. Az adókezelés és számvitel a törvényhatóság által megerősített szabályrendelet szerint kezelendő.

128—130. §. A községi számadásokat a képviselőtestület vizsgálja meg, rendezett városokban közgyűlés előtt a számvevőség, hol nincs, küldöttség vizsgálja meg; a megvizsgált számadás a törvényhatósághoz terjesztetik fel. A törvényhatóság határozata a belügyministerhez felebezhető. A minister! határozat ellen bírói vizsgálat kérhető. A község követelései minden fokozatnál biztosíthatók.

131—133. §. Szegényeirül a község kötelessége gondoskodni, ha e terhet nem bírja, segélyért folyamodik a törvényhatósághoz, az államhoz; a község köteles az általa fenntartott jótékony- és közművelődési intézetekre a kezelése alatti alapítványokat hűségesen gondozni.

IX. Fejezet.

Vegyes és átmeneti intézkedések.

134. §. A községek átalakulását a törvényhatóság meghallgatásával a belügyminister rendeli el.

135—136. §. Ha puszta önálló községgé, ha kisközség önállóvá, nagy rendezett községgé akar alakulni, kérvényüket a törvényhatósághoz adják be, mely azt indokolt véleményével határozathozatal végett a ministeriumhoz felterjeszti, az átalakulás csak azon esetben engedélyezhető, ha azok kívánják, kik összesen az adó felénél többet fizetnek, ha fenntartási képességüket igazolják. Viszont, ha valamely község ellenkezőleg akar alakulni, be kell bizonyítani, hogy ezt az adófizetők felénél többet fizető* része kívánja és kötelezettségei fedezetére képtelen.

137. §. Osszecsatolásoknál a törzsvagyonra, az adósságok arányára egyességct kell kisérteni, mi ha nem sikerül, per indittatik és az arányt a bíróság határozza meg.

138—139. §. Két külön törvényhatóságban levő összeépített község egyesülését az egy területbeni áttételnek kell megelőzni.

14U—142. §. Új alakulásig az első folyamodás! bírósággal felruházott városok rendezett tanácsú városoknak, a külön jegyzőt tartók nagyközségeknek, a körjegyzőt tartók kisközségeknek tekintetnek, hol képviselőtestület nincs, ennek jogait ideiglenesen az előjáróság fogja gyakorolni. A szolgálatba levő jegyzők állásukban megmaradnak.

III. FEJEZET.

A külpolitikai viták. — Plevna feladása. — A cukor-
adóruli viták az országgyűlés bezártáig.

Szeptemberben már mind a külügyi helyzet, mind a kereskedelmi szerződés és bankkérdés tisztában volt. Az orosz-török viszonyban a kormány három vezérelvet jelzett:

1. A béke megóvását.
2. Ha ez lehetlenné válik, az európai béke fenntartását és a háború helyhezkötését.
3. Az osztrák-magyar monarchia érdekeinek megóvását.

A háborút megkezdték a hűbéres államok és folytatta Oroszország; ha Austria császára Törökország felosztásába előlegesen bele nem egyezik, az osztrák birodalom az első támadást megakadályozhatta volna, mert a kis Szerbia, a rablófészek Montenegró 100,000 katonának, a magyar honvédségnek, a török katonaságnak 3 hétig sem lett volna képes ellentállni; ha tehát a magyar király a fészkelődőket meginti és 100,000 embert állít fel a határon, a szerb és montenegrói fejedelmek konakjokból sem mertek volna kilovagolni. Austria azo inban tentáját és diplomatái ékesszólását a törökökre pazarolta, sőt a szerbek üldözését a töröknek eltiltotta; Austria tehát, miután az oroszot vissza nem tartóztathatta, az orosz titkos szövetségesévé vált és könnyű hódításra, illetőleg területnagyobbításra számított; ezt a magyar kormány tagadta, ki azomban tapaszt nem tett vagy tapaszt nem tetetett szemeire, az orosz-osztrák ba-

rátságot láthatta, mert míg a törököknek csak nehezen teljesíthető tanácsokat adtak, az oroszok hűbéreseinek a támadást, mely a török hadsereg védelmi képességét megtörte, megengedték; kétségkívül az orosz barátság nem volt szívélyes és ezen barátság azon hiten alapult, hogy a török ellenállási képességgel nem bír és ezen feltevés alapos is volt, mert a török, mihclyest az orosz nagy sereget vitt a harczterre, nem tudott ellenállni, nem pedig azért, mert a katonaság felszerelésére szükségelt pénz a szultán kormánya és hadvezérei kezéhez tapadt, nem, mert a vallási fanatizmust nem merték felterjeszteni, félvén, hogy a lelkesült nép szemeiről a hályog lehull és belellenségeit a Bosporusba fojtja.

Az új idényben a Scnnycy ellenzék élére tavasszal megválasztott erélyes, nagy tehetségű, ritka műveltségű, szép szónok, a 30 éves gróf Apponyi Albert lépett; báró Sennyey ki erősen soha sem támadt és ha fegyverét kivonta is, azt mindjárt hüvelyébe dugta, visszavonult; Apponyi komolyan fenyegette a kormány állását, mert Apponyi tárcza után nem vágyott, tehát nem volt megnyerhető, a hatalmat nem Bécsből "várta, de a nemzet bizalmától, hitte amit mondott, a nehézségek tettejé edzették, Tiszát meg akarta buktatni, a megyei rendszer kérdésében még nem vallott szint, mérsékelt elvei, vagyoni állása, családi összeköttetéseinél fogva minis-terelnöki minősítvénynyel bírt, barátait soha cserben nem hagyta, a bécsi kegyvesztéstül nem félt, méltó ve-télytársa volt tehát a hatalmas, erélyes minis-terelnöknek. A külpolitika terén az ellenzék az országban nagy Bó-dításokat tett. a törökök vitézül harczoltak. a közönség

egyrésze azt hitte, hogy a törökök magukban is győzhetnek, a nagy tömeg pedig meg volt győződve, hogy ha a magyar-osztrák birodalom kis ujját felemeli, az oroszok megsemmisülnek. A magyarok Magyarország fénykorában is szivpolitikát követtek, a százados élethalál harcban a nemzetben meggyökeresedett a szerencsétlenek iránti rokonszenv, a hódítók gyűlölete, rokonszenveztek a törökkel, mert az orosz czár és hűbéresei a törököket igazságtalanul, ok nélkül támadták meg; növelte a török rokonszenvet a töröknek a magyar szabadságharc száműzöttei iránti becsületes eljárása, a nemzet nagyrésze ezért lekötelezve érezte magát. Fokozta ezen rokonszenvet az orosz czár elleni ellenszenv; az 1849-iki orosz hadjáratra sokan keserűen emlékeztek, ezt a nemzet azonban elfeledte volna, ha az orosz czár az abszolutizmust nem képviseli, ha Magyarország ellen zsoldosokat nem tart, ha az elégedetlen fajcsahosok minden pillanatban reá nem hivatkoztak volna. Mindezeknél fogva a czár elleni ellenszenv általános gyűlöletté fajult. A kormány helyzete nehézségét nagyban növelte függő, tehetetlen helyzete; a magyar kormánytul a külpolitika általában nem függött, de a kormány folytonosan dicsekedett azzal, hogy az ő tudta és beleegyezése nélkül semmi sem történhetik és mást alig is mondhatott, mert ha tehetetlenségét bevallja, el kellett volna Ösmerni, hogy eddig valótlant mondott, ha a politikát nem kendőzi, de gyengéit felfedi, elküldi a király; kényszerhelyzetében kényszerült tehát magát mindig a hatalmasra játszani és védeni mások cselekményeit. Az ellenzéknek azomban a helyzet kedvezett, mert a törökkel mindenki

rokonszenvezett, a török-kérdés mindenkit érdekelt, mert a török különlegesen Magyarországhoz ragaszkodott, a törököt egyenlően fenyegette az orosz czár és a pánszlávizmus, mindenki hitte tehát, hogy a török velünk mindkettő ellen szövetkezni fog, mindenki félt, hogy ha Törökország megbukik, romjaibul erős Szerbia, tehetős Montenegró erős Románia alakul, ezek kezdetben alattomos, később nyílt hadjáratot fognak közösen indítani Erdély, Horvátország, a határórség és a Bánát ellen.

Áz ellenzék tehát részint rokonszenvbül, részint érdekből interpelláció alakjában megkezdte a hadjáratot a kormány ellen. Gróf Apponyi Albert interpellációját következőleg indokolta.

„Interpellációnak tárgya a Balkán félsziget véres csatamezőinek közvetlen szomszédságába vezet és így nem tehetem mindenekelőtt, hogy le ne rój jam a bámulattal telt simpathia adóját azon hősöknek, kik midőn igazságtalanul megtámadott hazájokat oly törhetlen eréllyel védelmezik, egyszersmind a fegyvert forgatják Európa egyensúlya maradványainak érdekében, a fegyvert forgatják mindazon nemzetek érdekében, melyek a hódítási vágy nyavalyjátul mentek maradtak.

A világ visszafojtott lélekzettel tekint azon nagy-szerű drámára, melyek Plevna és a harczmezőnek többi posztó körül feszült figyelemben tartja az egész közönséget. Bármi legyen a harcznak kimenetele, azt az egyet máris mondhatjuk, hogy a magát hősiezen védő félnek halottjai híjába nem vértettek el, mert már tért engedhetünk azon reménynek, hogy Törökországnak

eddiggi sikeres ellenállása örökre elnémította a mesét ezen ország életrevalótlanságául, mely oly nagy pretenzióval lépett fel és hirdetetett, és hogy a leendő békekötésnél az önvédelem hősie eréye mindenesetre egy oly morális factort fog képezni, melyet még a modern diplomatia materiálisticus cinismusa sem lesz képes ignorálni.

De tisztelt ház, még ezen nagy események teljes figyelmünket igénybe veszik^ készül azoknak szomszédságában egy episod, melynek jellemzésétül tartózkodni fogok és a melyet egyszerűen megnevezek. Készül t. i. mindenkinek tudomása szerint Szerbiának beavatkozása a háborúba, Szerbiának újabb támadása a porta ellen.

Az egész művelt Európa pedig azon kérdést intézi önmagához: minő lesz ezen episoddal szemben a mi magunktartása, megengedjük-e? meggátoljuk-e?

Ezen kérdést óhajtom ma a ház elé terjeszteni és a kormányhoz intézni. Nem is csinállok titkot abbul, hogy miért intézem e kérdést és minő értelemben óhajtom és várom reá a választ.

Én oly értelemben óhajtom és várom reá a választ, hogy mi Szerbiának tervezett actióbalépését meg nem fogjuk engedni, hanem minden eszközzel meggátoljuk.

Az európai sajtó legkomolyabb orgánumainak egyike, a Journal de Debats, a legutóbbi napokban teljes positivitással azt írta, hogy Törökország a jelen háború kezdetén bizonyos katonai rendszabályokat óhajtott érvényesíteni azon czélbul, hogy magát egy esetleges szerb támadás esetére biztosítsa s hogy ezen katonai rendszabályok érvényesítésében őt a mi külügyi hivatalunk akadályozta

meg, sőt azt is állítja, hogy ez alkalommal a mi külügyi hivatalunk, mintegy az általa megakadályozott katonai rendszabályok aequivalenseül, biztosítást nyújtott volna a magas portának, hogy Szerbia nem fog a háborúba beavatkozni.

Éhez egészen hasonló híreket olvastunk az Augsburger Allgemeine Zeitungban, de még mai nap egy tekintélyes pesti lap, a Pester Lloyd egy konstantinápolyi correspondentiájában más alakban eh ez hasonlót olvastunk, t. i. azt, hogy Törökországban még mindig nem hiszik, hogy a mi monarchiánk részéről meg ne akadályoznák Szerbia beavatkozását, minthogy az évi júniusban történt, hogy a Timoknál védelmi szempontból felállított török monitorok, melyek által Szerbia magát fenyegetve érezte, a mi külügyi hivatalunk közbelépése folytán vonattak vissza.

En ezen híreknek, bármennyire komoly alakban fordulnak elő és bár oly lapokban foglaltak legyen helyet, melyeknek egyike sem szokta mende-mondának lapjai hasábjait megnyitni: nem tulajdonítom azon fontosságot, hogy azokra bárminemű argumentálást alapítsak; ezekre csak kérdést alapítok; argumentatiómat azon irányban, melyben én a tervezett beavatkozás kérdését felfogom, csak a teljesen constatált köztudomású tényekre óhajtom alapítani; mert ha az, a mit a lapok írnak, constatálva, hivatalosan elismerve és tudva volna, akkor megvallom, soha sem alkalmatlankodnám a mi kormánynak azzal, hogy leendő magatartása iránt még csak kérdést is intézzek hozzá.

Hivatkozom tehát más tényekre, melyeket tagadni

alig fog lehetni, melyek teljesen constatáltak és ismeretek és melyek tekintetbevételével a dolog alig áll más-kép, mint a hogy állana, ha ama felfogások, melyekről szóltam, helyesek volnának. Az kétséget nem szenved, hogy midőn a múlt évi hadjárat végén Szerbia a porta fegyverei által tökéletesen földhöz volt verve, midőn a portától függött volna a békét oly feltételekhez csatolni, melyek Szerbiának katonai actióképességét hosszú időre megbénították volna; az európai nagyhatalmak tanácsai, az európai nagyhatalmak pressiója volt azon tényező, mely Szerbiát e situatióból kimentette, ezen közbelépésnek köszönhető az, hogy Szerbia ma katonactiót kifejtteni egyáltalában képes. Mily pillanatban történt ezen közbelépés? oly pillanatban, midőn az Orosz- és Törökország közt küzdendő háború mellett a chancok legalább is oly erők voltak, mint azok, melyek a béke fenntartása mellett felhozhatók voltak, midőn tehát közel állott annak lehetősége, hogy a porta egy amúgy is túlhatalmas ellenséggel rövid idő múlva élet-halálharczba fog bonyolódni. Ily körülmények közt az alig legyőzött ellenséget a győztes kezéből kiszabadítani csak akkor nem bir a lehető legnagyobb illoyalitás jellegével, ha az illetők, kik közbelépnek egy-szersmind elhatározták, hogy nem tűrik azt, hogy a megveretett fél erejét a legveszélyesebb pillanatban újabb támadásra felhasználhassa.

De ehez tökéletesen analog következtetésekre jutunk akkor, ha a helyzet megítélésénél tisztán csak azt vesz-szük kiindulási pontul, mit illetékes helyről, a mi kül-ügyi politikánk céljairul és irányzatairul eddig hallottunk.

Én nem vagyok hivatva a mi külügyi politikánk szószólója vagy védője gyanánt fellépni, én azzal magamat csak azért sem identifíkalhatom, mert azt úgy, mint mindnyájan, tökéletesen nem ismerem. De amennyit belőle tudunk, ez elég annak megállapítására, hogy már csak ezen politika következményeként sem szabad túrnünk Szerbia actióbalépését.

Ugyanis valahányszor e házban a külügyi politika iránya iránt kérdés tétetett, a válasz körülbelül szórul-szóra így hangozt: politikánk célzata elsősorban a békének fenntartása, ha ez nem sikerül, a háború lokalizálása, minden eshetőségre azonban monarchiánk érdekeinek megóvása.

No már most, t. ház, ha az első események által túlhaladott pontiul eltekintünk, mivé lesz a programm Szerbia beavatkozása által? A háború lokalizálása volt külpolitikánk egyik célja, ez volt a három részbül álló programm második pontja, ez azon pillanatban, midőn Szerbiát engedjük e háborúba elegyedni, el van ejtve s magátul elesik. És mi következik ebbül? Az, hogy a háború lokalizálásának elmélete akkor állíttatott fel, midőn mindenki annak majdnem biztos következményekép nem várt egyebet, mint Törökország gyors legyőzetését. Azon pillanatban, midőn látjuk, hogy a lokál izáció programmja nem fog szükségkép ily eredményre vezetni, hogy Oroszország céljainak elérésére ezzel be nem éri, elejtjük ezen eszmét is, az utolsó kézzel fogható valamit, ami külügyi politikánkban még volt és átmegyünk a *laisser faire, laisser faillir* homályos régióba.

A mi érdekeink megóvása mivé lesz, vagyis inkább minő megvilágosítást nyer azon általános és eddig homályosnak hitt mondat: „A mi érdekeink.“ Az mondatott mindig, hogy majd a békekötés pillanata lesz az, amelynél az eddig passzivitásban maradt hatalmasságok magukat érvényesíteni fogják, a béke feltételeinek kiszabása lesz azon momentum, amelyben mi érdekeinket is érvényesíteni fogjuk. Már pedig kérem, hogy ezen békekötés mód felett megnehezítettik, összebonyolítottatják az által, hogyha egy új tényező minden netalán keletkező igényeivel az actióba belép, ez gondolom kétséget nem szenved. Azon szinte számba veendő esetre, hogy az orosz-román-szerb szövetség utóvégre is győzelmesen viszi a háborút, oly békének megkötése, mely a territoriális status quonak nagyban és egészben változatlanul való fenntartására van irányozva, sokkal nehezebbé vált. Ha tehát mi érdekeinket úgy fogjuk fel, amint én egyedül teljesen felfoghatónak tartom, hogy a béke megkötésénél Törökország integritásának megcsontítása megakadályoztassék, akkor megfoghatlan dolog megengednünk, hogy oly tényező lépjen actióba, amely ezen programúi keresztülvitelének nehézségeit százszorta fokozza, ha pedig azt megengedjük, akkor vagy egészen cél és fő nélkül dolgozunk, vagy egyáltalában csak oly békekötést contemplálunk, amely a Törökbirodalom szét-darabolására van alapítva és amelynél a mi érdekeink megóvása abbul fog állani, hogy mi is résztveszünk a prédában, ez pedig azon politika, melyet az egész nemzet perhorrescal. Hivatalos részről gyakran tagadtatott az egész szerb beavatkozási kérdésnek fontossága. Én

tisztán katonai szempontból is helytelennek tartom ezen felfogást, nem helyeselhetem az illem határain túlmenő kicsinylést sem, amelylyel némelyek Románia részvételeül szóltak és az eredmény is mutatja, hogy azon 30—40,000 katona és 100 ágyú, melyet Románia képes volt tűzbe állítani, mily nagy mértékben nehezíti meg Törökország positióját, hasonló fontossággal bírna 30—40,000 szerbnek megjelenése a törökök háta mögött

Tehát katonai szempontból sem látom helyesnek ezen felfogást. De reám nézve az egész szerb beavatkozás kérdésének súlypontja abban fekszik, hogy a magatartás, amelyet ebben követünk, mintegy electricus világításba helyezi külpolitikánk célzatát. Ha mi e beavatkozást megengedjük, amelyet pedig megakadályoznunk hatalmi szavunkba kerülne, akkor világos, hogy midőn külpolitikánk célzatai gyanánt a béke fenntartását mondtuk, csupán az emberszeretet érzelmeinek tettünk banális concessiót; midőn a háború lokalizálásáról beszéltünk, ez csak álarcz volt, amely alatt az Oroszországgal! titkos conniventia rejtőzött, midőn végre a mi érdekeink megóvásáról beszéltünk, ez csak eufemismus volt a préda megosztása helyett.

Nem akarom hinni, nem hihetem és nem hiszem, hogy ez legyen külpolitikánk hű leírása, nem hiszem, hogy a magyar kormány helyén megmaradhatna, ha mellette ily külpolitika folytatatnék. De t. ház, most már teljes és objectiv megnyugtató szükséges; megjött annak már fő-fő ideje, hogy kételyek és gyanúsítások ne támasztathassanak külügyi kormányunk magatartása ellen. Azért magának az ügynek, de a kormánynak is

szolgálatot vélek tenni, midőn a következő interpellációt intézem t. miniszterelnök úrhoz:

1. Igaz-e, hogy külügyi hivatalunk felszólalása akadályozta meg a magas portát azon katonai preventív intézkedések megtételében, melyekkel a jelenlegi háború bizonyos stádiumaiban seregeit egy szerb támadás ellen biztosítani szándékozott?

2. Érvényesítette-e és szándékozik-e továbbra is érvényesíteni a miniszterelnök úr alkotmányszerű befolyását a külügyek vezetésére oly irányban, hogy Szerbia actióbalépése minden eszközzel megakadályoztassék?

Simonyi Ernő is megtámadta a miniszterelnököt és következő interpellációt intézett hozzá:

1. Van-e az ország külügyeivel megbízott kormányférfiaknak az orosz-török háborút illetőleg megállapodott politikájuk?

2. S ha van, legyen szives a kormányelnök úr annak irányát a képviselőházzal, minden félreértést és kétértelműséget kizáró módon, kötelességszerűleg megismertetni.

Helfy Ignác: Igaz-e a hazai és külföldi sajtó által közölt azon hír, mely szerint az oszták-magyar monarchia közös külügyministere, szemben azon közfelháborodással, melyet az orosz által török lakókon, védtelen gyermekeken és asszonyokon elkövetett kegyetlenségek a magyar nemzetben keltettek és a melynek oly általános és hangos kifejezést adott, hozzájárult-e a német birodalmi kormány által kezdeményezett remonstratiókhöz az állítólagos török kegyetlenségek ellen, szó nélkül hagyván azokat, melyek köztudomásúlag orosz részről elkövetettek.

Ha a hír igaz, a magyar kormány tudta és beleegyezésével történt-e e diplomáciai lépés?

Végre kérдем: történt-e a belügyministerium részéről hasonló felszólalás az oroszok és az általok felusztatott bolgárok által lépten-nyomon elkövetett vérlázító kegyetlenségek ellen?

Irányi Dániel: Tekintve, hogy a számtalan tény s a kormánynak a keleti kérdésben, illetőleg a török háborúval szemben követett magatartása arra mutat, hogy Austria-Magyarország, Németország és Oroszország fejedelmei, illetőleg kormányai közt szövetség létezik;

tekintve, hogy ezen szövetségnek, akár írásba foglalva legyen, akár pedig élőszóval történt megállapodásból álljon, tartalmát illetőleg célját, feltételeit, a vele járó viszonyos kötelezettségeket és időtartamát a törvényhozó testületnek ismernie kell, ennek akarata ellenére sem a fejedelem, sem a kormány nem vezethetvén az ország ügyeit.

Kérдем a tisztelt miniszterelnök urtól: milyen szövetség kötöttett és mikor a nevezett államok kormányai közt, mi célra, milyen viszonyos kötelezettségek mellett s mennyi időre, írásba van-e az foglalva, vagy csak szóbeli megállapodásból áll s mi indította a közös külügyministert, ilyenek kötésére vagy ajánlására, a magyar kormányt pedig annak helyeslésére?

Br. Simonyi Lajos: Interpellációt intézek a t. ministei' úrhoz: Vájjon létezik-e a hármass szövetség, vagy általában megállapodás a harctéren lefolyó eseményekre és azok következményeire nézve, és ha ily megállapodás létezik, mily kötelezettségek azok, melyek ezen megál-

lapodás következtében Magyarországra hárulnak? Ez egy igen concret kérdés s azt hiszem, hogy ezen kérdés tételével t. miniserelnök urnák is szolgálatot teszek, még pedig azért: mert a miniserelnök úr azon helyzetbe jöhet, hogy arra egy határozott választ adhat, a múlt események pedig azt tanúsítják, hogy a tisztelt miniserelnök úr a határozott válaszoknak igen nagy barátja. Szükséges ezen interpelláció azért, mert a hárm-as császári szövetség közbeszéd tárgya, egy rém, mely minden lapon keresztül vonul és iránta a hazai közvélemény is nagy aggodalommal viseltetik, mert hárm-as császári szövetség nem jelent egyebet, mint az osztrák-orosz szövetséget. Általában bajos a közvélemény nevében szólni, jelenben azomban bátran nyilatkozhatom a közvélemény nevében, e haza különböző vidékeiről, száz-ezrek nyilatkoztak Törökország mellett, és kinyilatkoz-tatta azt is, hogy Törökország integritását óhajtja, és ez nagyon is érdekünkben van, mert ha Törökországot elszaggatják, reánk is ránk kerülhet a sor, a mint hogy az monarchiánknál is lehetséges volt, mutatja a leg-utóbbi évtized története. Hogy a török integritás mai napig fennáll, az egyedül a török vitézségnek tulajdo-nítható. Ha megtörtént volna a Parademarsch Konstan-tinápolyba, nem tudom, a magyar kormány hajlandó lett volna-e beleszólni és Törökország integritását fenntartani, ha engem a miniserelnök úr recti fik ál, köszö-nettel veszem. Magyarország közvéleménye előtt kimondom tartózkodás nélkül: a lefolyt események következ-tében a magyar kormány a magyar-orosz szövetség gyanúja alatt áll.

A miniszterelnök úr kimondta, hogy a jövőre szabad kezünk van. Ez meglehet, hanem, hogy ezen szabad kezet Oroszország támogatására használtuk fel, az tény. Múlt évben a szerb-török harczba Magyarországon keresztül mentek az orosz harczosok, mindenki látta, csak a magyar kormány hunyta be hivatalos szemeit. Midőn később Orosz- és Törökország közt a harcz megnyílt és a két hadakozó fél a Dunához közeledett, mindkét fel torpedókat rakott le a Dunába, bár mindenki tudta ezt, kormányunk ezért csak a törököket szólította fel, a muszkákat nem.

A Szulina-torkolatot kövekkel rakott és elsüllyesztett hajókkal zárta el az orosz és ennek következtében zátonyok képződtek, amelyek a mi kereskedelmünket tetemesen gátolták; nem jutott tudomásra, hogy történt-e a kormány részéről ez iránt intézkedés.

A kegyetlenkedésekért csak a török kormány szólított meg, holott mint azt az angol nagykövet bizonyítja, Oroszország is kegyetlenkedett és őt nem szólították fel. Talán a magyar kormány nincs kellően tájékozva az ott történtek felett. Meglehet talán az, hogy a pétervári nagykövet nagyon nagy töröksimpathiát táplál és talán a konstantinápolyi követ nagyon oroszérmü; meglehet, hogy talán azért nem volt kellőleg tájékozva a magyar kormány. De hiszen talán Törökországban is akadt volna egy Brindza úr, aki hivatalos felvilágosításokat adott volna.

Mindezek ellenében a kormány mély hallgatódzásba burkolózik. Nem lehet tehát csodálni, ha az or-

szágban megvan a gyanú, hogy az orosz hatalom és Magyarország közt szövetség létezik.

Az orosz szövetségnek nálunk igen nagy akadályai volnának, mert én legalább azt hiszem, nem akadna magyar képviselő'ház, amely Oroszország támogatására egy fillért vagy egy katonát megszavazzon. Egyrül azonban biztosítom a miniszerelnök urat és ez az, hogy Magyarország Törökországnak kifosztását megengedni soha sem fogja, benyújtom interpellációm:

Létezik-e a hármás császári szövetség, léteznek-e bizonyos megállapodások? ha léteznek, melyek azon kölelezettségek, melyek Magyarországot terhelik?

Tisza sietett az orosz szövetség vádját megczáfolni és szeptember 20-án következőleg válaszolt:

Nem akarok polemizálni, politikánk védelemre nem szorul, megvédi ezt azon tény, hogy sem a birodalom, sem specialiter Magyarország érdekeit semmi veszedelem sem fenyegeti és ez eléretett rendkívüli áldozatok nélkül, hiszem, hogy midőn politikánkat minden mozzanataival felfogjuk tárhatni, mindazok, kik eddig bona fide ellenezték, helyességét elfogják ösmerni, bár polemizálni nem akarok, kötelességemnek tartom némi felvilágosításokat adni.

Felhozatott, hogy a kormány czöljait folytonosan változtatja, e tekintetben a hírlapokra hivatkoztak; erre meg kell jegyezmem, hogy a hírlapok nem hiteles források, mert sokszor mondanak valamit csak azért is, hogy a kormányt nyilatkozatra bírják.

Szó volt róla, hogy a kormány a semlegességet részrehajlóan gyakorolja. Ez nem áll, midőn a törpe-

dók veszélyes elhelyezéséről figyelmeztettük a török kormányt, a törökök beismerték és czélszerűen intézkedtek.

A Szulina-torkolat tárgyában fölszólítottuk a szent-pétervári kormányt és az orosz kormány kötelezte magát mindazt a háború megszűntével saját költségén eltávolítani, mit ő csinált és ezóta is a külügyi kormányzat odahatott és hat, hogy ne csak elháríttassanak az akadályok, de hogy azok fel ne is halmozódjanak és így ottan nagyobb bajok ne idéztessenek elő.

Ami a közvéleményt illeti, mi a gyűlések nyilatkozatait figyelemre méltatjuk, ezen közvélemény azonban a külpolitika irányát nem vezetheti, hol ez történt, mindig csak káros volt. Az orosz döntő körök is ezáltal hagyták magukat a háborúra ragadtatni, s vajjon hasznos volt-e ez Oroszországra, ítélje meg ki ez eseményeket figyelemmel kíséri.

Alkotmányos országban a közvéleményt az országgyűlés képviseli, egyébiránt ezen közvélemény nyilatkozata a ministereket helyükről eltávolíthatja, de nem lehet azon következése, hogy ugyanazon emberek mátul holnapra más politikát követhessenek.

Én, tisztelt ház, külföldben tagadom, hogy a magyar kormány és magyar közvélemény közt éles elentét létezne, mert ha a józan eszű magyar nép elé úgy állítatik a kérdés, érdekünket meg kell védeni és erre két ut van.

Az egyik: megpróbálni mindent, még pedig a siker reményével, hogy ez megtörténjék anélkül, hogy elhurczoltassanak fiad és előre elköltessék három generáció keresménye.

A másik: megvédeni érdekeidet, de mindazon áldozatok árán, melyeket el lehetett volna kerülni.

A magyar nép helyeselni fogja az elsőt.

Nem akarom én fejtegetni a háború minden következményeit, jöhetnek idők, midőn fegyvert kell ragadni és mindent fel kell áldozni a haza megmentésére.

Reményiem, hogy ez nem fog bekövetkezni, de mindenesetre a kormánynak elsősorban nem az kötelessége: könnyelműen ily perez elé vezetni a nemzetet, hanem mindent elkövetni, hogy ezen perez eléérése elkerültessek.

Vannak, kik a nemzetet az összes emberiség céljai eszközének tekintik, ilyeket a haza bajaiért vigasztalhat azon nagy elvek valósulása, de engem, ki nem híjába hordom azon víznek nevét, mely e hazában ered és e hazából nem bir kimenni, engem vigasztal minden veszteségért az, ha megvan védve hazám érdeke, ennek megsértéséért nem vigasztalhat semmi.

Áttérve Simonyi interpollációjára, én azt mondhatom: hogy igenis, a kormánynak van politikája.

Politikánk pedig az, hogy érdekeink, ha lehet, a háború veszélye nélkül megóvassanak, hogy bármi legyen is a háború lefolyása, a keleten a magyar-osztrák beleegyezése nélkül semmi sem történhessék.

És ez megmondott akkor, midőn a Dunán és Balkánon fegyvercsapás nélkül mentek 'át az orosz hadseregek, nem változott Plevna után és nem fog változni, ha a hadi szerencse esetleg ismét a muszka fegyvereknek fog kedvezni.

Apponyi Albert kérdéseire kijelentem, hogy az elsőben tévedett, mert a hadviselés kezdetén az orosz kormány az osztráknak megígérte, hogy Szerbiát harczterül nem fogja használni, erre a török kormány figyelmeztetett, hogy czélszerűtlen lenne, hogy ha ő ezt nem tévén, lehetlenné tenné az orosz kormány ígérete beváltását, ebben a török kormány saját érdekében készségesen engedett. Az iránt azomban, hogyha Szerbia a békét megszegvén, Törökország mit tegyen, a török kormány nyal nem érintkeztünk, hogy mit fogunk ez esetben tenni, arra kötelelességsértés nélkül nem felelhetek, mindenesetre tenni fogjuk azt, mit érdekünkben tenni kell.

Irányi Dániel és Simonyi Lajos mindketten a három császárszövetségre vonatkozólag intéztek hozzám kérdést.

Itt legelőször arrul kell tisztába jönni, mit értünk e szó alatt: szövetség?

Oly szövetség, melyben a keleti kérdéssel szemben kötelezettséget vállalt volna egyik császár a másik irányában, ilyen nem volt és nincs, az egész csak abban állott, hogy megígérte, hogy a felmerülő kérdésekben igyekezni fognak egyetértőleg eljárni, ez 1873. óta datálódik és hogy ezen háború nem lett európai, részben ezen szövetségnek tulajdonítható, hogy az oroszok háborút kezdtek, ebből reánk semminemű kötelezettség sem hárult, sőt mindjárt az első perczen megvult mondva, hogy a béke megkötésénél olyan, amit mi nem akarunk, történni nem fog.

Még csak egy pár szót szólok. Vájjon van-e az

indokolva, hogy a kedélyek ma nyugtalanabbak, mint ezelőtt négy héttel, vájjon van-e ez indokolva azoknál, kik a töröknél is törökebbek most, midőn a törökök győznek? én azt hiszem, — nincs.

Vájjon, ha a kormány az oroszszal Törökország felosztásába beleegyezett volna, vájjon járhatott volna-e a kormány az eddigi utón? hiszen, ha az osztályba beleegyeznék, ez pár hét alatt végrehajthatott volna.

Simonyi Lajos ijesztésére azt mondom, az nem ijeszt meg, mert soha sem akartam és akarok Oroszország érdekében egy fillért sem kérni. Hanem soha sem fogok egy fillért sem kérni senki más érdekében, mint az osztrák-magyar monarchia és így Magyarország, vagy fordítsuk meg: Magyarország és így a magyar-osztrák monarchia érdekében.

A miniszterelnök az erős kereszt-tüzből ügyesen menekült a kérdés egyszerű fogalmazása által, mert a keleti kérdés előrehaladt álláspontját tekintve, csak kettő közt lehetett választani.

Törökország felosztása és a zsákmányban! részvét, vagy magyar-orosz háború közt, mert miután az orosz a Dunán átment, a Balkánt meghaladta, a román sereg soraiban küzdött, Szerbiának és Montenegrónak a jelszót kiadta, ha Austria figyelő-hadtestet állít is fel, Plevna alul semmiesetre vissza nem vonul és pedig annyival inkább nem, mert Plevna bevétele és ezáltal a török hadsereg megsemmisülése csak rövid idő kérdése volt, minthogy Plevna valósággal 6 hét múlva fel is adta magát. Az ellenzéknek tehát, ha Tisza Kálmánt és kormányát megakarta buktatni, fel

kellett volna a mellékes támadással hagyni és a tényleges török szövetséget indítványozni, mi külföldben semmi kockázattal sem járt volna, mert első sorban visszavetette volna a felsőház, melynek nagy többsége felett minden időben és minden kérdésben a tényleges kormány rendelkezett. Az ellenzék azonban megállt a félúton, mert komolyan az ellenzéki képviselők sem merték az orosz háborút sem indítványozni, mert maguk a török-barát tüntetők sem adtak volna pénzt és ujonczot bárki ellen; az ellenzék tehát nem mert határozottan fellépni, ennélfogva a miniszterelnök győzött és az ellenzék visszavonult.

A kormány az új osztrák engedelmények megizleltetését az édes cukor- s a kábító szesz-adóval kezdte. E két adónem az osztrák-magyar egyesség legtűskésebb részét képezte, mert a termelési viszonyok nagyban különböztek, ennek következtében egyenlő adó mellett az osztrák szeszipar emelkedett, a magyar vergődött, az osztrák cukoripar óriássá fejlődött, a magyar ellenben pólyában éldegélt és a javasolt adónem mellett attul lehet tartani, hogy a mezei gazdaság nagy kárára mindkettő elvérzik és az osztrákok adófizetői leszünk.

A szesztermelés Magyarországon már az 1840-es években kezdődött és adómentes lévén, a felföldi, a homokos birtok jövedelmét és értékét nagyban növelte, mert a szeszt ugyan az országbul nem vitték ki, de az országban elfogyott és a többi terményekhez képest illő áron értékesítették; közvetve a szesztermelés az

ország pénzértékét is emelte, mert az eddig a szeszért az osztrákoknak és galicziaiaknak fizetett szesz ára az országban maradt, főtényezőjévé vált a marhahizlalásnak és a hizott marhákért több milliót hozott be az országba. Emelte a gabonatermelést is, mert a moslék az állatok által emésztetvén fel, a marhaállomány megsaporodott és a megsaporodott trágya lehetővé tette az általános búzatermelést, oly helyeken is megkezdték, hol eddig a tiszta búzát csakis lefestve ismerték, a szesztermelésnek köszönhető nagyrészt a veres lóhere meghonosítása is, mert a trágya szaporodván, a lóherés földekre is jutott. De különösen szükségessé vált ez az urbériség megszűnte után, mert az úrbéri munka megszűnván, ökröket kellett állítani, ezek a széna tekintélyes részét felemésztették; ha tehát pótlékuul szeszföldéket nem állítanak fel, a juhállományt a trágya és ennek kapcsán a termelés főtényezőjét, le kellett volna szállítani. A szeszföldék tehát a behozott adó daczára szaporodtak elannyira, hogy már 1860. felé 3900 szeszgyár volt az országban. Az osztrák kormány, mely szüksége, pazarlásától kényszerítve, az országokat fejőstehénnek tartva, mindig mindenünnen kíméletlenül merített, 1858-ban a szeszadót megketőztette; ezen adót a magyar kormány, mely mindenben az osztrákot majmolta, átvette, bureaucraticus szorgalommal ápolta, mi azt eredményezte, hogy 1876-ban már a szeszgyárak száma leszállóit 865-re, melyből gazdasági szeszgyár csakis 144 volt. A bölcs magyar ministereket ez nem döbbsentette meg, mert a kincstár nemcsak nem szenvedett, de nyert 400,000 forintot,

mert az adó, miután a 3000 bukott gazdasági szeszgyár helyén rosszul számító nagy szeszgyárak épültek, arra pedig, hogy a gazdasági szeszgyár a gazdaság hatalmas tényezője, hogy bukása a termelést apasztja, nem gondoltak. Excellenciás ős méltóságos nemzetgazdászaink a gazdasági szeszgyárak bukását a tulajdonosok ügyetlenségének, pazarlásának, a nagy gyárak látszólagos kedvező helyzetét a nagy gyárosok technikai ügyességének rótták fel és azt mondták, ha az adó nagysága lett volna a baj, egyszerre minden gazdasági szeszgyárnak meg kellett volna bukni, pedig lassankint hulltak el; ha az adó súlyos lenne, a nagy gyárak nem boldogulhatnának.

Mindkettőben méltóságosan tévedtek, mert 1860-ban már minden gazdasági szeszgyár bukása alá volt írva, tudta azt minden okosan gondolkozó magyar gazda; hogy a lassanként elhullott 3000 gazdasági szeszgyár a finanszoktul egyszerre el nem búcsúzott, annak 4 különböző oka volt.

1-ször. 1860-ban mindnyájan azt hitték, hogy a kényuralom hónapokig sem tartja magát és ha az ország sorsának ura lesz, nem önkényes, de a tisztajövedelemnek megfelelő adót fog a szesztermelésre vetni, nem fogja a világszerte elitét osztrák adózási rendszert követni, politikájának vezérfonalául nem az osztrák, de a különleges magyarérdek fog szolgálni, és vajjon ezen hit jogosult és észszerű volt-e? Kétségkívül ezen hit jogosult és alapos volt, mert 1861-ben az országgyűlést összehívták és midőn az alkotmányos uralom pünkösdi királyságát az ideiglenes kényuralom

váltotta fel, tekintve az Osztrákbirodalom pénzügyi zavarait, serege ziláltságát, a birodalom minden részében! elégtelenséget, elszigeteltségét, külpolitikai súlyyodását, elismert tehetetlenségét, senki sem hihette azt, hogy a kényuralom még öt évig farsangolhasson. De még kevésbé hihette józanon azt, hogy ha a kényuralmat az alkotmányosság fogja felváltani, azon nagyférfiak, kik paprikás szónoklataikban, dagályos hírlapi cikkeikben, a megyegyűlésen, választóik előtt, a kaszinóban az osztrákot kinevették, meggyalázták, kik az ország elszegényedését harsonázták, midőn hatalomra kerülnek, a bureaucrátiát folytatják és osztrákbabbak lesznek az osztráknál; ez oly nagy hittagadás volt, melyet senki sem képzelhetett.

2-szor. A közönség azt hitte, hogy az indok nélkül leszállt szeszárok emelkedni fognak, ha Magyarországon magyar kormány lesz, a fagypontra álló gazdasági hitel országos segély által fel elevenedik, a 12 perczentes uzsorás hitel le fog szállni 6-ra, tehát ez által a termelés olcsóbb lesz; a világ vagyonsága növekedvén, a hús ára is emelkedni fog, és a magyar kormány a gazdasági és ezzel rokon ipartermények kivitelét biztosítani fogja. Vájjon alaptalan volt-e e hit és midőn mindenki az uzsora ellen dörögött, az Önállás anyagi szükségét fejtegette, hitte-e azt az emberiség megsértése nélkül, hogy ministereink időnkint az osztrák Cannosába fognak vándorolni az osztrák cardinálisok kézcsókolására és az uzsorát becsületes üzletnek fogják keresztelni? Valóban ezen gondolatra a legkételmedőbb aggastyán sem vetemedhetett.

3-szor. A gazdaságok nagyrésztében a szeszgyár a moslék által termelési tényezőt képezett, ezt semmi által sem lehetett pótolni, a gazdák tehát, habár nyílt és nagy áldozattal, a szesztermelést mindaddig, míg az áldozat hitelüket ki nem merítette, míg az üzletpan-
gás, a nagy uzsora bukás szélénem vitte, folytatták; a gazdáknak pénzügyi erejük különbözvén, ennélfogva a szeszfőzdeket nem egyszerre, de különböző években állították be. Az 1863-iki szárazságban, 1865. és 1866-ban kényszerültek termelni, habár drágán is a takarmány szűke miatt; mert különösen az 1863. országos és 1874-iki szórványos szárazságban marháikat, juhaikat harmadrészáron kényszerültek volna elvesztegetni. Sokat vissza tartott a befektetett tekintélyes tőke; a beszüntetett szeszgyár igen keveset ér, mert a gépezetet, midőn mindenki beszünteti a gyártást, illő áron senki sem vásárolja, megveszi feleáron, mint nyers anyagot; az épületek hasonlólag haszontalanok, mert az ily gazdaságok cselédlakokkal, ólakkal, magtárakkal elvannak látva, a beállított szeszgyár tehát majdnem semmit sem ér.

Téves volt azon hit is, hogy a nagy szeszgyárak gyarapodtak, és azért boldogultak, mert ügyesebben kezeltettek. A nagy gyáraknak volt egypár jó esztendőjük; midőn nagy szárazság volt, a marhát olcsón lehetett venni, ekkor tehát a hízott marhán sokat nyertek, volt esztendő, midőn erős volt a kivitel, némely gyár nagy hasznot húzott a keményítő készítésből, a kevés kövér esztendő azonban a számos soványát nem pótolta helyre. E gyárak azonban fenntartották magu-

kát, mert egyrészt részvényesek alapították, ezek, nehogy a részvények értéküket veszítsék, a vadalmához kedves pofát vágtak, dicsérték az üzletet, némelyeknél kápráztató kimutatást csinált az igazgatóság, osztalékot a forgó tőkéből adtak és a hiányt hitellel pótolták; esetleg kiütött a tűz, vagy állítólagos dög, a bukást, a mely gyár megbukott, arra fogták. De a nagy gyáraknak adó tekintetben is kedvezőbb volt helyzetök, mert a kis gyár csakis kis Összegről rendelkezett, nem kenhette meg a közegeket, mert a gazdasági szeszgyár tulajdonosa uzorás pénzzel is dolgozott, nem barátkozhatott meg a kegyelmi közegekkel; ellenben a nagy gyárbitokos ezreket nyert vagy vesztett, ez tehát a nagy jutalom mellett is nyert, ezeknek a főbb helyeken fizetett kémjei voltak, kik a veszélyről eleve tudósították, ha tehát a közhír igaz, mit kétségbevonni bureaucraticus kormányzat mellett alig lehet, ezek egész adójukat kevés kivétellel alig fizették ki és a kik kifizették, leginkább gazdag földbirtokosok voltak, kik a hiányt gazdasági pénztáraikba! pótolták. De a nagy gyáraknak termelési, eladási, hitelviszonyaik is kedvezőbbek, mint a gazdasági gyáraké; a nagy gyár kukoriczábul főz, a kukoricza nem romlik úgy, mint a burgonya, tehát kevesebb az anyagon! vesztés; a krumplit már a fagy előtt össze kell hordani, mert kemény hidegben megfagy, a krumpli fuvarja kétszer annyiba kerül, mert kétszeres burgonyául kerül ki egyenlő szesz; a krumplit nem lehet, csak ápriliséig tartani, a szeszfőző tehát akkor szorul kukoriczára, midőn az legdrágább, ellenben a nagy

gyáros élvezi az olcsó árakat és ba pénze vagy hitele van, a kukoriczát beszerezheti, midőn legolcsóbb. A nagy szeszgyárok, kevés kivétellel, városokban vagy városok közvetlen szomszédságában vannak építve, ma már alig van nevezetesebb város, melynek vasútja ne lenne, a nagy gyáros tehát a hetivásárokon megszeresheti a kukoriczát, a falusi gazda, gyáros is itt szerzi meg, de a gazdának a fuvar 1 mázsa kukoriczánál 15 kilométer távolságnál már 30—35 kr, míg a nagy gyárosnak a piacrzul vagy állomási helyről kerül 5 krba, vagyis 20 krral olcsóbbba, mint a gazda szeszégetőnek. A kis szeszégető főleg a közeli városi piacra vagy szomszédjaira van utalva, mert ha vasúton csak 300 mázsa kukoriczát hozat is, biztosan nem számíthat rá, hogy rász időben hazaszállítják, vagy ha fuvarost kap is, azt drágán meg kell fizetni; előnyösebb a nagy égetőnek helyzete, a tüzelőanyagnál is, mert egy öl fának a saját erdejéből behozatala is 4 forint, a fa levágása 2 forint; a fa legolcsóbb ára ott, a hol általában közép mennyiségben fát ellehet adni, 3 forint, vagyis 1 öl fa 9 forint, ennek tüzelő egyenlege 14 régi mázsa szén, ez 8 frt 40 kr, a behordás 56 kr, tehát még ott is, hol a fa nagyon olcsó, a kőszén a fával egyenlő áru, hol pedig közép áron kel, sokkal drágább, de egyenlő árak mellett biztosabb a kőszén, mert az a vasúton napra és órára megjön, aránylag a kőszén kevesebbe kerül a fánál, mert a fát egy esztendővel előbb le kell vágatni és behordani, 600 öl fába tehát, melyet egy kis szeszgyár igényel, fekszik 3600 forint félévig, ellenben a kőszénből ele-

gondó 1 hónapi szükséglet 840 mázsa, vagyis 520 forint; egy kis szeszgyárhoz kell 1 főző 600 forinttal, tizszerte nagyobbhoz ezen arányban kívántatnék 10 főző vagyis 6000 forint, van pedig legfeljebb kettő, kétezernegyszáz forint fizetéssel, vagyis arányitva a kicsihez kerül ennél a főző tartásdíja 240 írtba; ugyanez az arány a marhavételnél még kevesebb, mert 50 darab marha megvételére kell két ember, 500 darabhoz kell négy, de nagyban olcsóbban lehet venni, mind a marhát, mind a kukoriczát, mert nagy vevő megveszi az uradalmak kimustrált marháit, az uradalmak kukoriczakészletét, ezek szívesebben olcsóbban kialkusznak *egygyei*, mint tízzel, mert egyszerre és biztosan végeznek, a kis vevő ellenben egyenkint szedi össze egyesektől, kik nehezebben engedhetnek, mint a nagy eladó, mert a kisebb emberre 2 forint nagyobb tétel, mint a nagyánál 200 forint, ezen kicsi tételekből nagy előny kerül ki, mert a fuvar különbözet 390 forint, az ökörnél 2 százalék 360, a főzésnél 240, a fatőkénél 140 forint; de nagy a kamatkülömbözet is, mert a földbirtokos szeszégető földhitellel, a szeszgyáros személyi és kereskedelmi hitellel bír; a kis szeszfőzde épületekkel együtt legalább 10,000 forint, a három hónapi készlet ára 6000, 60 darab ökör 6000, vagyis 22 ezerért fizet a jóhitelű földbirtokos 10 százalékkal 2200 forintot, a szeszgyáros 1320 forintot, tehát már ennél tesz a különbözet 880 forintot, vagyis mindezeket Összevéve a mezőgazdasági szeszfőzde évi hátránya 2010 forint. Erre azt szokták mondani a kis és nagy szeszgyáros hitele közt nem lehet különbség, mind a kettő gyáros,

ha tehát az egyik 6, a másik 12-re kap kölcsönt, ezt egyik fél megbízhatlansága okozza. Kétségkívül mindkettő ember és iparos, csak hogy a nagy gyáros zsidó ember, a kis gyáros magyar úri ember, ez Magyarországon lényeges különbség, mert a kényuralom és magyar alkotmányos utódaik alatt a pénz a kormány pazarlása, a szentséges uzsora az igazságtalan törvények következtében nemcsak a zsidók kezében összpontosult, de a zsidók a keresztyén takarékpénztárak feletti uralmat is magukhoz ragadták, a hatalom kezük közt lévén, igen természetesen faj-, vallásrokonait, a cosmopolita zsidó nemzet tagjait részesítik az olcsó hitelben. De ezenkívül ennek más oka is van; a nagy szeszgyáros kiválólag gyáros, ki különlegesen a szeszgyártással foglalkozik, létele főleg hitelétül, gyáripara czélszerű kezelésétül is függ, pénzügyi állása könnyen ellenőrizhető, saját érdekében pontosan kell váltóit fizetni, mert ha nem fizet, hitele megszűnik, ha hitele megszűnt, megbukik, mert más fedezete nincs, igaz ugyan, hogy ha bukik, teljesen hátraesik, tehát reális fedezete kevesebb, de ez a kereskedelmi világ hitelvei szerint másodrendű, első a lehető pontosság. Az úr szeszgyárosnak más a helyzete; a gyártás nem kiválólagos életmódja és vagyona, de vagyonának kis része, ennél fogva pontosságára kevésbé lehet számítani, mint a moslák nagyságos uréra, mert ha adóért, kamatokért, adósságért szorítják, ha marhái, juhái eldöglenek, gyártókéjét ezek fedezetére vagy pótlására fordítja és pontosan sem nem törleszt, sem nem fizet. Az úr üzlete úgy nem ellenőrizhető, mint a különleges szeszgyárosé,

mert ez a gazdaság kiegészítő részét képezvén, részben a gazdaság által tápláltatván, nem lehet tudni sem a veszteséget, maga tehát a gazdasági szeszgyár mindig homályosabb üzlet a különleges szeszgyárnál.

A nagy szeszgyárnak a gazdasági szeszgyár felett határozott előnyei voltak és vannak, a termelés és függelékei értékesítésénél, eladásánál a nagy szeszgyáros a külpiaconra is eladhatta szeszét, mert vagy maga állított fel rektificáló osztályt vagy a rektificáló gyárban készítette el, a kisbirtokos ezt nem tehette, mert sokba került, de nem adhatta a rektificáló gyárba sem, a világpiacon nem ismerős, bolondjába szeszét nem küldhette ki, maga nem járhatott utánna, mert ez költségbe és időbe került volna és végre nem, mert a világkereskedelem tengerén egy sajka egy nagy gőzhajóval nem versenyezhet, a gazda szesze tehát már másodkézből került külföldre és igen természetesen a haszon a közvetítő zsebébe vándorolt, míg a nagy gyáros az egész hasznot maga élvezte, vagyis míg a mezei gyáros piacza Magyarország határánál bezárult, a nagy gyárosé az egész világra kiterjedt. De a hazába is elsőséggel bírt a nagy gyáros, mert a földbirtokos hitele korlátoltsága miatt csak készpénzért adhatta el a korcsmárosnak vagy szeszkereskedőnek, ellenben a szeszgyáros odaadhatta 2—3 hónapi várakozásra, váltóra, mert a váltót forgatmányozta és olcsó kamatért értékesítette a bankok- vagy takarékpénztáraknál, természetesen a vevő sokkal drágábban fizethette ezt meg, mert pénz nélkül vagy fele áron jutott a terményhez, mit a fizetés idejéig elmért vagy eladott

és sajátlag árát nem a maga tőkéjéből, de a fogyasztók zsebéből fizette meg, ez minden forintnál 2 perczent előnyt adott és ad a nagy termelőnek. Előnyösebb a nagy gyár helyzete a moslék, a trágya értékesítésénél, mert a városokban, hol a föld kevés és 1 hold hasznobére 20 forint, a bérlő vagy tulajdonos, ha egy szekér trágyáért 1 frtot ad, ezáltal is nyer, mert a búzánál értékesebb zöldséget: tököt, uborkát, paprikát, dinnyét termel, mi 100 forint jövedelmet is megad, 1 frtot vagy 1 Va frtot is megadhat, mert hasznobérbe fizet 20 frtot, a trágya és kihordása kerül 50 frtba, a munka 10 frt, marad biztos haszna 20 frt; ellenben a birtokos termését emeli minden holdnál legfeljebb 3 mázsával, ez átlagba 27 frt, a kihordás 12 $\frac{1}{2}$ frt, marad haszonnak 17 frt, ha a kihordást semmibe sem vesszük 27 frt, egy szekér trágya tehát 1 frt 8 krt képvisel, míg a nagy gyáros a városban értékesíti 1 frt 50 krért; a moslék is jobban értékesíthető városban, mint falun, mert falun ez csakis hizlalás által értékesíthető, egy darab marha ki hizlalása igényel 180 akó moslékot, egy darab marha értéke a hizlalás által emelkedik 25 írttal, jön tehát egy akóért 14 kr, városban ez 18 krral is eladható, mert 1 akó moslék egyenértékű 25 font szénával, melyet 30 krajczáron alul venni nem lehet. De a hizott marha is értékesebb a nagy-, mint kisgyáraknál, mert a szarvasmarhát jól ez időben csak Becsben fizették meg, 500 darab marhát nagy risicó nélkül fel lehetett Bécsbe szállítani, 50 darabon pedig a vevők csak fitymáltak, a kisgyáros tehát marháját csakis a vidéki vásárookra vagy Pestre

hajthatta, Bécs és Pest közt pedig a fuvart leszámítva is volt 5 frt külömbség, vagyis a kis gyártulajdonos évenként 180 darab ökröt hizlalván meg, ez maga tett 900 frtot, vagyis minden tételeket összevonva egyenlő mennyiségi! termelésnél a nagy gyáros a kicsi felett 2,910 frt előnnyel bírt. Ez volt a kézzelfogható és kiszámítható előny, voltak azonban közhír szerint más előnyök is, és pedig a kis gyár havi adója tett 600 frtot, a nagy gyaré 16,666 frtot; a fizetés egy időben a kádak ürmértéke és a napi munka bejelentése után ment, későbbben a termelést jelző órák szerint ment, lassanként azonban rájöttek a fűzők az óra megállítására is, ha a tulajdonos a harmadát elhazudta, a nagy nyert havonként 5,500 frtot, a kiségyáros 100 frtot, 5,500 írtnak már fele is tekintélyes összeget képezett, ezzel magas állású hivatalnokokat is meglehetett nyerni és a nagy gyáros maradványa is havonként kerek összeget képezett, mely a csalást megérdemelte, a kisbirtokosnál maradt 100 frt, tehát annyi, amennyit a felvigyázók és közönséges finánczok felemésztettek, a nagyobbak megsimitására nem maradt semmi, ha esetleg kisült vagy feljelentették, a rendes adón kivüli megbüntették 3-szorosan, vagyis fizetett 600 frt büntetést 100 frt nyereségyért, nem igen vállalkozott úr a csaló bélyeg elfogadására, hol gazdatiszt kezelte és a birtokos a helyszínen nem lakott, ez majdnem lehetetlen volt, mert a tiszt ezt csak írásbeli megbízás mellett tehette volna. Még ha rajta vesztett is a nagy szeszfőző, akkor is nehezen ment a büntetés, mert biztosokat küldtek a vizsgálatra, a vizsgálat a felfo-

lyamodások-, új vizsgálatokkal hónapokig eltartott, példája ennek a Dréher sörgyár esete, hol a csempészet 2 millió körül járt; 6 évig is húzódott és eredménytelenül fejezték be, ha azomban ügyetlenül csaltak és szárazon kibújni nem lehetett, a marhát, a szelvényeket, a moslékos nagyságos úr átadta nejének, gyermekeinek, álváltókat adott ipájának, gyermekeinek, üzletpajtásainak, ezek megtámadták az épületet, gépeket, midőn a nagy nyomozás befejeztetett, Iczig Mózesnek ném volt lefoglalni valója, de azért hitele emelkedett, mert a pénz emberei ezt ügyességnek tekintették; a földbirtokos ezt nem tehetette, mert a szeszgyár csak vagyonának kis részét képezte, ami tehát a gyáráépület és gépezetből ki nem került, megvették marháit, bútorzata és földjéből. Ezek tartották fenn a nagy gyárakat addig, míg a kivitel meg nem szűnt, míg az osztrák gyárak le nem verték. A méltányosság tehát azt követelte, hogy a nagy és kis gyárak közti belkülömbözlet, illetőleg aránytalanság egyenlítettessék ki, ez azomban csak úgy lett volna lehető, ha az eddigi adórendszert eldobva, az adót a tiszta jövedelemre vetették volna ki.

A gazdasági szeszgyárak beszüntetése különösen közvetve nagy kárt okozott az országnak, mert a kis gazdasági gyár is háromszorra 125 darab marhát meghizlal, egy marha ad 10 szekér trágyát, egy hold igényel 25 szekér trágyát, vagyis egy gyár maga megtrágyázott 50 holdat, vagyis a 3000 gyár megtrágyázott volna 150,000 holdat, egy trágyás hold csekély számítással búzába többet ad 2 mázsával, második év-

ben $2\frac{f}{a}$ mázsa árpával vagy kukoriczával, a búzát véve 8 írttal, a kukoriczát és árpát átlagba 6 írttal, tett a külömbség búzába 2.400,000 frtot, tavasziba 2.250,000 frtot, vagyis összesen évenként 4.900,000 frtot, ez a kiszámítható évi veszteség, ezenkívül a trágyahiány felforgatta az okszerű gazdálkodási rendszert is, mert a gazda nem bírván elegendő trágyaerővel, kényszerült beszüntetni, illetőleg megszorítani a takarmánytermelést is, mert akinek a magyarországi gazdálkodásról csak homályos fogalma van is tudhatja, hogy trágyázatlan földbe takarmányt vetni nem lehet. Ezen veszteség még elszivelhető lett volna, ha a szesztermelés nagyban gyarapodik, ha a nagy szesztermés milliókat nyer és ezáltal az ország tőkéje évenként milliókkal emelkedik, mert ez esetben az egyik ág többlete kárpótolta volna a másik hiányát, de az előnyök daczára a nagy szeszüzlet is csak tántorgott, a kedvező kivitel mellett emelkedett, míg ha a szesz a más kivitel alá szállt, milliókat veszített és sebeit váltókkal takarta, mik elfedték ugyan a sebet, de a rothadást elősegítették.

A magyar szesztermelés hanyatlása nem a külnemzetközi viszonyokban keresendő, de részben a magyar kincstár kapzsisága és tudatlanságában és főleg az austriaivali szerződésben, az osztrák termelési viszonyokban. A magyar kormány egyrészt Austraival soha sem mert szembeszállni, másrészt az országot rideg adótárgynak tekintette, mindig minden forrásbul merített anélkül, hogy ezen források életerőiről gondolkozott volna; a szeszadó egyenlősége épen úgy

nem szükséges, mint a föld- vagy szőlőadó egyenlősége, mert Austria is, mint Magyarország a belszükségletet bőven fedezi, mindkettő majdnem egyenlő mennyiségben termel, mert Austria amennyivel többet termel, annyival nagyobb és vagyonosabb lakossága, nem lehetett félni, hogy egyik a másikat előzönlí, mert a beltermelőnek a haltermelő felett a termelő hely közelsége mindig előnyt ad, a szeszdó egyenlősége tehát egyrésztől semmi egyéb, mint a különben is sértő birodalmi egységnek még szorosabbra fűzése, melyben a metsző köteléket Magyarország igen drágán fizeti meg. Ha azomban túlságos alázatba! a kormány e köteléket fennakarta tartani és meghosszabbítani mielőtt az adóegységet megkötötte, tisztába kellett volna jönni az osztrák termelési viszonyokkal. Az osztrák termelési és kiviteli viszonyok a magyarnál sokkal kedvezőbbek. A kukoricza anyagnak elsősege, miután már ma melassbul, burgundi répából is termelnek szeszt és a krumplival is többet termelnek, mint ezelőtt 20 évvel, teljesen megszűnt, mert $\frac{1}{2}$ métermázsa kukoriczával egyenlő mennyiségű szeszt ad IV2 métermázsa burgonya, $2\frac{1}{3}$ mázsa répa, $1\frac{1}{2}$ métermázsa burgonya ára 3 frt, $2\frac{1}{2}$ mázsa répa ára 1 frt 60 kr, $\frac{3}{4}$ métermázsa kukoricza ára a fuvarral együtt 4 frt. Az osztrák tehát igen nagy előnnyel bír a magyar termelő felett a termelési helyen. Erre a könyvmolyok, a nyegle, tudatlan államgazdák azt mondják, ha olcsóbb a burgonya, a burgundi répa, termeljenek a magyar gazdák, nincs eltíltva, de nem termelnek, mert tunya és ostobaa magyar; kétségkívül répát és krumplit mindenki

ültethet, de a terméshez alkalmas talaj és munkaerő kell. Magyarországon mindkettő hiányzik, mert krumplit csak a felföldön és a homokos vidéken lehet termelni és nem az egész országban, a termelés azonban a felföldön bizonytalan, mert nedves időben a vadvizet felföldön a krumpli elrothad, míg Austriában bizonyos, mert Austriában a földek részint műszakilag alagsövezve vannak, részint mesterséges árkok által a vadvizet, hóolvadást levezetik. Erre azt lehet mondani: az alagsövezést sem a törvény, sem a kormány nem tiltja, tessék alagsövezni, ez kétségkívül igaz, csak hogy nem lehet alagsövezni, mert a magyar föld olcsó, 1 hold alagsövezése 80 frt, értéke 80 frt, pénz nincs, pénzt olcsón szerezni nem lehet, mert ily minőségi földre a magyar földhitel csak 27 frtot ad, tehát 53 frtot uzsorás váltóra lehet szerezni, ez pedig bizonyos halál; nem teheti azonban ezt a magyarországi kormányzati viszonyok közt az sem, kinek olcsó hitele vagy pénze van, mert ha tömegesen alagsöveznék a felföldet, ha ennek számlájára szeszgyárak indíthatnának, vájjon, ki áll jól érte, hogy a kormány az alagsövezett felföldre nem fog kataszter kiigazítást és ennek kapcsán adóemelést indítványozni? Ki biztosítja az iparos földbirtokost, hogyha ez az osztrák szesziparnak ártani fog, az osztrák kormány kívánatára nem fog-e a magyar kormány a viruló szeszgyárakra különleges jövedelmi adót kivetni? Azt hiszem, ismerve viszonyainkat, ezt senki sem merné biztosítani; a homokon sem biztos a burgonyatermés, mert a homokon szárazságba semmi sem terem. A

répatermés is előnyösebb és biztosabb Austriában, mert Austriában Galiczia egy részén kívül a répa mindenütt bőségesen terem, míg Magyarországnak ismét csak egy része alkalmas a répatermelésre és általában 33 százalékkal több terem, mint Magyarország répatalaján. A talaj minőségén kívül előnyösebb a krumpli- és répatermelés Austriában azért is, mert a répa- és burgonyakiszedés sok embert, a behordás sok szekérnapszámot igényel, nálunk mindkét napszám drágább 30perczenttel, sőt a lakosság ritkább lévén, bizonytalan is, a burgonya ezenfelül azért is drágább, mert a felföld nagyrésze burgonyán teng, nagy a különbség a tűzanyag árában is, mert a kőszén ára ugyan egyenlő, de a magyar kőszén rossz, míg az osztrák kis gyár szükségletét 15 mázsa kőszén fedezi, addig magyar kőszénből kell 20 mázsa, mi naponta 2 frt 50 kr, ez 750 frt különbség. Nagy a különbség a húsarokban, mert Austria sokkal több marhahúst fogyaszt, mint Magyarország, Bécs maga nagy tényező, Austriában tehát minden hizott marha drágább 5 frttal, mi ismét 750 frt különbség. Nagy különbséget idéznek elő a hitelviszonyok; egy gazdasági gyár értékét, a marhaállományt és 3 hónapi szükségletet is 20,000 frtra véve, Magyarországbán ennek tisztes kamatja 2400 frt, Austriában 1200 frt, ez tehát ugyanannyi előny az osztrákok részére. 4 napszamos, a napszám Austriában olcsóbb lévén 25 krral — 300 frt, 100 holdat vévén burgonya-területnek, az ültetés, kiszedés igényel 2000 frt napszámot, mi ismét 500 frt napszámárkülömbözet. Mindez 3200 frt különbözetet állít fel az

osztrákok javára, vagyis csak ezeket tekintve, midőn az osztrák 6000 forint adót fizet, a magyar csakis 3000 forintot fizethet, egyenlő adó mellett tehát az osztrák a magyart kétségkívül semmivé teszi, de meg kell bizonygatni a nagy gyárat még inkább, mert 100,000 forint adót fizető gyárnál a különbség a terményértékben kukorica- és krumpli gyár közt naponta 200 forint,

tehát 300 nap.....	60,000
marhahizlalásban	5,000
köszénben	12,300

Összesen 77,300

Kukorica- és répa-gyár közt167,000

Roppant nagy a melassbul főző gyárak előnye is, ezt azonban meg som említem, mert ezzel Magyarország sohasem versenyezhet, miután Magyarországon, mint azt később tárgyalni fogom, a jelenlegi szerződések mellett általában önálló vámterület nélkül teljes lehetetlen.

A magyar szesztermelés, a föld érdeke tehát azt követelte, hogy az egyenlőség az osztrák és magyar szesztermelés közt állíttassák helyre, vagyis miután a magyar gazdasági szeszgyárnál az osztrák 50 százalékkal termelt olcsóbban, a magyar gazdasági gyárak adója 50 perczenttel szállíttassák alább az osztráknál, a nagy gyárak adója pedig hagyasson meg, miután ezek a magyar gazdasági gyáraknál olcsóbban termeltek és ha ez az osztrákoknak nem tetszik, az adóegyenlőség szüntessék meg és mindenik állam tetszés szerint adóztassa meg termelőit. A pénzügyminister e

helyett a gazdasági szeszgyáraknak 20 százalék adóelengedést adott. Ez a magyar gazdasági gyáraknak semmit sem használt, mert a nagy szeszgyárak e mellett is 30 perzent előnyben maradtak, tehát ezen előnynél fogva nem versenyezhetett a belfogyasztásnál a nagy gyárakkal, kivitelképessége nem állott helyre, mert az osztrák szeszgyárak hasonló előnyt nyertek, ezekkel szemben tehát helyzetük nem változott, ellenben ezen leszállítás nagy előnyt adott az osztrák szesztermelésnek, mert Austriában a gazdasági gyárak az egésznek $\frac{7}{8}$ -ada, Magyarországon pedig csakis $\frac{1}{6}$, vagyis Austriában kedvezményt nyertek adóleszállítása tett 1,400,000, Magyarországon 200,000 frtot. Ennek következtében az osztrákok előnye a magyar gyárak felett még tetemesen növekedvén, a magyar nagyipar halálos ítéletét aláírták, mikori végelgyengülésük rövid idő kérdése, egyszerre nem fognak kimúlni, mert némelyeknek sikerülni fog néhány buta tőkepezések bevonása, mások saját zsirjokon fognak élőködni és uzsora keresményük a moslékban fog felolvadni, de bármi szorgalmasak, ügyesek legyenek is, ha a külföldi szesz és hízott marhakivitel megszűnik, meghalnak és mi inni fogjuk jó drágán az osztrákok pálinkáját.

A vitában jelentékeny részt vettek az ellenzék részéről: Chorin, Mudrony, Ráth Károly, Ragályi Nándor; a kormány részéről: Széli Kálmán, Wahrmann Mór. A kormány jelentékeny többséggel győzött, győzelmét elősegítette a birtokosoknak adott látszólagos engedmény, az adó visszatérítés reménye, ugyanis az adó visszatérítése mondatott ki a kivitt szeszre, ez a

nagy szeszgyárosokra nagy előny is lett volna, ha a magyarok az osztrákokkal versenyezhetek volna.

Októberben a ház elé került az erdélyi mozgalom kérdése; ugyanis némelyek, különösen a Székelységen a törökök pártolására titkos toborzást indítottak, a kormány a fegyvereket elkoboztatta és némely másodrendű eszközöket elfogatott és bíróság elé állított; vajjon üzlet volt-e ez, vagy török rokonszenv? hogy a pénz honnan került ki? még mostanáig is titok. Valószínűleg némelyek a pénzadókat elámitották, mert az nem volt valószínű, hogy a kormány, mely már akkor Törökország fenntartásául lemondott, a török érdekében bármely tetteges segélyt megengedjen, a ki tehát ezt vezette, csakis pénznyerési vágybul indult. Sem a vezető, sem a társak azomban a tervezett kihágás megkísértéseig nem büntethetők, mert a törvény a nem vadász fegyverek tartását megengedi, kisebb körben engedély nélkül is összejöhetnek, jogilag tehát csak akkor lehettek volna elfoghatók, börtönben tarthatók, elítélhetők, ha Oláhországba berontanak, de akkor sem mint politikai bűnösök, de mint közcsend-háborítók, rablók vagy gyilkosok, ha a román hatóságot, vagy népet megtámadják; a kormány azomban másképp vélekedett, a szélsőbal a kormányt kérdőre vonta, a kormány az elfogatást, a bíróság elé állítást elismerte, a büntetést kilátásba helyezte; a nagy többség a kormány eljárását helyeselte, annyira lelkesült az elfogató politikaért, hogy ha Tisza Kálmán kívánja, kétségkívül az egész szélsőbalt, mint bűnpártolókat elfogatta volna.

Október vége felé beterjesztetett a cukoradó kérdése, a cukoradó fontos volt, mert a cukortermelésnél még rosszabbul álltunk mint a szesznél, a szeszhasználat mellőzhető, pótolható a borral, a cukor életszükséggé vált, mert míg hajdan a gondos háziasszonyok a cukordobozokat gondosan elzárták és a csomó-kulcsok közé függesztették, ma már minden liberiás cseléd, belső szolga és szolganő reggel, sőt néha uzsonnára is a kávéval cukrot eszik, fuvaros, sőt városi napszamosok cukros kávéat isznak, a cukor tehát ma már nem nélkülözhető. Az osztrák és magyar termelési viszonyok épen úgy különböznek, mint a szesznél; az osztrák répacukor dúsabb, mint a magyar, a termelvény mennyisége úgy áll, mint kettő a háromhoz, mert míg a legjobb magyar répaföld 100 mázsa répát ad, az osztrák ad 150-et; Austriában a répa olcsóbb, mert a napszám 50 percenttel olcsóbb, az osztrák föld a répatermelésre alkalmasabb, mert a répa nedvességet igényel, Magyarország nagyrésztében tavasszal a föld gyakran száraz, tehát sokszor nehezen erősödik, nyárban, ha a nagy hőségek bekövetkeznek és hetekig tartanak, a répa elsatnyul, de még ha sikerül is, drágább mint Austriában, mert Magyarországon a rét a földhöz arányitva kevés és a jó rétek csak szórványosan találhatók, a magyar gazdának tehát mesterséges takarmányul kell gondoskodni, a mesterséges takarmány a Mátráig megterem mindenütt, ellenben a luczerna, a stájer lóhere, a bükköny, baltaczim csak gyengén és kivételesen ad tűrhető termést elannyira, hogy okos gazda nem termelhet cukorré-

pát, mert egyenlő talajban egyenlő termelési viszonyok közt, a cukorrépa megad 75 métermázsát, ennek magas ára, mit a gyáros már szomorúan fizet 60 frt, burgundi répa megad 112 mázsát, minek ára 90 frt, ennyit pedig mindenütt megér, mert a tudósok szerint 1 kilóg, szénával felér 3 kilogramm répa, a gazdák tapasztalata szerint 2½-del, a szénát pedig vagy sehogy, vagy hol eladó, métermázsáját 2 frton, a fuvarral együtt 2 frt 40 kron alul venni nem lehet; jó gazda általában cukorrépát csak ott termelhet, hol sok széna terem, tehát trágyafelesleggel bír, (ha ugyan ez valahol van), mert a hol ez nincs, ha cukorrépát termel, a gazdaságát a szükséges trágyáiul fosztja. Magyarországon tehát a cukortermelés, az osztrákkal egyenlő adóval semmi esetre fenn nem tartható, bizonyítja ezt az is, hogy míg Austriában a cukorgyártás óriásilag emelkedett, mert ma a cukoradóból 11 milliót vesz be, ennek ellenében magyar gyár 1851-ben 16 volt, emelkedett 28-ra, ma van 7. 1864-ben tett a magyar adó 1,400,000 frtot, 1875-ben és 1876-ban leesett 500,000 írtra. Austria tehát 16-szórta több cukrot termel, mint Magyarország, miután az adó egyenlő, természetesen ennek egyedüli oka a termelési viszonyokban rejlik. Magyarország termelése az ország szükségletét semmi esetre sem fedezi, Magyarország tehát évenként Austriának több millióval adózik. Ezen azomban segíteni alig lehet, mert Magyarország szükségletét csak azon esetben fedezhetné, ha Magyarország önálló vámokat állítana fel, ezen azomban csak a gyárosok nyernének és a cu-

kor olcsóbb nem lenne, mint jelenleg az osztrák cukor, ezen áldozatot a lakosok millióitól pedig azért nem lehetne követelni, mert a föld érdekei ezáltal nem nyernének, miután ez csak a burgundi répatermelés megszorításával történhetné, ez pedig a földbirtoknak csak kárára lenne, mert ezáltal a marhatartás korlátozhatnák, a marhatartás apasztása által azonban fogyna a trágyaerő és ezáltal a magtermelés.

Magyarország tehát talaj- és hitelviszonyainál fogva idegen cukorfogyasztásra van utalva, a kérdés tehát az: idegen vagy szövetséges cukrot fogyasszunk-e? ha osztrák cukrot fogyasztunk, mit nyer Austria a Magyarországra behozott cukron? harmadszor: követelhetünk-e ezért és mennyi kárpótlást? Az osztrák érdek kétségkívül nem magyar érdek, reánk nézve elvontan, elméletileg tekintve az osztrák cukoripar emelkedése vagy hanyatlása közönyös, érdekünk tehát azt kívánja, hogy a lehető legolcsóbban vegyük a cukrot vagyis a francia cukor vámmentesen hozassék be; ellenben a vámszövetség érdekünkben áll, a cukor Austriában fő iparág, az osztrák cukoripar vám nélkül fenn nem állhat, a czélszerűség és méltányosság tehát azt kívánja, hogy áldozzunk az osztrákoknak, de ők veszteségünket más téren kárpótolják. Magyarország cukorfogyasztása igen nagy, mert a cukor már a szalmafedeles házakba is elhatott, a mennyiséget nem tudjuk és nem tudhatjuk, mert a vámvonal 1849. óta megszűnt, tehát csak a külföldről behozott mennyiséget lehetne a régi vámkimutatások alapján bebizonyítani, de ezen kimutatások egy fagarast sem érnek, mert

azóta már az osztrák termelés tekintélyesen növekedett és a magyar fogyasztás tízszeresen emelkedett, a kormány hivatalos kutatásokkal kinyomozhatta volna a mennyiséget, de erre nem gondolt, tehát e tekintetben csak lehető, de bizonytalan számítások tehetők. Lukács Béla a Magyarországra behozott cukrot 13 millióra teszi, ez azonban túlédes számítás, mert 13 millió forint áru cukor, 40 írtjával számítva métermázsáját, (minél magasabbra nem számítható, mert 20 percentet a boltosnak is kell nyerni) 325,000 métermázsát vagyis 32 és millió kilogrammot képvisel, esnék ebből 1 lélekre 2 és 7< kilogramm, ez, tekintve azt, hogy a cukrot a földműves köznép nagyrésze csak ünnepélyes alkalmakkor fogyasztja, tekintve azt, hogy 2000 lakossal bíró községben, hol 4 középirtokos, 4 gazdatiszt, 1 lelkész, 1 jegyző, egy korcsmabérlő, 1 főbb szatócs lakik, és ezek bőven számítva 800 kilogrammnál többet nem fogyasztanak, a többi lakosságra 3700 kilogramm jutna; habár a városi lakosság sokkal többet fogyaszt is, még is, miután Magyarország földirtokos lakossága az összes lakosság 85 százalékát teszi, igen magas számítás és felénél, vagyis 6,500.000 írtnál, vagyis 16 és $\frac{1}{4}$ millió kilogramm, ennél tesz tehát Magyarország vesztesége 3,250,000 frtot, melyet Austriának fizet; az egész cukorár nem tekinthető pedig Austria nyereségének, mert ha Magyarország önálló vámterülettel bírna is, miután a cukortermelés előnyeivel nem bír, 3,250,000 frtot kénytelenítették fizetni. Kétségkívül Austriára nagy nyereség az, hogy Magyarországon 162 ezer métermázsát elhelyezhet, de

Magyarország csakis a vámkülömbözetet veszíti és nem az összeget. A vámból háramolható kincstári hasznot pedig javunkra azért nem számíthatjuk, mert a vámot valódilag a magyar fogyasztók fizetnék meg, tehát a régi közmondás szerint: a mit az ország a vámon nyerne, azt a réven elvesztené. Ezen nagy veszteség kártérítését a kormány és országgyűlés Austriátul méltán és jogosan követelhetette, mert ha el nem fogadja a tarifát, az ország lakossága kilogrammonként 20 krajczárral olcsóbban fedezhetné czukorszükségletét, tehát ez tényleg az osztrák gyárosoknak fizetett adó s mert önálló állam szövetségstársának adózni nem köteles, az általa fizetett adóért kárpótlást követelhet, ezen kárpótlás a közös terhek kamatjaiba le nem számolható, sem Austria ezt közvetlen Magyarországnak nem fizetheti vissza, mert ezt nem az ország, de lakosai fizetik és ez a teher a fogyasztás szerint növekedik vagy fogy, de igenis visszafizetendő ez oly módon, hogy Austria nekünk ezt kárpótolja a gabonaműeknél és gyapjúnál, mi könnyen megtörténhetik, ha a külgabona behozatalára vámokat vetnek, mi annyival inkább kivihető és méltányos követelés, mert ezáltal nem csak a magyar, de az osztrák földbirtokos is nyer.

A ezukoradó Austriát nagyban érdekelte, mert a kincstárnak nagy jövedelmet adott, az Osztrákbirodalom mezőgazdaságának egyik tényezőjét képezte, az osztrák ezukor igen nagy részét Magyarország fogyasztotta, a magas vám nélkül a czukoripar meg nem élhetett; a ezukoradó és ezukorvám tehát pénzügyi és

nemzeigazdászati kérdés volt, Magyarországra ellenbóti csakis pénzügyi kérdést képezett, mert mint már előbb megvilágítottam, Magyarország a czukorter-molás olcsó kellékeivel nem bír. Austria tehát ezen kérdésben nagyban érdekelve lévén, a magyar kormány-nak főfeladata lett volna a czukor érdekében adott engedményekért megfelelő kárpótlást követelni. Az országgyűlési vitákban mind a kormány mind az ellenzék rősz utón jártak; a kormány tagadta fontosságát minden áron azt akarta bebizonyítani, hogy az adó nem nagy, a czukoripar pangását nem a nagy adó, nem a hátrányos termelési, a kedvezőtlen hitelviszonyok okoz-zák, de a czuk orgy árosok butasága, a gazdaközönség tunyasága és értelemhiánya; igen természetesen, ha ez így volna, akkor nincs helye a más téreni kárpótlásnak, mert ha a gyáros, a gazda megokosodik, Magyarország is oly édes ország lesz, mint Austria és a magyarok henyeségők és butaságukért kárpótlást nem követelhet-nek, a magyar kormány ezáltal egy hatalmas recom-penzációnális fegyvert dobott el. Az ellenzék is rősz politikát követett, mert az adó ellen pattogott, az ország czukortermelési képességét fejtegette, az Austriából be-hozott czukor mennyiségét nagyra felfűjta, az osztrák érdekeket nem méltányolta és a kárpótlást nem köve-telte; pedig az eszélyes politika azt kívánta volna, je-jelentse ki az osztrák érdek méltánylás! készségét, szá-mítsa ki lelkiismeretesen a szenvedett és követelt pénz-beli áldozatokat és azok kárpótlását követelje, ez által meggyőzi a magyar közönséget az áldozatok valódisá-gárul, az osztrákokat meggyőzi, hogy az osztrákok nem-

zetgazdasági követelményeiket méltányolja, de az áldozatokat ismeri és a valódi áldozatok kárpótlását követeli, ellenben a nagy számokkal! dobálódzás bizalmatlanságot szül a közönségnél és az osztrákokkal! vitát oly színben tünteti fel, mintha mi az osztrákokon nyereszkeskedni akarnánk. Nyomorult politikai helyzetünkben nekünk különösen figyelniünk kell arra, hogy Magyarország királya, egyszersmind Austria császára, a mi valamint az osztrákok különleges intézkedéseit, a közös ügyeket, egy és ugyanazon személy erősíti meg; helytelen, ildomtalan tehát nagyítani, mert ez irányunkban a közös fejedelmet ellenünk hangolta. Kétségkívül az ellenzék helyzete ezen kérdésekben kedvezőtlen volt, mert a kormány a kellő adatokat nem szerezte meg, de a kárpótlás (recompensatio) kérdésében a lehetőséget megközelítő számítás is elegendő, mert a gabonaneműek, a gyapjúnál, a hús- és állatoknál a közös vámok kimutatása után tudhatják a be- és kivitelt; az Austriából behozott czukormennyiséget pedig a kormány ki nyomozhatja, mert Magyarországra csak osztrák czukrot hoznak be. A kormány a czukorkérdésben nagy többséggel győzött, győzött pedig azért, mert az ellenzék nagyzása kételyt támasztott, mert a javaslatot ridegen ellenezvén, a kárpótlás követelését, megvilágítását mellőzte.

A kormány törökpolitikája, különösen Pesten nagy ellenszenvet idézett elő; fokozták ezt az Austriával már részint megkötött, részint megkötendő egyességek; az ellenzék, különösen a szélsőbal, népgyűlések, hírlapi cikkek által mindent elkövetett az ellenszenv élesbíté-

sére, Tiszát tüntetések által meg akarta félemlíteni és lemondásra bírni. Deczember 16-án Verhovay Gyula ügyes hírlapíró vezérlete alatt számos tömeget hoztak össze, mely Budára a miniszerelnöki palota elé vonult. A tömeg szónoka Verhovay Gyula mérges beszédet tartott és Tisza Kálmánt a nemzet kívánalmi teljesítésére vagy lemondásra szólította fel; Tisza Kálmán azonban egyikre sem érezve hajlamot, a zajongó tömeg gúnyosan kiabálva, a miniszerelnöki palota ablakait betörtte, a fegyveres erő azonban a tömeget vér nélkül visszavonulásra kényszerítette, bucsuzóba még a Tiszapárt ablakait is beverte. A tüntetés kétségkívül párisi zamattal birt, és ha Tisza Kálmán valódilag nem alkotmányos érzelmű, ellenein a katonaság által megboszulhatta volna magát és rász törvényeinek segélyével és nagy hatalmával sokakat a börtönbe juttathatott volna; Tisza azonban a durva sértést alkotmányosan fogta fel és nem torolta meg; Verhovayt ugyan beperelték, de a kormány vontatva intézkedett és az egész ügy lassankint elmosódott. Es ez volt a leghelyesebb eljárás, mert a tömeg az országos politikának, az államférfiaknak nem bírāja, az ilynemű tüntetés tehát csakis az ablakokat sújtja, pár suhancz elegendő a tüntetők felingerlésére; a tüntető tömeghez sokan bámészkodási visketegségből is csatlakoznak, a szigorú vizsgálat által a hóbortos cselekmény fontossá válik.

A fekete leves előtt a kormány feltalálta az osztrák-magyar bankot erős osztrák mártással. A bank képezte kétségkívül a legnehezebb kérdést; az ország nagy része a magyar bankot a függetlenség jelvényének, a

hitel, az anyagi jóllét forrásának tekintette; a kiegyezés óta minden kormány azt mondá, hogy az önálló bank felállítása kizárólagos nemzeti jog, a nemzet keze szabad, a bank szükséges; midőn az ellenzék a Deák-pártba beolvadt, a legengedelmesebb mameluk égre-földre esküdött a magyar bank felállítására. Az uralkodóház hatalmi körét, érdekeit a bank nem sértette, az osztrák államot érdeke nem füzte a bankrésztvényesek osztrák bankjához. A bankjegyeket a bank vagyona bőven fedezte, az osztrákok tehát a pénzjegy megromlásátul nem félhettek, Austria magán pénz- és papiros-tőkéje több ezer milliót tett, nem tarthattak a pénzláb emelkedésüül, a hitel megszorításátul. E kérdésben tehát Magyarország érdekével csak a bécsi zsidók, tőzsérek és néhány pesti főzsidó érdeke állt szemben. A bécsi bank pénzjegyei ezen intézet szilárdsága daczára kellő értékkel nem bírtak, mert a bankjegyek külföldön csakis 80—85 százalék értékkel bírtak és ez Magyarországnak évenként sok millióiba került, mert az államadósságok kamatait, a vasutak biztosítékát aranyba számították, az osztrák számjegyek tehát teljes értékkel nem bírván, az ezüst és arany beszerzési költsége, a vasutaknál! kamatkiegyenlítés évenként majd 20 milliót emésztett fel; nem volt tehát ok egy oly intézmény országosításához ragaszkodni, melynek pénzjegyei nem bírtak az európai piacon teljes hitellel. Ezen intézet Magyarország érdekeit nemcsak fel nem karolta, de irányábani ellenszenvét sem titkolta és Magyarország hitelét még akkor sem növelte, midőn Austriában pénzét elhelyezni nem tudta. Az önálló nemzeti bankot a régi ellenzék, mint

jövedelmi forrást tüntette fel és ezt tagadni nem is lehetett, mert a bank az osztrák államnak 80 milliót adott kamat nélkül, mi ezen időben majd 5 millió évi jövedelmet képezett, ezt mindenki tudta, ennél fogva országos jövedelmi képességét elfedni nem lehetett. Az önálló bank felállítására a helyzet kedvezőbb volt az 1867-iki helyzetnél, mert 1877-ben már magyar, tényleg feltételes önkormányzattal bírt, míg 1867-ben ezt még meg kellett szerezni; a helyzetet az osztrákok uralták, az osztrákoknak a bécsi zsidó ügyvéd-szövetség parancsolt; 1867-ben a magára hagyatott Lónyay Vöslauban a magyar bank fel nem állítását megígérte és ígéretét a párt fejei is biztosították a bank szabadalma tartamáig; ha Magyarország ezen szabadalom megszűnte előtt önálló bankot állít fel, miután a bank szabadalma 1877-ig volt engedélyezve, és pedig az egész osztráknak nevezett birodalom területére, a banktársulat Auszriától jogosan kárptólást követelhetett volna. 1877-ben már a Deák-párt megszűnt, az országot a régi ellenzék feje kormányozta, az országgyűlésen a többséget az önálló bank harcosai képezték; 1877-ben a bank kiváltsága megszűnt, a Tiszakormányt tehát a múlthoz semmi sem kötötte.

Az ország közvéleménye a nemzeti bankot országos intézménynek, nemzet-felségi jognak tekintette és a nemzeti bank hatályának átruházását ország-felségi jogai megsértésének, aljas jogfeladásnak tartotta. A pénzérték meghatározása, az arany- és ezüstpénz veretése kétségkívül Magyarországon 5 század óta nemzet-felségi jogot képezett és ezen jogot a magyar király és országgyűlés közösen gyakorolták, a kényszerforgalmú bankjegy a

pénzt helyettesíti és a papiospénznek értéket a közforgalomban a kényszerelfogadás adott, ad és fog adni, különben a pénzjegy csak egyszerű váltó-természettel birna, vagyis elfogadná az, ki a kibocsájtó iránt bizalommal viseltetik, visszautasítaná az, ki a pénzjegynél valódi belértéket követel, vagyis a közönség nagyrésze, mely a bankok alapját, a fedezet mennyiségét nem ismeri, vagy az intézmény és fedezet iránt bizalmatlan. Magyarország ezen felségi jogokrul az 1867-iki kiegyezésben nem mondott le, tehát ezen felségi jognak ölvitázhatlan tulajdonosa volt; az osztrák bankjegy nem ezért birt Magyarországon törvényes forgalommal, mert az osztrák császár ezt az osztrák banknak biztosította, de birt azért, mert a magyar országgyűlés érvénytelennek nem nyilvánította, a magyar kormány adóban elfogadta, a kormány és magán községi, megyei hivatalnokokat, a katonaságot ily pénzzel fizették, a bíróságok érvényét és értékét elismerték, stb. A papiros pénzjegyeket kezdetben az állam- és kormányok bocsájtották ki, de hatalmokkal mind Ferencz osztrák császár és király, mind a franczia köztársaság visszaéltek, mert értékét a polgárok nagyszerű megkárosításával leszállították, ennek következtében az állam papiros pénzjegyeinek hitele meghalt, miután pedig ezüst és aranyat nem adhattak, mert az ezüst- és aranybányák erei egész Európában kifogytak, ennélfogva az arany- és ezüstpénzek az országnak keveset jövedelmeztek, a valódi pénznek oly pótlékát kellett alkalmazni, mely teljes fedezettel bírjon és ennélfogva a közönség által bizalommal fogadtasson; a papírpénz kibocsájtási jogát időrül-időre tehát magán-

társulatokra ruházták. A magyar kormány is ezen ösvényre lépett, midőn az osztrák banktársulattal alkudozott, sőt az országgyűlés jóváhagyása reményében ki is egyezett; ezen társulat nem volt magyar, de idegen, mert nem az országban székel, de czime és székhelye daczára nem volt különleges osztrák sem, mert idegen részvényesei is voltak és üzletei felett az osztrák kormány nem rendelkezett. A pénzjegyek kiadásának szabályozása, illetőleg idegen bank felállítás az ország jogait csakis akkor sérti, csakis azon esetben felségi jogfeladás, ha az ország az államjegyek kiadásául lemond, ha a bankjegy kibocsájtási jogát örök időkre más államra, a fejedelemre vagy társaságra ruházza, ha a társaság irányában felügyeleti jogairul lemond. A Tiszakormány ezt nem tette, midőn tehát az egyességet határozott időre megkötötte, bár a magyar nemzeti vagy a magyar társulati bank mellőzése sem pénzügyileg hasznos, sem czélszerű cselekmény nem volt, nem képezett államfelségi jogfeladást.

A magyar közvélemény nagyban tévedt a nemzeti bank feladatára és hatáskörére nézve is. A nagyközönség azt hitte, hogy a nemzeti bank kimerithetlen aranybánya, melyből az ország, a földbirtok, a kereskedelem, az ipar tetszése szerint meríthet és ha a nemzeti bank megalakul, az ország valóságos paradicsommá válik. Kétségkívül minden államban, de különösen pénzetlen, gyenge kereskedelmű és iparú országban a nemzeti önálló bank hatalmas tényező; közvetve az államhitelnek erős közvetítője, mert a bank ismeri a pénzpiacz helyzetét, az ország kormányát, tehát a kölcsönök

forrásaira utasíthatja, a bankot ismeri a külföld, a bank vezetőivel az idegen pénzemberek folytonosan érintkeznek, szívesebben hallgatnak tehát a szakpénzemberekre, mint a pénzügy ministerekre, kik az országgyűlésből emeltetnek a pénzügyek élére, kiknek nagyrésze a pénzműveleteket nem ösmerik, a pénzügyeket csak mint ministerek tanulmányozzák, a nagyobbbrész nemcsak pénzügyi, de még nemzetgazdászati ösmeretekkel sem bír, a pénzüzerek és szédelgő egyes pénzemberek által vezetettek, s mert az ország helyzetét nem ismerik, ideiglenes kölcsönöknél gyakran teljesithctlen feltételeket fogadnak el. Közvetlen a bank az államnak szegény országban alig vagy csak igen keveset kölcsönözhet, mert a bank csakis annyi összeget hozhat forgalomba, amennyit a kereskedelem, az ipar szédelgés nélkül felhasználhat, amennyit érezpénze és a kölcsönzőknek értéke minden eshetőségek közt fedez, mely értékválság nélkül minden időben pénzzé tehető; nem kölcsönözhet tehát az államnak nagyobb kölcsönöket, mert az állambevételek csak az évi költségeket fedezik, az államvagyon épen úgy, mint a magán-ingatlan rögtön pénzzé nem tehető, sőt még kevésbé, mert száz milliókra menő értékre alig akad vevő, míg kisebb érték, habár áldozattal, elárúsítható, nem bonthatja meg érczalapját, mert az érczalap fogyása a hitel apadását vonja maga után, nem bocsájthat ki reá a folyó fedezetet meghaladó papirospénzjegyeket, mert ez a papirospénzjegy értéksilányodását vonja maga után; a pénzjegy képzelt értékké válik, a külföld nem fogadja el, az országban kereskedelmi zavarokat idéz elő és minden külföldi áruczikk

értékét felemeli, az ezüst-, aranypénznek a forgalombuli kivonását vonja maga után. Az ilyennemű művelet azért is felesleges, mert az állam ingatlanaira jelzálogkölcsönt köthet, az állam maga pénzjegyeket bocsájthat ki, ezzel belsziükségei egyrészét fedezhetvén, sürgős külföldi kötelezettsége kielégítésére teljes értékű pénzt fordíthat addig, míg égető kötelezettségei fedezetére megfelelő kölcsönt köt. Buta, nyomorult kormány tehát az, mely az állam szükségei ideiglenes fedezetéért a polgárok értékét, tehát az állam alapját támadja meg. Téves volt azon vélemény is, hogy a nemzeti önálló bank a földnek és általában az ingatlan birtokosainak hitelt nyit, mert a nemzet! bank és általában minden bank pénzjegye kereskedelmi váltó természetű, ha a tulajdonos beváltását kéri, rögtön és azonnal a szabályok szerint ezüsttel és arannyal kell azt beváltani, a mely bank ezt nem teszi, az nem tisztességes intézmény, nem becsületes hitelvállalat, az ilyennek tehát hitele nem lehet, jegyei csakis akkor beválthatók, ha az adós kötelezvénye, illetőleg váltója rövid időre szól, ha a fedezetül szolgáló kötvények, illetőleg állam- és magán-papírosok kölcsön erejéig azonnal pénzzé tehetők. A földbirtokos rövid lejáratra kölcsönt nem vehet, mert értékét, mint a kereskedő, egészen nem forgathatja meg, kölcsönt okszerűleg adósságai törlesztésére, felszerelésekre, építésekre tehet, a felvett jövedelméből egyszerre nem törlesztheti, nem adósságát, mert az új kölcsön nem jövedelmez és nagy összeg, mi évi feleslegét haladja; nem a szerelvényi kölcsönt, mert a szerelvények csak évek múlva évek során át jövedelmez-

nek, de nem bankkölsönképes azért sem, mert a birtok csakis az év végén jövedelmez, de a jövedelem az év végén sem biztos, mert ha elemi csapások, sok eső vagy aszály sújtja, nemcsak jövedelme nincs, de még gazdaságát is pótolni kell. A bank tehát/ csakis kereskedőnek, iparosnak és értékpapírra kölcsönözhet, a bank tehát a birtokon csakis közvetve segíthet és közvetve kétségkívül nagy tényezője, mert a bank a kereskedelmet és ipart olcsó pénzzel látván el, a magántőke a földbirtokra szorul, folyóbb és olcsóbb lesz.

A nemzeti önálló bank tehát, mint már megvilágítottam, a nemzetfelségnek nem mellőzhetlen kelléke, az állam, a földbirtok nélkülözheti, az ipar és kereskedelemnek azomban közvetlen mellőzhetlen tényezője, közvetve az államnak és földbirtoknak nélkülözhetlen támasza; általában ma sem állam, sem egyén hitel nélkül fenn nem állhat, az önálló kereskedelmi és ipari hitel, önálló nemzeti bank nélkül szegény országban lehetetlen. Századunkban a termelési, fogyasztási, forgalmi viszonyok nagyban, sőt mondhatjuk egészen megváltoztak, a magyar kereskedelem, a 40-es években igen korlátoltan és lassan mozgott, az osztrák vámrendszer, a vasutak, a külhitelek hiánya miatt.

Magyarország papiroson törvényileg hozzászólhatott a vámokhoz, de tényleg a vámtételeket az osztrák ministerium határozta meg, a magyar kancellárnak a vámokra annyi befolyása volt, mint ma a Curia portásának van a Curia Ítéleteire. Austria ezidőben gyár- ipara megteremtésén működött, magas vámokat szabott tehát a kifejtett angol és francia gyártmányokra,

az angol és francia posztót a gyarmati cukrot, a közönség csak hirbtll ismerte, csak a pipere-czikkék, a se-lyem, bársony jutottak be nagy áron az országba, Magyarország minden terményét erős kiviteli vám terhelte, a gyapjút erősen megterhelték azért, hogy a kivített lehetlenné téve, az osztrák gyárosok olcsón kapják; a marhára, a terményekre nagy kiviteli vámot szabtak, hogy a gyármunkások olcsón szerezhetvén be élelmüket, nagy napibéreket ne követeljenek, hogy a városi iparosok az olcsó magyar élelem mellett tőkét gyűjthesse- nek és a külföldi termelő felett már ezért is előnnyel bírjanak. A magyar kereskedő nagyobb üzletekbe már azért sem ereszkedhetett, mert nem tudta és nem tudhatta, hogy a nyers termények kivitelét mennyire fogja az osztrák kormány megadóztatni vagy esetleg, ha Austria érdeke úgy kívánja, nem törüli-e el egyszerre az eddigi vámot, tehát már ezen oknál fogva sem növelhette for- galmát és csakis biztos üzleteket kötött és csekélyebb menynyiségre, anynyira, a mennyit saját tőkéje megbirt. a terménykereskedő a gyapjút, bort, búzát, zabot stb. tartotta addig, míg az utak javultak, míg a németek rászorultak, vagy a rász beltermés az árakat felszöktette, vagy a külföldet elemi csapás sújtotta. Minden keres- kedő készpénzért vett és adott, megvárta az eladásnál a magas, a vételnél az olcsó árakat, igen csekély adót fizetett, olcsó volt a raktár, csekély a kezelő-személyzet; csak biztosan és drágán adott és adhatott, mert arány- lag kis tőkével működött; a külfölddel egyenesen nem érintkezhetett, mert a rász utak miatt biztosan nem köt- hetett, a külföld a magyarokkal nem érintkezhetett, mert

a külföld Magyarországot a bécsi mesék után rablótan-nyának tartotta, azt hivé, hogy a magyar törvénykezés az adós barátja és Magyarorszáiban követeléseit nemcsak be nem hajthatja, de ha magyar ellen pert indít, a szolganíró még meg is botoztatja. A fogyasztóközön-ség is csekély volt, az ételmei cikkeknek is kevesebb volt fogyasztója, mert a nemességnél a fényűzés még nem fejlett ki, a cselédség kevesebb volt, a gyarmatárukat csak maga az úri család fogyasztotta, a cseléd levest? tejet, szallónát reggelizett, az urak öltöny divatja ritkán változott, minden család a maga borát itta, a cselédet a díszes öltözetel nem kényeztették el, kevés volt az ügyvéd, orvos, kereskedő; a mesterember, a paraszt ru-hája élethossziglan tartott, a parasztnak nagyon kellett gazdálkodni, mert úrbéresek művelvén az úr földjeit, kevés volt a cseléd, ennélfogva a családfő tartotta az egész családot. A katonaság a jelenleginek ötödét tette, a falusi jegyzők kiszolgált őrmesterek és cselédekből alakultak. A hivatalnoki kis csoport a jelenlegi hadseregnek tizedét is alig képezte. Mindezt az 50-es évek lényege-sen meg változtatták. A vasutak, a rendszeres gőzha-józás, a védvámok részbeni megszüntetése, a külfölddeli közlekedést megkönyebítette, az idegenek a magyaror-szági piacokat részben felkeresték, részben megrende-léseket tettek, a kereskedőnek többé terményeit nem kellett tartogatni, de miután a nagyobb kereslet által a verseny megalakult, kisebb haszonnal kellett megelé-gedni, a kisebb hasznot a terjedelmesebb üzletekkel kel-lett kárpótolni és ezt csak a hitel által érhetle el; a hi-telt szélesbiteni kellett azért is, mert a fogyasztóközön-

ség is változott, a földbirtokososztály kényelmi és fényűzés! igényei változtak, de egyszerűsre ismét fizetési képessége is fogyott, ennélfogva készfizetés helyett hitelt kívánt, a fogyasztók közt tekintélyes helyet foglaltak a megszorított ügyvédek, orvosok, kereskedők, jegyzők, hivatalnokok, ezek szükségletüket egyszerűen készpénzzel nem fedezhették, mert jövedelmeik nem egyszerűen folytak be, ezen 40,000 fogyasztó tehát szinte hitelt igényelt. Magyarországon a kereskedelem minden időben kevés pénzzel bírt, sokszor ma sem rendelkezik, mutatja ezt az uzsora, bizonyítja az, hogy az országban még egy államkölcsönt sem lehetett kötni, az aranynál is biztosabb földhitelintézeti záloglevelek külföldön adatnak el, minden vasút külföldi pénzen épült, a takarékpénztárak kamatlába Európában a legmagasabb, a virágzó vasipar idegenek kezébe vándorolt, a posztóipar nem alakulhat meg, a pesti pénzpiacot Bécs uralja. A pénznek a takarékoság általi gyors megszorítására számítani nem lehet, mert az országban az élelem, ruházat drága, felesleggel tehát csakis igen kevesen bírnak, de nem is szaporodhat meg a pénztőke azért sem, mert nagyrésze kivándorol az államadóságok, a jelzálog! magánadóságok kamatjaiba, a vasúti szelvényekbe, a katonaság felszerelésére; minden nyerstermény behozata meg van engedve, a mi búzákat, húsunkat a külföld megvásárolja és mi kénytelenek vagyunk Austria gyártmányait vásárolni és mert Austriának ártana, ha a külföldi gyártmányoknak előnyt adnánk, a gabonánknak adandó előnyért mi a külföldnek semmit sem nyújthatván, nyers terményeinknek semmi kedvezményt sem szerezhethetünk.

A pénzszükségen csak idegen pénzzel lehet segíteni, az idegen tőkét pedig csak nemzeti önálló bank által lehet megszerezni, kétségkívül a pénznek nincs hazája, de a bankrésztulajnosnak van hazája és van különleges érdeke is, az osztrák bankrésztulajnos nemcsak részvénytulajdonos, midőn tehát a banküzletek rendeztetnek, nemcsak a részvény értékesítésére, de főleg arra gondol, hogy az osztrák kereskedelem, az osztrák ipar a magyar felett fölényét fenntartsa, ennél fogva bármilyen legyen a szabály, saját egyéni érdeke mellett mindent elkövet.

A magyar gyáriparra, az önálló bank még szükségesebb, mint a kereskedelemre, mert a kereskedelem több hasznot ad, mint a gyáripar; a kereskedő, ha megszorul, kis különbözlettel eladhatja árucikkeit és pénzét gyakran megforgatván, a mit egyszer veszít, azt kedvező alkalommal visszanyeri, de kedvezőbb helyzete azért is, mert főleg személyi hitelen alapul; a magyar kereskedelem érdeke az osztrák kereskedelem érdekével nem áll oly éles ellentétben, mint az osztrák ipar érdeke a magyaréval; a kereskedő vagyoni állása a világon a legbizonytalanabb, mert vagyonát 24 óra alatt pénzzé teheti, álkövetelések czimén lefoglaltathatja, tehát a kereskedő sajátlag semmi alappal sem bír, de még becsületes utón is megbukhatik, mert a legjobb papiros, a legragyogóbb vállalat egy óra, sőt néhány percz alatt a kereskedelem számítása körébe nem tartozó események miatt 30 százalékkal is esketik, vagyis ezesetben, miután a kereskedő leginkább kétszeres hitellel működik, semmije sem marad. Ennek daczára a kereskedelmi hitel még is a legerősebb, mert a tőzsér üzlettársa, pajtásáru

feltételezi, hogy szive helyét a kétszerkettő foglalja el, hogy óvatos, mert ha fizetni nem tud, hitelét azonnal elveszti; feltételezi, hogy találekony és ügyes és ha egy üzleten vészit, azt más üzleten visszanyeri. A gyári ipar már kettős hitelalappal bír, valódi és személyivel, az első azom ban az értékhez mérve csekély, mert épülete, ha esetleg nem gyáros veszi meg, csekély értékkel bír, a bukott gyár gépei hasonlóan csekély értékkel bírnak, mert általában másra alig használhatók, a fő tehát itt is a személyi hitel, a hitel a gyárnál még nagyobb tényező, mint a kereskedelemnél, mert a gyáros tőkéjét havonként és hetenként, mint a kereskedő teszi, nem forgathatja meg, a gyáros boldog, ha tőkéje 6 perzentct jövedelmez, a legkedvezőbb viszonyok mellett sem termelhet többet, mint amennyire épülete és gépei be vannak rendezve, ennél fogva kiszabott keretben forog, a hitelt nagyban igénybe kell venni, mert ha az eladási esélyek kedvezőtlenek, néha 1 évig is tartózkodni kell az eladástól, adója nagy, ha eladni akar, vevőinek hosszú hitelt kell nyitni, miután vevői szerény vagyonnal bírnak és csak úgy vásárolhatnak, ha a gyáros legalább félévig hitelez, mert neki is hitelezni kell, különben áruezikként el nem adhatja. A bankhitel tehát a gyárosra mindenütt nagy segítség, nálunk pedig fő tényező, mert Magyarországon a társulási eszme nem rokonszenves, miután a részvényes társulatoknál a többség határoz, tehát a részvény jövedelme bizonytalan, nálunk nem szereti a tőkepenzes a hosszas gyári elhelyezést, mert a föld iránt előszeretettel viseltetik, a nagyobb rész

tehát, ha lehet, földet vesz, ennél fogva a pénz elhelyezését csak ideiglenesnek tekinti. De nem is szívesen kölcsönöznek, mert a kis tőkepénzes elhelyezi a takarékpénztárba, honnan kölcsönét bármikor kiveheti, a közép tőkepénzes kiadja uzorára a kereskedőnek vagy 8 perczentes betáblázásra a földbirtokosnak, kinél pénze biztos. Az ipar tehát a bankhitelre, és pedig főleg az Önálló magyar bank hitelére van utalva, mert a magyar gyáros az osztrák banktul sem múltban nem nyert, sem jövőre nem várhat valódi segílyt, mert a magyar gyáripár elfojtása, megalakulásának megakadályozása Auszriára életkérdés, miután némely gyártmányoknak fő, mondhatni egyedüli vevője Magyarországon; a bankrésztvényesek pedig részben gyárosok, részben kereskedők, részben gyár-hitelezők, az első nem ad a magyar gyárosnak, mert bolond az, ki magának versenytársat teremt, a második nem ad, mert érdeke köti a gyároshoz, a harmadik nem ad azért, mert a magyar gyáripár versenye az osztrák hanyatlását vonná maga után, a hanyatló gyáripár a mostanival egyenlő kamatokat tehát nem fizethetne. Mindezeknél fogva tehát az Önálló magyar bank a magyar gyáripárra életkérdés volt és lesz.

Közvetve nagyfontosságú az önálló bank a magyar földbirtokra és a kézműiparra. Fontosa földbirtokra, mert ha a magyar önálló bank megalakul, a kereskedő világ a banktul fedezhetné szükségletét, az uzorás adósságtul, sőt a drága takarékpénztári kölcsönöktől is búcsút vesz. Ha a kereskedők a takarékpénztári kölcsönöktől elvonulnak, a pénz keresettsége megszűnik, vagyis a takarékpénztárak kényto-

lenek lettek volna a kamatlábat leszállítani, s mert ez esetben a földbirtokosok legtöbb biztosítékot nyújthatnak, a takarékpénztár tőkéje főleg a földbirtokosok váltóiba helyeztetett volna el, minek következtében a földbirtok az uzsorául nemcsak megszabadul, de szorultságából menekülve, terményeit is illőbb áron eladhatta volna, mert a nagyobb tehertől menekülve, nem kényszerült volna terményeit uzsorás hitelezőjének nyomott áron eladni, mint most. A kézműipart is nagyban és egészen elősegítené ez, mert ma, miután a pénz keresett, a kézműves kölcsönhöz csak úgy juthat, ha a takarékpénztári hatalmasságot megkeni vagy az uzsorásoktól kölcsönöz, drága lévén a pénz, ma nagy készleteket nem készíthet, de hétről-hétre tengődik, ha azomban a kereskedők kivonulnak, a pénz keresettsége megszűnván, ők is olcsóbban és nagyobb mérvben részesültek volna a kölcsönökben. Az olcsó hitel pedig ma már életkérdés a kézművesekre, mert a kerékgyártók és kőművesek kivételével a többiek az osztrák gyárakkal alig versenyezhetnek, mert ezek olcsó tőkével és nagyban dolgozván, termelvényeiket olcsóbban állítják ki, a sok kis haszon több valódi jövedelmet ad, mint csekély készítmény mellett a nagyobb ár; a csizmadiákat is ma már csak a parasztszirma tartja fenn és ha ezt gyárilag fogják készíteni, a csizmadiák is megbuknak és rövid időn az ország oda fog jutni, hogy a saru és gatyátul kezdve mindnyájunkat a németek fognak felöltöztetni és ami kevés pénz eddig a kézműárúért Magyarországon maradt, ez is Austriába fog szivarogni.

Az önálló magyar bank fölállítását tehát követelte a magyar kereskedelem, a gyári és kézműipar, a földbirtok érdeke, vagyis nagy kérdés volt ez az ország kilenzven százalékára; az eszme nem volt új, mert 1840. óta a követek felállítását követelték, a hírlapok 30 év óta sürgették, 1867-ben az osztatlan közvélemény boszankodott a bank mellőzéséért. Nagy kérdéseknél azomban az egyes, a csendes nyilatkozatok nem sokat nyomnak, nem különösen szemben osztrák intézménnyel, mert az osztrákok minden előnyhöz görcsösen ragaszkodnak, a jogos követelményeket erőszakos hódításnak adják ki, rémszinben tüntetik fel eddigi jogtalan kiváltságaik megszüntetését. A nemzetnek tehát hatni kell az országgyűlésre, a kormányra és főleg a királyra, hatni kell a követekre, mert ezen urak a választáskor ugyan mindent megígérnek és különösen azt az önálló nemzeti bankot mindenik megígérte, de a kormánypárti képviselők, midőn a pártkorok küszöbét átlépik, megszűnnek gondolkozni és a kormánytul a haza részére soha semmit sem követelnek, mert az ellenkezik a fegyellemmel és a miniszerelnökök iránti hagyományos osztrák-magyar fogalmakkal, ki a haza érdekeit sürgeti, saját személyes érdekei méltánylatára kevésbé számíthat, a latin közmondás pedig azt mondja: „amor incipit ab ego“. Kétségkívül a közjogi kérdéseket a pártértekezleteken szőnyegre hozni nem lehet, mert a közjogi alaptörvény Austriával és a magyar királylyal kötött szerződés, a párt elveinek országosan elismert alapja, aki tehát ezt elfogadta, ha nézetei és meggyőződése vál-

tozott, ki kell lépnie a kormány-, a párt köréből és az ellenzékben kell helyet foglalni, a kormánypárti képviselő nem követelheti az egyes ministerek változtatását sem, mert a ministeriumokat a miniszterelnök alakítja, neki kell tudni, kit mire és meddig alkalmazhat, ki bírja a király bizalmát. Minden más kérdésekben azonban köteles véleményét a pártkörben nyilvánítani, sőt a többség megnyerése mellett izgatni. Szükséges ez azért is, mert ma a sajtó a nemzeti közvéleményt nem képviseli, mert a kormánysajtót nem a pártnevezetességek vezetik, a kormányközlegekben nem a parlamenti és politikai nevezetességek cikkeznek, de a kormány fizetett írói és hivatalnokai vezetik és sugallják, a lapokban csak a meghittek nyilatkozhatnak, a sajtó ma nem párt-közlöny, de üzlet, s mert üzlet: sem az egyesek visszaéléseit, sem a kormányt meg nem meri támadni, nehogy a hatalmat és az érdek szálaival összekötött, a húsos fazekaknak hódoló társait maga ellen ingerelje. Az országnak nyilatkozni kellett volna azért is, mert a kormány az ország hangulatát elsősorban a képviselők véleménye után ítéli meg, a képviselő urak a bankot komolyan a pártkörben nem követelték, azt hihette tehát, hogy a bank felállításában az uralgó közvélemény megváltozott, az önálló bank követelése csakis tüntetés, kortesfogás. Az értelmiségnek, a népnek tehát a bank mellett komolyan és folytonosan tüntetni kellett volna már azért is, mert Austriában az önálló bank ellen az országgyűlés, a kormány, a sajtó komolyan szövetkeztek. Tüntetni és nyilatkozni kellett volna még azért

is, hogy a királyt, kitül az önálló bank megerősítése függött, ki egyszersmind Austriának császára, meg? győzzék árral, hogy az önálló bank felállítása Magyarországra nézve életkérdés és a nemzet osztatlan akarata, mert tüntetés és tömör nyilatkozatok nélkül az osztrákok tömör nyilatkozata ellenében a magyar lanya kívánság, csakis a pártviszketeg, a szakadár-szellem, az osztrákgyűlölet nyilatkozatának tüntethető fel, a királyra kétségkívül legjobban hat és hat az ország kormánya, midőn azomban a király a császárral ellentétbe jön, az országnak is kell nyilatkozni, külömben a császár-király a ministerium magatartását politikai porhintésnek, politikai fogásnak is tekinthette és pedig annyival inkább, mert a magyar nemzet erélyes nyilatkozatát megszokták; a kényuralom ellen az egész nemzet hangosan és folytonosan nyilatkozott, 1872-ben az ellenzék azért, hogy az 1872-iki választásoknál a választók szemetét megtartsa, alkotmányos botrányt követett el, a bank-kérdésben pedig a nemzet elismert jogai daczára tényleg nem lépett fel, a pesti főbb kereskedők a közös bank mellett kardoskodtak, a többség aludt, az ország hallgatott. Az országnak tehát, ha az ügy fontosságát méltányolta, a megyék által feliratokat kellett volna intézni az országgyűléshez és királyhoz, a városi kereskedőknek kérvényeket kellett volna intézni a királyhoz, az országgyűléshez és kormányhoz. Népgyűléseket kellett volna tartani és általa kérvényeket küldeni az intéző közegekhez, ha a nemzet ezt teszi, a megrémült sajtó is meg fuj a trombitáját, az álomkóros kép-

viselőikben is feltámad a kötelesség- és hazafiság érzete, de mert hallgatott, kapott valódi bank helyett talmi bankot.

A pénzjegybank a legbiztosabb és legnyereményesebb üzlet, gépezete egyszerű, alkotása tehát nem titok, tudja és ismeri ezt mindenki, ki a pénzügyekkel foglalkozik, különleges nemzeti jelleggel nem bír, szabályai mindenütt egyenlők, felállításához főleg pénztőke kívántatik, pénz ma Európában sok van, a pénznek nincs hazája, ennél fogva a gazdag Angliában, Francia-, Olasz- és Németországban épen olyan könnyen felállítható, mint a szegény Magyarországon vagy Romániában, mert e felállításnak a tőké megnyíltán kívül egyedüli főkelléke a pénzjegy kibocsátási jognak az állam általi biztosítása, a pénzjegyek elhelyezésének lehetősége, a bank követeléseit behajtását biztosító törvények, a szegény és nagy államok közt csak az a különbség, hogy míg egy nagy állam pénzforgalma ezer milliókkal bír, a szegény államoké csakis száz milliókkal számítottak, a nagy bankok kamatja olcsóbb, a gazdag országok bankjai a polgárok tőkéjéből alakul, az állam segélyét nélkülözi, ellenben a szegényebb országé idegen tőkéből alakul, kamatja drágább, tőkéje csekélyebb. A bank megalapításának 4 módja kínálkozott:

1. Országos tőke általi megalapítás és országos kezel és.
2. Magyar tőkéből alapítás és társulati kezelés.
3. Idegen társulatnak adandó szabadalom.
4. Az osztrák banknak adandó szabadalom különleges nemzeti független magyar bank alapítására.

Ezen négy módozatnak mindenike rögtön kivihető volt. Az első módozat szerint kívántatott volna, Magyarország hitelforgalmi szükségletét tekintve, 1 frt ércpénz-alapra 3 frt pénzjegyet számítva, 80 millió aranyértől^ A magyar államnak aranytőkéje nincs, de van hitele és van több százmillió értékű földbirtoka, só- és ércbányája. A nemzeti bank nem pazarlás, sőt inkább hasznos üzlet, mert az ország 50 millió aranyfedezetre 150 millió frt pénzjegyet kibocsájtva, a 150 millió jövedelmezett volna 5 perczenttel 7 és fél milliót, miből az arany kamatokra levonva 3 milliót, a kezelésre fél százalékot, vagyis összesen 3.750,000 frot, maradt volna az országnak 3.250,000 frt tiszta évi jövedelem. Ezen nagy jövedelem daczára azomban az országos bankot csak azon esetben kellett volna megalapítani, ha a három más módozat nem sikerül, mert a bankhoz nemcsak pénz, de bizalom is igényeltetik, a bizalmat nemcsak a fedezet, de a közvélemény alapítja meg, amely bank iránt a közönség bizalmatlan, annak pénzjegyei érteke mindig hullámzik és a névértéknek megfelelő értékkel sohasem bír, az állampénzjegyek iránt a bizalom nagyon ingatag, mert az államot a közönség nem ellenőrizheti, az állam mindenható, az állam senkinek sem tartozik számolni, könnyen megtörténhetik tehát, hogy ha az államot értelmetlen, erkölcstelen, pazar kormány kormányozza, ha szolgálalkü, buta képviselőkből áll az országgyűlési többség, az aranyfedezetet a bank túl elveszik, a bankjegyek ezüst- vagy aranynyal felváltását beszüntetik, mint beszüntették Franciaországban egy-

szer és Austriában kétszer semmisítették meg a papírpénzt, és pedig míg azt Franciaországban a vérengző, fejetlen kormány követte el akkor, midőn az országot egész Európa megtámadta, az osztrák császár helyes ok nélkül kobozta el alattvalói tulajdonát, az ellenállhatlan szükség kényszere nélkül. A jelen magyar kormány ugyan az ország kormánya, az országgyűlés ezen kifosztás ellen tiltakozott, tehát a múlt bűneit a jelennek felróni nem lehetett, de ezt nem tekintve is, a bizalmatlanságnak számos indokai lehettek és lettek volna. Az első és legnagyobb bizalmatlansági indokot képezett a magyar kormány és mondhatjuk a nemzet (mert a nagy többség a kormányt pártolta,) pénzügyi politikája és nemzetgazdasági érzékhiánya; Magyarország 1867-ben szép csomó államadósságot vett át, a nemzeti vagyon alapját képező földbirtok meg volt ingatva, megmentése, virágzása segélyt kívánt és mit tett a nemzet? két év múlva már az örökös deficitet megalapította, 9 év alatt az adót folytonosan emelte, egyesek előnyéért drága befektetéseket tett, Austriának mindenben hódolt, folytonosan drága, könnyelmű adósságokat csinált, a földbirtokért semmit sem tett, sőt elnyomta, vajjon lehet-e ily törvényhozás kormányatul azt várni, hogy ha a szükség szorítja, saját bankja ércalapját el nem veszi és a bankjegyeket a végtelenig nem szaporítja? A bizalmatlanság második oka politikai függő helyzetünkben rejlik; az európai államadósságok főrészt a háború költségei születték, amely nemzetnek hadserege, diplomáciája van, melynek had- és külügymi-

nisterei vannak, csak akkor hadakozik, akkor mozgósít, midőn érdeke parancsolja, politikai szilárdságára biztosan számíthatni Magyarországnak, sőt osztrák társának is, azonban nincs sem hadügy-, sem külügyministere, a hadsereg nem magyar, nem osztrák, de császári-királyi, a király-császár kénye szerint köthet szövetségeket, indíthat háborút és köthet békét; a nemzet tehát már ennél fogva sincs biztosítva: mikor és mennyivel kell adósságait szaporítani, valamint tehát oly egyén nem bírhat hitellel és a váltóit nem becsülheti, kinek vagyonára apja vagy felesége tettség szerint bocsájthat ki váltót, úgy az állam váltóit vagyis pénzjegyeit az idegenek nagyra nem becsülhetik, mert vagyonának és helyzetének nem ura. Ezen fő okokon kívül a magyar pénzjegy kedvező fogadtatása azért sem volt remélhető, mert az osztrákok magyarországi pénzuralmukhoz görcsösen ragaszkodtak, ha tehát Magyarország bankot állít fel, a pénzügyi háborút nyíltan és alattomban megindítják, vagyis a magyar bankjegyek auztriáiban forgalmát eltiltják, szolgálkat a magyar bank megtámadására utasítják és a külföldön a magyar hitelviszonyokat az irigység fekete tintájával festik be; igen természetesen viszonzásul Magyarországnak el kellett volna tiltani az osztrák bankjegyek magyarországi forgalmát, ez esetben tehát az osztrákok adósának ezüstre kellett volna váltani a banknál a magyar bankjegyet, hogy osztrák jegyeket vehessen, ez lett volna az első roham és már ez az első roham is erősen megtámadta volna a bank ezüstkészletét, mert a magyar kereskedelem

Bécsből függ; a második rohamoszlopot képezték volna a bank magyar szerecsényei és ezek Pesten számosak, mert a pesti zsidók szorosán összekötvék a bécsiekkel, ezekre a magyar bank veszteség, mert ezek minden vállalatnál, állam- és bankkölcsönöknél előnyben részesítettnek a bécsi bank által, a banktul kölcsönözött olcsó pénzt jó drágán adják ki mellőzött testvéreik- és üzleti híveiknek, ezek is tehát tüntetőleg követelték volna bankjegyük ezüstre váltását. A bank elleni roham a nagyközönséget rendesen megrémíti, a bankjegy beváltását tehát ezeknek láttára a többi pesti kereskedők is követelték volna. Kétségkívül ez még óvatos, eszélyes kormányt meg nem buktat, mert látva ezt, megkettőzik az érczkölcsönt és ha a világ látja, hogy a magyar bank fennakadás nélkül váltja bankjegyeit, a bécsi nem, a magyar bankjegy keresetté válik, a bécsit megvetik, de kezdetben mindenestre kis pénzügyi bonyodalmakat idézett volna elő. Kényes helyzetben jött volna főleg a miniszterelnök, mert ha férfiasan a magyar és különösen az országos bankhoz ragaszkodik, miután a bosnyák-kérdés már ekkor Bécsben el volt döntve és erre Austria pártolása szükséges volt, könnyen megtörténhetett volna, hogy céljai kivitelére a magyar külügyér Tiszát el ejti és régi Deák-pártit neveztet ki miniszterelnöknek, ez esetben Tiszát követi Simonyi és talán Péchy az ellenzék padjaira, csatlakozott volna hozzá néhány személyes barátja, a tomegrül azonban feltételezni nem lehet, hogy azon balközépi képviselők, kik 1875-ben minden feltétel nélkül elfogadták a Deák-párt

programját, kik ezért valódi haszonban részesültek, kedvező állásukat a haza érdekeiért elhagyják, de feltéve azt, hogy ez megtörténik, alig hihető, hogyha az új kormány új választásokat rendel el és a németek 2 milliót ajándékoznak a választásra, az ellenzék győzött volna azon korban, midőn az értelmiség a hivatalokért, az anyagi jutalmakért, a köznép a lakomáért csengett és a Deák-párt régi vezetői és közlegényei az önálló magyar bank eszméjéről titokban ugyan, de lemondtak.

Megalapítható lett volna a magyar bank, ha a takarékpénztárak e célra egyesülnek. Magyarország kereskedelmi és iparhitelszükséglete 150 millió írtnál többet nem igényelt, sőt kezdetben még ezen összeg is alig lett volna biztosan elhelyezhető. 150 millió forgalommal, ha a bank 50 millió aranyat és ezüstöt a bankjegy beváltásokra kibocsát, ha 50 milliót Jaranyértékű papirosokra ad és a magyar földhitelintézet zálogleveleire előlegez, miután ezen papirosok semmi kigondolható esetben le nem szállhatnak, tehát bármikor aranyért értékesíthetők, ha 50 milliót két biztos aláírású váltókra kikölcsönöz, ez esetben már a 150 millió bankjegyet 212 és fél millió, tehát 62 és fél millióval több érték fedezi és mindennemű esélyek és lehetőségek ellen biztosítva van. A takarékpénztárakra a bankszabadalom nem teher, de igen nagy előny, mert az 50 millió ma átlagban a takarékpénztáraknak jövedelmez 3.500,000 irtot, a 150 milliós bank pedig 7.500,000 irtot, levonva ebből a kezelésre 1 százalékot, marad 6 millió, ebből levonva 3 és fél milliót, a takarékpénztárak

pénztáraknak fennmaradt volna tiszta nyereség többlet 2 és fél millió, vagyis 50 millió tőke tiszta 12 százalékos nyereséget adott volna. A takarékpénztárak tehát e célra szívesen egyesülnek. A takarékpénztárak azonban az 50 milliót csak a takarékpénztári hitel megszorításával adhatták volna a bankalapba, miután ez részben a rendes pénzforgalmat feltartóztatta volna, az állam érdeke ez esetben csakis úgy lett volna megőrizve, ha a takarékpénztárak 25 millió ezüstben fizetendő részvényeket bocsájtanak ki, a biztosítási alap-tőkét részvények fejében befizetik a bankba, a részvények értékét aránylagosan az egész országban 10 millióval emelik, vagyis a régi részvények értékét az osztaléknak megfelelő értékig emelik, azaz: amely részvényért fizettek 100 forintot, ha az ma 50 forintot jövedelmezett, kerek számban felemelik 800 fortra és általában ezen összegre annyi befizetést követelnek, melyből a 10 millió kitelik. A takarékpénztárak a hátralékos 15 milliót 12 részletben befizetik és amint 1 milliót ezüstben befizetnek, 1 millió forint kölcsönben részesítenek, ezáltal ugyan a bank valódi forgalma lecsökkent volna 13 millióval, de a régihez képest igen nagyban emelkedett volna, mert ennek lecsökkentésével is marad 137 millió, mi ha a takarékpénztárak forgalma emelkedvén, a 13 millió előleget visszafizetik, idővel, kedvező viszonyok közt már egy év alatt, 150 millióra emelkedik.

A három módzat egyike sem járt semmi nehézséggel sem, nem az első, mert bár Magyarországon sok nagy tőkepenés és sok oly titkos uzsorás van, ki

az uzorát nyíltan nem meri bevallani, de viszont 6 perczentet kövesei, a nagy tőkepénzesek tőkéjének egyrésze állampapírosokban van elhelyezve, a legjobb papiros 8 százaléknál többet nem jövedelmez, a nagy tőkepénzes tehát szívesen vásárolt volna 12 perczentes papirost, a kisebb titkos uzorás örömmel helyezi el tőkéjét biztos 12 perczentes műveletbe, miután mai viszonyaink közt már a 12 perczentes uzora is kockázatos üzlet és a kamatadó levonása után csakis 11 és fél jövedelmet ad. Ezenfelül azon előnnyel is bírt volna, hogyha a kamatláb és a papirosok esnek, a pénz a hitel által szaporodik, a 12 perczentet jövedelmező 100 frtos részvény 150 frtra is felemelkedett volna; biztos árkelettel bírva, készpénz természetel bírt volna, mert kibocsájtási áron mindenki minden perczben szívesen megveszi. Nem járt volna nehézséggel a takarékpénztári részvények átváltoztatása sem, mert a nemzeti bank alapítása a takarékpénztáraknak évenkint 3 milliót, vagyis minden forint után 12 százalékot jövedelmezett volna, ezen nagyszerű üzlet tehát a takarékpénztári részvények értékét nagyban felemelte volna; aki tehát készpénzzel bírt, az habozás nélkül reá fizeti, aki nem bírt, ha két részvénye volt, eladja az egyiket, akinek 1 volt, kölcsönt -vesz reá, csakhogy megtarthassa. A harmadik módozat semmi egyéb, mint a pénz átcserélése, tökéletesen világos módozat, mi semminemű megvilágítást sem igényel. A beltőkével megalakítandó bankban a magyarországi takarékpénztárak nem egyetemlegesen szerepeltek volna, de minden takarékpénztár részvétáránylag, mert kétség-

kívül a hatalmas pesti takarékpénztárral a tornaaljai egyenlő befolyással és egyenlő osztalékkal nem bírhatt volna, de mindenik különlegesen a befizetett összegért részvényeket kap és ezen részvények arányában nem mint takarékpénztár, de mint részvényes vesz részt a kormányzatban és osztozik a jövedelmekben; nagy előnye lett volna ezen banknak a viszonyok pontos ismerete és a banknyeremények az országban! maradása, a vidéki kereskedők állását ugyan Pesten, sőt Bécsben is megközelítőleg ismerik, de a gyors csillag-hullásokat, a kisebbszer ü, de számos veszteségeket nem tudják, ellenben a helybeli takarékpénztár mindezt már azért is ismeri, mert saját érdekében is éberem örökös az üzletek felett, a vetélytársak a veszteségeket befűj-ják. Nagyban elősegíti az ország fejlődését a 6 millió évi kamatnak az országban maradása, ebből, ha az országban marad, 10 év alatt 71 millió beltőke képződik, míg az osztrák vagy bármi más banktársulat 10 év alatt ugyanennyi pénztőkéül fosztotta volna meg az országot.

A bank alapításának legkönnyebb, czélszerű módzata lett volna a bankszabadalomnak idegenekre átruházása. Ez semmi nehézséggel sem járt volna, nem akadályozza ezt a pénzhiány, mert Európa pénzpiacza in ez időben már a pénztőke hemzsegett, a nagy vasúti vállalatok megszüntettek, Németországban a nagy hadisarcz pénzügyi bőséget idézett elő, a gazdag Franciaország a nagy áldozatokat kiizzadta, Német-, Franciaország, Anglia pénzügyi egyensúlya helyreállott, a pénzpiacot főleg Austria, Magyarország és Oroszország defi-

ciztjei vették igénybe, a kamatláb minden európai pénzpiacra szállt, a legdrágább pénzügyi vállalat nem jövedelmezett többet 6 százaléknál, a magyar bank ellenben jövedelmezett volna a költségek leszámítása után 6 millió irtot, ha ebből az állam maga részére levon 1 milliót, tiszta haszon marad 4.800,000 forint, vagyis 9 és $\frac{3}{4}$ -ed százalék, tehát oly nagy összeg, mely semmi más országban még megközelíthető sem volt, ezenkívül a bank számíthatott az örökös deficit-, a regáléváltás-, a csatornák finanszírozására, az államjóságok, állambányák eladásának közvetítésére, mindezek nagy és biztos hasznot helyeztek biztos kilátásba. Tekintve tehát az európai pénz viszony okát, miután a bank helyzetét semmi válság sem érinthette volna, mert a bank az államiul nem függött volna, az államnak kölcsönt nem ad, tehát minden esélyektől biztosítva volt, a bank egy hónap alatt meglett volna alapítható. Magyarország ezáltal 50 millió készpénzt nyer, mely a bank alapján a szegény Magyarországon azonnal elhelyezkedik. Kétségkívül ha a bank idegen pénzen alapul meg, a kamatok és nyereség fejében évenként az országból 4.800,000 forint kiszivárog, de ezt ellensúlyozta volna a bank közvetítése által előidézett élénk kereskedelmi és iparforgalom, az osztrák járom aluli menekülés, az ipar és kereskedelem szabadsága. Az osztrák bank befolyása aluli menekülés az országra kettős nyereség, mert az osztrák bank nemcsak megvonta pártfogását mindazon ártul, mely Austria érdekével versenyzett, de hogy a bank érdekeit és befolyását biztosítsa, a pesti főbb zsidó kereskedőknek kedvezményeket

adott, a hitelt első sorban ezek meríték ki és a hitelbe a másodrendű keresztény és zsidó kereskedők csakis a kiváltságolt hívek csatornáján és közvetítésével jutottak, még pedig nem ingyen, de drága pénzen; ezt pedig nem a zsidóság iránti különleges rokonszenvből tette, de azért, mert Pesten esetleg a főbb kereskedők zsidók vagyis cosmopoliták voltak, a pesti főbbek lekötötték a másod- és harmadrendű vidékieket, közvetlen és közvetve tehát a hurkot az összes magyarországi kereskedőkre rákötötte, ezen hurrok által tetszése szerint rángatta; a kereskedelmi iparososztálybul ezen függés az Önállást teljesen kioltotta és a bécsi banknak, a bécsi kereskedelem érdekei elleni ellenszegülést felségsértésnek tekintették.

A bécsi bank és kereskedelem kétségkívül a magyar emancipáció feletti boszujában a háborút a magyar bank és kereskedelemnek megüzeni, vagyis valószínűleg a tőzsének által uralt osztrák birodalmi tanács a magyar bankjegynek osztrák kényszer-forgalmat nem ad és a bank a magyar kereskedelemnek adott hitelt visszavonja. A pénzháboru azomban csak akkor veszélyes, ha az egyik félnek nincs pénze és visszatorló fegyvere, ha az előnyök egyenlőtlenek. Ezen háborúban Magyarországnak is megvoltak fegyverei és Magyarország helyzete sokkal előnyösebb lett volna, mint Auszriáé, mert ha Austria a magyar kereskedelemnek a hitelt felmondja, a magyar ipar és kereskedelem kölcsönöz 5 perczentre a magyar bankiul és az osztrák banknak vagy egyeseknek ki-

fizeti adósságát, ez által az osztrák bank és különösen a tőzsérek első sorban elesnek legmagasabb kamataiktól, másod sorban a bank az eddigi kamatokért, a Magyarországból bejövő tőkét ki nem adhatván, tőkéjének egyrészét vagy hevertetni kell, vagy az általános kamatlábat kényszerül leszállítani, vagyis közvetlen évenként nagy összeget veszít. Ha a birodalmi tanács a magyar bankjegyet Austriából kitiltja, akkor igen természetes a magyar országgyűlés is kitiltja Magyarországból, ez esetben természetesen minden magyar adós pénzjegyét ezüstre váltja fel, az ezüsten osztrák bankjegyet vesz, vagyis tekintve a 20-as agiót, 80 írttal kifizet 100 forintot; ha a magyar bank becsületesen teljesíti kötelességét, Austria is vagy kénytelen bankjegyeinek ezüstteli köteles beváltását megkezdni, vagy a magyar bankjegy 20 perczent agióval fog bírni az osztrák felett; ez esetben az osztrák kereskedő és gyáros, ha Magyarorszáiban vásárol, kényszerül a magyar bankjegyet 20 perczentes ráfizetéssel megvásárolni, ha ezüsttel fizet, az osztrák ezüstkészlet Magyarországra ömlik. De ezen művelet hátrányait különösen megérezte volna az osztrák ipar, mert ha pénzünket el nem fogadják és nekünk ezüsten kell vásárolni, ez esetben az osztrák ezukor, posztó és mindennemű gyártmány előnye elesik és veszünk francia és angol gyártmányokat. Az osztrák bankháború tehát veszélyesebb lett volna Austriára, mint Magyarországra és ha megkezdik is, az eszélyes osztrákok csakhamar beszüntették volna és ha folytatják, még akkor sem érnek célzt, mert ha a bank 50 millió

ezüst-tőkéje kifogy is, a másik 50 millió beszerzése nem lett volna nehéz, mert az idegen tőkepénzesek - bül álló társulat, ismerve a viszonyokat, beszerzi ott és akkor, ahol és mikor legolcsóbb; az ezüst már ekkor olcsó és bőségben volt, ha Austria kényszerül ezüstön vásárolni, ez esetben az ezüst Magyarországon is megszorodik és a váltásra szükségeltet a hazában is meglehetően volna venni, de ha ez nem sikerül is, az 50 millió bevásárlása csakis 60 millió bankjegyre kerül, minek, ha kamatait leszámítjuk, a bank évi jövedelme kamat és törlesztésben 7 százalékot levonva, tett volna 4.100,000 forintot, vagy 8 százalékot és a bank ez esetben a második 50 milliót 34 év alatt törleszthette volna; buta, aljas hazugság az, hogy Magyarországnak a külföldön hitele nincs, ennél fogva a bank-alap meg nem szerezhető. Megczáfolja ezt a földhitelintézeti záloglevelek árfolyama, mert ezek ma alparin állnak, ha a külföld azt hinné, hogy Magyarországon ázsiai állapotok vannak, a záloglevelek külföldön elárusíthatók nem lennének, pedig a záloglevelek főleg Németországban és Hollandiában adatnak el; bizonyítja hitelünket a 800 mértföld vasút, melyek kivétel nélkül idegen pénzen épültek és ma is az idegen börzéken vásároltatnak, megczáfolják a folytonos állam-kölcsönök, melyek ugyan drágán köttettek, de a drágaságot nem a hitel hiánya, de Kerkápolyi egyénisége okozta és ha hitelünk nem volna, általában meg sem köttettek volna, miután a pénzemberek bizonytalanra nem kölcsönöznek. Az idegenek által alapítandó banknak nagy előnye az, hogy ez igen jövedelmes

üzlet lévén, az államnak évenként 1.200,000 forintot adna a váltók bélyegdíján felül.

A negyedik és legkönnyebb üzlet lett volna a bécsi osztrák bank általi alapítás, vagyis a bécsi osztrák banktársasággal egyezkedés a magyar önálló banknak az osztrák banktársulat általi felállítására; az osztrák nemzeti bank nagy pénzalappal és erős hitellel bír, a banktársulat tehát a magyar önálló bankot minden nehézség nélkül megalapíthatta volna, mert ha Magyarországon önálló bank alapul, az osztrák bankforgalom megkevesbedik, ennél fogva kevesebb éreztökére lett volna szüksége, tehát ezen készletet kiszakíthatta és a magyar bank alapjába helyezhette volna el. Az osztrák banknak érdeke, miután ez főleg osztrák tőzsérek-, nagyiparosok- és kereskedőkből áll, első sorban azt követelte, hogy a bank egységét, bécsi székhelyét fenntartsa és általa Magyarországot uralja; ha azonban Magyarország jogaihoz szilárdul ragaszkodva, nem enged és minden áron önálló bankot alapít, másod sorban érdeke azt parancsolta volna, hogy a kereskedelmi egység a bankjegy egysége érdekében az idegen tőkepénz versenyé meggátlására háromszinű köntöst öltön fel és az önálló bankot megalapítsa. Ezen negyedik módozat kétségkívül Magyarországra a legelőnytelenebb lett volna, mert ez esetben Magyarország ugyan a fontos hitelintézetet ellenszenves egyének kezeibe adja, de az ország celszerű szabályokkal ezen ellenszenvet korlátozhatta volna és miután a magyar bank önálló, a bécsitől teljesen független állást foglalt volna el, miután a bank-

nál a hasznot a nagy forgalom adja, valószínűleg a nyervágy, a magyar közvélemény, a magyar kormány nyomása a nemzetellenes osztrák hangulatot megváltoztatta volna. A kormány ugyan az osztrák bankot a magyar bank felállítására felszólította és az osztrák bank visszautasította, tette ezt azért, mert a kormány sem azelőtt, sem azután senki mással nem érintkezett, mert a nagyra felfűjt pénzügyminister aluszékonysága meggyőzte, hogy a magyar kormány az önálló bankra súlyt nem fektet, hogy az önálló bankrai felhívás a közönség megnyugtatóra szolgáló röppentyű golyó nélkül, tudta azt, hogy a kormány az ország többségéről, a vízfejú képviselőkről feltétlenül rendelkezik, ennél fogva cseppet sem ijedt meg az önálló bank felállításától és biztosítva látván az osztrák uralmat, a magyar kívánságot gögösen visszautasította.

Midőn az osztrák bankegyességet a kormány két főszidója által indítványozta, illetőleg a bizottság által is támogatott szerződést beterjesztette, a szabadelvű pártkor az önálló bank eszméjét már rég eltemette, a rebenczesek kilépése, a szerződés elfogadása, kétségtelen volt. A kis ellenzék rántott kardot az önálló magyar bank mellett. Az önálló bank eltemetésére rendezett dísz-szertartást Wahrmann Mór kezdte meg október 27-én. A karmestert helyesen választották, mert a kormánynak nem volt tagja, tehát valótlanságokat mondhatott felelősség nélkül, nem volt magyar a múltban, nem szerepelt, pirulás nélkül czáfolhatta az önálló bank szükségét, gazdag kereskedő volt; mindazok tehát, kik pénzügyi és nemzetgazdasági ér-

dekkal nem bírtak, sárga köpenyege alá bújhattak és küldöik előtt reá, mint tekintélyre hivatkozhattak; az absolutizmus, a boldog provisorium szárnyai alatt tollasodéit meg, a bécsi bank kegyeiben részesült, tehát hálából is védnie kellett Magyarországot pénzurait, mint képviselő pezsmás élezetek csinált, vendégei geniális embernek tartották, ügyes ember és politikus volt, mert minden hasznos állami üzletekben nyíltan vagy más név alatt résztvett, minden pénzügyért pártolt, míg erősen állt, jó orra volt, mert már akkor, midőn még a közönség a balközépi kormány lehetőségét nevette, ő már a balközépi nevezetességeknek francia ebédeket rendezett. A pesti zsidók közül már régen kimagaslott, jól beszélt magyarul, bár erős fajkiejtéssel, mi a bányák előtt pénzügyi képességét megemelte, midőn 1869-ben képviselő lett, a pénzügyministerséget jogos osztályrészének tekintette, később azonban megelégedett a pénzügyérek melletti bizalmi állással is, ki saját becsvágyával megtudott alkudni, legalkalmasabb volt a nemzeti becsvágy feláldozásának védelmére. Wahrmannak segédkezett Izrael másik fia: Fáik Zsigmond jeles újságíró, a Deák-párt hive, a szabadelvűek újoncza, minden kormány bizalmasa, a magyarországi zsidók Mózesé; Fáik esze és tolla által tekintélyt és vagyont szerzett, az idegenek magyarországi vállalatainak keresztapja volt, Magyarországot a németek buta rágalmai ellen gyakran védte, mérsékelten és eszesen beszélt, Szlávy óta a kormányok közlönye volt, a főurakat, kik németül gondolkoztak, a bécsi újságoktól megszerezte a „Lloyd“-nak, közve-

titoként szerepelt a zsidók és főárak közt, ennél fogva a kaszinó is szerette; hajdan, midőn az önálló bank még délibáb volt, buzgott a magyar nemzeti bankért, ennél fogva legalkalmasabb egyéniség volt saját érvei megczáfolására. A kormánypárt szónokainak állása nehezebb volt, mert 1847. óta nem volt lap, nem volt követ és képviselő, ki a magyar önálló bank kolompját ne csengette volna, nem volt író, ki a bécsi tőzsérek uralma ellen ne tüzelt volna; az opportunitás paripájáról azomban az osztrák bank szabadalma megszűntéig türelmet ajánlottak, 1877-ben a bankszabadalom megszűnt, most tehát azt kellett bebizonyítani, hogy az átkos bécsi tőzsérek jóbarátaink, hogy az önálló bank eszménykép és az osztrákok nagylelkűleg cselekesznek, midőn a bank magyarországi pénzkörét megtágítják, az osztrák libériára háromszinü zsinórt varrat és a magyar kormánynak a bankügyekbeni gyenge beavatkozást megengedi. Lényegileg azomban a kormány képviselőinek helyzete kedvezőbb volt, mert a párt már az értekezleten elfogadta, a renegát dühösebb az elv emberénél, a kormánypárt háta mögött állt az udvar, a kegy és hatalom forrása, a bécsi és pesti tőzsérek, az erszény, a hitel urai; az önálló bank mellett kardot rántottak Helfi szélbali zsidó, Kossuth Lajos meghittje, eszes politikus, jó beszélő, a pénzügyekben jártas, higgadt egyéniség. Helfi hosszabb ideig a banqueok őshazájában: Olaszországban lakott és itt a banque rendszerrel megismerkedett, a szélsőbal eddigi vitamodorát, mely mindig minden baj okát a közösisügekben ke-

reste, mellőzve, kizárólag pénzügyi beszédet mondott, a magyar önálló bank lehetőségét fejtegette és biztosította a képviselőházat az önálló bank felállításáról, beszéde azonban nem gyűjtött, mert Helfi meggyőződését eddig áruba nem bocsájtván, az állami üzletek jótéteményeiben nem részesült, a börzén nem játszott, vállalatokkal nem foglalkozott és szegény ember maradt; a képviselők nagyrésze pénzügyi tehetségnek csak a gazdag zsidót tartotta, megvetőleg fogadta a kis zsidó ígéreteit, ki a törvényhozók elméjét francia pszegővel, illatos amerikai szivarokkal, fényes estélyekkel nem világíthatta meg; a függetlenségi eszmék már minden kiadásban elkoptak, a képviselőház régibb és újabb elemei az osztrák testvériséget negélyezték, a bécsi pénzembereket pénzügyi tekintélyeknek tartották, a király iránti határtalan loyaltást negélyezték, a király a bank ellen nyilatkozott, a kormány és ország ura Tisza Kálmán az önálló bankról lemondott, a többség tehát a köteles loyaltás elleni bűnnek tartotta az önálló bank követelését. Az önálló bank mellett határozati javaslatot adtak még be: Chorin Ferencz zsidó ügyvéd és Lichtenstein miskolczi kereskedő. Chorin a balközépen kezdett szerepelni, a fusiót többi társával elfogadta, csakis Simonyi ellenzékeskedése után hagyta el rövid időre a kormánypártot, nagy előnyére szolgált zsidósága, mert a magyar együgyű közvélemény azt hitte, hogy a pénz- és általában a bankügyhöz csakis zsidó, uzsorás vagy bécsi német érthet. A többség ugyan kilépéséért orrolt, régi politikai barátjai azonban szívesen emlékeztek reá,

hitték, hogy csintalanságát megfogja bánni és a tévelygő a régi akolba ismét visszatér, a többség tehát nem ellenszenvezett vele. Chorin kétségkívül ezen országgyűlés kitünőségei közé tartozott, éles elmével bírt, erősen érvelt, csinosan beszélt, szerénysége senkit sem sértett, az ország elsőrangú jogászhai közé tartozott, a bankügygyei tüzetesen foglalkozott. Az ország pénzügyi viszonyait a takarékpénztárak, bankokkal! összekötetésénél fogva ismerte, mint ügyvéd ismerte az uzorát, a földbirtok, ipar és kereskedelem nyomott helyzetét, elsősorban magyar önálló bankot óhajtott, de megelégedett volna azzal is, ha az önálló bankot az osztrák banktársulat alkotja meg, beszédében az ellenfél összes érveit megczáfolta, tüntetés nélkül kihallgatták, beszéde azomban nem hatott, mert a buta többség füleit osztrák gyapottal dugta be, a bankkérdés kormánykérdés volt, a többség a pótolhatlan Tisza Kálmán maradását többre becsülte az önálló magyar bank megalkotásánál; ügyesen támogatta társa, Lichtenstein miskolczi kereskedő, ki bár ezen országgyűlésen választatott be, közelismerésben részesült.

A viták október 27-én kezdődtek, az osztrák-magyar keringőt a poczkos, sárga-fekete bőrű, pápaszemes, pufók, duzzadt szájú kis Wahrmann Mór kezdte meg; az új vívmányt következőleg ismertette:

A bankkérdés a kiegyezési kérdések egyike, mely a többiektől külön nem választható, mert a jelen kereskedelmi szerződéstől gazdasági területünk megalapítása függ, felállíthatuk volna kezdetben, mert akkor szabad kezünk volt, most azomban nem lehet. A

bankszerződés compromissum, nemcsak az osztrákok és magyarok, de a tudomány tanai és a gyakorlati élet közt; a bizottság legczélszerűbbnek tekinti az önálló bankot, ez idővel meg is alkotható, de jelenleg az ércpénzzel fizető bank felállítása lehetetlen. Chorin és Lichtenstein hajlandók ugyan a közös bankra, de a jelen szerződést tosznak tartván, inkább az önálló bankhoz hajlanak, a különbség nem nagy köztünk, mert a compromissumot mi is hiányosnak tartjuk, a bank felállítását nehézséggel járónak tartják ők is. Nagy előny reánk, hogy ezen szerződés által az osztrákok a bankfelállítás jogát elismerték, mit eddig tagadtak. Az osztrák bank főhibája volt eddig, hogy a magyarok iránti ellenszenvtől vezetve, a magyar üzletekre más elveket, más eljárási módozatot alkalmaztak, mit az új bankszerződés megszüntet. Fő hiánynak tekintik, hogy az új szerződés szerint a paritás hiányzik, ez, az állami befolyást tekintve, valótlan. Sajátlag a paritás csak abban van megsértve, hogy a fő közegeknél az osztrákok és magyarok egyenlő száma kimondva nincs, ez azonban a bankrésztvényesek bizalmatlanságán tört meg. Chorin kevésnek tartja az 50 millió dotációt, mi is kevésnek tartjuk, nem fogadhatjuk azonban el azt, hogy a banknak annyi pénzjegyet kell kibocsájtani, amennyit Magyarország hitele megkíván, ez helytelen, mert a bankjegy mennyiség a hitelezhetőség mennyiségétől függ. A kontingentális (a meghatározott mennyiségen felüli bankjegy, kibocsájtás fedezetének szabályozása), vagyis a mennyiség meghatározása szükséges, mert az osztrákok attul félnek, hogy a ma-

gyarok, az osztrák pénzügyminister vissza fognak élni a bankkal, a 200 millió kevés, de 200 millió-kul Magyarországnak 50 milliónál több nem adható. Egyébiránt szükség esetében a Magyarországnak a bank tartalékaibul többet is adhat, bár az 50 millió kétszeres Összege annak, mit eddig a bank Magyarországnak elhelyezett. Nem hiszem az önálló bank felállításának könnyűségét, mert a bank felállítása szilárd külföldi hitelt igényel, Magyarországnak hitele pedig gyenge, minden papirosa olcsóbb az osztrák papirosnál. Válságos időket élünk, a válsággal szemben az osztrákok és magyarok egyetértése szükséges.

Helfy Ignác: 1867. óta a bankkérdés a legfontosabb kérdés, mert ez 1867. óta az első joglemondás.

Nem fogadom el elvi szempontbul, mert egy országnak sem szabad jogairul lemondani. Ha dualisztikus bankrul volna szó, nem csudálnám önök politikáját, mert azt kellene hinnem, hogy önök a dualizmus czéhzerőségérül meggyőződve, azt a nemzetgazdászati létre is átakarják vinni, de az önök javaslata nem egyéb, mint a régi folytatása más czég alatt, mert megmarad a régi bankigazgatás, a bécsi székhely, a tőkét Bécsben osztják fel, az érczalap Bécsben marad. Mi az előny? semmi más, mint némely új bankfiók fölállítás, mit a bank már úgy is előzetesen megígért és a dotáció csekély felemelése. Önök súlyt helyeznek az új igazgatóságra, mit azomban maga a törvény világosan megczáfol. Ne hintsenek

önök port a nemzet szemébe, de vallják be opportunitási politikájukat és ismerjék be, hogy Bécsben nem tudtak többet kivívni.

Ezek ellenében a pénzügyminister azt mondja: ezen szerződés vívmány, mert ezen szerződés az ország bankjogát elősmeri, a biztosított dotáció a legnagyobb, mit adni lehet. Ezenfelül a minister úr el van ragadtatva a bank kormányzatában nyert jogoktul. En mind-ezt határozottan tagadom, mert elvitázhatlan jogunk elismerésre nem szorul, mert az utolsó inast is a bécsi bankkormányzat nevezi. Wahrmann már ügyesebben, a bankfelállítás lehetlenség hangoztatásával a nemzetre reá akar ijeszteni, ezt azomban én hazafiatlanságnak tartom, mert ezen ijesztés valótlan és ijesztése által a nemzet ellenségeinek kezébe fegyvert ad.

Általában Wahrmann úr érvelése nem új, egyszerű ismétlése ez Lucám nyilatkozatainak, ki mindig a Gesamtreichrul beszélt. Ámítás az, hogy Magyarország bankjogának az osztrákok általi elismerése a bank jövedő felállításának biztosítéka; mert az ily szabaddalmak rendesen meghosszabbittatnak. Nem reménylhető az Önálló banknak a szabadalom elmúlta utáni felállítása már és főleg azért sem, mert Magyarország hitelviszonyainak vezetése a jelenlegi csoport kezében marad és ezen vezetés alatt Magyarország közgazdasága nem erősödhet meg. Elvégre, mit kapunk mi jogainkruli lemondásunkért? kapunk y_4 -rész bankot és ezért a 80 millió bank-adósságbul, mely bennünket semmi esetre sem terhel, elvállalunk 24 millió adósságot.

Valótlan a bank-alap előteremtésének nehézsége, mert hasznos vállalatra Európában pénz bőven van és én, bár bankár nem vagyok, biztosítom a házat, hogy ha a magyar bank-alapítás törvénynyé válik, a szükséges pénzt márczius 24-éig aranyban és ezüstben előteremtem. Azt mondá a miniszerelnök, hogy az önálló bankot kezdetben ő is akarta, de ez ő Felsége ellenkező akaratán tort meg. Ez fontos, mert ő Felsége a megerősítést megtagadhatja, de mert megtagadhatja, nekünk is kell tudni a királyi akarat indokait, ennélfogva miniszerelnök urat ezen indokok közlésére ezennel felhívom. Tudom azt, hogy az osztrák bank híveinek indokai a vita végéig elporlanak, akkor azomban azt fogják mondani, az idő letelik, a bank hitelét felmondja, összedől a világ, tessék választani a bankrotto és az egyesség között. Erre csak azt mondhatom, sajnos, hogy a kormány az ország ügyeit hanyagul kezeli és mindent az utolsóóra hagy, de én a válságtul nem félek, mert azon magyar nemzet, mely kölcsönre három nap alatt 12 milliót aláírt, a bankra, ha kell, 24 óra alatt alá fog írni 36 milliót. Ajánlom különjavaslatomat.

Chorin Ferencz: A képviselőháznak nemcsak a nemzet méltóságát kell megvédeni, de örködni kell az ország anyagi jólléte felett is, mert anyagi jóllét nélkül államisága költségeit som fedezheti. A bizottság elismeri, hogy a bank jelen szervezetében az ország nagy hitelgényeit ki nem elégíti és mégis a régi szervezetet akarja fenntartani. Én elősmerem azt, hogy a valuta rendezetlensége súlyos közzgazda-

sági csapás, az államjegyek azomban a baj megszűntetése varázsával nem bírnak és azt tartom, hogy míg az egyensúly helyreállítva nem lesz, a valuta rendezése lehetetlen, nem fogadhatom el azomban azt, hogy a valuta rendezetlenségének minden súlyát Magyarország viselje és minden hasznát Austria élvezze, nem azt, hogy Magyarország érdekei felett egy bécsi csoport intézkedjék.

Én a kormány tiszta intenczióit elismerem, tudom azt, hogy a kormány a bécsi bankot, a bécsi bankkal kartell-viszonyban álló önálló bank alapítására szólította fel, sajnos azomban, hogy a kormány később visszavonult és igen kevéssel elégedett meg. Az előadó úr azt mondja, hogy ezen egyesség Magyarországot az osztrák banktul emanczipálja és az ország hitelszükségletét fedezi, mindkettőt tagadom; tagadom az elsőt, mert a 26. §. szerint mindenrül a főtanács rendelkezik, az utolsó Írnokig mindenkit ő nevez, Magyarországnak általában nincsen annyi joga biztosítva, mint a bécsi köröknek, a tanács két magyar tagja nem képes sem a magyar papirosok kizárását, sem a magyar közgazdasági érdekekkel ellenkező irányt megakadályozni, de nem segíthet a budapesti igazgatóság sem, mert köre igen korlátolt, nem elégíti ez ki a hiteligényeket sem, mert ha ezt hitte volna a bizottság, nem csatolta volna azon határozati javaslatot, mely a kormányt a hitel ki nem elégítése esetében ezt pótló administrate rendszabályok tételére utasítja.

Javaslatunkban bebizonyítottuk, hogy az eddigi dotatió Magyarország hiteligényeit soha ki nem elé-

gitette, az 50 millió dotáció még kevésbé fogja kielégíteni, ha az ország termése jó lesz és vájjon mi fog történni, ha a bank az eddig Bécsben utalványozott 12 milliót az 50 millióból levonja. Miután azonban tovább mennénk, ki kell jelentenem, hogy a magyar bankjegy semmi esetre sem tenné terheesebbé az államadósságok kamatainak és a vasutak kamatbiztosítékának kielégítését, mert ezek arany- és ezüstben fizetendők, ezt eddig megszereztük osztrák bankón, ezen túl megszereznénk magyar bankjegyeken. Az adósságok kamataira nézve sem tenne ez különbséget, nem pedig azért, mert az 1867: XV. t.-cz. azt mondja: hogy Magyarország az államadósság terheéhez évenként 30 millióval járul, de egy szóval sem kötelezi az országot arra, hogy osztrák bankjegyekkel fizessen, fizetnénk tehát forgalmi magyar pénzjegyeinkkel.

Téves az előadó urnák azon állítása, hogy ha magyar bank állítatok fel, a bankjegyek felett az államjegyek agióval fognak bírni, mert a tudomány és tapasztalat szerint az ércfedezettel níró jegy mindig kedveltebb és értékesebb az államjegynél, ha tehát a két jegy közt értékkülömbözlet lenne, mindenesetre a fedezett magyar bankjegy lenne az értékesebb. Nem áll az, hogy Magyarország kereskedelme Austriával passiv lévén, a magyar bankjegy Austriába kifog szivárogni és a bank kényszerítve lesz bankjegyeit szaporítani, mi disagiót idézend elő, ennélfogva a fedezetlen magyar bankjegy értéktelenebb lesz, ez téves fogalom, mert passiv kereskedelmünket kiegyenlítendő nagyszerű terménykivitelünk ára.

Politikai tekintetben én az osztrák egyességnek barátja vagyok, de ezen érzelem daczára nem fogadhatok el oly határozatokat, melyek Magyarországra károsak, már pedig jó lélekkel senki sem mondhatja azt, hogy ezen bankegyesség, mely még 25 millió adósság elfogadását is maga után vonandja, Magyarországra nem káros. Ajánlom határozati javaslatomat.

Fáik Miksa: Helfi képviselő úr azt állítja: a magyar hitelintézetek az osztrák banktól drágán kapván a pénzt, drágán adták ki, ennek következtében az üzlet emberei kényszerültek üzleteiket vagy megszorítani vagy a szédelgés terére lépni; ez téves nézet, mert a szédelgésnek fő ellenszere a magas kamatláb. Az osztrák bank is a kis kamatláb hibájába esett, mert a kamatlábat 1868-ban az escompte üzletnél 4, a lombardban $4\frac{1}{2}$ -re szállította, a nagy pénzpiaczkok kamatjánál tehát csak féllel vett többet, a magyar válságtul azonban megijedve, 1869-ben $6\frac{2}{3}$ és $7\frac{1}{2}$ -re emelte. Nem áll azon állítása, hogy az uzsora terjedését a bank okozta, mert a bank átlagba 4.888-on kölcsönözött, tehát a többi bankoknál csak $\frac{1}{2}$ perccenttel drágábban, ez az uzsorát nem alapíthatta meg, de okozta ezt részben az országos pénztöke-szegénység, részben az, hogy a vidéki takarékpénztárak a helyzettel visszaélve, a banktul hitelezett pénzt egyeseknek igen drágán adták kölcsön.

Ez okozta tehát azt, hogy jónevű vidéki kereskedő is csak 15—20 perccentért kapott kölcsönt. Második oka az, hogy a vidéki takarékpénztárak azért, hogy nagy osztralékokat adhassanak, nagy kamatra

kölcsönöztök. Ezen bajon némileg a dotáció felemelése és a fiókok felállítása fog segíteni. Ami a földbirtokot illeti, ez nem panaszkodhatok, mert a banque a földbirtoknak jelzálogkötvényekben 50 milliót kölcsönözött. Azon esetre, ha az osztrákok a mi jegyeinket el nem fogadják, mi sem fogadjuk el, mondja Helfi, mi ezt megtehetjük, csakhogy mi nekik többet fizetünk, mint ők nekünk. Helfi úr nem gondol a bankháborúval, de igenis imponál neki a király akarata és tudni akarja indokait, én nem vagyok kíváncsi és feleslegesnek tartom, mert ma már a javaslat nem az önálló bankrul, de oly bankrul szól, melyeket a király is elfogadott.

Chorin és Lichtenstein uraktul mindenekelőtt azt kérdem: hogy ha a magyar bank fel nem állítható, ezen egyezmény nem jobb-e a jelen állapotnál. Valóban a jelen állapot a pénzügyi történetében páratlan, mert Magyarországon oly bankjegyek bírnak kényszerforgalommal, melyekre a magyar kormány törvényes befolyással nem bír és még ez is azért sem tartható, mert a 10 év letelik, a banknak tehát tudni kell, mire egyezik, s mert eddig épen ezen bizonytalanság miatt Magyarországgal szemben ellentétes állást foglalt el, mi, ha kiegyezünk, valószínűleg saját érdekében is megszűnik. Két ut marad tehát fenn: vagy a bankkai egység, vagy önálló bank. A bankkai egységet mi sem tartjuk fényesnek, de mindenesetre jobb a mostaninál.

Amit Chorin és Lichtenstein a bank főtanácsárul és igazgatóságárul mondanak, az igaz. De ebben a

helyzet kényes, mert amit mi semminek tekintünk, azt a bank bureaucratái nagyon is soknak tartják, de én reményiem, hogy az egység után a Magyarország elleni féltékenység meg fog szűnni. Az 50 milliós dotatiót Chorin és Lichtenstein keveslik, e részben csak kettő történhetett: a minimum vagy maximum meghatározása. Az általunk elfogadott minimal dotatió jobb; mert ez a szükséglet növekedésénél emelhető és ezt a bank mégis ígérte, az Ígéret megtartását biztosítja az, hogy a bank a dotatiót 1863—72-ig 9 millió-ról 40 millióra emelte. Az 50 millió elegendő, miután jobb időkben a pesti kamara 63 milliót kívánt.

Chorin és Lichtenstein azt állítják, hogy az osztrák és magyar bankok jegyei közti értékkülömbőség lehető, de azt hiszik, hogy ez nem volna nagy baj, sőt nem is várható, ha a magyar az osztrákkal egyenlő alapon és rendszer szerint állítatnék fel; elismerik azonban, hogy az osztrák contingentális rendszer, mit az osztrákok elfogadtak, helytelen, ezen rendszer szerint ugyanis 200 millió forint bocsájtatik ki rendes fedezetre, az ezenfelül kibocsáj tandó összeg pedig azonnal érczczel fedezendő. Én részemről nem tudom, hogy lehetne ezen contingentális rendszer szerint intézkedni. A másik baj az, hogy az osztrák szelvények más időben esedékesek, mint a magyarok, ez a külföldön félreértéseket idézhetne elő. A harmadik baj az, hogy míg külföldön az arany-, Austriában az ezüst-valuta dívik, mindezek miután a kereskedelmi világban a bizalmatlanság, elv es szokás elegendő anyagot szolgáltatnak a bizalmatlanságra és a magyar bank bár-

mint kezeltessék is, a pénzvilág mindenesetre bizalmatlanabb lenne az ifjú magyar, mint az öreg osztrák bank jegyei iránt. Tagadhatlan tény továbbá az, hogy azon pénzjegy, mely nagyobb körben forog, becsesebb és ezen forgalmi különbség csakis úgy lehetne kiegyenlíthető, ha az osztrák bank is kötelezné magát a magyar bankjegy kicserélésére, ez pedig, mint önök is tudják, a bécsiek nyilatkozatai szerint kivihetetlen.

Lichtenstein József nagyban és egészen ismétli Chorinnak a paritásra, az igazgatásra, az ország szükségletére kifejtett nézeteit, az 50 millió dotatiót kevésnek tartja azért is, mert a dotationak az adott tényleges hitel nem felel meg, a minister jelentése szerint ugyanis 1875-ben volt a dotatió 50 millió, kiadatott 39, 1874-ben dotatió 54 millió, hitel 34, 1873-ban 60, kivétel 38 millió. A dotatió emeltethetése nem garancia, mert ez a bécsi főtanácstul függ, annyival inkább nem fogadhatja el, mert a törvényjavaslatba a minimum nincs benne, ha tehát szükségünk lesz pénzre, mindig Bécsbe fog kelleni menni koldulni. Ez pedig igen szomorú, megkísérlették ezt a takarékpénztárak, hosszas kérelmek után kaptak 4 milliót egy csomó terhes kötelezettségek mellett. Általában a dotatió felhasználását nehéz megtudni, mert van eset, hogy egyesek, intézetek, vállalatok az engedélyezett hitelnek egy tizedét veszik igénybe. Abnormis a vidék helyzete szemben a fővárossal, 1873-ban a vidék hitelle Pesttel szemben volt 73, két évvel később redukáltatott 18-ra. Nem csuda tehát, ha vidéken az uzsora uralkodik, helytelen a takarékpénztárak ellen intézett

támadás, mert ezeknek nagy érdemük van, már 1870-ben 140 milliót forgattak; a magyar papirosok értéktelenségének főoka a rossz gazdálkodás, nemcsak folytonosan deficizzel küzdünk, de a hiány mindig több az előirányoztnál, Bécsben az ellenségeskedés a centralistáknál ellenünk mindig megvan, a kormány Bécs ellen az abdicatio politikáját követi, ez helytelen, ajánlja saját javaslatát.

Szeli Kálmán pénzügy minister: A bankügy Magyarországon csak önálló bank által rendezhető, az ellenzék által ajánlott insolvens bank azonban csak ártana. Nem fogadhatja el az önálló bankot, mert ez különbözletet idézne elő a pénzjegyértékben, hogy melyiknek és milyen lesz disagiója, az a bizalomtól, hiteltől függ, mit előre megjövendölni nem lehet; azt mondják, hogy javaslatom a helyzetet rosszabbá teszi, ez nem áll, mert elismerem, hogy a megoldás nem kielégítő, de a helyzet rosszabb semmi esetre sem lesz, a javulást biztosítja a kormányok hatalmi paritása, a magyar érdekeknek a főtanácsban! képviselése, a budapesti igazgatótanács, a censorok választása, az új fiókok. Az 50 millió dotáció nem keveselhető, midőn eddig 45 millió is csak egyezer vétetett igénybe. Ezen dotáció nem maximum és az nem képzelhető, hogy a bank a felemelést a sajtó és országgyűlés ellenében megtagadja; anyagi helyzetünk javult, de épen azért azt zavaroknak és rázkódtatásoknak nem tehetjük ki. A mi politikánk a mérséklet és óvatosság politikája, a mi politikánk biztosabb és a jövő számára az ország érdekeit jobban megóvja, míg az önöké az

ország érdekeit veszélyeztetné, zavarokat és megrázó kódtatásokat idézhetne elő.

Én a bankkegyességet tökéletesnek nem tekintem, de oly modus vivendinek tartom, mely hitelszükségletünket biztosítja, helyzetünket javítja.

Az előadó, a különvélemények beadói főleg a támadásokra szorítkoztak és állításaikat ismételték; az ellenzék névszerinti szavazást kért, az ellenzéknek több tagja, a jeles Apponyi elfogadta a szerződést, báró Sennyey, sőt még a szélsőbálnak némely tagja is távol volt; sokan nem szavaztak, mert az osztrák bank meggyőződésükkel, kerületük egyhangú véleményével ellenkezett. A kormányval szavazott 210, ellenzette 109, távol volt 125. Tisza Kálmán tehát ezen fontos kérdésben 101 többséggel győzött és ezen nagy győzelem már előre biztosította a vámszerződésbeni diadalát, mert a bankkérdés valóságos országos kérdés volt önálló bank nélkül; az Önálló vámterület vagy belvámok semmit sem érnek, mert az iparhoz és kereskedelemhez pénz és hitel kell, a pénz és hitel pedig önálló bank nélkül lehetetlen; a bankkérdésbeni győzelem a későbbi diadalt már azért is biztosította, mert a képviselők ezen kérdésben nem Austriának, de a bécsi zsidóknak hódoltak meg, azok tehát, kik egyeseknek meghódoltak, nem állhatták ellent Austriának.

A bankdiadal után a kormány betערjesztette a büntető törvénykönyvet. A büntető törvénykönyv égető szükségét képezett, mert rendszeres büntető törvényünk nem volt, a régi törvények elavultak, a fejeváltás, a kis

és nagy hatalmaskodás büntetései, habár a törvényben bent voltak, ellenkezvén a kor szellemével, a viszonyokkal, ném alkalmaztathattak; a vétségek és büntettek különböző nemeire a büntetések megszabva nem voltak, a lopás, rablás, verekedésekre, gyilkosságra sem voltak szabatos törvények, a bírák tehát saját belátásuk és meggyőződésük szerint Ítélték, ugyanegy nemű gyilkosságért az egyiket felakasztották, a másikat elítélték három évre; lopásnál az egyiket megbotozták, a másikat évekre is elítélték. S mindez történt azért, mert szabatos törvényeink nem lévén, a bírák kényök szerint ítélték. A politikai bűnök és vétségeknél még gyarlóbb volt a helyzet; a felségsértés és hűtlenség eseteit a törvény drákói szigorral büntette; míg Magyarország önálló volt, a szigorú törvényt ellensúlyozta, az ellentállási jog, az országgyűlés bíraskodása; a király alkotmányellenes rendeletéi ellenében a nemesek ellenállási joggal bírván, felségsértésnek és hűtlenségnek csakis a király személyének fegyverrel megátadása, a király elűzését célzó nyílt lázadás, az ország ellenségeivel! szövetkezés tekintetett; a király és kormánya perbefogathatott bárkit, de az illető felett az országgyűlés bíraskodott; tehát csakis a valódi bűnöst ítélték el és ha néha a pártszenvedély a helyzetet uralta, a következő higgadtabb országgyűlés az igazságtalan ítéletet megváltoztatta. Mindezt azomban az osztrák uralom megváltoztatta, az országgyűlés helyett ítélték a király által kinevezett, a királyiul fizetett és általa bármikor elmozdítható bírák; az ellentállási záradékot Lípót alatt eltörölték, a tör-

vény el volt magyarázható, a magyar polgár élete és vagyona hajszálon függött. Az 1848-iki törvények kimondták a szólásszabadságot, az önálló belkormányzatot, de meghagyták a felségsértős- és hűtlenségről szóló törvényt, ezek világosak nem lévén, a kormány bárkit perbe foghatott, sőt el is fogathatott volna; nem tette pedig azért, mert a nemzet megpuhult, a megyék a politika központját nem képviselték, a népgyűlések vonzerővel nem bírtak, az országgyűlés a nemzetet felszitta, a kormányok engedékenyek, türelmesek, aluszékonyak voltak, a közösügyi rendezést a nemzettel meg kellett kedveltetni. A bírakat a törvény ugyan elmozdíthatlanokká tette, az elmozdíthatlanságra alapított bírói függetlenség azonban csak elmélet, de nem valóság.

Az elmozdíthatlanság a bírót biztosítja a durva, erőszakos, nyílt elcsapástul, de nem biztosítja sem állását, sem jövődjét, mert a bírót a minister nyugalomba helyezheti, és pedig nyugalmazhatja: ha hanyag, ha kötelességét elmegeyengeség vagy kora miatt pontosan nem teljesíti, ha rest vagy megvesztegethető; a legfőbb törvényszék bírása ezen díszes állást 50 éves koránál hamarabb nem éri el; a bírák nagyobbrésze minden időben közelebb van a 60, mint az 50-hez, már pedig a 60 éves ember minden országban öreg ember, az eleven eszű, éles ítélőtehetségű művelt bíró mindenesetre alkalmasabb a 30 évesnél, mert ez alig rázván le az iskola porát, nem bírhat annyi ember- és ügyismerettel, mint a 60 éves, ha ez idejét tanulásra és gondolkozásra fordította, de míg a fiatalember munkaképtelenségében a léha kö-

zönség kételkedik, az öreget mindenki kész tehetetlennek tartani, ha tehát a minister a politikájának ellenszegülő bírót nyugdíjazza, ez senkinek sem tűnik fel. A bíró, ki a hivatal lajtorjáján gyakran nélkülözéssel emelkedik a magas fokra, kinek családja van, gyermekei, kiket nevelni kell, nagyon jól tudja azt, hogy a ministertől függ, görcsösen ragaszkodik állásához és mert a Catók és Cincinatusok faja kiveszett, engedelmeskedik.

Függővé teszi családja, hiúsága; miután a nőtlenség nem bírói minőség, a bírák igen kis kivétellel házasok, a család érdeke azt kívánja, hogy fiát mihamarább hivatalba juttassa és tolja előre; a dacz, az önállás a ministereknél rossz ajánlat, a függetlennek kikiáltott níró is tehát a hatalom előtt meghajlik. A családi érdekhez járul a hiúság; minden önértékes ember mindig felfelé igyekszik, elnök óhajt lenni, sokat egy keresztcske is el kábít és függetlenségét eltemeti, mert az emelkedés, a kitüntetés a hatalomtól függ.

A níró nem alkalmas a politikai bírászkodásra, mert a hivatalnok a politikai helyzetet és hangulatot, a szereplő egyéneket nem ismeri, a hosszú szolgálat a szabadságérzetet előli. Korunk az irka-firka, az alakosság, a paragrafusok kora, törvényeink homályosak és hiányosak, a nírójelöltnek tehát igen sokat kell tanulni, a törvények tanulmányozása ennél fogva az ifjúnak egész idejét igénybe veszi, mint készülő ifjú tehát a politikai tudományokat elhanyagolja, politikai ismereteit csakis a röpke, felületes hírlapirodalombul szerzi, melyet az egyéni haszonvág és pártszenvedély

ural, vagyis az ország helyzetét már mint ifjú nem ismeri; 24 éves korában jut be a bírói karba, az ország, a társadalom viszonyait nem tanulmányozhatja, mert a könyv drága, gyenge fizetéséből alig nélkülözhet néhány forintot a jogász könyvekre, de ideje sincs reá, mert 1 óráig hivatalos teendőivel van elfoglalva, ha jogi tanulmányait nem folytatja, ismereteit fel nem eleveníti, elfelejti amit tanult és elbutul. A bírói osztály jellege is burocratikus, a bíró tehát főnökével ellentétes érzelmeket nem táplálhat, mert különben kiboszantják, mellőzik, az ellenzékkel, a szabademberekkel nem érintkezhetik, mert ezáltal gyanússá lesz, a gyanús nem emelkedhet. A bíró tehát folytonosan a hatalom körében forog, a jelesebb, miután csak parancsszóra gondolkozhatik és önérzetes észjárását el nem ferdítheti, az országos viszonyokkal inkább nem foglalkozik; az érdekvadásznak, a butának világitó tornya a miniszterelnök, ez tehát az országos események, hangulatviszonyok, egyének tanulmányozása helyett kártyával, borral, asszonyokkal mulat. Aki pedig az események indokait, az uralgó eszméket, a szereplő egyéniségeket, a kormányzatot, a közjogot, a nemzet és kor kívánalmait nem ismeri, az politikai vádlottak felett méltányosan és igazságosan nem bíraskodhatok, mert kétségkívül bárki vezesse is az ország kormányát, az iránt, mint a nemzet meghatalmazottja iránt, miniszter! minőségében tisztelettel tartozik, bármily legyen is a törvény vagy ministeri rendelet, annak egyes polgár ellene nem szegülhet, bármily káros, rász és igazságtalan legyen valamely törvény

vagy intézmény, azt erőszakosan lerombolni nem lehet. A cselekmény megállapításában, a büntetés kiszabásában nagy különbséget tesz az, ha a vádlott oly kormányt vagy ministert támad meg, amely kormány a hatalomra vesztegetéssel vagy erőszakkal jutott és hatalmát külpártfogás-, erőszak- vagy vesztegetéssel tartja fenn, amely miniszterül mindenki tudja, hogy kézcsokoló szolga, megveszteget az ország érdekeit áruló aljas egyéniség; kevésbé büntethető oly intézmény elleni támadás, mely az országra veszélyes, méltóságát sérti, mesterségesen vesztegetéssel, árulással vitetett keresztül; nagy különbséget tesz, ha a vádlottak törvényes gyülekezetekben, értelmes közönség előtt vagy az utcán támadnak, ha a helyzet megváltoztatására, az aljas miniszter eltávolítására a törvényes eszközök nem hiányzanak. Mindezt csakis a közjogban jártas, független, a politikai viszonyokat, eseményeket ismerő bíró ítélni meg, ki ezeket nem ismeri, az előtt a szálka is gerenda; ki a kormány túl nem független, az a szavakat, kifejezéseket is elmagyarázza.

Nagy a bíróságokkal együtt járó hiba, a tekintély-kultus. A bíró a hatalom hódolatában vénül meg, midőn hivatalát megkezdi tiszteli és tiszteletet kíván minden feljebb valója iránt, kárpótlási hajlambul zsarnokoskodik a hivatalszolga és a közönség szegényebb része felett, midőn a kitünőbb bírói polczra emelkedik, már akkor egy csomó alárendelt hivatalnok és nagyszámú közönség felett hatalmaskodik, az ily kis kényúr előtt tehát, kinél az ember a hivatal-

noknál kezdődik, ki az igazságot főnökének sohasem merte megmondani, ki a miniszternek csak azért nem csókolt kezét, mert nem kívánta, ki kényelemben él, ki a miniszter kegyelméből családját elhelyezte, a legfőbb tekintély vagy közegei megtámadása valóságos lázadás; a bírói kar szolgasága Magyarországot századokig igen érzékenyen sújtotta, három század óta a magyar törvénykezés évkönyveiben nem találunk egyetlen egy bírói ítéletet sem, mely a királyi ügyész által bevádoltat felmentette volna; mióta tehát Magyarország államisága és önállása megszűnt, a polgárok élete és vagyona a király és német miniszterek kegyelmétől függött, mert a törvény rász, a bírák nyomorultak voltak. Míg a kard a nemesség kezében volt, míg a császár az állandó hadsereget meg nem alkotta, a nemesség vitézsége és hazafisága időnként megvédte a jogot; midőn azonban III. Károly az állandó hadsereget szervezte, a határőrvidéket megalkotta, a kard az ágyúval, a lelkesedés a fegyelemmel nem bírt megküzdeni, a nemzet szabadon csakis az országgyűlésen szólhatott, az országgyűlést azonban, midőn a király a nemzet segélyét nélkülözhetette, nem hívta Össze. V. Ferdinánd alatt Metternich herceg a magyar bíróság szolgaságáruul meggyőződven, a nemzet szabadabb fiait perbe fogatta és elítéltette. A szabadelvű nemes urak belátván a rász törvényektől, a szolgálalkú bíraktól fenyegető veszélyt, a büntető törvénykönyv alkotását szorgalmazták, de kívánták ezt azért is, mert régi törvényeink elavulván, az új törvénykönyv megalkotása a személy- és birtokjog érdekében korszerűséget képe-

zett. A büntető törvénykönyv elkészült, a koreszmék magaslatán álló Deák Ferencz azomban, kinek Önálló eszméi voltak, ki nemcsak azért akart codexet, hogy az országot egy csomó rász törvénnyel biztosítsa, hogy az ország lakosai életének és vagyonának urává a szolgai bírakat tegye, de épen ellenkezőleg: törvényt akart hozni az egyéni szabadság biztosítására, az esküdtszékek behozatalát követelte. Az esküdtszékek nem tetszettek a kormánynak, nem a kevély felsőháznak, melynek gőgös tagjai méltóságukat sértve hitték a tekintetes urak bíraskodása által, a kormány tehát a szabadelvű javaslatot a főrendek által visszavette. A zavart, a személy- és vagyonbiztonság hiányát nevelték a későbbi események. A kényuralom behozta Magyarországra is az osztrák büntető törvénykönyvet. Az osztrák doktorok, kik jószágkobbással, örökös börtönnel, akasztófával büntették a szabadeszmék hőseit, nőies gyengédséggel, anyai szeretettel karolták magukhoz a söpredéket, a rablókat és tolvajokat. Az osztrák törvénykönyv szerint a gyilkost, ha büntetlen nem érték vagy maga el nem ismerte, nem marasztották el, hasonló nagy kedvezményekben részesítették a rablókat és tolvajokat, az okosabb gonosztevők tehát feszély nélkül üzték mesterségüket. De a börtön sem javított, mert a botot, a bilincseket eltörölték, a munkát beszüntették, a rabokat jó élelem és öltözettel látták el, a rabot neje, vagy rokonai czinkostársai, pajtásai meglátogatták, borral, sülttel, dohány nyal ellátták, nagy munka idejében szabadságidőt kaptak, a rabok egymással szabadon érintkezvén, terveket készítettek az

új rablásokra, a rab a börtönben kényelmesebben lakott, jobban étkezett, mint saját házában, vagy uránál, az ingyenczek tehát visszavágytak a rabpalotába és ha 1848 előtt a bűdös megyei börtönöket a bűn iskoláinak tekintették, az osztrák-magyar börtönök már akadémiái voltak. A birtok- és személybiztonságot nagyban megrontotta a cselédtörvény, 1848. előtt az úr a cseléd felett korlátlan apai hatalmat gyakorolt, megfenyítette és ha kötelességét elmulasztotta, elcsapta 1849. után azomban az absolut kormány minden becsületes embert ellenségnek tekintett, minden országban a cseléd a legjobb kém, a birodalmi érdek tehát a szolgáltnak az úri hatalom aluli felmentését ajánlotta, a kormány tehát laza törvényeket, részrehajló cselédszabályokat, hozott és ezenfelül hivatalnokait a cselédek pártfogására utasította; voltak esetek, midőn egy gyenge pofért egy művelt 60 éves úri asszonyságot vason szállítottak 8 mértföldnyire és egy öreg urat hasonló esetért a gendármok szekeren vittek a bíróság elé; a cselédet ellenben a lopásért, hanyagságért, károkért, orgazdaságért gyengén büntették; meglazult tehát a fegyelem, a gazdasági tiszték, hol az úr távol volt, szövetkeztek a cselédekkel. A bűnök szaporodását nagyban és erősen elősegítette a katonaságnak a polgári bíraskodástól! kivétele, ez 1848. előtt is megvolt, de ekkor nem sokat mókáztak, a katona úrral rövid utón megbánatták a bűnt, akkor azomban a katonaság 60,000~et, vagyis a mostani katonaság 20 százalékát tette, tehát hasonlíthatlanul kevesebb volt a bűnkiváltságolt osztálya. A cselédek fegyelmetlenség-

gét később helyrehozták némileg a hatósági cseléd-szabályok. Általában azomban a személy- és vagyonszabadság helyre nem állhatott, mert szabatos büntető törvénykönyv nem lévén, a bírák majdnem minden ügyében különbözőleg Ítélték.

A büntető törvénykönyv alkotását tehát mindönki kívánta, a kormányok azomban minden nagyobb művet üzletnek tekintettek, nagyban jutalmazták és egyes kedvenceikre bízták; a megbízottak, hogy munkájuk nagyobbak látszassák, lomhán dolgoztak, pedig a büntető törvénykönyv csak egy német büntető törvénykönyv fordítása volt, mit évek helyett fél év alatt is le lehetett volna fordítani, mert semmi új eszmét nem tartalmazott, az ország jellegét, szokásait mellőzte és politikai tekintetben a kényuralmat pártolta. Ellenkezett ez az 1843-iki munkálat alapelveivel is és valószínűleg azért is késtek betérjesztésével, mert Deák Ferencz a szabad eszmékhez híven ragaszkodott, a balközép szabadelvű eszméket pengetett, a Deák-pártban volt néhány valódi szabadelvű, ha tehát az ellenzék a törvénykönyv politikai kényurí eszméit megtámadja, ez könnyen szakadást és az ellenzék diadalát vívhatta volna ki, a hatalmi eszély tehát türelmet ajánlott, várakozást parancsolt. 1877-ben már a viszonyok egészen megváltoztak; Deák Ferencz meghalt, halála ósdi barátainak szabad kezet adott, a balközép bevonta zászlóját és ellenzéki hagyományairól lemondott, az osztrák eszmék naponta terjedtek, a szélsőbalt szakadár forradalmárnak festették, alapjánál fogva kormányképeséggel nem bírt, a mérsékelt vagyis

személyi ellenzék többjei királyibbak voltak a királynál, ki lehetett tehát tűzni a német programot.

A jó büntető törvénykönyv kellékei a következők:

1. A személy és tulajdon biztosítása.
2. A törvény előtti egyenlőség.
3. A bűnös cselekmények világos, érthető fogalmazása.
4. A személy és tulajdon megsértéséért! elégtétel.
5. A büntettek és vétségek, kihágások megbüntetése.
6. A sértéseknek és büntetteknek arányos megbüntetése.
7. A büntetések közti igazságos arány.
8. A király, állam és alkotmány biztosítása.
9. A király személye, az állam és alkotmány, a társadalom ellen elkövetett merényletek, sértések és cselekmények megbüntetése.
10. A személy és birtok szabad védelme.
11. Nyilvános eljárás.
12. A bűnösök lehető javítása.

Ezen törvénykönyv a felsorolt kellékeket csak részben bírja, némi tekintetben túllő a célon, a rend védelme ürügye alatt a kényuralmat biztosítja, a bírakat túlságos hatalommal ruházza fel, telve van érzelő nyavalygással, aránytalanul büntet, a nyilvánosságot mellőzi, a bírói, a kormányi, a hatósági önkénynek tág teret nyit a kihágásokruli törvényekkel Ma-

gyarországbul valóságos rendőrállamot alkotott és Austriának illetőleg a közbirodalom csendőrijének csapott fel.

Nem biztosítja a személy és tulajdon biztonságát, mert úgy a gyilkosságnál, mint a vagyon megtámadásánál a bűnösnek számos kibúvó ajtót ad és a büntetés meghatározását a bíróra bízta. A halálos büntetéssel ugyanis csak a szándékos gyilkost sújtja, erősen enyhítő körülménynek tekinti a részegséget, 10 év a maximuma az erős felindulásban elkövetett gyilkosságnak, 5 évig terjedhető, ha a meggyilkolt a gyilkost vagy családját megsértette, már most vájjon van-e oly ostoba gyilkos, ki a szándékos gyilkosságot elismerné? ilyen marha, bármily vadállat is, ritka eset ez már azért is, mert a gyilkosságok legtöbbször rablással vannak összekötve, a gyilkos vagy rabló tudván azt, hogy a részegség mentő körülmény, megiszik egy liter bort, részegséget színlel és ezáltal nyakát mentesíti, visz magával egy jó bunkós botot vagy fejszét, mi ügyes erős ember kezébe elégséges gyilkoló eszköz, bemegy a kiszemelt áldozathoz, pénzét, drágaságait kéri, vájjon a megtámadott erkölcsi szónoklattal válaszol-e neki? Biz azt nem teszi, de kiszidja, ez már 8 évi maximumra szállítja le a büntetést, vagyis ha a bírónak tetszik, leszállíthatja egy évre is, mert a törvény azt mondja: 5 évig terjedhető, tehát nem állapítja meg a legkisebb büntetést; hasonlóan leszállítható a verekedésből származó gyilkosság, mert először a korcsmában, az utcán vagy magánháznál, ha legyilkolásra kiszemeltet felkeresi,

bizonyosan nem zeng neki dicséneket, de őt, szeretőjét, családját rágalmazza, erre természetesen az áldozat sértőleg felel, ez már elegendő a büntetésnek 5, sőt 1 évrei leszállítására és én valósággal ismertem is egy fiatal legényt, ki két különböző alkalommal két legényt ölt meg és mindössze károm évig ült Illaván; az ily gyenge büntetés nem elégtétel egy emberélet kioltásáért és nem ijeszt, de sőt inkább bátorít a gyilkosságra. Nincs ez arányban az 50 forinton felüli lopással, mert a lopás vétsége 5, a rablás 15 évig terjedhető fogsággal büntethető, de a lopás büntetése sem elég szigorú, mert ha a bíró urnák tetszik: a lopás bűntényét 1 esztendő és 1 napban határozhatja meg.

A büntetések közt nincsen semmi arány, az állatokkal! közösülés büntetése 1 év, a protestánsok közti házasságtörés 3 hónappal, a katolikusok közti semmivel sem büntetendő; a családi titkot felfedező hivatalnok, orvos, szülésznő, mi gyakran a család jólétét, boldogságát szétrombolja, 3 hónap, ellenben a rágalmazásé fél év és 500 frttal, és pedig rágalmazásnak tekinti a törvény már azt is, ha az ügyvédet, orvost, mérnököt, bírót, hivatalnokot csak ostobának is mondjuk; ha a császár-király katona tisztjét, ugyszinte a hadsereget az ismételt gyors visszavonulások daczára ügyetlennek, gyengének, gyávának mondja, büntetése 1 év; 5 év a legkisebb büntetés a pénzhamisítónak. Az osztályok, nemzetiség, hitfelekezet megtámadásának minimuma 5 év. A párbajt vivő 1 évig, az ellenfelét megölő 5 évig terjedhető fogságra büntethető, már pedig vannak esetek, midőn a társadalmi köve-

telmények szabályai szerint, ha a párbaj ózó k egymásba semmi kárt nem akarnak is tenni, kénytelenek megvívni, ellenben, amely párbajnál a feltételek szigorúak, hol vontcsövű pisztolyokkal barrierre vívnak, többször lönek, hol a párbajt az egyik fél a másikra nagy ok nélkül reá erőszakolja, ez már menthetlen szándékos emberölés és mégis a bíró tetszése szerint büntetheti. A büntetésnek a büntettek és vétségek minden nemeiben határozatlansága, valóságos bűn-inger, mert a gonosztevő mindig a legkisebb büntetésre számít, általában ezen törvénykönyv legenyhébb a gonoszakra és legszigorúbb a becsületesekre.

A politikai büntetteket és kihágásokat tárgyaló része valóságos reactionarius mű, mert az önállás eszméjével ellenkező jogokat állít fel, a hatósági személyeket túlságos tekintélylyel ruhazza fel, a büntető hatalmat a kormány túl függő egyénekkal gyakoroltatja. Felsőrsérsítésnek minősíti az Austriávali kapcsolat megváltoztatására, az Austria megcsonkítására irányuló cselekvényt és örökös fogsággal bünteti, felsérsítésnek kereszteli az osztrák kapocs és Austria épsége elleni, a gyülekezetekben élőszó vali és írás- és nyomtatványban! izgatást és 5 évtől 10 évig terjedhető fogsággal bünteti az osztrák szövetség s az Austriával 1867-ben kötött egyesség megtámadását; mint már munkám előbbeni kötetiben is megvilágítottam, politikai szükség volt ezen szövetség, fenntartását érdekeink kívánják, de ezen egyesség nem csodamű és számos módosításokat igényel. Az Austriával kötött egyességben Magyarország közjogilag Austriába nem csak be nem olvadt, sőt önállását fenn-

tartotta, miután pedig önállását fenntartotta, a 'magyar polgár az Austria ellen nyilvánított véleményéért kérdőre sem vonható, ez csakis azon esetben lehetne alkalmazható, ha a közösügyi szerződésben ez kikötöttet volna, ha magyar alattvaló Austriát fegyverrel támadná meg. Ez valóban a világ közjogában egyedüli eset, nem tudunk reá példát, hogy Anglia Franciaország ellen Angliában, Franciaország Anglia ellen Franciaországban elkövetett politikai cselekményért alattvalóit megbüntette volna, sőt az illetők kiadatását kérte volna is; az ilyenmű törvény, habár kölcsönös is, az önállás, az állam függetlenségének feladása, az állami önállás, az állam teljes függetlensége szent és jogos, amelyet feladni gyávaság és melyre törekedni kötelesség; ma ezen eszme valósítása czélszerűtlen és kivihetetlen, de miután a politikában semmi sem lehetetlen, jöhetnek oly idők, midőn ez nemcsak czélszerű, de kivihető is lesz, — a törvény azonban nemcsak márul szól, de a távol jövőt is kötelezi, ezen törvény tehát az ország függetlenségéről ugyan nem nyíltan, de álcázva, lemondott, mert a függetlenségi eszme megbüntetése, az eszmének eltörlése, a sikernek lehetetlenítése. A cselekmény megbüntetése még türhető, mert cselekmény alatt testi támadást értünk, az ily mérvű támadás határos a forradalommal, józan, épeszű emberről azonban feltételezni nem lehet, hogy egyedül, az országban lévő idegen katonaságot, dohányt, vasúti kocsit sat. megtámadjon, az Austria elleni csapattoborzás, az austriai területnek megsértése már hasonlólag büntetendő cselekmény, mert Austria szövetségünk, a szövetség czélja a közös jólét, a közös

érdek védelme, azt tehát a szövetséges társ nem tűrheti, hogy területén szövetséges társa elleni merényletek készíttessenek elő, de az ilyenmű merényletek egyenlően büntetessenek, mert Magyarországon csak egy nemzetfenség van, a magyar nemzet felsége, ennél fogva Magyarországon mint felségsértők csakis a magyar nemzet felségének megtámadói büntethetők és más cselekmény ezen keretbe nem vonható. A jog fogalmával, a szabadság eszméjével ellenkezik azon szakasz, mely 5—10 évig bünteti azon polgárt, ki gyülekezetben élőszóval vagy írásban, nyomtatványképekben felségsértésre izgat, vagyis miután már a megelőző szakaszokban felségsértési bünt képez a közös ügyek, az osztrák állami kapocs megtámadása, így büntetendő mindenki, ki a közös ügyeket megtámadja, roszalja, azoknak módosítását, megváltoztatását, eltörlését ajánlja. Ezen szakasz a függetlenség eszméjét elevenen eltemeti, lehetlenné teszi, hogy hívei a fennálló törvényt megváltoztassák, mert ez forradalom nélkül csakis az országgyűlési többség által kivihető, az országban van 800,000 választó, ezeket kell tehát az ellenzéknek megnyerni, ezeknek csak töredéke tudja, mi a közösügy, a nagy többség tehát csak a gyűlésekben mondott beszédekkel, a nyomtatványokban kifejtett eszmékkel megnyerhető, ez azonban a büntető törvény miatt lehetetlen, mert az ily nyilatkozat 5—10 évig büntetetik. Túlszigorú a hivatalnokok, küldöttségek, választmányok közegek és a vaspályái személyek, a rendőrök, csőszök, erdő- és folyamgátőrök, vadászati felügyelők megtámadóinak 3 évig terjedhető büntetése; ezen egyének nagy része

goromba és erőszakoskodó, sokszor a tettegességet sértő, kihívó nyegleségükkel maguk idézik elő, az elkésredett embert tehát, ha a hozzá hasonló ember megsérti, büntetni valóságos barbárság.

Ezen törvénykönyv sérelmét emeli a bírói mindenhatóság és a kormány korlátlan befolyása. Alig van határozott büntetés némely bűntények és vétségekre, a legkisebb és legnagyobb, és másokra elleniben csak a legnagyobb büntetés van megállapítva, minden tehát a bírák kénye és jókedvétől függ; a bizonytalanság már magában is nagy hiány, mert józan fogalmak szerint a bíró feladata a vizsgálat, a cselekvény constatálása és a törvény szó szerinti alkalmazása; alkalmazáséiul csak azon esetben térhet el, illőleg belátása szerint csak azon esetben ítélni, amelyről a törvény nem gondoskodik; ezen törvénykönyv azon ban a bíróra bízva a törvény magyarázatát és a részletes kegyelmezést, a legnagyobb és legkisebb büntetés közti választás, vagy az ezek közti büntetés megszabása által a bíróság törvényt magyarázati, a kisebb büntetés kiszabása által pedig kegyelmi jogot gyakorol, melynek elseje a törvényhozást, a második pedig a királyt illeti; a bíróságnak ezen joga valóságos eszmezavart idéz elő, mert a bíróság egy és ugyanazon nemű büntetben a változó bírák meggyőződése és szélsője szerint különböző ítéletet hoz. A bírák kényuralma nagy előny a kormányra, mert politikai perekben a bírákra ráparancsol, ellenségeit elítélteti, barátjait felmenteti, anélkül, hogy érte a kormányt egyenesen vádolni lehetne, mert a bírák elméletileg és papiroson függetlenek. A kormányi és bírói mindenhatóság embe-

rei azzal érvelnek: a kormány a többség kifolyása, a kormány tehát rosztat nem akarhat, a kormány tetteiért felelős; nem áll azonban sem az első, sem a második érv, mert midőn a nemzet alszik, vagy erkölcsileg meggyengül, mi gyakori eset, a képviselőházat nem a valódi többség, de a hatalom, az érdekszövetség, a vesztegetés és félelem választatja meg; a kormány tehát már ez esetben nem a nemzet valódi többségének kifolyása; gyakran megtörténik, hogy a kormány elveit kormányzata alatt megváltoztatja és hatalmával és befolyásával a többséget a programjában kimondott elveitől elcsábítja és saját megváltoztatott elveit elfogadtatja, tehát már ez esetben sem a többség kormánya, mert a nemzet csak a választáskor nyilatkozhatik. Peres ügyekben nem biztosíték a kormányfelelősség sem, mert a kormány csakis saját és közegei tetteiért felelős, a bírói ítélet pedig a bírák cselekménye, a bírakat nem nyilván, nem trombita szóval nyeri vagy félemlíti meg, s mert ez a bíróra szégyenletes, a bíró, míg a kormány uralkodik, ezt nem vallja be, sőt azután sem, mert a hódolás szégyen a hódolóra.

A bíraskodó közeg pártatlansága a jó törvénynyel egyenlő biztosíték, a törvény elcsavarása általában a rossz törvényeknél még többet ártottak; a szabad polgárisul! államok: Anglia, Franciaország, Belgium, Olaszország a kinevezett bírák függetlensége felett már rég napirendre tértek és az egyéni szabadság és biztonság garantiáját (biztosítékát) a szabatos, határozott törvényekbe és az esküdtszéki rendszerbe helyezték és valóban ez is a legerősebb biztosíték, mert az esküdt a

kormány túl nem függ, az esküdtek száma nagy, az esküdszék sorsolás útján alakul, a kormány vagy a fél tehát nem tudhatja, ki fog felette bíraskodni, és pedig annyival inkább nem, mert a tárgyalás megkezdése előtt a vádlott, mint az államügyész bizonyos számú esküdteket indokolás nélkül eldobhatnak, ellenben a bíróságoknál a fél egyik bírót sem kifogásolhatja, míg a rendes bíróságoknál a kormány vagy egy tekintély is kieszközlheti, hogy a per a nekik kedvező bírósági osztálynak adasson át tárgyalás végett, tudja mindenki, ki lesz az előadó, az előadónak megnyerése pedig már fél győzelem. Bűnvádi ügyekben az eseménynek, a vádlott személyének, indokainak ismerete nagy előny, a níró az eseményt a megejtett vizsgálatból ismeri, a vizsgálóbíró érdekelve lehet a vádlott iránt, lehet elfogult, lehet hanyag, a bíróság csakis a vizsgálatból ismerheti az eseményt, az egyént, az esküdt azonban egy városban vagy legalább egy megyében lakván a vádlottal, ismeri a vádlottat és az eseményt, ismeri jellemét, ismerheti még indokait, ismeri a vizsgálatot, tehát mindenesetre biztosabb tudomással bírhat a szegedi vagy győri lakos a Szegeden vagy Győrben elkövetett cselekményről, mint a pesti níró. A bűnös cselekmény megbírálásánál nagyban szerepel az indok, az egyéniségek jellege, az emberölés, a törvény fogalma szerint és elméletileg tekintve, mindig megtorlandó bűnös cselekmény, a níró a gyilkos büntetését a legkisebbre leszállíthatja, de a gyilkost fel nem mentheti, mert őt nem lelkiismerete, de a törvény vezeti, az emberölés azonban becsületes emberek fogalma szerint lehet emberileg jogos és meg nem

büntethető cselekmény; Eranciaországban egy asszony lelőtt egy nyomorult rágalmazót, ki zsarolási célbul becsületét sértette és rágalmát nem vonta vissza, az esküdszék az asszonyt felmentette és az ítéletet egész Franciaország helyeselte; vájjon, ha valaki egy becsületes embert jellemében erősen megsért, ezt sértése és rágalma által párbajra kényszeríti és a párbajban megöli, meg kell-e ezt büntetni? törvény szerint igen, de emberi fogalmak szerint ez jogos önvédelem; vájjon, ha egy nyomorult uzsorást, ki százakat koldusbotra juttat, ha egyik adósa, kit és családját végtelen nyomorba döntött, felhevülésében, bánatában meglövi, ellehet-e azt Ítélni? a törvény szerint igen, a becsület fogalmi szerint azonban nem, mert a veszett kutyát mindenki agyon ütheti, pedig ez ellen mindenki védheti magát, ellenben az uzsorás ellen senki. Vájjon, ha egy hazaáruló gazsága ismeretes, de bizonyítékokkal nem igazolható, ha az esküdszék elítéli, vájjon helyesen cselekszik-e? kétségkívül igen és ezt az esküdszék teheti, mert őt az alakiség csak részben köti, az esküdt lelkiismerete, benső meggyőződése szerint mondja ki a bűnöst vagy ártatlant, a bíró ezt nem teheti, mert ő, ha a cselekmény a törvénykönyv szerint a törvény megsértése, köteles a bűnöst a törvény rendelete szerint büntetni.

Az ósdiak, a filister bírák, a bírói és kormány-mindenhatóság emberei az esküdszék ellen kettőt hoznak fel.

Az esküdszék tudatlan, műveletlenekbül alakul, a törvényt nem ismeri, ennélfogva helyesen nem bíraskodhat.

Magyarország különböző nemzetiségekből áll, a nemzetiségek egymást gyűlölik, a nemzetiségi sem magán, sem politikai ügyekben testvéreit nem fogja elítélni.

Alaptalan az első ellenvetés. Minden bűnügyi eljárás 3 részből áll: az 1-ső a vizsgálat, 2-ik a bűncselekmény megalapítása, 3-ik az ítélet, vagyis a törvény alkalmazása. A vizsgálat a bűnpernek alapját képezi, ehhez gyors felfogás, éles ítélőtehetség, higgadság, ügyesség, erély és törvénytudomány kívántatik, végzi ezt egy vagy két bírósági tag. Az esküdtszék ítél az elébe terjesztett vizsgálatbul, ahhoz pedig, hogy ha Péterre a lopást aggálytalan tanuk vagy csalhatlan jelek bizonyítják, ha Pált látták, mikor Gáspárt agyonütötte vagy kétségbevonhatlan jelek a gyilkosságra mutatnak, ha a vizsgálat jól van vezetve, aényt józan eszű ember jogtudomány nélkül is megállapíthatja, sőt még erre képebb is, mint a megyei, városi feltörvényszéki bíró, mert ezek a bűnöst, a helyzetet, a hely szellemét csakis a vizsgálatbul ismerik, ellenben az esküdt személyes ismerettel is bírhat, mert némelyik a vádlottat, a megsértette!, meggyilkoltat személyesen is ismeri, többen, midőn a bűntény köztudomássá lesz, részint kíváncsiságbul, részint bíraskodásuk valószínű lévén, önként kutatnak, ki a helyzetet ismeri, a legcsekélyebb bűn vagy mentőjeltől döntő következtetéseket vonhat, míg ismeretlenek kicsiségekre nem figyelnek. De egyéb-iránt valótlán a tudatlansági vád is, mert esküdt minden nagy és közép földbirtokos, ügyvéd, orvos, hivatalnok, kereskedő, a földbirtokosok közt mindenesetre több

olyan találkozik, ki a törvényt tanulta, az ügyvédnek pedig tudni kell. Általában bármily széles alappal bir is az esküdszék, az értelmiség az esküdszékben, minden államban és minden esküdszékeknel tulsulylyal bir, mert az esküdt nem napdíjas, az esküdt tehát elveszti munkanapját, költségébe kerül az utazás és élelmezés, a köznépre nagy teher ez, még a vagyonos sem szeret költeni, ha nem kényszerítik, tehát hon marad; az esküdszékekbe tehát, hol nagy városok nincsenek, főleg a vagyonos, értelmes osztály bíraskodik. Tévednek azok, kik azt hiszik, hogy az esküdszéknek minden bitang, tudatlan, korhely, bűntényt elkövetett tagja lehet, mert az esküdtnél főfeltétel az irás és olvasni tudás, a feddhetlen élet, sőt bizonyos tekintetben biztos jövedelmi minősítvény is, nevetséges feltevés tehát az, hogy a magyarországi esküdszék tagjai képtelenek annak konstataálására: vájjon Péter lopott-e, vagy Pál verekedett, gyilkolt-e? belátja és beláthatja ezt a legegyszerűbb polgár is. Miután tehát az esküdszék csak a bűnöst vagy ártatlant mondja ki, a törvénytudomány felesleges, mert a büntetés mennyiségét már a törvény mondja ki, vagyis az államügyész, a törvény 10. §. értelmében azt állítja, hogy a vádlott a 10. §. szerint bűntényt követett el, mely a 20. §. szerint büntetendő, az esküdszék ez esetben azt mondja ki, hogy vádlott a 10. §. cselekményt elkövette-e vagy nem; hogy mi a büntetés, arról ő nem ítél, mert ha a 10-ik emberölésről szól és e tényt kimondta, akkor egyszerűen alkalmazták a 20-ik szakaszt, mely az emberölés büntetését meghatározza. Csak azon esküdszéki rendszer helytelen, melyben az esküdszék

nemcsak a bűnöst mondja, de a büntetés neme és mennyisége felett is határoz, ez az esküdtszéki rendszert összezavarja a bírói rendszerrel, az esküdtet a törvény fölé helyezi és oly körrel ruházza fel, mihez nem ért. Ezen rendszert alkalmazták nálunk a sajtóvétségre, valószínűleg azért, hogy általa a valódi esküdtszék! rendszert nevetségessé tegyék és valóban az esküdt urak néha különös ítéleteket hoztak, rágalmasz! ügyben kimondták a rágalmat, de azért a vádlottat meg nem büntették, volt eset, midő'n a tényt megállapították, a vádlottra a bűnöst kimondták, de meg nem büntették. Ez is a mellett szól azomban, hogy a törvény fölé nem szabad semmiféle intézményt sem helyezni, mert a túlságos hatalom önkényre buzdít.

Helytelen a nemzetiségi kifogás is, mert más nemzetiségben is megvan a jog- és erkölcsi érzet, a többi nemzetiségek általában sem nem buták, sem nem féktelen vadállatok, az oláh az oláht, a tót a tótót, a szerb a szerbet nemzeti rokonszenvből, ha gyilkolt, verekedett, rabolt, lopott, nem fogja felmenteni, de elítéli keményen, mert ezen fajok sem hódolnak a communismusnak. Politikai ügyekben sem lehet tartani, mert a vezetők közt vannak és lehetnek magyarfalók, de a tömeg nem az, de különben, miután azon eset soha sem lehetlen, hogy egy egész kerület felségsértő vagy lázadó, ez esetben tehát a kormányt fel kell hatalmazni, hogy a lázadók vagy felségsértők perét más, általa kijelölendő (delegálandó) esküdtszék által tárgyalassa. Tehát ez csak a nemzetiségeket indokolatlanul sértő kifogás.

A határozatlan büntető törvénykönyv nemcsak a

jelenre, de a jövőre is bezárta az esküdtszék kapuját, mert miután az esküdtszék nem törvénytudó, nem ugyanazon egyénekből álló testület, miután az a törvénymagyarázat jogával nem bír, az esküdtszék mellett csakis oly szabatos törvénykönyv alkalmazható, mely maximumot és minimumot nem ösmer, de a büntetést minden cselekményre határozottan megszabja, ezen törvénykönyv pedig nemcsak maximumot (legmagasabb) és minimumot (legkisebb), de a legmagasabb és legkisebb büntetés közti büntetések lehetőségét is meghagyta. Ha tehát ezután a nemzetben a szabadság érzéke feltámadván, a bírói omnipotentiát (mindenhatóság), a kormány illetéktelen befolyását elakarja törölni és az esküdtszéket beakarja hozni, ez rögtön nem alkalmazható, mert a törvénykönyvet is meg kell változtatni, ez pedig, mint a tapasztalás mutatja, nem könnyű mű, mert a politikai egyéniségek szeretik magukat nagyra felfűjni; a közönség a munka becsét rőf és évszám szerint méri, egy a jelen törvény könyvhöz hasonló mű, tehát éveket vesz igénybe.

Az új törvénykönyv egy veszedelmes, a joggal ellenkező hatalmat, a feudális kor szülöttét, a király perbeszüntetési jogát alapította meg. Ez a magyar alkotmány hagyományaival és általában az alkotmányosság eszméjével ellenkezik, mert az alkotmányosság eszméje szerint a törvény felette áll a királynak, a király kegyelmet adhat, de a pert bírójátul el nem veheti, a feleket az őket megillető elégtételtől meg nem foszthatja, a sértett fél a személyének, vagyonának, becsületének és nem a törvénynek megsértéséért perlekedik, ha tét-

szik, az elégtételről lemondhat, de senki más, még a király sem foszthatja meg ettől, az elégtételt pedig csakis az ítélet állapítja meg. A király felelős ministere által tehát a büntetést csak akkor szállíthatja le, midőn már az ítélet az elégtételt megadta és magánpereken csakis azon esetben, ha abba a sértett fél is beleegyezett. A perbeszűntetés csakis az őskorban birt némi alappal, midőn tényleg a legfőbb níró a király volt és minden níró, mint a király képviselője és helyettese ítél. Ma azonban, habár az ítéletek a király nevében hozatnak, a bírák tényleg, mint az ország független tisztviselői ítélnék. Ezen hatalom különösen ellenkezik a magyar nemzet törvényes múltjával, mert hogy szűntetik be a pert? beszűntetik királyi parancscsal, hogy szűntették be hajdan? beszűntették királyi parancscsal, tehát e tekintetben egy és ugyanaz az eljárás, a magyar királynak ezen jogát a nemzet 300 esztendő óta soha sem ismerte el, sőt ellene mindig tiltakozott és minden király megígérte, hogy a pörök rendes menetét királyi parancsokkal nem zavarja. Hasonlóképen sérelmes a politikai pörökbei beavatkozás, illetőleg ezen pereknek ítélet előtti beszűntetése, mert ezen pereket vagy a hatóság vagy a kormány indítja, a per vagy jogos kereset, vagy zaklatás, üldözés, ha a kereset jogos, akkor be kell várni az ítéletet és az államot megtámadót el kell ítélni már azért is, hogy ha a cselekmény törvénytelen, a közönség lássa, hogy az állammal mókázni nem lehet, és a bűnösök ily cselekmények ismétlésétől elrémittessenek, ha a jogos pert ellenben ítélet előtt beszűntetik, ez által a hazaárulóknak szarvat adnak, mert a vádlottak jogosan azt hi-

szik és hihetik, hogy vagy a király velők tart, vagy a ministerek megijedtek, a nagy közönségnek azt kell hinni, hogy a kormány vagy igazságtalan, vagy kül, törvénytelen befolyások rabja, vagy az egyéni jogokkal játszik. Ha a perbefogottak ítélet által felmentetnek, akkor ez a kormány vagy hatóság részéről kény úri zaklatás és miután alkotmányos államban senkit, senki jogtalanul meg nem támadhat, a perbefogott, de felmentett fél jogosan követelhet elégtételt. Ez esetben a perbeszüntetés által az igaztalanul vádolt egy kitűnő polgári jogiul fosztatik meg s mert a perbefogás, már magában is a polgári becsületen ejtett folt, miután a közönség a perbeszüntetést kegyelemnek tekinti és lényegileg az is, a megkegyelmezett polgári becsülete örökre beszenynyeződik. Valóban különösen tűnik fel, hogy a mely jogot a 800,000 nemes jó és balsorban, a folytonos üldözések daczára 300 évig meg tudott óvni, a szabadság századában a 15 millió nép képviselői a nélkül, hogy a király ezt sürgette vagy követelte volna, egy tolvonással, vita nélkül, önként feladták és pedig feladta azon párt, mely szabadelvű czímet visel.

Káros hatást gyakorol ezen törvényjavaslat a közbiztonsági viszonyokra. Bach osztrák minister, ki a barrikádokrul mászott be a császári várba, az egyenjogúság elvét alapította meg; ezen egyenjogúság alatt Magyarorszáiban a renegát fiscalis exellentia a kötél előtti egyenlőséget, a birtokos nemesség üldözését értette. A német minister szárnyai alatt egy kis söpredék keletkezett, mely a szabadság ellenében a szenvelgő emberségi cultust állította fel, ezek a rablókat, tolvajokat

a birtok, a nemesség áldozatainak tekintették, a fegyházakat javító-iskolának tartották, a kormány a becsületes, művelt hazafiakat bilincsekbe verette, várfenekbe dobatta, a rablókat, tolvajokat, gyilkosokat forró kebléhez ölelte, a lehető legenyhébben büntette, gondoskodott kényelméről, egészségéről és az állam költségén henyéltette, az osztrák büntető törvénykönyv is igen enyhén büntetett, a vizsgálati eljárás még a törvénynél is enyhébb volt, pedig annyira, hogy aki bűnét önmaga el nem ismerte vagy tetten nem éretett, alig lehetett elmarasztalni, ennek következtében minden erkölcsi kötelék elavult, az anarchia tengerében úsztunk, a tanárok az egyetemen, az akadémiákon, a fő iskolákban a kórságos emberiség szerelmét kintornázták, meghonosodott ez az alsó és főbb bíróságoknál, parancsszóra és szokásbul befészkelte magát az ifjúságnál, örömmel felkarolta a rendszert az ügyvédi kar, mert fegyverül használhatta az urak ellen, rajongtak érte az újságírók, mert lapjaikban politikai színvallás, a Conversations Lexikon segélye nélkül hangzatos cikkeket tákolhattak össze. Az értelmiség belátta, hogy ezen áramlat a személy- és vagyónbiztonságot veszélyezteti. Nehéz volt azomban, midőn az alkotmányt helyreállították, már ezen anarchicus bujasenyvet korlátozni, mert a régi bírák megszokták, a fiatalság, melylyel az öregeket pótolni kellett, magába szívta az iskolában. Ezen ragályon tehát csak egy határozott büntető törvénykönyv segíthetett volna; a javaslat azomban az anarchiát nemcsak nem fékezte, de számos évekre megalapította. Az emberölést halállal bünteti, ha szándékos, de vájjon van-e

oly-* bolond, ki ezt elismeri? ez tehát magától elesik, leszállítja azomban a nem szándékost 5 évig terjedhetőre, tehát ha a nírónak tetszik, leszállíthatja 1 évre is, és pedig indokolva teheti ezt, mert kimondja, hogy az öntudatlan állapotban elkövetett cselekmény nem büntett, de ki nem mondja azt, hogy a részzezség öntudatlan állapot-e vagy nem, ha tehát a részzezséget öntudatlan állapotnak veszi és a gyilkos ily állapotot színlel, a gyilkost még egy évnél is kevesebbre büntetheti, vájjon visszaretenti-e a műveletlen tömeget az ily csekély büntetés? kétségkívül nem. A verekedés által előidézett emberölés minimuma 1 év, vájjon a divó agyonveréstül vissza fogja ez tartani verekedő népünket? ismét nem, mert a fogságot kényelmesebb lakba tölti, naponta jól éllemezik, tehát ez reá nem büntetés, sőt bizonyos tekintetben élvezet. A lopás 50 frtig 1 évig terjedhető fogsággal, tehát 1 nappal is büntethető, vájjon visszatarthat-e az ily büntetés valakit? bizonyára nem. A választási bűntény ekr ül szóló törvény a vesztegetésnek kaput tár, mert tiltja, bünteti ugyan a vesztegetés nemeit, de nem tiltja a fuvarbért, a jelölt tehát fuvar címén bármily nagy mennyiséget ajánlhat, sőt azt kidoboltathatja, falragaszokban kihirdetheti, ez a vesztegetőre nagy előny, mert most már a kortesvezetők nem osztozhatnak a jelölt pénzében, de a jelölt maga vagy egy megbízottja által egyenesen megveheti a választókat. Az ügyvédnek, orvosnak, mesterembernek, kereskedőnek, magán vállalkozónak, uzsorásnak, képviselőnek valóságos ár talmi és hanyagsági kiváltságot biztosít, a rágalmazás- és becsület sértésrűli azon törvény, „mely 6 hónapig terjedhető

fogsággal és 500 írtig terjedhető pénzbírsággal sújtja azt, ki valakirül oly tényt állít, mely közmegvetést idézne elő,⁴⁴ mert a hanyagság, a gyenge védelem, célszerűtlen gyógykezelés, az országgyűlésbüli gyakori kimaradás kötelességmulasztás, a félnek elhanyagolása, a gyenge munka oly tények, melyek közmegvetést idézhetnek elő.

Az országgyűlés a büntető törvénykönyvet igen könnyen vette, a kormánypártrul csakis ügyvédek szónokoltak, a halálos büntetés ellen csakis Irányi Dániel gerjedt fel. A politikai cikkek, a király per megszüntetési joga ellen csakis a szélsőbal harczolt jobb sikerre érdemes hévvel, a mérsékelt ellenzék azomban nem támogatta, rövid harcz után tehát leszavaztattak. Az esküdtszéki intézményt pedig, melyet a nemzet már 1843-ban követelt, közakarattal eltemették.

A büntető törvénykönyv elfogadását követte a vám- és kereskedelmi szerződés vitája, 1878. jan. 28-án; a személyi ellenzék ezen kérdésben lépett fel először tömören.

Simonyi Ernő következőt terjesztett be:

Az 1867. évi XVI. t.-cz. által a magyar korona országai és ő felsége többi királyságai és országai között kötött vám- és kereskedelmi szövetség azóta 10 éven át hatályba lévén, annak tagadhatlan eredménye az lett, hogy Magyarországnak még csak kezdetleges ipara a már kifejlődött osztrák iparral versenyezni nem bírván, csirájában elfojtatott és még azon iparágak is, melyek előtte kedvezőbb körülmények közt némi lendületnek örvendettek, mint a czukor- és szeszgyártás, évről-évre

hanyatlottak és most már csak az állam megrövidítésével járó mesterséges módon tarthatók fenn. Az ipar többi ágai is nemcsak hogy nem fejlődhettek, hanem a tönkrejutás szélére sodortatván, csak a megsemmisülésnek nézhetnek elibe.

Az 1867-ben kötött vám- és kereskedelmi szerződés tehát 10 évi fennállása alatt világosan bebizonyította azt, hogy Magyarország és Austria közgazdasági érdekei annyira eltérők és sokszor egyenesen ellentétesek, hogy azok egy és ugyanazon vámterületen egymás mellett meg nem élhetnek és hogy a magyar iparnak, mely még alig létezik, a magasabb tökélyre fejlődött osztrák ipar mellett kifejlődni nemcsak lehetetlen, de a már létezőnek tönkrejutása is csak időkérdésnek tekinthető.

Másrészről az 1867. óta követett pazar és könnyelmű államgazdálkodás, az állam bevételei és kiadásai közt annyira megzavarta az egyensúlyt, hogy egy nevezetes, 30 milliót meghaladó hiány állandósított államköltségvetésünkben, melynek fedezésére a fokonként hitelét vesztett kormány az állam hitelét annyira eljátszotta, hogy már csak a legdesperatusabb feltételek mellett képes kölcsönt felvenni az évenkénti hiány fedezésére.

Ily gazdálkodás mellett a hitelvesztett államban az egyes polgárok hitele sem volt sokáig fenntartható, és az 1873-ban beállott válság különösen minálunk, kik Önálló nemzeti jegybankkal nem bírván, kénytelenek voltunk pénz és hitel tekintetében az irántunk nem mindig barátságos osztrák nemzeti bankiul függni,

ezen körülmények oly pénz- és hitelválságot idéztek elő hazánkban, amilyennel még ennekötte az ország legszomorubb napjaiban sem volt kénytelen küzdeni.

Az évenkénti rendes hiányokat örökké kölcsönrel fedezni nem lehet, mert a folytonos kölcsönök az állam hitelét végképen kimerítik, ugyannyirá, hogy végre kölcsön semmi áron sem lesz kapható.

Állami lételünknek egyik feltétele pedig kétségkívül az, hogy az állam kötelezettségének folyton megfelelhessen; ennek viszont első feltétele az, hogy államháztartását, pénzügyeit és hitelviszonyait rendezze és önálló, szilárd alapokra fektesse. Be aki hazánk pénzügyeit ismeri, kénytelen bevallani, hogy az állam jelenleg ismert jövedelmi forrásai közt olyan nincs, amely a jelen kormányzati rendszer által megkívántató költségek fedezésére és így az állandóvá lett hiány elenyésztésére elegendő lenne.

Alulírott bizottsági tag mély meggyőződése szerint jövedelmünk oly mérvű fokozása, mely a hiányt elenyésztetné, jelen viszonyaink közt csak úgy volna elérhető és pénzügyi miveletek által eszközölhető, ha az állam indirekt adói felett saját érdekeinek megfelelőig, önállólag intézkedhetnek és különösen a vámbul nevezetes jövedelmet húzhatja. De ez csak azon esetre lehetséges, ha a magyar korona országai, ő Felsőge többi királyságai és országaitul közzgazdászatilag elkülönítve, egy külön Önálló vámterületet képeznének.

Iparunk és kereskedelmi érdekeink fejlesztése tehát épen úgy, mint pénzügyeink, hitelviszonyaink és

államháztartásunk rendezhetése egyenlően megkívánják, hogy önálló vámterülettel bírjunk.

Iparunk fejlesztésének első feltétele, hogy nem annyira a távolabb eső külföld, mint a már is nagyobb tökélyre fejlődött és kedvezőbb pénzhitel, közlekedés és munkásviszonyok közt működő és hatalmassá nevelt osztrák országok és tartományok ipara ellen, mérsékelt vámtételek által, némi védelemben részesíttessék. A világ minden országának példája mutatja, hogy az ipar mindenütt csak védvámok mellett fejlődött és minden ország csakis akkor fogadta el a szabad kereskedés eszméjét, mikor ipara már nevezetes fejlődésnek örvendett. Iparunk fejlődhetése tehát az önálló vámterületet mellőzhetlenül követeli.

Pénzügyi tekintetben is egy nagyobb mérvű jövedelmi forrás csak az indirekt adók és állami monopóliumok önálló kezeléséből, nevezetes vámjövédelmet pedig csakis oly módon érhetünk el, ha az osztrák tartományokból hazánkba évenként behozott három-négyszáz millió áru gyártmányokat mérsékelt vámtételek által megadóztathatjuk. A külföld irányában emelt vámtételek csak azon eredményre fognának vezetni, hogy a behozatal csökkenése által csökkenni fogna maga a vámjövédlem is, amit némely kényelmi, sőt első szükségleti cikkekre tervezett nagymérvű vámemelés csak fonákul pótolná, amennyiben az az ország szegényebb lakosait és különösen kisebb iparosait sújtaná legérzékenyebbül.

És miután az ország és az állam sokoldalú közkiadásainak fedezésére kénytelenek vagyunk hazánk,

minden polgárát, ki bármi csekély fogyasztási cikket hoz be városaink piaczára, nevezetes vámadóval sújtani, alulírott bizottsági tag, sem az igazsággal és méltányossággal, sem az ország érdekeivel összeegyeztethetőnek nem tartja azt, hogy ugyanazon időben az osztrák tartományok iparosai több százmillióra menő gyártmányaikat az országba szabadon behozhassák és minden visszafizetés nélkül bárhol is elárusíthassák. De ezeknek mérsékelt vámtételek általi megadóztatása csakis a magyar korona országai és ő Felsege többi királyságai és országai közt felállítandó vámsorompók mellett lehetséges.

Az önálló vámterület felállítása tehát úgy az ipar és kereskedelmünk fejleszthetése, mint pénzügyi, hitel- és államháztartási viszonyaink rendezhetése, szóval minden közgazdászati! érdekeink egyenlően megkívánják és követelik. Törvényes jogunkat erre senki kétségbe nem vonhatja és semmi szomszédias, semmi barátságos vagy bármely más viszony tőlünk oly áldozatot, mely előbb-utóbb, de mulhatlanul nemzeti halálunkkal végződne, sem nem várhat, sem nem követelhet.

Alulírott kijelenti, hogy önálló vámterület mellett kész ő Felsege többi országai és tartományaival oly vám- és kereskedelmi szerződést kötni, mely a két állam viszonyainak és közgazdasági érdekeinek kölcsönös és bizonyos méltánylása mellett az osztrák tartományok részére oly kedvező feltételeket biztosítana, mint amínőkben egy külföldi állam sem részesítenék.

Mint már említém, erre Magyarországnak törvé-

nyes joga is van, annak a két állam közt létező viszonyok minden megzavarása nélküli létrehozását pedig világosan bizonyítja az, hogy a külön érdekekkel bíró Dalmát királyság eddigelé is külön vámterületet képezett és az jelenleg is fenntartandónak tervezetik, megvan tehát nemcsak a jog, de lehetőség is.

Ennélfogva kérem a képviselőházat ezen veszélyes javaslatot ne fogadja el, hanem utasítsa a kormányt, hogy az 1867: XII. t.-cz. 68. §. értelmében az ország törvényes intézkedési jogát fenntartván, a magyar korona országai és ő Felsege többi királyságai és országai közt felállítandó vámsorompók iránt a törvényhozásnak mielőbb előterjesztést tegyen és a bécsi birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományok kormányával külön vámterület alapján kötendő vám- és kereskedelmi szerződésre nézve haladéktalanul alkudozásba bocsájtkozzék. 1878. január 10.

Br. Simon yi Lajos és Mudrony Soma különvéleménye: Az 1867. törvényhozás iktatta törvénykönyvünkbe azon feltételeket, amelyek mellett a monarchia másik felét képező osztrák állammal a közjogi, politikai kiegyezés megkötetett és egyszersmind határozottan körvonalazta Magyarországnak kereskedelmi ügyekbeni önrendelkezési jogát és létrehozta a magyar korona országai és ő Felsege többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetséget. Ezen szerződés kimondja, hogy mindkét állam területe a szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez.

A magyar törvényhozás, a vámközösség további

fenntartására utalva volt azáltal, hogy a közös vagy külön vámterület előnyeit és hátrányait kellőleg nem méltányolhatta, nem bírhatván azon adatokkal, előtanulmányokkal és azon tapasztalattal, melyek ennek alapos megítélésére okvetlenül szükségesek, nem kérdezhetette meg a szaktestületeket, nem ismerhette az ország „kívánságát, mely amúgy is az Austriával kötött egyezmények politikai részére fordítá egyedüli figyelmét. De a külön vámterületnek akkoriban felállítása gátolva volt azáltal is, mert a legtöbb és legfontosabb nemzetközi vám- és kereskedelmi szerződések, pedig ezek adnak egyedül minden vámpolitikának gyakorlati kifejezést, már hosszú időre megvoltak kötve, és pedig Nagy-Britániával és Franciaországgal 1867. jan. 1-től 10 évre, Belgiummal 10 évre, Németalfölddel 10 évre, Olaszországgal 9 évre. Igaz, a reánk nézve legfontosabb német szövetséggel nem volt ez időben a szövetség megkötve, mert ezen szerződés 1868. márcz. 9-én kötött meg, de egy ily fontos szerződés megkötésére ezen időköz is elégtelennek tekinthető, nem bírhatván még az akkori kormány kereskedelmünk kellő áttekintésével.

De nem is tarthatta az 1867-iki törvényhozás feladatának, hogy az amúgy is sok akadályokba ütköző politikai és kereskedelmi kiegyezésnek egy újabb nehézséget gördítsen elibe a külön vámterület felállítása körül szükséges alkudozások által. Egészen helyesen cselekedett tehát az akkori kormány és törvényhozás, hogy a dolgok természetéből folyó tájékozatlanság következtében a közös vámterületet 10, illető-

leg 6 évre fenntartotta, de midőn ezen nézetünket kimondjuk, egyszersmind kifejezést akarunk adni az 1867. országgyűlés iránti azon hazafias és hálás elismerésünknek, hogy a vámközösség fennhagyása mellett sértetlenül fenntartotta Magyarország rendelkezési jogát, kimondván az ezen évi XII. törvényben és különösen ennek 58. szakaszában, hogy a kereskedelmi ügyek közössége sem foly a *pragmatica sancti*óbul, mert annak értelmében a magyar korona országai, mint a fejedelem többi országai jogilag külön álló országok, saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által intézkedhetnének s vámvonalak által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket.

Ezen törvény alapján, különösen a kereskedelmi és vámszövetségről szóló XVI: 22-ik szakasza következtében, mely szerint az 5 első év elteltével mindenik félnek szabadságában állandó e határozmányok megváltoztatására alkudozást indítványozni, mely alkudozást a másik fél vissza nem utasíthatja; 1875. máj. 30-án a magyar kormány az osztrák miniszerelnökhöz intézett átiratában kijelentette, hogy a vámszövetség több pontjaira módosítást kíván, minekutánna pedig 6 hónap múlva sem jött létre a két kormány közti megállapodás, a magyar kormány beleegyezvén az angol kereskedelmi szerződés felmondásába, kimondotta: hogy az osztrák-magyar kereskedelmi és vámszerződés felmondottnak tekintendő.

Az 1875-iki kormány saját meggyőződésétől eltekintve, külföldben is utalva volt ezen lépésre, mert már 1873-ban Deák Ferencz pótindítványa következtében a

képviselőház hozott *egy* határozatot, mely szerint utasított a ministerium, hogy az említett szerződést szakértők meghallgatásával vizsgálja át és adjon véleményes jelentést az iránt, hogy az országra nein káros-e, nincsenek-e olyan pontjai, melyeket az ország érdekében megváltoztatni kellene?

Később 1874. végén már a kormány részéről is elismert dolognak tüntettetett fel a vámszövetség némely czikkeinek káros hatása s részéről ígéret tétetett, hogy a kormány kebelében a vámszövetség tárgyában tett nyomozások eredményét még ezen ülészek alatt fogja a ház elé terjeszteni, hogy annak nyomán a szükséges lépések megtéttessenek arra nézve, hogy a vámszövetségből Magyarországra háromolható fináncziális és nemzetgazdászati hátrányok orvosoltassanak.

A jelen törvényjavaslathoz indokolásközp csatolt az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája czim alatti könyvben a jelen kormány maga elismeri, hogy már félig-mcddig kész állapotot talált, mindazonáltal ismételten átvizsgálhatta az ügyet és meggyőződve azon hátrányok súlyos voltárul, melyek főkép a fogyasztási adók tárgyában tényleg mutatkoztak, magáévá tette azon nézetet, hogy a vám revisiója szükséges. Ugyanezen nézetnek már előbb fényes szónoklatban adott kifejezést Tisza Kálmán akkori képviselő úr, 1875. február 3-án tartott emlékezetes beszédében. Szemére lobbantván az akkori kormány tétlenségét, ezeket mondja:

Itt van a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ha a ministeriumnak 1872. év végén, midőn a kikö-

tölt 5 év lejárt, eszébe jutott volna az ország érdekében élni a neki adott joggal, úgy e szerződés már 1873. év második felében meg lett volna javítva azon egyesség reánk nézve sérelmes pontjaiban és 1874-ben már számokban vettük volna hasznát ezen javításnak, vagy ha ez nem sikerült volna, letelt volna a felmondási idő 1874. közepéig és a megjavított viszony ma már egy positiv tételét képezné a költségvetésnek. Akkor ezt nem tették, de nem tették 1874-ben sem, pedig ha 1874-ben kezökbe veszik, már most is elérkezhettünk volna a felmondási időhöz s a nem sikerülés esetében 1875. második felére letelt volna azon év, melyben reménységem szerint újabb egyesség alapján megtörtént volna a javítás, de a nem sikerülés esetében előtérbe lépett volna a jog másképen intézkedni és ime, a leghitelesebb forrásbul tanultuk meg tegnapelőtt, hogy e tekintetben ismét semmi komoly lépés sem történt, pedig ha megtörtént volna, legalább 1876-ban érvényesíthetők lennének a javítások.

Ezzel összhangzatosan nyilatkozott Tisza Kálmán miniszterelnök úr, midőn a kormány vezetését 1875. november 4-én átvéve, kimondván a kereskedelmi és vámszövetség ügyére folytatólag a következőt: kétségtelen tehát, hogy kölcsön fejében mindenkinek kell engedményeket tenni, de tisztán áll előttünk a határ, ameddig ez irányban menni lehetne és ezen említett kérdésben a határ ott fekszik, ahonnan ha tovább mennénk, a vám- és kereskedelmi szövetség fenntartása megszűnnék előnyösebb lenni az ország államgazdászata nézve, mint a külön vámterület.

El lön tehát ismerve minden résziül Magyarország vám- és kereskedelmi tekintetben teljes önrendelkezési joga és mindennek daczára az Austriával megkezdett alkudozások legelején a magyar kormányhoz közel álló körök részéről elhagyatott ezen jogos és előnyös helyzet, hanem ennek ellenében a leghatározottabban kimondották, hogy a közös vámterület alapján a kiegyezés meg lesz, mert ennek meg kell lenni. Ezen igen tekintélyes körök által elfogadott nézet már magában hordotta a Magyarország jogos igényeit kielégítő kiegyezés nem sikerülésének csiráját és csak oly kiegyezést tett lehetővé, mely az egyik félnek a végtelenségig vitt engedékenysége mellett volt kivihető.

Az említett kiindulási alapon folytatott alkudozásokban azon félnek, mely elszántabb volt, mely érelyesebben képviseltetett, okvetlen győztesnek kellett lenni. Mert a siker, t. i. a kiegyezés, mely talán épen a merevebb félnek volt érdekében, biztosítva lévén, ellenengedményekre ez magát buzdíttatva nem érezte.

Világosan szóló törvényeink mellett Magyarország önrendelkezési joga kétségbe nem lévén vonható, a vámközösség további fenntartása mellett mint kényszerítő indok az hozatott fel, hogy igaz, a törvény a kereskedelmi különválást megengedi, de ez az 1867-iki kiegyezéssel oly szoros összeköttetésben van, hogy a közgazdaszat! különválás esetében a politikai egyezmény revisiójának is meg kellene történni, vagy ha ez meg sem történnék, a monarchiának létele ingattatnék meg és a közgazdaszat! különválást a politikai szakadás követné.

Hogy azok, kiknek Magyarország megkárosítása mellett is érdekükben állott a vámközösség, ezen nyilatkozatot tették: legkevésbé sem csodáljuk, sőt kimondjuk, hogy ezt részünkről igen ügyes fogásnak tekintjük, mert ha ezen állítás helyessége elismertetnék, akkor ezen köröknek sikerült az állam politikai léteivel saját érdekeiket solidaritásba hozni, de határozottan kell roszalnunk azok eljárását, kiknek Magyarország anyagi érdekei kell, hogy szívéből feküdjék és e mellett mégis elfogadni látszottak ezen téves tant és azt a legerélyesebben meg nem támadták.

Az 1867-iki kiegyezések fénypontja a politikai és közgazdaszat! kérdések különválasztása volt.

A dualizmus alapján ezen megkötött politikai egyezmény képezi az osztrák-magyar monarchia fennmaradásának biztosítékát. Az ezen egyezményt kifejező törvények változhatlanok. Kimondják ugyan, hogy valamint Magyarország kész volt a múltban, úgy kész leend a jövőben is teljesíteni mindazt, amit a *pragmatica sanctio* szerint a közös biztosságnak együttes erővel védelme és fenntartása mulhatlanul megkíván.

A közgazdaszat! kiegyezés feltételei azomban időhöz kötvék, sőt még a vám- és kereskedelmi ügyekben a teljes különválásnak jogát is világosan kimondják.

A közgazdaszat! viszonyok minden államban, de különösen a fejlődést annyira igénylőben, mint a magyar állam, szerfelett változók és a legkülömbözőbb intézkedéseket igénylők, ezeket a politikai egyezmé-

nyekkel, melyek örökre vagy legalább hosszú időre szólanak, összeköttetésbe hozni felette káros következményű eljárás lenne, mert a közgazdaszat! viszonyok által követelt változékonyság ily iránya káros hatását a politikai helyzetre mindenestre gyakorolná.

Az osztrák-magyar monarchiának ereje, kültekinvélye és fennállása nem biztosittatik a vám- és kereskedelmi egység által, hanem azáltal, hogy a monarchiát képező két államnak lakói ezen közös monarchia fennállása által politikai jogaikat és anyagi jólétüket biztosítva lássák.

A kereskedésben annyira kívánatos forgalom megkönnyítése végett óhajtandónak tartjuk a meglassító és az érintkezést megnehezítő gátak mellőzését, de ha ez elérhető nem volna, habozás nélkül kimondjuk, hogy a monarchia egységének fenntartása érdekében jobbnak tartjuk a közgazdaszat! különválást, mint az egyik felet megkárosítva, erőltetett egyesítést. Soha sem feledjük azt, hogy azon nemzet, mely a politikai összeköttetést szívesen viseli, ha ehez még egy oly közgazdasági kapocs járul, melyben világos megkárosítását látja és érzi, am azt is nyomasztónak fogja találni.

Számtalanszor látjuk azt, hogy egy nagy vagy éppen divatos eszmétül megragadtatik egy ország lakosságának a lelkesülésre inkább hajlandó része. Tagadhatlan, hogy sok esetben messze beható, sőt felforgató hatása is van ily mozgalomnak, de legtöbb esetben, amily gyorsan keletkeznek ily mozgalmak, oly rövid idő alatt ismét lecsillapulnak és az állam létejét

nem veszélyeztetik; ellenben, ha egy ország lakosainak leghiggadtabb, legmunkásabb része meggyőződik arról, hogy az intézményekben rejlik egyedül azok, mely miatt nem gyarapodhatik vagyoniilag, sőt a bizonyos elszegényülésnek vagy elpusztulásnak van kitéve, ezen esetben ezen nagyszámú polgároknak indokolt elégedetlensége korhasztólag hatna az állam léteire, úgy hogy hosszabb idő eltelte után, de bizonyosan bekövetkeznék az Összeroskadás.

A monarchiának a külállamok előtti tekintélyére nézve is szerfelett káros hatást gyakorolt az, hogy ezen közzgazdasági kiegyezésnek oly nagy politikai jelentőséget tulajdonítottak. Ennek következtében míg ezen kiegyezés Austria és Magyarország közt tárgyalatott, pedig ezen tárgyalások két évnél tovább tartottak, a külföld a monarchia viszonyait consolidáltak nem tekintette, de nem is tekinthette, mert épen irányadó körökbül hangoztatott leginkább ezen közzgazdaszat! ügynek politikai fontossága. Nézetünk szerint bármikép dőljön el ezen kiegyezés ügye, akár köttessék egy kielégítő egyeség, akár következzeék be a gazdasági különválás, ennek nem szabad befolyást gyakorolni a monarchia két államának a külföld irányában! magatartására, mert kimondjuk, hogy bármi körülmények közt érdekeink a külföld irányában solidárisak, ezeknek érvényt kell, hogy szerezzünk és a külföld bennünket ily esetekben, félretéve az alkudozás körüli viszályokat, tömören egyesülve fog találni.

Nem létezik tehát sem törvény, mely a közös vámterületet reánk parancsolja, sem nem léteznek po-

lítikai okok, amelyek minden körülmények közt a külön vámterület létesítését akadályoznák. Egész nyugodtsággal és tárgyilagossággal intézkedhetik tehát a törvényhozás ezen, Magyarország anyagi érdekeivel oly szoros összefüggésben levő ügyben, minden ügy elbírálásánál és ily fontos ügynél még inkább minden ellenszenv vagy előszeretet mellőzésével, a legnagyobb higgadtsággal kell szemügyre venni az előnyöket és hátrányokat és ezeknek gondos mérlegelése után hozni a döntő határozatot.

Mint mindennek a világon, úgy a külön vámterületnek is vannak fény- és árnyoldalai.

A Magyarország határán felállítandó vámsorompó tagadhatlanul meggátolná a kereskedelem és kölcsönös érintkezés azon szabadságát, mely minden kereskedelmi forgalom előnyére és kényelmére szolgál. Továbbá a vámsorompó, mely újból felállítandó lenne, tagadhatatlanul tetemes költségekkel járna. Ezen egyszerű és mindenkorra megtett költségeknek azomban csak törlesztési kamatait vehetnénk be számításunkba s ezek folytán, azt hisszük, nem tévedünk, ha az említett kamatokkal mint maximumot 200,000 forintot veszünk fel, mert az újbóli vámsorompó alig kerülhetne 2 milliónál nagyobb összegbe.

Ami a vámok kezelési költségét illeti, erre nézve irányadóul szolgálhat azon tény, hogy 1869: II. alapján 453,290 forint költségátalány van a határvám kezelésére megállapítva, de még inkább az, hogy államköltségvetésünkben a határvám kezelési költségeire a közelebbi években átlag mintegy 320,000 forint volt

felvéve. Ezen összegbe kérdi jelenleg az összes vám kezelése; tehát nemcsak a határ őrzése a magyar korona területének a külföldet érintő déli és keleti határain, hanem egyszersmind az összes vámhivatalok, melyek köztudomás szerint nem csupán az ország határain, hanem a nevezetesebb kereskedelmi központokon is léteznek és melyeknek száma 40-et tesz. Ha a vámsorompók Austria irányában felállttatnak, a határőrzés Austriával szemben körülbelül ugyanakkora vagy kevéssel nagyobb összeget fog igényelni, mint* amennyit jelenleg a déli és keleti határok őrzése igényel. A vámhivatalok számát szaporítani kellend, de csak némely kisebb határszéli vámok felállítása által, mert hisz a nagyobb városokban (Pozsony, Sopron, Győrben) ma is vannak hivatalok. Ez tehát csak csekély költségtöbbletet okozhat, nagyobb vámhivatalnál a forgalom élénkebb lesz, s ezért a vámhivataloknál tetemes költségtöbblet fog mutatkozni. Egészben feltehető, hogy az összes kezelési költségek meg fognak kétszereződni, ami e czimen 320,000 több kiadásnak felelne meg. E szerint ha a vámsorompó felállításának és kezelésének költségeit együtt 7—800,000 forintra vesszük, már igen bőven számítottunk.

De ha a fentebbi hátrányokat elősoroltuk, ha részrehajlatlanul akarunk ítélni, egyszersmind meg kell említeni azon pénzügyi és nemzetgazdasági előnyöket, melyek Magyarországra a külön vámterület felállítása által háramlanának.

A fiskális érdek figyelembevétele mindenkor azoknak, kik ítélethozatalra hivatvák, kötelessége, mert az

állam jövedelmeinek szaporítása, különösen a közvetett adók által egy oly feladat, melynek akkor még inkább meg kell felelni, ha az nemzetgazdasági hátránnyal nem jár, annál inkább pedig oly esetekben, midőn nemzetgazdasági szempontba! előnyösnek bizonyul.

Minden államban irányadónak kell lenni a nézetnek, de különösen olyanban, amelyben a kiadások és bevételek közt nincs meg az egyensúly, amelyben tetemes fedezeti hiány létezik; kell ezen jövedelmek szaporítására igen nagy súlyt fektetni, mert csak rendezett pénzviszonyok közt lehet az általános jóllét biztosítva.

A külön vámterület felállítása nevezetesen növelné az államjövedelmet. Ezen állításnak bebizonyításánál előre kijelentjük, hogy a kormány által előterjesztett statisztikai és egyéb adatokat fogjuk alapul venni, ugyanezt fogjuk tenni más alkalommal is és ezáltal kiakarjuk kerülni azon netáni megtámadásokat, melyek saját adataink alapossága ellen felhozattathatnának, de tehetjük ezt azért is, mert reméljük, hogy a kormány által előterjesztett vagy a kormányhoz közel állóktul bemutatott adatok is elégségesek lesznek állításaink bebizonyítására.

A magyar államnak, illetőleg a magyar kincstárnak és a magyar nemzetgazdaságnak pénzbeli megkárosodása főleg három ponton tűnik ki:

1. Az indirekt adónál, főleg a cukoradónál, de továbbá a dohányjövedéknél és bélyegilletéknél. Ebbéli megkárosodásunknak mérvét természetesen nem lehet

pontosan kiszámítani, de némi tényálladékul szolgálhat, hogy maga a pénzügyminister úr is a cukor- és söradónál! károsodásunkat 3 millióra teszi. Mi ezen számítást nagyon alacsonynak véljük, mert csupán a cukornál Magyarország behozatala Austriából már 1871-ben a magyar statisztikai hivatal adatán 287,000 métermázsát tett és miután az adó métermázsánként a finomított cukornál 11 forint 18 krt tett, a magyar fogyasztás által Austriának fizetett adó már ezen számítás szerint is 3 millióra rúgna és köztudomású, hogy a behozatal a cukorban évenként tetemesen növekedik, cukorgyáraink csökkenő versenyképességének ez természetes következménye.

Hasonló viszonyok vannak nemcsak a söradónál, de a dohány-monopoliumnál is, de itt a számítás már újabb nehézségekkel jár.

2. Az indirekt adó tárgyát képező termelvények kivitelénél a fizetett adó restitúciója reánk nézve szinte tetemes károsodást von maga után. Hogy mily összeget tehet a károsodás, szinte pontosan ki nem számítható. De irányadóul szolgálhat, hogy például a cukoradónál az adó visszatérés 6—7 millióra rúgott, mely Összezből Magyarország terén 2—2¹/_s millió számított, holott mint tudjuk Magyarország saját szükségletére sem termelt eleget és összes cukoradó-bevétele alig tett 600 — 800,000 forintot.

Külön vámterület esetében mindezen összegek, melyekkel a magyar kincstár megvan károsítva, amelyek az indirekt adóknál és restitúcióknál legalább 5—6 milliót tehetnek, a magyar kincstárba töröltetnének és

annak jövedelmét is szaporítanák a nélkül, hogy a magyar adófizető polgárok ezáltal bárminemű új terheléssel sújtatnának.

3. De legtetemesebb jövedelmi forrást várhatnánk a vámokból. Jelenleg a magyar kincstár a vámjövedelmekből a monarchia közös vámbevételeinek csak 30 százalékában részesül, ami mintegy 3y₂ milliót tesz. Ezen összeg azon oknál fogva, mivel azon cikkeknek legnagyobb része, melyeket Magyarország fogyaszt, nem külföldről, de Auszriából hozatik be, csak csekély részét teszi azon összegnek, melyet a magyar fogyasztók e czímen fizetnek. Külön vámterület esetében az Auszriából bejövő cikkek is, bár talán mérsékeltebb vám alá esnének, ezek után is megfelelő jövedelmünk lenne.

Hogy e főczímen mennyi jövedelemre számíthatnánk, a nélkül, hogy a fogyasztókat jelenleg nem létező terhekkel kellene sújtanunk, az kiderül azon tényből, hogy a magyar statisztikai hivatal által közzétett statisztikai adatok szerint Magyarország behozatala Auszriából az utolsó években következő értékösszegeket képviselt:

1870- ben	344	milliót,
1871- ben	472	„
1872- ben	488	„
1873- ban	456	„
1874- ben	452	„

mely összegeknek alig $\frac{1}{4}$ része esik a félgyártmányok és más nemzetgazdasági szempontból, erősen meg nem vámolható cikkek sorába, $\frac{3}{4}$ része pedig vagy ipar-

czikk, vagy gyarmati áru és hasonló természetű fogyasztási vagy fényüzési czikkek, melyek jelenleg is elég magas vámmal vannak sújtva.

A kormány által kiosztott, a vámügyi politikáról szóló műben az 1867. vámtarifák tételeinek alapulvétele mellett az elérhető vámjövedelem 24.900,000 forintra van számítva. Ha csak ezen összeget vesszük is számításba, akkor még azon esetben is, ha Austriával szemben 20 százalékkal kedvezőbb tételeket szabnánk s ha a vámsorompók költségeire, mint már kiszámítottuk, 7—800,000 forint költségtöbbletet leszámítanánk, vámjövedelmünk mintegy 24 milliót tenne, azon jelenlegi $3\frac{1}{2}$ —4 millióhoz képest $20\sim 20\frac{1}{2}$ millióval többet.

Ha ezek szerint az indirekt adóknál, a restitutióknál, vámoknál bizton kilátásban lévő, finanziaális előnyt összegezzük, ez Magyarországra nézve bátran tehető 25—26 millióra, sőt valószínűleg többre; és ez oly összeg, mely pénzügyi bajainkat mielőbb orvosolhatná.

Az állam pénzügyeire hasznosnak bizonyul a külön vámterület, de méginkább feltűnik ennek előnye közgazdaszat! tekintetben. Az önálló vámterület mellett lehetséges egyedül az, hogy Magyarország oly vámpolitikát kövessen, amely földmivclési érdekeinek, ipari igényeinek és kereskedelmi viszonyainak egész mértékben megfelel, csak ezen feltétel mellett köthet oly vám- és kereskedelmi szerződéseket a külál lamokkal, mely úgy a behozatal, mint különösen a Magyarország részéről eszközölt nyerstermények kivitelének, az ország igényeinek megfelelők. Több államot magában foglaló vámszövetség, az egyes államok érdekeit nem elégít-

heti ki, mert kölcsönös engedmények árán érhető el ez egyedül, de mindamelett előnyös lehet ezen szövetség oly államok között, amelyek a kereskedés és iparfejlettség tekintetében egy színvonalon állnak, oly állam azonban, mely az ipar, kereskedelem és földmivelés terén a többieknél hátrább áll, ez az ily szövetség káros voltát, ha nem is egyszerre, de mindenesetre idők folytán behatólag érezné, mert ő, mint gyengébb lenne az elnyomott fél. Hogy Magyarországnak ez a helyzete, azt senki sem tagadhatja, mert senki sem fogja a magyarországi földmivelést a csehországi felsőbb fokra emelt gazdaságokkal, a mi kisiparunkat általában az osztrák államban megerősödött kézműiparral összehasonlítani akarni, a nagy vagyis gyári iparral szólni nem is kívánunk, mert azt mindenki tudja, hogy ez Austriában hatalmasan működik, míg hazánkban, a szeszipart kivéve, alig létezik.

Egyenlő feltételek mellett azaz egyenlő vámterületen az osztrák és magyar ipar közti versenyről szólni nem lehet, az egyik uralkodik, a másik csak tengődik, azért Magyarországon a földmivelési, gyári és kézműipar védelme elkerülhetlenül szükséges és ennél fogva ez a törvény hozásnak első feladata.

Csak igen röviden akarjuk még megemlíteni, hogy egyedül külön vámterület mellett volna lehetséges a főváros nagymérvű emelkedése, mely pedig minden államnak egyik főfeladata. Csak ezen említett esetben lehetne a főváros gyúpontja az iparnak és kereskedelemnek, magába foglalva ennek legfőbb szálait, az egész országra viszont jóllétet sugározva. Csak ily

esetben volnának meggátolhatók azon ország határain kiható divergenciák, amelyek most sajnosán tapasztalhatók.

Ha a törvény határozata szerint létrejönne a külön vámterület, ez esetben is a magyar törvényhozás feladatának tekintjük, hogy kellő figyelemmel legyen Austria érdekeire, mert sohasem szabad felednünk, hogy az állammal szövetségben egy monarchiát képezünk és hogy kölcsönös kötelességünk egymás irányában méltányos, jogosult érdekeinket tekintetbe venni. Azért Austriát a többi külállamokkal egy osztályba tenni nincs szándékunk, sőt határozottan kimondjuk, hogy az önálló rendelkezés esetében az Austriával kötendő kereskedelmi és vámegegységet a többi külállamokkal egyenlő módon nem akarjuk elintézni, hanem figyelembe véve politikai helyzetünket, a megszabandó vámtételeknél Austriát kiváltságos engedelményekben kívánnék részesíteni és pedig aképen, hogy osztrák áruknál a legkedvezményezettebb szerződésekkel szemben is, tetemes vámleszállítási engedély engedmény eztessek.

Magátul értetik, hogy Austria részéről hasonló méltányosság volna követelendő. Legkevésbé kétkedünk abban, hogy osztrák részről méltányossággal nem fognának találkozni. Alert meg vagyunk győződve, hogy ezen szomszéd államban a politikai helyzet is figyelembe fog vétetni, de ettől eltekintve, jól felfogott anyagi érdekei is diadalmaskodni fognak a hosszas alkudozások által előidézett feszültségen, vagy netalán létező ellenszenveken és ezért bizton reméljük, hogy

Austriával is csakhamar létrejönne a vám szerződés, mely tetemes engedményei mellett mégis képes volna a hazai ipart a túlerős osztrák ipar ellenében azon mérsékelt, de azért elegendő védelemben részesíteni, mely mellett a hazai ipart nemcsak a jelen hanyatlásiul megmentetnék, hanem fejlődhetnék, megerősödhetnék és virágzásnak is indulhatna.

Tagadhatlan, hogy azon kevés hátrányokkal szemben, melyeket a külön vámterület felmutat, számosak és nagyok azon előnyök, melyek Magyarországra örendelkezés esetében hárulnának és azért ezeknek mérlegelésénél, valószínűleg ezen utóbbinak javára dülne az ítélet.

Mi alulírottak nem kívánunk elzárkózni azon fényes képtül, melynek valódiságát kétségbevonni nem akarjuk, hanem az Austriával folytatott hosszas alkudozások káros hatását beismerve, melyet ez a gazdaszat, az ipar minden ágában a kereskedelemre gyakorol, bizonytalanságnak, ingadozásnak téve ki mindezeket és mielőbb végét vetni óhajtva a jelen kétes helyzetnek, készek vagyunk beleegyezni egy oly szerződésbe, mely a két állam közti vámterületet a kitűzött időben továbbra is fenntartaná.

Midőn azonban erre készeknek nyilatkozunk, egyszersmind határozottan kimondjuk, hogy ezen kötendő szerződés kell, hogy véget vessen egyrésről azon világos, senki által nem tagadott megkárosításoknak, melyet Magyarország a vámvisszatérítésnél, a fogyasztási adónál szenved, másrészt, hogy ezen szerződés Magyarországra nézve, ha már nem is lenne előnyösebb, de

ne legyen hátrányosabb az eddig létező szerződéseknél. Nem fogadhatnánk el ennek folytán vámemeléseket oly áruknál, melyeket Magyarország nagy mértékben fogyaszt és egészben és nagyban a szabad kereskedés irányát akarjuk követni, sőt továbbfejlesztetni, mint ez a monarchiában már történt 1854. óta, mert a közös vámterület további fenntartása mellett csak ezt tarthatjuk a helyes vámpolitikának.

A kormány által előterjesztett vámszerződési javaslat azomban nemcsak hogy a fogyasztási adóknak az eddigi mód szerinti beszedése által Magyarország eddigi általánosan elismert károsodását továbbra is fenn kívánja tartani, nemcsak hogy a szabadkereskedés elvét nem fejleszti tovább, nemcsak hogy ezt még a jelen állásban sem bírja megtartani, hanem ellenkezőleg védvamos, reactionarius jelleget visel homlokán.

A monarchia határán kivitt szesz- és czukornál a vámvisszatérésre vonatkozólag az új egyezmény némi javítást tüntet fel, amennyiben ezen visszatérítés nem a quota arányában, hanem mindkét fél által az illető adónemben elért nyersjövedelem szerint fog beszámíttatni az illető államnak, de mind a mellett azáltal, hogy a két fogyasztási adó a két államban egyenlő módon fizettetik és rendeztetik, Magyarország kárt szenved, mert nem intézheti ezen fontos iparczikkek kezelését saját érdekei szerint.

A fogyasztási adónak a mostani mód szerinti beszedése pénzügyi és nemzetgazdasági szempontból káros, ezt bővebben nem akarjuk fejtegetni, mert mindenki előtt, ki ezen tárggyal foglalkozik, amúgy is is-

meretes és senki által nem tagadítik. A jelen állapotért nem akarjuk legkevésbé sem vádolni az 1867. törvényhozást, mert ezidőben a megkárosítás még nem volt kellőleg ismeretes, de jelenleg, midőn az mindenki által tudatik és ezt még a kormány sem tagadja, hogy mind a mellett Magyarország ezen megkárosítást, melyet sokan 4—8 millióra számítanak, hogy azt a kormány javaslata még 10 évre is fenn akarja tartani, ezt nemcsak helyeselni, de felfogni sem vagyunk képesek.

A közös vámterület fenntartása mellett ezen fentebbi bajok orvoslását egyedül fogyasztási, ellenőrzési vonal felállítása által véljük elérhetőnek, mely minden az alkudozásokba! felmerülő keserűséget mellőzvéen, világosan és biztosan tüntetné ki azt, hogy melyik áru melyik állambul kerül és a szerint történék meg az adóvisszatérítés, mint a fogyasztási adó lefizetése. Ezen fogyasztási vámvonallal felállítása nem járna sok költséggel, mert az illető kereskedőknek és szállítóknak nem lévén érdekükben az áru eltagadása, reájuk közömbös lévén az, hogy melyik állampénztárba foly be az általuk már lefizetett adó, nem volna szükség oly szigorú felvigyázatra sem, mint az áruk külömbeni megvámolásánál. Fizetések sem történvén, pénztárak és az ezzel járó ellenőrzési hivatalok sem volnának felállítandók.

Ami a külállamokból behozott áruk vámját illeti, ezekre nézve megjegyezzük, hogy Magyarország földművelését védő vámok a tervezett szerződésben nem foglaltatnak, a gabona vámmentessége, melylyel eddig

csak Románia és Németország bírlak, általánosságban kiterjesztetik. Nem akarjuk ezen eljárást kárhóztatni, mert a közös vámhatár mellett a szabadkereskedés hívei lévén, a gabona vámentessége ellen sem teszünk kifogást. Bizonyos vámemelés történik élő állatoknál, azomban ezek részben jelentéktelenek, részben pénzügyi vámoknak tekinthetők.

Egészen másképen áll azomban a vámtarifa a gyár- és iparcikkek tekintetében. Igaz itt is történnek leszállítások, de csak azon árucikkeknel, melyek előállításában az osztrák ipar oly erős, hogy ezen leszállítás mellett is egészen uralja úgy az osztrák, mint különösen a magyar fogyasztó piacot.

Ilyenek a pamutfonalak: 12 számú 1, nyers állapotban most 6 frt, eddig 8 frt, 2 fehérítve vagy festve most 10 frt, eddig 12 frt, IX. szövő- és kötő-anyagok és fonalak 30 frt.

Pamutárúk: 1 nyers állapotban most 32 frt, eddig 40 frt, tarkán szöve most 60 frt, eddig 80 frt, szőtt pamutbelek most 24 frt, eddig 30 frt.

Gyapjuárúk: pokróczok most 9 frt, eddig 10 frt.

Színnyomat nélküli hevederek most 30 frt, eddig 40 frt.

Azon cikkeknel azomban, melyek eddig a külföldről is hozattak és melyek behozatala által a magyar fogyasztó nem volt kénytelen, hogy az osztrák árukat, melyek sokkal drágábbak, megvegye, tetemes vámemelés történt, és pedig nemcsak az egyes sorozatokban, hanem azáltal és főképp, hogy újabb osztályozás ajánlatik, amelynek következtében az olcsóbb ösz-

tályban levő áru a drágábbá tétetvén, nemcsak a magasabb vámemelést, hanem az aj osztályozás általi magasabb fokozatot, p. o.

Pamutfonalak: hármásával vagy többesével fonottak most 20 frt, eddig 18 frt. Szótt vagy kötött áruk, vagy finom sima vagy mustrás szövetek 60 frt, eddig 40 frt.

A gyapjuáruknál legnagyobb emelés tűnik fel, külön meg nem nevezett gyapjuárúk most, az új súly szerinti beosztás következtében, ezen áruk nagyrésze többet fizet; legfeltűnőbb azonban az, hogy azon könnyebb fajta olcsó gyapjukelme, melynek négyszögmétere nem nyom 450 grammot, eddig a kallott áruk közt lévén, fizetett 100 kilótul a német szerződés szerint 40 frtot, az angol szerint 30 frtot, most fizet 80 frtot. Ez csakugyan oly roppant emelés, amelynek következtében a szakértők véleménye szerint ezen áru behozatala lehetlenné válik.

Hogy ezen tarifa az osztrák ipar érdekeit tartja egyedül szem előtt, még jellemzi az is, hogy azon félgyártmányok vámját, mely félgyártmányokat az osztrák ipar feldolgoz, leszállította, és pedig:

Kaucsukszálak más anyagok nélkül vagy csak nyers pamut, len vagy gyapjufonállal körülfonva 1 frt 50 kr, eddig 12 frt. Ruganyos szövetek 70 frt, eddig 45 frt.

Az új tarifa elfogadása mellett, mint különös előnyök és mint recompensatio a fogyasztási adóknál a kormány által is elismert megkárosításért, feltüntetnek az úgynevezett pénzügyi vámok és az azokból nyereendő több államjövedelem.

Ezek közt első helyet foglal a petróleumra vetett nagyobb vám, 100 kilóra tervezetik 8 frt, eddig volt 1 frt 50 kr. A petróleumnak fogyasztása megközelítőleg a quota aránya szerint történt. A közvetett adó ezen emelése által nekünk jutandó több jövedelmet tehát mi magunknak fizetjük és azért nem tudjuk belátni, miért képezne az Magyarországra recompen-satiót?

De a petroleum vámjának ily iszonyú emelését különben sem helyeselhetjük, mert ezáltal a pénzügyi jövedelem csökkenne vagy nem emelkednék olyan gyorsan, mint az eddigi tapasztalatok feltűntetik. A petróleumot hazánkban mindenki és így a kisiparos és földműves is használják. A petroleum a kisiparosnak alkalmat nyújt szorgalmának kifejtésére és hosszabb munkálkodásra ezen jó és olcsó világító szer, a szegény földműves szobáckája is ki van ezzel tökéletesen világítva. Ily nagy emeléssel a tengődő kisiparos nem fogja ezt használhatni és a földműves szegényebb osztálya nélkülözni fogja ezt és ismét be fog állani a sötétség és tétlenség azon csekély térfogatú, de annál számosabb emberi lakokban, amelyekben eddig munka és világosság létezett; hisszük, hogy mindenki beismeri művelődési szempontból is ezen nagy adóemelésnek káros hatását óz azért azt itt bővebben fejtegetni nem akarjuk. Belátjuk mindazonáltal, hogy ezen fogyasztási cikk vámemelését eltűr anélkül, hogy a fogyasztás csökkennék és azért az eddigi vám megkettőztetését, 1 frt 50 krrul 3 frtra emelését hajlandók lennének elfogadni.

A második, mi őzen tervezett vámoknál szerepel, a kávé. Ennek vámját 16 forintra! 24-re szándékoznak emelni.

Ily nagymérvű emelést nem vagyunk hajlandók elfogadni, mert a szellemi és egészségi szempontból annyira káros pálinkaivásnak hathatós ellenszeréül bizonyult a kávé; továbbá ez a szegényebb középosztálynak, különösen a városokban egyik főtáplálékát képezi. Igaz, hogy ezen élelmi cikkek közül kevesebb fogyasztatik Magyarországon, mint a quota aránya és hogy ezen emelés által Austria lakossága sujtatnék inkább, de mi Austriát, mint szerződő felet tekintjük és azért lakosságának érdekeit is kell, hogy tekintetbe vegyük. A kölcsönös megkárosításra alapított kompenzáció vagy rekompensáció elvet általában nem helyeselhetjük.

A pénzügyi vámok sorozatában figyelemre méltók a déli gyümölcsökre, rizsre szándékoltt vámemelések. Ha azomban Olaszországgal kívánunk vámszövetséget kötni, előnyök szempontjából ezen vámokat ismét ellenengedménykóp leszállítanunk kell és azért számításba nem vehetők.

Megvagyok győződve, hogy azok, kik a vámemeléssel aránylagos nagyobb pénzügyi jövedelmet remélnék, e tekintetben csalatkozni fognak, mert a jelen nyomott pénz- és kereskedelmi viszonyok közt, de különben is az áruk megdrágulása következtében a behozatal csökkenni fog. Az iparcikkek behozatalának apadása által tagadhatlanul fog nyerni az osztrák ipar Magyarországra rovására, de lesz eset, midőn az osztrák

gyárak nem pótolhatván a külföldi árut, mint p. o., az olcsó angol, úgynevezett gyapjuáruknál, az eredmény egyedül az leend, hogy kisebb lévén a behozatal, kevesebb lesz a jövedelem és kevesebb ember fog ezen túl jární posztó ruhában.

A tervezett új vámtarifára vonatkozó törvényjavaslat XIII. czikke kimondja, hogy a kitett vámdíjak aranyban fizetendők. A monarchiában nem létező az arany-valuta, ezen aranyban fizetendő vámok ez indokból nem igazolhatók, nem egyéb ezen intézkedés, mint az amúgy is magas védvámoknak tetőzése. Azon árunál, melynek vámtétele névlegesen az eddigi marad, a vámemelés a mostani arany-agio szerint 15 százalékot képezend; természetes, hogy ily áruknál, melyeknek vámtétele emeltetni szándékolatok, a vámnak aranyban fizetése által ezen vám aránylagosan növekedni fog. Ezen elősorolt okokból a vámoknak úgy, mint eddig, ezüstben fizetését óhajtjuk.

Azon életbevágó, nagyszámú hátrányokat, melyeket a tervezett vámtarifa túlzott emelései által Magyarország jóllétének okoz és melyek az aranybani vámfizetés által még fokoztatnak, még tetőzi az, hogy ezen tarifa nem úgy, mint a jelenben érvényes, a kül-államokkal kötött szerződéseken alapul, hanem az egy autonóm, vagy ha ezen elnevezés jobban tetszik, ez egy általános tarifát képez. Az eddigi állapotnak meg volt azon előnye, hogy biztosítva voltunk azon állam részéről, amelylyel szerződésben éltünk, hogy a tőlünk kivitt áruk a legkedvezményezettebb nemzetek áruival egyenlő, mérsékelt megvámolás alá estek és tudtuk,

hogy bizonyos évek során át a vámok egyenlőek maradandnak és erre alapítottuk számításunkat. Ezen vámtarifa azonban nem lévén külföldi szerződésekre alapítva és mint önálló vámtarifa csak a behozott áruk vámtételeit állapíthatván meg, a kivitel iránt sem a vám magasságára, sem állandóságára nézve a legkisebb biztosítékot sem nyújt. A külállamok, melyeknek a monarchiába behozandó iparczikkei ezután magasabb vámok alá fognak esni, visszatolásként a mi általunk kivitt árukra vámemeléseket vagy vámmenteseknél új vámot fognak szabni. Mi leend ez esetben kivitelünkből? Mi magyarok nehéz körülményeink közt úgy is alig bírunk a külpiuczokon terményeinkkel és iparczikkeinkkel más államokkal versenyezni. Hiszi-c azt valaki, hogy a nagyobb vám és talán nagyobb szállítási költség által is nyomva és ennek folytán kedvezőtlenebb helyzetbe jutva, fogunk-e ezen versenyterén tovább küzdhetni vagy csak megjelenni is. Ezen általános tarifa pedig ezen állapotot idézi elő.

Ezen nagy bajt a vámszerződést előterjesztő kormány is érzi és azért az általános vámtarifáról szóló törvényjavaslat III. cikkében kimondja, hogy áruk, melyek oly államokba! jönnek, melyekben a monarchiából érkező áruk más államokénál kedvezőtlenebb bánásmódban részesülnek, 10 százalék vámemeléssel, 5 százalék értékvámossal Bujtatnak.

Ezen cikket a vámügyi bizottság oda módosította ugyan, hogy a 10, illetőleg 5% emelés a törvényben ugyan nem mondatik ki, hanem a retorsio megtétele és nagyságának meghatározása a kormányra bízatik.

Ezen módosítás az eredetnél még rosszabb, mert ez lehetővé teszi, hogy 10 és 5-ön felül alkalmaztassák a visszatolás és az egészet bizonytalanságba helyezi.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy ezen intézkedést nem tartjuk az igazsággal sem összeegyeztethetőnek, mert egy külállamtul azt követelni, hogy azon külállamokkal, amelyekkel vám- és kereskedelmi szerződésben van és amely ennek folytán az illető államnak viszont engedményeket tett és kedvezményeket nyújt, bennünket, akik ezen általános tarifával mindezt nem tesszük, hanem tehát ellenkezőjét, hogy minket mindennek daczára azzal egyenlő osztályba tessen és kedvezésbe részesítsen, jogos követelésnek nem tartjuk.

De ettől eltekintve is, mi loend ezen visszatolásnak az eredménye: a legtöbb esetben az, hogy a külállam a magas általános tarifák következtében, a nagyobb terményre nagyobb vámot vetvén, mi magyarok veszítünk; a tüle bejött iparczikk, melyet mi fogyasztunk, vámja visszatolásként emeltetvén, mi ismét veszítünk és így mi kétszeresen verjük meg magunkat.

Hogy az előterjesztő kormány maga is látja azon sebeket, melyet ezen általános tarifa a nemzeten ütni fog, ezt az is bizonyítja, hogy kész volt elfogadni mintegy enyhítő hatásként a vámügyi bizottság azon határozati javaslatát, mely szerint a kormány vám- és kereskedelmi szerződések kötésére utasítatik. Ez azonban nem tekinthető egyébnek, mint jámbor óhajtatásnak, mert nem tehető fel, hogy külállamok magukat kényszerítve lássák velünk vám- és kereskedelmi szer-

zódéseket kötni, melyek az általános tarifába foglalt és főképp az ő iparcikkeket érintő emelések által rosszabbak az eddig létezőknél, a nemet birodalommal folytatott alkudozások és ennek eredménytelensége is erre mutatnak.

Mi legkevésbé sem tagadjuk, miszerint igenis lehetséges, hogy külállamokkal vámszerződések köttessenek de csak úgy, hogyha az osztrák ipart védő magas védvámi tételek az illető külállam méltányos igényeinek figyelembevételével lejjebb szállíttatnak. De ennek eléréséhez újabb tárgyalások és megállapodások szükségesek az osztrák és magyar kormányok és törvényhozások között. Fognak-e az osztrákok az iparukat védő vámokból engedni, sikerül-e a magyar kormánynak a már akkoriban mindkét félre nézve kötelező erővel bíró osztrák-magyar egyezményt ily irányban megváltoztatni, azt bátrak vagyunk a tapasztaltak után némileg kétségbevonni.

Nem létezik állam, amelyben a szabadkereskedés, vagy ezzel ellenkezőleg a védvám kizárólag a végtelenségig keresztül volna vive, de azért minden állam kereskedelmi politikája az egyik vagy másik irányt követi. Nem így van ez a tervezett törvényjavaslatnál. Ez a szabadkereskedés elvét követi azon terményeknél, melyeket Magyarország elad, mint p. o. a gabonaneműeknél és a védvámot alkalmazza azon iparcikkeknél, melyeket Magyarország fogyaszt, p. o. gyapot- és gyapjucikkeknél és ezen vámpolitikának az leendő következménye, hogy amit Magyarország ezentúl elad, azt ezután aránylag kell, hogy olcsóbban tegye, amit pedig venni kell, az védve lévén, drágább leendő.

Roszabb és károsabb leend tehát Magyarországra nézve a tervezett szövetségi törvény és vámtarifa, ha az csakugyan életbe lépne, azon állapotnál, melyet talált 1875-ben a kormány, és minclazáltal a kormány, mely amazzal sem volt megalégedve, mert csak azért történhetett a felmondás, most egy hátrányosabb szerződésnek elfogadását ajánlja a magyar törvényhozásnak.

Az általunk elmondottak egyrésze vonatkozik a tervezett szövetségi törvény azon czikkeire, melyeket nem helyeslünk és elfogadhatónak nem tartunk, azért most, midőn a törvényjavaslatra! kívánunk szólani, ismétlésekbe nem akarván esni, azokat ujbul nem soroljuk fel, fenntartván magunknak, hogy a fő, valamint némely kisebb kérdésekre formulázott ellenindítványainkat beadjuk azon esetben, ha csakugyan ama törvényjavaslat tárgyalása elfogadhatnék.

Az osztrák-magyar Lloyd gőzhajózási vállalattal kötött hajózási és postaszerződésre vonatkozólag a bizottságtul eltérő véleményünket külön beadni bátrak lévén, csak a törvényjavaslat 22. cikkére nézve akarjuk kimondani azon nézetünket, hogy ezen törvényjavaslat törülni akarván a jelen törvény cikkének azon határozatát, mely szerint a szövetség 5 év letelte után felmondható, ezen szerződésnek minden körülmények közt 10 évre való fenntartását rendeli el. Mi ezen újítást határozottan rosszljuk és az eddigi 5 év utáni felmondást akarjuk fenntartani és pedig azért, mert eddig nem találkozott senki, aki előnyösnek mondotta volna ezen tervezett szerződést, rász szerződést pedig jobb, ha rövidebb időre kötünk, mintsem hogy ezt hosszú időre

megalapítván, ez időben kötött kézzel kellene hogy nézzük a szerződés káros hatását.

Mi alulírottak felfogva a szőnyegen levő nemzetgazdasági ügyek fontosságát, beismerve azok horderejét, amelyet azok, ha nem is Magyarország felvirágzására, mert ezen szomorú időkben ezt alig remélhetjük, de további alkotmányos utoni megélhetésére gyakorolnak, lelkiismeretesen, a legnagyobb nyugodtsággal mérlegeltük az elénk terjesztett kérdéseket. Nem hunyhatunk szemet azon tagadhatlan nagy előnyök előtt, melyeket az 1867: XII. törvényben alapított önrendelkezési jog Magyarországra gyakorolna, de figyelembe kell, hogy vegyünk az 1867: 59. §-ának azon rendeletét, mely szerint Magyarország és ő felsége többi országai közt az érdekeknek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak lévén, kész az országgyűlés arra, hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyrészt a magyar korona országai, másrésztől ő Felsége többi országai közt időnkint vám- és kereskedelmi szövetség köttessék, az alkudozásokat ezen czél elérése végett továbbfolytatni.

Ismerve azon bonyodalmakat, melyeket az Austriával több mint két éven át folytatott alkudozások ékképeni vezetése már előidézett, de főképp szem elől nem tévesztve azt, hogy amennyire csak Magyarország érdeke és helyzete engedik, Austriával, melytől viszont hasonérzelmeket várunk, való jó egyetértést megőrzeni, vagy ha az nem léteznék, megnyerni feladatunk.

Készek vagyunk a törvényhozás által megszabandó időre, a külön vámterület előnyeit mellőzvé, a vámközösség terére lépni, de csak azon esetben és azon fel-

tételek mellett, ha a monarchia által eddig követett szabad kereskedelmi irány, ha nem is fejlesztetek, de legalább fenntartatik és ennek folytán készek vagyunk elfogadni mindazon vámtételeket, melyek ezen szerződés felmondásakor léteztek; ebből folyólag az aranyvámokat mellőzvé, csak azon világos megkárosodást, amelyet Magyarország a fogyasztási adók és az ennek folytán igazságtalan visszatérítés folytán szenved, kívánjuk a fogyasztási vonal által orvosoltatni Bizton remélhető, hogy ezen az alapon, amelyen eddig a külhatalmakkal szövetségben élünk, ezen szerződések újól meg lesznek köthetők és azáltal a monarchiára és különösen Magyarországra az autonóm tarifa által előidézett elszigeteltség meg leend szüntethető.

Mindezek folytán, minekutánna a vám- és kereskedelmi szövetségről és az általános vámtarifáról szóló törvényjavaslatokat olyanoknak tartjuk, hogy azok a részletes tárgyalás által és alkalmával sem javíthatók meg, ezeket általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatjuk el, hanem mély tisztelettel kérjük a tisztelt képviselőházat, méltóztassék a kormánynak utasítást adni következő határozat hozatala által.

Határozati javaslat.

A képviselőház a kormányt utasítja arra, hogy az ő Felsege többi királyságai- és országaival kötendő vám- és kereskedelmi szövetség felett folytatandó tárgyalásoknál az 1867: XII. törvény rendelkezése szerint járjon el és igyekezzék a vám- és kereskedelmi szerződést újból megkötni akké, hogy a letelt szerződés által Ma-

gyarországnak a fogyasztási adók beszédésénél és a vám-visszatérítéseknél mindenki által beismert sérelmei jövőre orvosolva legyenek. Továbbá tartsa feladatának törekedni arra, hogy ha nem is fejlesztve, de legalább fenntartva a monarchia által eddig követett és üdvösnek bizonyult szabadkereskedelmi irányt, az 1875-ben érvényben levő vámtételek alapján a monarchia és a külállamok között az eddig fennállott vám- és kereskedelmi szerződések meghosszabbittassanak vagy újból megkötessenek, azon esetben pedig, ha az osztrák törvényhozás a szövetségnek ily módton megújítására hajlandó nem lenne, a fent említett törvény értelmében a külön vámterület életbeléptetése iránti javaslatát a kormány a magyar törvény hozás elé mielőbb terjessze be.

*Báró Simonyi Lajos.
Mudrony Soma.*

Gróf Apponyi Albert különvéleménye:

Jelen különvélemény beadója mindenekelőtt szükségesnek látja kijelenteni, hogy a magyar-osztrák monarchiának az 1867: XVI. által megállapított vámterületi egységét fenntartani akarja egyrészt azért, mert a monarchia nemzetközi egységének ezen szervezet felel meg legjobban, másrészt pedig azért, mert a monarchia mindegyik termelési főágai a másíknak területén talál-
nak közel fekvő és természetes piacra, melynek akadálytalan kihasználásában, valamint a nagy forgalmi terület európai súlyának helyes kereskedelmi politika útján való érvényesítésében bő kárpótlást lelhetnek a közgazdászok! különválás nélkülözött előnyeieirt.

Mínthogy azombau az ország önrendelkezési joga a közgazdaszat! kérdésekre az 1867: XVI. törvény által világosan fenntartott, a vám szövetség újabb megkötését azon feltételtől kell függővé tenni, hogy eléressék annak kettős célja, hogy t. i.: hazánk anyagi érdekeire nézve az előnyök csakugyan felülmúlják a hátrányokat és hogy a politika kapcsolata, szolidaritási érzelme valóban megszilárdittassék.

E két követelmény másodika csak úgy valósítható meg, ha az elsőnek elég van téve. Midőn az egyik vagy másik fél magát a vámszövetséggel egybekötött intézkedések által lényegileg károsítottunk érzi, akkor az ily vámközösség alakszerű fenntartása csak veszélyes elkeseredést szül és így nemhogy erősítené, de erkölcsileg gyengíti a monarchia összetartó fonalait; politikai becsesei csupán oly egység bír, mely közgazdaszatilag is jó. Azért a kérdés minden oldalának, a törvényhozás minden igényeinek eleget tenni vélek, midőn a vámszövetségről és a vámtarifáról szóló törvényjavaslatokat teljes elfogulatlansággal, benső természetük szerint, mint közgazdaszat! intézkedéseket iparkodom mérlegelni. Teszem pedig azt mindkét javaslatra nézve együttesen, mert azok a dolgok természete szerint elkülöníthetlenség, valamint elkülöníthetlenség a vámszövetségi törvényiül a fogyasztási adókat szabályzó törvények is. Ezekben és a közös vámterület által követett vámkereskedelmi politikában nyer kifejezést a vámszövetség tulajdonképeni tartalma. Nem vagyok tehát képes megérteni, hogyan lehessen a vámszövetség felett szavazni ezek ismerete nélkül, hogy arról véleményt adni ezekre kiter-

jeszkedő bírálat nélkül. Ezt csupán az teheti, ki a vám-közösséget minden áron elfogadja vagy az, ki azt feltétlenül visszautasítja; ezen két szélső) állásponttal pedig mind én, mind a kormány távol állunk, az eddig általánosságban előadottak nyomán, következőleg lehet tüzetesen formálni a vámszövetség megkötésének feltételeit: először, kívánnunk kell, hogy a fogyasztási adók eddigi szabályozásából eredő pénzügyi károsodásunk orvosoltassék, nemzetgazdasági hátrányaink súlya, pedig lehetőleg enyhíttessék; másodsor, követelnünk kell, hogy a közös vámterületen hazánk érdekeinek nagyban és egészben megfelelő kereskedelmi politika érvényesüljön.

I.

A fogyasztásiadó-törvényjavaslatok a képviselőházban már tárgyalattak. Részint a jelen különvélemény beadója, részint elvbarátai, már akkor előadták az indokokat, melyek miatt azokhoz hozzá nem járulhatnak. Ugyanis közzgazdaszat! hátrányait azok által nemhogy enyhítve, de még hatványozva láttuk, különösen a czukornál azon fokig, melyen a termelés folytatása lehetlenné válhat * pénzügyi kárunk megszüntetésére pedig ama törvények keretében kísérletet sem észleltünk, sem az általunk leghelyesebbnek vélt utón, t. i. a fogyasztásiadók jövedelmének, közös kiadásokra fordítása útján, sem valamely más elfogadható módon; a kilátásba helyezett, úgynevezett kompenzációkat végre sem önmagukban helyeseknek, sem reális számítási alapon nyugvóknak nem tartottuk. Akkori visszautasító szavazatunk tehát már magában is indokul szolgálhatna arra, hogy

én és mindazok, kik hasonló állásponton állottak, a vámszövetség megkötéséhez a mai, szerintünk már vicziált állásponton hozzájárulhassunk.

Midőn álláspontom teljes kifejtésének kedvéért erre is hivatkozom, nem szabad ignorálnom azt, hogy a tisztelt ház ellenkező irányban döntött. Haladott tárgygyá azomban a vámszövetségi kérdés ezen oldala nem vált, mert a ház ama javaslatok végérvényét attól tette függővé, hogy ha az összes kiegyezési javaslatokat elfogadhatónak találja; ezt pedig ismét azon feltételhez kötötte, hogy bármely egyenként vett javaslat hiányáért valamely másik előnyeiben lásson kárpótlást. A fogyasztási adóknál szenvedett pénzügyi károsodásunkért, jelesen kompenzációul kijelöltetett a pénzügyi vámok csoportja, melynek bírálata itt eszközöndő, egyelőre csak a kompenzáció szempontjából. Ezen bírálat megfogja mutatni, nyert-e a fogyasztási adók kérdése a ház által választott úton tűrhető megoldást.

A vámtarifa indokolásában a 10. lapon összeállítva található az összes pénzügyi vámok. A kormány ezen új vámtételek pénzügyi eredményeit az 1871—75. évek átlaga szerint 9.735,000, az 1875. forgalom szerint pedig 11.209,000 forintra számítja. A kompenzáció abban állana, hogy ezen nevezetes összegek $\frac{31}{100}$ -a magyar állampénztár javára esik a vámjövedelem közössége folytán, holott a magyar állampolgárok ezekből az egész monarchia fogyasztásának nem 30, de csak 15—20 százalékra tehető, ama 10—15 százalék különbözet, tehát a finánczvamok 10—15 százaléka képezne kompenzációt a fogyasztási adóknál szenvedett károkért. Ezen számi-

tás előtt azonban levonandó a petróleumra eső rész, mert a kormány maga beismeri, hogy a magyar fogyasztás megüti a 30 százalékot, itt kompenzációról szó sem lehet. Ezen levonás után maradt 1871—75. szerint 5.809,000, 1875. év szerint 5.960,000 forint, mint méltatást igénylő összeg. És itt elakarok tekinteni ettől, hogy több nevezetes czikkekre, nevezetesen a kávéra s a rizsre vetett vámemelés anynyira túlságos, hogy annak hatása könnyen inkább a fogyasztásnak csökkenésében, mint a vámjövedelemnek ily magas emelkedésében fogna nyilvánulhatni, elfogadom minden kritika nélkül a kormány számait, még ezek szerint is a kompenzáció összege menne 5.809,000, illetőleg 10 perczentjére 596,000, kerek számban 900,000 forintra.

Ezen összeggel áll tehát szemben a fogyasztási adóknál az osztrák kincstár javára szenvedett károsodásunk, melynek számszerinti nagyságára nézve, megint minden kritika nélkül, elakarom fogadni a kormány számításait, nem akarok hivatkozni jeles közgazdászra! írok sötétebb számításaira, elég konstataálnom, hogy a vámközösség indokolása 74-ik lapján maga a kormány kerek számban 2½ millióra teszi azon összeget, mely a magyarországi fogyasztás után osztrák kincstárba foly.

Elfogadva tehát a kompenzáció elméletét, elfogadva minden kritika nélkül a kormány számítását, mellőzve a közgazdászra! oldalt, pedig mindezt mellőzni nem is volna szabad, a fogyasztási adóknak következő rendezése előtt állunk:

Kerek számokban 2.500,000 forint évi károsodásért njáltatik 600,000, a leg valószínűtlenebb számítás

szerint 900,000 frt. Ezen számokhoz nem kell kommentár.

II.

A fogyasztási adók után át kell térnem a tarifában kifejezett kereskedelmi politika méltatására.

Az osztrák-magyar vámegegyesület vámpolitikájának elvi meghatározása épen oly könnyű, a mily nehéz annak részletes gyakorlati keresztülvitele; a gondos kutatás előtt félreismerhetlenül, lapidáris vonásokkal bele van vésve magának a vámegyletnek természetébe azon irány, melytől lényegesen eltérni nem lehet a nélkül, hogy a vámközösség erkölcsi és czélszerűségi alapjai mcgne inogjanak. Igenis, a monarchia vámterületi egységének még ma pedig annak általam óhajtott fenntartásánál, a politikai szempontok 'befolyása félreismerhetlen és hozzá teszem: jogosult tényező't képez; de lehetlen a vámközösséget, mely utóvégre lényegileg közgazdasági intézkedés, tisztán ilyenekre alapítani és fenntartani még akkor is, midő'n annak közgazdaszat! alapeszméjét, a közös kereskedelmi politika irányzatában, desavualjuk. Az elvi talaj pedig, melyen a vámközösség született és egyedül élhet: a szabadkereskedelem talaja, mihelyt a monarchia közös kereskedelmi politikája ezt a talajt elhagyja, egy lépést sem tehet, melynek indokolása nem tartalmazna egyúttal érveket a közbenső vámsorompók felállítására.

Természetesen az elmélet szigorú logikája itt is, mint mindenütt a gyakorlati alkalmazás, a történelmi fejlemények előtt meghajlani kénytelen. Nem kívánhat-

juk, hogy a szabadkereskedési elv a közös vámterület és a külföld közt azon teljességben alkalmaztassák, melyben az a monarchia két része közt a vámközösségben érvényre jut, mert tisztán közgazdaszat! szempontbul is úgy a múltban, mint jelenben lényeges eltéréseket látunk ezen területek egymáshoz! viszonyában és azok mindenikének saját szerű fejlődésében.

Meg kell engednünk tehát, hogy az elv ridegségén ily értelemben gyakorlati korrektúra alkalmaztassák, de nem szabad megengednünk, hogy a korrektúra az elv negati ójává váljék; nem követelhetjük azt, hogy az osztrák ipar azon mérsékelt védelmet rögtön nélkülözze, melyet a múltban gyökerező fejlemények még igényelnek, de nem engedhetjük meg, hogy a védelem, mint önálló elv hódításokat tegyen, mert mihelyt ez beáll, a vámközösség elvesztette elméleti jogosultságát.

De elvesztette méltányossági tartalmát és gyakorlati értékét is. Magyarország ugyanis a vámközösségben lemond 1-ször arról, hogy termelését a vámpolitika segítségével gyorsabban sokoldalúvá tehesse; 2-szor, lemond az önálló vámvonallal pénzügyi eredményeiről, míg viszont belenyugszik abba, hogy az általa fogyasztott iparcikkek némileg megdrágítsanak oly közös vámok által, melyek csupán Austriában védnek ipart, Magyarországra pedig tisztán csak áldozatot képeznek; ezen áldozatokkal szemben megkapó természetességgel elő áll annak szüksége, hogy először termelésünknek lassabban korrigálható egyoldalúságát ellensúlyozza a kelendőség! viszonyoknak lehető legkedvezőbb alakulása és 2-szor, hogy az osztrák ipart védő, a magyar fogyasztást pedig

még drágító közös vámtételek annál inkább bírjanak mérsékelt jelleggel, mert a vámjövedelem teljes kihasználásának nélkülözése folytán népünknek adóképessége nagyobb mértékben vétetik igénybe és így azt a fogyasztás tetemes megdrágítása által gyengíteni nem szabad.

Ezen két követelmény tökéletesen karakterizálja a követendő vámpolitikát: „olcsó bevitel, biztosított kivitel” e kettő nélkül Magyarország a vámközösségben meg nem élhet. Vannak ugyan, akik állítják, hogy az osztrák piac akadálytalan birtoka mellett nincs okunk a külföldi piacczal nagyon gondolni, mert Magyarország kiviteli érdekeit biztosítja az örökös tartományok szükséglete. Ezen állítás azo inban tetemes túlzást tartalmaz, melynek kiderítésére szolgáljon a következő kimutatás a monarchia külforgalmáról három nevezetes Magyarországi termelvényben.

Év	Gabona és ' hüvelyesek		Liszt	
	behoz érték	kivisz érték	behoz érték	kivisz érték
1856—60.	7.511,000	11.896,000	1.691,000	3.844,000
1861—65.	6.908,000	21.746,000	2.448,000	7.103,000
1866—70.	6.546,000	48.366,000	2.53G.000	20.063,000
1871—74.	28.259,000	23.575,000	6.777,000	14.240,000
1875.	12.100,000	33.300,000	7.400,000	13.500,000
1876.	16.530,000	36.359,000	6.847,000	18.190,000

Kv	behoz		Gyapjú , vámmázsa	
	forint	kivisz forint	behoz	kivisz
1856—60.	9.430,000	26.130,000	198,000	227,000
1861—65.	14.210,000	38.209,000	225,000	329,000
1866—70.	17.428,000	35.158,000	263,000	270,000

Év	behoz	kivisz	Gyapjú, vámmázsa	
	forint	forint	behoz	kivisz
1871—74.	20.765,000	33.793,000	321,000	259,000
1875.	17.100,000	28.400,000	254,000	218,000
1876.	21.428,000	27.573,000	319,000	211,000

Ezen számcsoportok világosan bizonyítják, hogy Austria kizárólag korántsem él magyar terményekkel, hanem, hogy azon czikkckből, melyekre Magyarország termelésének főrésze esik, mégis minden évben tetemes mennyiségek özönlenek külföldről a közös vámterületre; hogy ezekfolytán termelésünk tetemes részét egyedül a külföldi piacon lehet értékesítenünk, ha csak a külföldi nyerstermények behozatalát vámok által nem akarjuk megakadályozni, mit, ugyhiszem, komolyan senki sem kívánhat; másrésről Austria legjobb vevőnk ugyan és azért vele lehetünk előnyös vámszövetségben, de nem lehet egyedüli vevőnk és ezért követelnünk kell oly vámpolitikát, mely kereskedelmi összeköttetéseinket a külfölddel is biztosítsa és ezen cél elérésére latba vette a hozzájárulásunkkal alakított nagy forgalmi terület egész súlyát, Európa közgazdaszat! rendszerében.

Ha a monarchia másik része saját érdekeink szempontjából ily vámpolitikába bele nem egyezhetnék, akkor a közös vámterület erkölcsi és közgazdaszat! lehetetlenség lenne. De meggyőződésem az, hogy épen a vámközösség folytán teheti, mert ha korlátozzuk is az osztrák iparnak vámok általi védelmét, viszont bizonyos feláldozott előnyök árán erősítjük és védjük ugyanezen ipart, midőn saját fogyasztási területünkön oly piacot nyújtunk neki, minőhöz hasonlóval ily kedvező körül-

mények közt a világ egyetlen iparállama sem bír. Így, de csakis így alakul az érdekek azon harmóniája, melyben a monarchia két része 'közti kiegyezés kulcsa keresendő.

S váljon megfelel-e a beterjesztett általános vám-tarifa? és az abban nyilvánuló kereskedelmi politika azon kettős követelménynek, mely ha nem teljesül, Magyarország érdekei feláldozottaknak tekinthetők?

Sajnos, hogy erre határozott nemmel kell felelnem. A tarifa az előadott elvekkel homlokegyenest ellenkező irányzatoktul tanúskodik, sőt oly irányzatok egyenes kifolyásaként tekintendő.

Első követelménye közzgazdászat! érdekeinknek — mint fentebb kifejtém — ugyanis az, hogy a bevételi vámtételek mérsékeltek legyenek; respektáljuk e törvényeit, de visszfejlődést védelmi irányban nem akceptálhatunk, pedig ily visszalépés ez, igen érezhető irányban.

A vámemelések egyrésze a kincstár jövedelmének szaporítására céloz ugyan, mit elvileg ellenezni nem lehet, de ezen fiskális vámok egyrésze oly tárgyakra terjed ki és oly mérvekben, mikre azokat kiterjeszteni a helyes adó-politika szociális szempontjaival ellenkezik. Legkirívóbb példája ennek a tervezett petróleum-vám. De nevezetes vámemelések fordulnak elő tisztán iparvédelmi célzattal is, leginkább a pamut-és gyayju-árak csoportjában; az elsőről a 30-as számnál finomabb fonalak vámja 50% emelkedést nyer, minek jelentőségét illusztrálja azon tény, hogy a legtrjedtcbb használati pamut-szövetek 36—42. számú fonalaktul készülnek, a kartolt fonál vámja 1 írt 5° krrul 8 írtra emeltetett,

a szövetek új osztályozása által pedig a bevitel tömegét képező olcsó félgyapjusző vetek vámja 100, részint 50 perczen ttel emeltetik világos prohibit! v czélzattal. Nem szólok az egyéb cikkeknel itt ott előforduló csekélyebb fontosságú vámemelésekrül, hisz minden tarifának jellege azon iránytűi függ, melyet a két legnevezetesebb iparcsopontra: a szövő- és fémiparra nézve követ. Hogy ezek elsejénél az előttünk fekvő vámtarifa-törvényjavaslat igen nagy visszaesést jelez a védvamos irányzatok felé és hogy ennek következményei épen a szegényebb és a középosztály ruházkodásának egész körében lesznek leginkább érezhetők, az előadottakbul önként következik. De a vámtarifa saját alapos védeszméjének következettségével sem bír, mert a másik főcsoportban a fémiparban jóformán az eddigi status quo tartatik fenn, pedig egészen hasonló igényeket emeltek, egészen hasonló panaszok alapján a vasiparosok is, csakhogy hasztalan, minőknek a textil-ipar szerencsésebb szószólói érvényt tudtak szerezni, pedig ha van iparág, melynél Austria és Magyarország közösen létesíthet védvámokat, úgy bizonyosan a vasipar az. De a textil-csoporton belül sincs sem harmónia, sem méltányosság a kiváltságok osztogatásában, mire nézve elég a pamutszövetek és pamutfonalak közti megvámolási viszonyra utalni, mely által a szegényebb sorsú szövők a gazdag fonók érdekeinek egyenesen feláldoztalak. A benyomás, melyet a tarifa védvamos tételeinek tanulmányozásából nyerünk az, hogy objectiv közgazdászat! felfogás, legyen az bár protectionárius irányú, abban egyáltalán nem érvényesült, hanem hogy egyedül és kizárólag a hatalmi kér-

dés döntött, hogy nem a gyenge részesült védelemben, hanem hogy a hatalmas erőszakolt ki magának privilégiumot és így nem is az osztrák ipar harmonious fejlesztésére terhelhetnék a magyar fogyasztó növekedő drágasággal, hanem csak oly speciális érdekek előmozdítására, melyek túltengése ellen a Lajtán túl is már feljajdulnak az elnyomott szerényebb iparoskörök. S ha már a következetesen és igazságosan alkalmazott védvamos irányzatok ellen is joggal tiltakozhatnánk, menél inkább kell azoknak ily egyoldalú és ferde kinövéseit visszautasítanunk. Ezen eredményre jutunk, ha az új kereskedelmi politikát beviteli érdekeink szempontjából vizsgáljuk.

Második és legfontosabb követelménye hazánknak a kereskedelmi politika terén és egyszersmind legfőbb feltétele a vámterületi egység fenntartásának: kereskedelmi összeköttetések biztosítása a külfölddel, a világpiac megnyitása terményeink számára és így kiviteli érdekeink megóvása. Ezen életbevágó érdekünkre nézve a vámtarifa nem foglal, de nem is foglalhat semminemű garantiát magában, mert erre a külföld vámpolitikájának is van döntő befolyása, ezt egyedül kereskedelmi szerződések által lehet biztosítani, melyek az idegen országok vámpolitikáját a mi érdekeink tiszteletbentartására lekötik.

A szerződés és kereskedelmi politikához tehát ragaszkodnunk kell, mint a vámközösség hosszabb időre megkötésének egyik nélkülözheti en álapjához, ha kereskedelmi szerződéseink a külállamokkal nincsenek, kiviteli érdekeink az idegm vámpolitika minden előre nem

látható fordulata által érintetnék és nincs a vámközösség által megkötött kezeinkben eszköz azok megvédésére, vagy a tapasztalt károsodás más utón való orvoslására. Nem is létezett a vámterületi egység más, mint a szerződéses kereskedelmi politika alapján, még azon időkben sem, midőn Magyarország államiságát mereven tagadták.

Mindenkor veszélyes experimentum volna tehát Magyarország részéről a vámszövetséget megkötni, bármily tökéletes, de autonóm tarifa alapján, mielőtt a külföldi vámpolitika inteniói iránt tájékozva volna. Mielőtt tudná, hogy az érdekeinknek egyedül megfelelő szerződéses vámpolitika megvalósítása nem fog-e azon hajótörést szenvedni? A mai körülmények közt azonban az autonóm tarifa és a vámszövetségnek ezen alapokon megkötése kész szakítást jelez a kereskedelmi szerződések megkötésével. Tudjuk, hogy a magyar kormánynak szándékában nem áll ezen szakítás, azonban micsoda biztosításunk van, hogy jobb szándékát érvényesíteni képes leend? Ha a vámszövetség az autonóm tarifa alapján megvan kötve, azon érdekkörök, melyek jelenleg a monarchia másik felében domináló befolyást gyakorolnak és az elért vívmányok által megerősödvé, mindinkább gyakorolni fognak, pusztá negatíójuk által 10 éven át lehetetlenné tehetik a szerződéses kereskedelmi politika ösvényére való visszatérést; hazánk kezében pedig, bármily gyászosak lennének is a tett ballépés következményei, semmi törvényes eszköz nem leend, hogy azt orvosolhassa. És ha van elég bátorságunk, hogy a helyzetnek szemébe nézünk, félre nem ismerhetjük azt, hogy

az Austriában uralgó áramlat akarja a szerződéses rendszerrel való szakítást, hogy az autonóm tarifa betérjesztését ily értelemben fogja fel és ily értelemben tekinti aspiratiói diadalának; — az osztrák kormány pedig, ugyan az az osztrák kormány, — melylyel a mi kormányunk egyességre lépett, vagy nem akarja vagy nem meri ezen tendenciákat méltón desavuálni, hanem a vámtarifához beadott indokolásában homályos kitételek burokja alatt igen tökéletlenül rejti el azokkal való rokonszenvét.

Kérdem: hol van itt, nem mondom a garancia, de csak a remény is, hogy a vámszövetség megkötése után a szerződéses kereskedelmi politika ösvényére vissza fognak térhetni és így biztosítja-e a célba vett vámügyi egyezmény kiviteli, illetőleg termelés! érdekeinket?

Minden tisztelet mellett mások meggyőződése iránt, nem értem azok bártorságát, kik ily problematicus alapon 10 évre lekötni merik hazánk közgazdászát! sorsát, de még kevésbé értem, hogy lehet a monarchia magasabb politikai érdekeinek nevében kívánni a fennforgó kérdések olynemű elintézését, melynél valódi egyetértés nincs, hanem alig elpalástolt ellentétek harcza és ki nem egyenlített aspiratiók dulakodása szorítottatik valamely tisztán alaki megoldás kereteibe, melyet „kiegyezésnek”⁴⁴ mondanak.

Vonjuk le mindezekből a következtéseket. A fogyasztási adók kérdése megközelítőleg sincs megoldva, a kereskedelmi politika oly térre tévedt, melyen hazánknek úgy behozatali, mint kiviteli, úgy fogyasztási, mint termelési érdekei komoly veszélynek vannak kitéve, a he-

lyes irányra való visszatérés, ha egyszer kezeinket megkötöttük, többé nem tőlünk függ.

Ily alapon a vám- és kereskedelmi szerződés megkötéséhez nem járulhatok és — mint a vámügyi bizottság tagja — at. képviselőháznak annak elfogadását sem közgazdászati!, sem politikai szempontbul nem ajánlhatom.

De ép oly kevésbé óhajtom és ajánlom a közgazdászati szakítást a monarchia másik felével. Annyi nemzetgazdászati és politikai érdek fűződik különösen a jelen pillanatban ama kapocs fenntartásához, hogy arrul mindaddig lemondani nem óhajtok, míg a méltányos egység létesítése teljes lehetlenségnek nem bizonyult; nem tarthatom pedig azt bebizonyítottalak a jelenlegi kormány által helytelen alapon megkezdett és folytatott alkudozások szomorú eredménye által. Új tárgyalások szükségesek új alapokon, melyek sikeres vezetésére kedvező befolyással birand Magyarország képviselőtének határozott akarata, hogy az itt kifejtett elvek alapján testvéri indulattal kész a vámterületi egységet fenntartni, de azok érvényrejutása nélkül nem. E tárgyalások megindíthatása és folytatása végett szükséges a f. é. márczius hó végén lejáró ideiglenes rendszabályok hatályát meghosszabbítani, a meghosszabbítást tanácsos hosszabb időre eszközölni, részint hogy a tárgyalások kellő alapossággal föl y tartassanak, részint, hogy a külföld intencziói a kereskedelmi politika terén határozottabb alakot ölthessenek és a kereskedelmi alkudozások befejeztethessenek, de részint azért is, mert a külpolitikai helyzet követeli, hogy a legközelebbi idők kri-

tikus pillanatai rendezett — habár csak igeiglenesen rendezett — állapotban találják a monarchiát. Ezen ideiglenes rendezés alapját csakis a status quo képezheti, úgy a fogyasztási adóknál, mint a vámpolitika terén; ez utóbbinál megkísérlendő a külállamokkal szerződések továbbra meghosszabbítása, amennyiben pedig ez lehető nem lenne, az 1868-iki Németországgal kötött szerződés tételei maradnának általános érvényben. Ily utón remélhető oly kiegyezés létrejövele, mely a vámközösség alapján mindkét fél méltányos érdekeit kielégítvén, mindkettőnek anyagi felvirágzását és a monarchia belső békéjét szilárd alapokra fektetné. Ha pedig ez nem sikerülne, akkor kénytelen volna az ország önrendelkezési jogával élni és külön vámterület alapjára állani.

Az új kiegyezési akció kiindulási pontja és alapjaként bátor vagyok a következő határozati javaslatot elfogadásra ajánlani.

A képviselőház kimondja, hogy a monarchia másik felével fennforgó közigazgatás! kérdéseket békés egyesség útján és a vámközösség alapján óhajtja rendezni, oly feltétel mellett azomban, hogy a fogyasztási adók rendszerében és a közös kereskedelmi politika irányzatában az ország pénzügyi és gazdasági érdekei megóvassanak. Miután azomban a kormány által előterjesztett javaslatok ezen követelménynek eleget nem tesznek, a képviselőház azok alapján a vámszövetséget véglegesen meg nem kötheti, hanem kész hozzájárulni oly ideiglenes jellegű törvényhozási intézkedésekhez, melyek úgy a fogyasztási adókra, mint a vámpolitikára nézve lehe-

tőleg a most létező állapotot fenntartván, kellő időt biztosítanak az ország és a monarchia érdekeit jobban megóvó új kiegyezés létesítésére.

Gróf Lónyay Menyhért határozati javaslata:

A magyar ministerium és az ő Felsege többi királyságai és országainak ministeriumai között kötött egyességek valódi nemzetgazdasági és pénzügyi hatása biztos adatok hiányában megállapítható nem lévén, a képviselőház a vám- és kereskedelmi szerződés és vámszabályzat iránti javaslatok tárgyalását elhalasztja és odautasítja a ministeriumot, hogy mielőtt terjesszen a képviselőház elé javaslatot az iránt, mikép lennének biztos számítást megengedő adatok Magyarországnak a külfölddel és Austriával való kereskedési forgalmáról nyerhetők s azon időre pedig, míg ezen adatok megszerezhetők és előterjeszthetők lennének és azok alapján az egyesség törvényhozásilag tárgy althathatnék, a status quonak meghosszabbítása iránt tegye meg a ministerium a szükséges lépéseket.

A vita tárgyát tehát 5 javaslat képezte. A kormány javaslata, mely az 1867. szerződésüül csak részben tért el, némileg a védvamos irány felé hajolva. Simonyi Ernő határozati javaslata, mely a függetlenségi párt alapelveihez ragaszkodva, a törvényjavaslatot határozottan elvetve, az önálló vámterület felállítását, tehát a vámmokruli önálló rendelkezést követelte. Báró Simonyi Lajos és Mudrony Soma határozati javaslata, mely a szerződést kívánta ugyan, de alapfeltételül Magyarország a vám visszatérítésénél és fogyasztási adóknál okozott sérelmek orvoslását és a szabad kereskedelmi irányt

tűzte ki és ha ezt Austria el nem fogadná, az önálló vámterület felállítását ajánlotta. Gróf Lónyay határozati javaslata, mely a közös vámterületet feltétlenül elfogadta, de részint, mert a szabad kereskedelmi irányért rajongott, részint, mert a kormány számításait alaposaknak nem tekintette, a status quo ideiglenes fenntartása mellett a kormány javaslatának elvetését ajánlotta. A negyedik, gróf Apponyi Albert határozati javaslata kijelentette, hogy a vámszövetség feltétlen hive, de a kormány javaslatát czélszerűnek nem tartja, elveti és a kormányt oly szerződés beterjesztésére utasítja, melyben az ország érdekei a fogyasztási adóknál megóvassanak, mely szabad kereskedelmi irányt kövessen, addig azonban, míg ez elkészülhetne, a status quo fenntartását ajánlja.

Gyakorlatilag véve az akkori viszonyokat, a bécsi hangulatot tekintve a szélsőbal és Simonyi Lajos báró javaslatai közt alig volt különbség, mert Simonyi Lajos a vámközösséget elfogadta ugyan szintén, de azt a fogyasztási adók reformjához és a szabadkereskedelem elvének elfogadásához kötötte. Austria sem az egyiket, sem a másikat el nem fogadhatta; nem az elsőt, mert a fogyasztási adók terén, nevezetesen a szesz- és cukornál, ez Austriának nagy előnyt nyújtott, miután Austria sokkal olcsóbban termelt, mint Magyarország és mégis a drágán termelő magyar szesz- és cukorgyáros ezen szerződésben ugyanannyi adó fizetésére kötelez tetett, mint a nagyobb haszonnal termelő osztrák gyáros; nem fogadhatta el azonban a korlátlan szabadkereskedelmi irányt sem, mert az osztrák birodalomban a gyapjú-, a

pamutszövet és más iparágakban nagy tőke volt elhelyezve, ezen iparok virágzásátul függött a városok jóléte. Angliában és Franciaországban a pénz és ennek következtében a termelés olcsóbb volt, a gépek, a gyári értelmiség jobban ki volt fejlődve, az osztrák gyárak tehát védvámok nélkül sem az angol, sem a francia gyárral nem versenyezhetek. A védvámok ennél fogva az osztrák ipar egyrészt me llőzhetlen életfeltételt képeztek. De ha még a birodalom érdeke a védvamos irányt nem követelte volna is, a szabadkereskedelmi irány még ez esetben sem győzhetett volna, mert az osztrák országgyűlést a német elem uralta, a kormányt ezen elem tartotta fenn, a német képviselők pedig gyárosok és ezekkel az érdek szálaival összefűzött tőzsérek, ügyvédek voltak, ezek tehát saját czikkeiket nemcsak Magyarországnak, de még Austriának sem áldozták volna fel már 1867-ben is nagy munkába és nagy áldozatba került ezen emberek kiengesztelése, Magyarországnak már 1877-ben a vasutak kiépültek, az államkölcson-üzlet a Rotschildok kezébe került, a magyar kormány tehát már az egyéni kárpótlás eszközei felett nem rendelkezett. Austriát a szabadkereskedelmi irány még az önálló vámterületnél is jobban feszélyezte, mert a szabadkereskedelmi irány mellett kényszerült volna az egész világ iparának kaput tárni, ellenben az önálló vámterület mellett a magyaroknak adott nyers termények előnyeért előnyöket köthetett volna ki iparterményeinek; midőn tehát báró Simonyi a vámszerződés alapfeltételül a szabadkereskedelmi irányt tűzte ki, öntudatosan lehetetlen tűzvén ki, valódilag az önálló vámterületet akarta.

Kénytelen volt ezen kerülőt azért is tenni, mert a politikában nemcsak a lelkesedés, hazafiság dönt, de a párt száma. Simonyi Tiszát megakartta buktatni, a szélsőbal csekély volt, régi balközépi barátaibul csak kevés szélsőbal! színezetű követte, a siker tehát a régi Deák-pártiak és a megpuhult balközépiek megnyeréséül függött, az önálló vámterületbe mindkettő szélsőbali merényletet látott volna, ezeket tehát előlegesen a közös vámterület feltételes megajánlásával kellett loyális irányárul meggyőzni; meg kellett ezen zászlót azért is mutatni, mert a régi Deák-pártba Tiszát ugyan sokan nem szerették, de a szélsőbalt szakadóroknak, forradalmároknak tekintették és gyűlölték, ha tehát Simonyi Lajos lengő zászlóval a szélsőbalok közé lép, az elégedetlen kormány-pártiak inkább Tiszával szavaztak volna.

Apponyi és Lónyay határozati javaslatuk majdnem egyenlő volt, lényegileg a kormány javaslatátul alig különbözött, mert elvileg a közös vámterületet mindkettő elfogadták, a szabadkereskedelmi irányt mindkettő pengette, a rász 1867-es szerződést mindkettő dicsőítette, Lónyay, mert csinálta, Apponyi pedig a régi Deák-pártiak megnyeréséért, mindkettő provisoriumot ajánlott, egyik sem állította fel azomban a szabadkereskedelmi irányt alapfeltételéül, mindkettő csak javítani akart, a kormányt ennél fogva a régi alapon mindkettő vezethette volna. Mindkettő tehát csakis személyi támadást intézett Tisza és kormánya ellen.

Hosszas és jeles viták után a kormány javaslata névszerinti szavazással 36 szótöbbséggel elfogadtatott. A kormánynyal szavaztak:

Galgóczy Sándor, Gábor Péter, Gáspár András, Gebbel Károly, Gidófalvi Albert, Gorove István, Halasai Gyula, Harkányi Frigyes, Házmán Ferencz, Hegedűs Sándor, Hieronimy Károly, Hirsch Tivadar, Hodosi Imre, Horvát Gyula, Horvát Lajos, Horvát Mihály, Hosztinszki János, Houchard Ferencz, Horvát Mirkó, Horvát Péter, Istóczy Győző, Janicsáry Sándor, Jankovics Miklós, Jenei József, Johannovics György, Jókai Mór, báró Jósika Gyula, Juhász Mihály, Jordán Antal, Kassai Ignác, Kármán Lajos, gr. Károlyi Tibor, br. Kemény Kálmán, br. Kemény István, Kemény Mihály, Kende Kanut, Kégl György, Kis Lajos, Kiszeli Árpád, Knöppler Vilmos, Korizmicz László, Kossi Sándor, Kovács László, Krajszik Ferencz, Kulcsár Lajos, Kümle József, Kürty József, Krestich Miklós, László Antal, Lehoczki Egyed, Lénk Sándor, Lészay Lajos, Lónyay József, Löv Miklós, Luka Lajos, Lukácsi Béla, Loncsarics Márk, Makrai Aladár, Mara Lőrincz, Marsóvszky Jenő, Máday Lajos, Máriássy Sándor, Markus István, Miehl Jakab, gr. Migazzy Vilmos, Mihályi Péter, Mikó Bálint, Molnár György, Móricz Pál, Móricz Károly, Molecz József, Nagy György, Nedeczky István, herczeg Odescalhy Gyula, Ordódy Pál, br. Ozsegovics Lajos, Pap Gábor, Pap Lajos, Pap Sándor, Pauler Tivadar, Perczel Béla, Perczel László, br. Perényi Zsigmond, gr. Péchy Manó, Péchy Tamás, br. Podmaniczky Frigyes, Pogány Károly, Pongrácz Lajos, Pór Antal, Prepeliczai Gyula, Prileszky Tádé, Prónay József, Pulai Kornél, gr. Pejacsevics László, Puszt Károly, báró Radvánszky Béla, gr. Ráday Gedeon, br. Révay Simon, Román Sándor,

Rónai István, Rót Keresztély, br. Rudies József, Rubidó Radiszláv, Schmausz Endre, Simó Lajos, Stoll Károly, Sváb Károly, Sánta Lajos, Schramm Lipót, Stekovics János, Szabojlevics Mihály, gr. Szapáry Gyula, Szaplóczay Miklós, Szatmári Miklós, P. Szatmáry Károly, Szende Béla, Szeniczey Ödön, Szerafin Frigyes, Szerb György, Széli Kálmán, Szikszai Lajos, Sziládi Áron, Szilágyi István, Szirmay Ödön, Szitányi Bernát, Szláv József, Szláv Olivér, Szomjas József, Szontag Pál, Szüllő Géza, Tanárky Gedeon, Tarai Endre, gr. Teleky Géza, Teleszky István, Tibád Antal, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, Trauschenfelsz Emil, Trefort Ágoston, Tombor Iván, Türk Ferencz, Urbanovszki Jenő, báró Üchtritz Zsigmond, Várady Gábor, Vendégi Gábor, Veres Pál, Vécsey Tamás, Végh Aurél, Vizsolyi Gusztáv, Vladár Ervin, Vojnics Jakab, Wahrmann Mór, báró Wodiáner Albert, Wodiáner Béla, Veisz Pál, Vidrics Lőrincz, Voncsina János, Vukasinovics Sándor, Zaberlik László, Zalay István, Zákó Sándor, Zsedényi Ede, Zsigmondi Vilmos, Zsivkovics János, Andaházi Pál, Andrássy Mihály, Antal Gyula, Antoneszku István, Babies János, Bakcsi Ferencz, Baranyi Ferencz, Barczai Ákos, Baross Gábor, Bauszern Guidó, br. Bánffy László, Bánó József, Beöthy Algeron, Békásy Károly Bibics Döme, Bittó István, Boér Antal, Bohus Zsigmond, Bokros Elek, Borosnyai Pál, Brukner Vilmos, Boros Bálint, Balomivi János, Bedekovich Kálmán, Cozma Pártén, Csávosi Béla, Csemegi Károly, Csengeri Antal, Gsernátony Lajos, Cziplé Zsigmond, Dániel László, Dániel Pál, Dacsó Pál, gr. De-

genfeld Béla, gr. Degenfeld Lajos, Déry Sándor, Dimitrievics Miklós, Derencsin Marián, Emmel Kornél, Ernuszt Kelemen, Ernuszt Sándor, Éber Nándor, Fabritius Károly, Fáik Miksa, Farkas Elek, Felszegi Sámuel, Frólich Gusztáv, Funták Sándor, Filipp Conrád; Összesen 219.

Elleneztek: Gullner Gyula, Háczkai Kálmán, Halász Bálint, Hazai Ernő, Hedry Ernő, Hegedűs László, Hegy esi Márton. Helfi Ignác, Hets Károly, Hérit⁸ Antal, Hollósy Károly, Horánszky Nándor, Hunkár Sándor, Hunyady Béla, Hudák Lajos, Irányi Dániel, Ivády Béla, Just Sándor, br. Kaas Ivor, Kacskovics Sándor, Kajuch József, Kautz Gyula, Kállay Béni, Kállay Ödön, gr. Károlyi Gyula, Károlyi János, Kende Péter, Kerkápoly Károly, gr. Khuen Károly, Királyi Pál, Kisszeli Ernő, Kollár János, Komjáthi Béla, Kosuth Mihály, Kovácsi Gyula, Kömezei Károly, Kövér Gábor, Kövér Károly, Lichtenstein József, gr. Lónyay Menyhért, Lukács Béla, Luppá Péter, Lükő Géza, Lukácsok János, Madarász Jenő, Madarász József, Majzik Viktor, Mandel Pál, Markhót János, Matkovich János, Máriássy Kálmán, Máriássy Miklós, Metzner Gyula, Micski Lajos, Miklós Gyula, Missies János, Mocsáry Géza, Mocsáry Lajos, Molnár Aladár, Molnár Antal, Molnár István, Mudrony Soma, Mukics Ernő, Muzslay Sándor, br. Molnár Sámuel, Mihálovics Károly, Nagy Ferencz, Nagy Károly, gr. Nemes Nándor, Német Albert, Nyisztor József, Novák Gusztáv, Ócskay István, ócskay Rudolf, gr. O'Donnel Henrik, Orbán Balázs, Orosz Alihály, Ostfy István, Paczolay János, Pap György, Perczel

Lajos, Peretti Lajos, Péchy Jenő, Pilisy László, Pogonyi Dénes, gr. Pongrácz Adolf, gr. Pongrácz Ágost, Potoczki Dezső, Pulszky Ágost, Prandau Gusztáv, Ragályi Aladár, Ragályi Nándor, Ragályi Gyula, Rádi Endre, Rát Károly, Remete Géza, Sibrik Kálmán, Rőzer Miklós, Schwarz Gyula, Semberi István, Sifonfay János, br. Simonyi Lajos, Simonyi Ernő, Simonyi Simon, Siskovics Tamás, gr. Somsich Imre, Somsich Pál, Soós Gábor, Steinacker Ödön, Simái Gergely, Szabó Mihály, Szakáll Antal, Szalay Imre, Szentiványi Árpád, gr. Széchenyi Pál, Szilágyi Dezső, Sivák Imre, Szluha Ágoston, Szluha Benedek, Szoboszlai József, Szongott Jakab, Son tag Pál, Szőgyény László, Sztupa György, Szubotics János, Tarnóczy Gusztáv, Teleky László, Tóth Kálmán, Tomcsányi László, Tulok Zsigmond, Uray Miklós, Ürményi Miksa, Varga Károly, Vályi János, Vidlicskay József, Vidovich Ferencz, Virava József, Wirkner Lajos, gr. Zichy Nándor, Zmeskál Zsigmond, Zsilinszki Mihály, Zsitvai József, Almásy Sándor, Ábrahámfi Gyula, gróf Apponyi Albert, Babies István, Balázs Frigyes, br. Baldácsi Antal, Balogh Imre, Balogh Károly, Barthal János, Bay Géza, br. Bánhidy Béla, Beliczai Rezső, gr. Berchtold László, Bereczky Sándor, gr. Berényi Ferencz, Bernáth Dezső, gróf Bethlen András, Biró Kálmán, Bittó Béni, Bocsánszki Adolf, Boda József, Bujanovics Sándor, Ókorin Ferencz, Csanády Sándor, Csatár Zsigmond, Csávolszki Lajos, Csider Károly, Csíki István, Csernadák György, Dániel Ernő, gr. Desewfy Aurél, gr. Dezsőfy Kálmán, Domahidi István, Duka Ferencz, Erling Mik-

Jós, Farkas Elek, Farkas József, Fáy Béla, Fornsek Sándor. Forián Károly, Földváry János; összesen 183.

Távol voltak: Gurban Constantin, Gál Péter, György Endre, Hammersberg Jenő, Hodosiu József, Horváth Boldizsár, Heinrich Károly, Jászay Antal, Jordán István, Jakics Antal, Kasper Mihály, Korodi Lajos, Kőtár Bazil, Kukuljevics Iván, Leonhárd Frigyes, Lipovniczky Sándor, Mager Károly, Miletics Svetozár, Miskatovics József, Mranovics Mátyás, Ogyics Zsivkó, Pesti Frigyes, Polit Mihály, gróf Pojacsevics Péter, Ruprecht Lajos, Rakovszki György, br. Sennyey Pál, Sasich István, Spisich Viktor, Szilassy János, Zay Adolf, Berke József, Berzeviczy Egyed, Borlea Zsigmond, Conrád Károly, Dékáni Gusztáv, Doda Traján, Czedler János, Ernst Frigyes, gr. Forgách Antal; Összesen 40.

Az elnök nem szavazott.

A többség állott: 108 régi Deákpártibul, 16 horvát képviselőből és 95 régi balközépbül.

Az ellenzék állott: 76 Deákpártibul, 49 szélsőbalibul és 54 részint régi balközépi, részint új hasonló színezetűekbül.

A távol volt 40 képviselő közül:

1. a régi Deákpárthoz tartozott	9
2. a régi balközépi árnyalathoz	10
3. nemzetiségi és horváthoz	21

Osztályok szerint ezen képviselőház következő elemeibül állt:

1. herceg, gróf és báró.....	45
és pedig: 24 kormánypárti és 21 ellenzéki.	
2. Régi elismert birtokos, nemes.....	165

ebből a kormánynyal szavazott	80
az ellenzékkel	80
nem szavazott	5

3. A képviselőháznak felét képezték az új nemesek, a forradalom óta meggazdagodott tőzsérek, állam-bérlők, egy csomó ügyvéd, volt megyei szolgabírák, néhány katolikus pap, újságíró; ezen urak a függetlenségi önállási hagyományt nem ismerték, az osztrákoktól! függést természetesnek találták, igen kevés ismerettel, de nagy becs- és nyervágygyal bírtak, egyrésze gyűlölte a régi birtokos nemességet, mert a nemesség zsírján gazdagodtak meg, a nemesség pártfogása vagy közönye által lettek képviselők; követték vakon és alázatos hódolattal Tisza Kálmánt nem eszéért, erélyeért és hazafiságáért, de azért, mert ő volt a helyzet, a hatalom ura; mert állását megdönthetlennek tekintették.

Az ellenzék az általános vitánál és névszerinti szavazásnál szenvedett vereség után a részletes vitánál még többször próbált szerencsét, mindannyiszor azonban vereséget szenvedett, mert az erélyes miniszterelnök úr nemzetőreit rendben tartotta és figyelemmel kísért minden támadást, mert a részletes módosítások a helyzeten csakis keveset, lehet mondani semmit sem javítottak volna, miután az ellenzék a kárpótlásokra (kompensáció) kevés súlyt fektetett és a Deákpárti ellenzékiek az ellenzéki zubbonyban kényelmetlenül érezték magukat.

IV. FEJEZET.

A közösügyi viták. — A közösügyi egyezmények következményei. — Az országgyűlés szelleme és alkatrészei. — A sajtó és közhangulat. — A személyi ellenzék alakulása.

A kereskedelmi szerződés, a vámszövetség, a közös bank, a szesz-, sör-, cukor-, dohányadó törvények elvontan, elméletileg, közjogilag nem képeztek ugyan közösüget, gyakorlatilag azonban közösügek, mert mindezen ügyekben a törvények külön országgyűlésen hozattak ugyan, de egyenlő elvekből indultak ki, mindezen ügyeket az államszövetség ministerei közösen tárgyalták és mindkét ország 10 évre különleges rendelkezési jogáru lemondott; lényegileg tehát ezek épen oly közösüget képeztek és képeznek, mint a hadsereg, illetőleg a katonaság új on czj utalókének és szolgálatidejének meghatározása, (mert a hadsereg lényegileg nem osztrák, nem magyar, nem közös, de császári királyi hadsereg). Az elősorolt (jgyek közös-ségét a közösügi szerződés osztrák apostolai, mint a közjogi szövetség természetes következményét, mint a rendes kezelés szükségét tüntették fel, mi azonban valótlan. A közjogi szövetség Magyarország önálló államiságát Austriával szemben elismerte, a vám- és kereskedelmi szerződést Magyarország Austriával, mint állam állammal a szabadkereskedelem alapján kötötte, vagyis egyik állam a másiknak szabad ki- és bevitelét elismerte, a kölcsönös szabadkereskedelemnek azonban a kezelés egyformasága nem követelménye, ezen elvnek tökéletesen elég van téve, ha más állam a szerződő államokban termelvényeivel nem versenyez,

vagyis az osztrák és magyar követelheti azt, hogy a szövetség területére idegen szeszt, búzát, rozst, repcét, idegen marhát, juhot, tengerit, burgonyát, idegen sört, komlót, árpát, idegen dohányt, szivart, idegen posztót, gyapjút, finomított vagy nyers cukrot, idegen finomított vagy nyers vasat sat. vámmentesen ne hozzanak be, de nem követelheti, hogy a nyers és ipartermények adója és az adóbehajtás módozata egyenlő legyen; mert ez már a beligazgatás köréhez tartozik, de nem követelheti azért sem, mert az adózásnak célja és feladata nemcsak az állam szükségeinek önkényes fedezete, de a különböző tőkének egyenlősítése, az ipar emelése. A szerződésnek az célja nem lehet, hogy egyik állam a másik felett mesterséges előnyt nyerjen, mert az előny az egyenlőség, az állami önállás eszméjével ellenkező szolgálatom.

Az egyenlő adórendszer felállítása, a szolgálatom megállapítása felesleges azért is, mert ország-világ tudja azt, hogy mindkét állam folytonos deficizzel küzd, ennél fogva a divó adónemeket nem szüntetheti meg, mert ha Austria megszüntetné a dohánymonopóliumot, Magyarország előzönléné dohányával és a hiányt 24 millió kölcsönnel kellene fedezni, ha Magyarország megszüntetné, 16 millió évi adóssággal kellene terheit szaporítani, ha Austria a söradót megszüntetné, 24 milliós lyukat csinálna pénztárában, ha Austria a szeszadót 25 százalékkal leszállítaná, kétségkívül előnyt nyerne Magyarország felett, de a kétmillió hiányt adóssággal kellene fedezni és a magyar termelést azért tönkre nem tehetné, mert minden belföldi terméknek

előnyt nyújt, először a szállítás olcsósága, másrésről a viszonyok ösmerete, ugyanis a szeszt veszik a boltosok, a falusi és városi korcsmárosok és pedig veszik és venniök kell hitelre, mert hitelre árulják, ezen hitel pedig főleg személyi hitel; a piripócsi zsidónak Csillag szeszgyáros biztosan kölcsönözhet, mert viszonyait folytonosan figyelemmel kíséri és ismeri a piripócsi viszonyokat, ellenben nem kölcsönözhet neki Náthán osztrák gyáros és Steinberg morva birtokos, mert feltehető, hogy a piripócsi zsidó felhasználva az idegenek távolságát és tájékozatlanságát, egy szép napon minden ingó és ingatlanát felesége vagy sógora által lefoglaltatja, csődött mond, Náthán és Steinbergék pedig hoppon maradnak. Kétségkívül nagyobb gyárosok ügynököket tarthatnának, de az ügynökök általában megbizhatlanok, az ügynökség sokba kerül, az ügynökök fizetése, a bukások felemésztenék az idegenek termelési előnyeit. A magyar kormány hasonló okoknál fogva sokkal az adót le nem szállítaná.

Lehetlen volna ezen eszelős verseny azért is, mert ha a két állam rendelkezési szabadsága fenntartatik, az illető kormány hasonló adóleszállítást alkalmazhatna és alkalmazna, az ilyenmű verseny tehát nem használna. A, két ország kormánya tehát csakis a termelési viszonyoknak megfelelőleg szállíthatná le az adót bizonyos fokig és ha az ilyenmű leszállítással a termelési költségek közt az egyenlőség helyreállíthatnék, ez által a másik termelő érdeke nem támadtatnék meg, mert ez a másik félnek jogtalan előnyt nem adna és a méltányosságot tekintve, az osztrák alattvaló nem

követelheti azt, hogy ha jobb anyaggal bír, olcsóbb hitellel, olcsóbb szállítási eszközökkel rendelkezik, ennél fogva több tiszta jövedelemmel bír, a kevesebb tisztajövedelemmel bíró magyar épen nagy megadóztassák, mint ő, mert az adót a polgár nem a nyerstermény, de a tisztajövedelem után fizeti, de nem követelheti ezt a szabadkereskedelem alapján szerződő fél a másiktól azért sem, mert a jövedelemhez mért adó a termelést és forgalmat nem rontja meg: az ezzel ellenkező kormányi eljárás szolgai, hazafiatlan eljárás, mely az ipart megöli. Az ily verseny lehetetlen azért is, mert egyes termelési ágak boldogítására az állam nem adhat különös kiváltságot egyeseknek, mert a mit az egyik válláru elvesz, az a másikat nyomja, nem engedné meg tehát az osztrák tőzsér, iparos, kereskedő azt, hogy a szesz-, ezukor-sat. ipar keveset vagy épen semmi adót sem fizessen, nem engedné meg a földbirtokos, hogy a birtokosok egyaésze terményeit kiváltságosán értékesíthesse, midőn ezen előnyt talaja hitelhelyzeténél fogva fel nem használhatja és nagymértékben járul az ország terheihez.

A nemzeti bank hitelforrás, pénzjegyei által értékközvetítő, gazdag Üzlet részvényeseire, az államnak egyik jövedelmi ága. Önálló állam, önálló államtársának hitel- és pénzügyeibe be nem avatkozhat, mert a beavatkozás sérti az önállást és fensőséget feltételez, a kereskedelmi alapon csakis annyit követelhet, a mennyit az általa adott előnyök által kárpótolhat, követelheti azt, hogy ipar- és nyersterményei vám- és más hasonló fizetések nélkül árultathassa-

nak a szövetséges területen, követelheti, hogy ipar-és nyersterménei az idegen termények versenye, védvámok vagy a behozatalt eltiltó intézkedések által megvédessenek, de nem követelheti, hogy a szerződő állam pénzjegyeket ne adjon ki, nem avatkozhatik a pénzjegy értékének meghatározásába, mert mindkettő országfelségi jog, nem követelheti, hogy a bankügyeket egy tüle függő, különleges védelme alatt álló társulat intézze, mert ez kiváltság és sértő politikai fensőség. A pénzjegybank a pénztőke csatornája, mely magában egyesíti a beltőkét és ha az ország szegény, a beltőke hiányát az idegen tőke magához vonása által pótolja és pénztőkéjét a termelés különböző életképes ágai közt méltányosan és igazságosan felosztja. Gazdag országban az országos pénzjegybank majdnem mellőzhető, mert hol sok a pénz, az értékközvetítés arany vagy ezüst pénz által történik, a termelés különböző ágai segélyére különleges bankok alakulnak, ezen bankok elismervényei keresett forgalmi eszközök, ellenben, hol az ország szegény, az országos bank mellőzhetlen, mert ez teljes fedezetű bankjegyei által a forgalmi tőkét háromszorozza, közvetítése által az ország hitelét külföldön megszilárdítja. Szegény és oly országban, melynek fővárosa nem nagy világváros, az országos bank szükséges azért is, mert ha a bank székhelye más államban van, az idegen bank igazgatósága nem ismervén a viszonyokat, a hitelt rendesen a gazdagabb pénzemberek monopolisálják és a közönség csakis másodkézből, ennélfogva drágán jut hozzá; ha a bank az országban nincs, részvényesei fő-

gondot a honi ipar és kereskedelem emelésére fordítanak és az idegen ország ipara és kereskedelme iránt szűkmarkúak. Elvontan és elméletileg véve szövetséges államokban az új bank a réginek nem árthat, mert ha a szövetséges társ új bankot alakít és a régi bank, ha uzsorás üzleteket nem folytatott, régi üzletkörét fenntarthatja, mert a pénznek nincs nemzetisége, az üzletemberek a régihez jobban ragaszkodnak, mint az újhoz, fenntartják tehát a régi összeköttetést, de ha a bank ezt fenn nem akarja tartani és üzletkörét megszorítja azon arányban, amely arányban üzletét korlátozta, a részvénytőke egyrészt megkevesbitette. Két államban egy és ugyanazon társaság tagjai azonos üzleti és kezelési feltételek alatt alakíthatnak bankot és ha ezen bankok különleges székhely- és igazgatósággal bírnak, az ily bank az ország hitelszükségletét kielégíti, mert a pénznek nincs nemzetisége, ha Buxbaum Salamonnak Pesten 3000, Bécsben 5000 frt banktőkéje van, egyik kezével nem üti a másikat, de azon igyekszik, hogy mindkét tőkéje jövedelmezzen. A pesti bank igazgatósága és főtanácsa a bank érdekei ellen nem járhat el elsősorban azért, mert ellenőrzi a kormány, az országgyűlés, a közvélemény másodsorban sőt főleg hűtlenül nem járhat el, mert ha a bank pang vagy megbukik, kereskedelmi becsületét és fényes állását veszti el; ellenben ha közösítetik a tőkének egyenlőtlen felosztása és egy helyeni székhellyel, az ily közös bank mindig azon ország érdekeit fogja a másik hátrányára pártolni, amelyben székhelye, igazgatósága, főtanácsa van, mert a nagyobb tőke,

helybeli nagyobb nyeresége fedezi a kisebb tőke kisebb veszteségét; a saját mellékérdeken kívül az ily bank igazgatósága, közgyűlése, főtanácsa mindig a székhely kormánya, tőzsőrei és közvéleménye nyomása és hatása alatt marad.

A bank közösítése, illetőleg a magyar bank feladása menthetlen gyengeség volt azért is, mert ezen ügyben nem Austria, tehát egy állam előtt tette le a fegyvert, mert ebben az osztrák állam csak részben volt érdekelve, de letette a fegyvert az osztrák pénzsákok, azon tőzsérek előtt, kik Magyarországgal minden időben, minden kérdésben ellenszenveztek, kik az absolutizmust mindig hűségesen támogatták, kiknek igazságtalan eljárását saját csatlósaik is elismerték az országgyűlésen, kik Magyarország hitelét, becsületét a külföldön folytonosan rágalmazták, kiktől tehát jövőre sem elismerést, sem javulást várni nem lehetett. És ezen országos fegyverletétel annál sajnosabb volt, mert általa az országgyűlés nemcsak egy souverainjogrul mondott le, de lemondott az önálló bankkal járó legalább 2 millió jövedelemről; elvileg elfogadott 24 millió állami bankadósságot, ezen fegyverletétel tehát Magyarországnak évi kerek három milliójába került.

A szesz-, sör-, cukor-, dohány-ügy elvi közösségét ugyan már az 1867-iki országgyűlés is elfogadta. Az 1867-iki egyezmény azonban nem menti az 1877-diki hódolatot, mert 1877-ben a viszonyok kedvezőbbek voltak, mint 10 év előtt. 1867-ben az alkotmányt vissza kellett szerezni, erre némileg az osztrák ország-

gyűlés hozzájárulása is kívántatott; az osztrák országgyűlést az osztrákok uralták, az osztrákok a szabadságért nem rajongtak, a többség pénzemberekből, nagyiparosokból és ezekkel szövetkezett ügyvédekéből állott; az eszélyesség tehát a többség megnyerését ajánlotta, ezen nagyférfiak pedig csakis engedmények által voltak megnyerhetek; 1867-ben a kormánya termelés ágairól biztos adatokkal nem bírt. 1867-ben a magyarok nagyrésze Magyarországot Európa magtárának tartotta, a birtokososztály még a bukás lejtőjére nem jutott, a vasutaktól óriási eredményeket vártak; az államadósság tekintélyes ugyan, de még tűrhető volt, az adó a jelenlegi adónál kevesebb, az áldozat tehát terhelte ugyan, de létejét nem veszélyeztette, a bank szükséges ugyan, de még halasztható volt. Mindezt eszélyes önkormányzatunk, a gazdasági válságok megváltoztatták. Más volt a politikai helyzetünk 1877-ben, az ország drágán ugyan, de önkormányzatát visszanyerte, nem volt szükségünk az osztrák parlament megnyerésére, sőt ellenkezőleg, az osztrák többség szorult a magyar kormány jóakarátára; az osztrák pártot a csehek és a többi szláv tartományok már 1871-ben erősen szorongatták. Hohenwart gróf ministeriuma csak azért bukott meg, mert a magyar ministerek ellenében állástfoglaltak; az osztrák-ellenes áramlat azóta naponkint növekedett, ha a magyar államférfiak az osztrákokkal ingatag helyzeteket megértetik és a méltányosság alapján támogatást ajánlanak, az osztrákok kapzsi és méltánytalan kíváncsiságot lehangozhatták volna és ha ezek kényuralmi vá-

gyaikbul nem engednek, szövetkezhetek volna a haladók osztrákok örököseivel: a szlávokkal, kik közül a cseheknek érdekei azonosak voltak sok tekintetben a magyarok érdekeivel; a lengyelek Magyarországhoz őszintén ragaszkodtak, Galiczia, Bukovina földmivelő ország, érdekeik Magyarországgal nemcsak nem ellenkeztek, sőt inkább közelebb állottak a földmivelő Magyarország-, mint a tőzsér Austriához, mely nemzeti-ségüket fenyegette, a föld érdekeit a pénztőke, az ipar érdekeinek alárendelte. 1877-ben a magyar kormánynak nem kellett sietni, mert Magyarország érdeke a vám- és kereskedelmi szerződés megújítását nem sürgette, ezen szerződés a magyar terményeknek semminemű előnyt nem biztosított, mert a gabonaneműekre, nyers vasra és általában semmi nyerstermény behozatalára vámot nem vetett, bármi viszony álljon is be Magyarország és Austria között, ami nyersterményeinket Austria semmi esetre sem zárta volna ki, azon egyszerű oknál fogva, mert ezek minden más ország terményeinél olcsóbbak, mert az osztrák ezukor, posztó és általában minden más gyártmánynak Magyarország legnagyobb és legbiztosabb vevője. Mi történhetett volna tehát, ha Magyarország - azt mondja: én az önálló bankiul el nem állok, fenntartom a dollány-monopoliumot, a szeszt, ezukrot, húst, bort megadóztatom, de ezen adónemeknek sem mennyiségére, sem az adórendszer mi módóni alkalmazására nem kötöm le magamat, de azért évrül-évre meghatározom és ezek közösségét megszüntetem. Austria, illetőleg a bank ez esetben visszavonja a hitelt, de ezáltal csak

magának árt, mert a Magyarországnak adott hitelszszegyet Austriában nem helyezhette volna el, tehát az 50 millió dacz a banknak évenként 2 milliójába kerül; a 40—50 millió hitel nem rögtöni fizetésre, de három hónapos váltókban volt Magyarországon elhelyezve, és pedig tartoztak ezzel a magyar kereskedelem matorjai és takarékpénztárok, ezeknek még a hitelfelmondás nyakukat nem szegi, mert maguk is nagy tőkérül rendelkeztek, fedezhették volna sajátjokbul, de nagy hitellel is bírtak, tehát ha üzletüket megszorítani nem akarják, ezen összeget saját szakállukra is kikölcsönözhatték volna és legfeljebb ha 4 perczonttel fizettek volna több kamatot, mi három hónapra mindössze is 500,000 forint. De még ezt is ki lehetett volna kerülni, mert ha a magyar bank törvénynyé válik, a bankrendszer és kezelés általánosan ismert és elfogadott lévén, a bank három hónap múlva már működését megkezdhette volna, de ha ez osztrák rágalmak következtében nem sikerül, ez még akkor sem lett volna baj, mert a jelen állapot fenntartása csakis 50 millió hitelt követelt, 50 millió hitel kiállítása igényel a legroszabb viszonyok közt 25 millió készpénzt aranyban és ezüstben; váljon első sorban az osztrák bank adósai, ha a bank által fenyegettetnek, hogy 25 milliót megtarthassanak, nem adtak volna-e inkább a bank alapítására 25 milliót, mely által az egész kifizetése feszélyétül menekülnek és ezenfelül egy igen nyeresémes üzletet kötnek? és ha ezek nem teszik, a magyarországi tőkepénzesek, a takarékpénztárok nem bírták volna-e ezen tőkét 1 hónap alatt kiteremteni?

ezt csak buta vagy a magyarországi viszonyokkal teljesen ismeretlen tagadhatja. De feltéve azt, hogy a magyar tőkepenzesekből a hazafiság, az Önerzet, a helyes üzleti érzék kihalt volna, vájjon Magyarország, ha minden kötél szakad, nem lett volna-e képes egy hónap alatt 25 millió forint értékű aranyat kiteremteni és ezt a banknak kölcsönözni? Kétségtől igen, mert Magyarország nemcsak mint állam hitelképes, de hitelképes, mint különleges földbirtokos, Magyarországnak 4 millió holdat meghaladó föld- és erdőbirtoka, gazdag só-, vas-, kőszénbányái, regáléi, vasúti részvényei és saját vasutai legalább 500 millió forintot képviselnek, ha tehát mint állam nem lett volna képes 30 millió ezüstkölcsönt kieszközölni, megszerezhetette volna azt jelzálogkölcsön alakjában, mint ingatlan tulajdonos, mert az állam hitelét fondorlatokkal meg lehet rontani, az államon a tartozást behajtani nem lehet, az állam lakosainak ingatlanai államadóba el nem árverelhetők, ellenben a záloglevelek biztosítására a tulajdonos állam birtoka különlegesen le van kötve és a nem fizető állam különleges birtokát a bíróság elárverelteti és ha árverelő nincs, vagy a kellő árt meg nem fizetik, megtartja a záloglevelet kibocsájtó intézet. A magyar bank felállítása lehetőségét tehát még az osztrák új közösgy szószólói: a magyar pénzügyminister Széli Kálmán, Wahrmann és Fáik sem tagadták, ezen jeles magyarok pedig az osztrák bankhoz még az idegen Lukámnál, az osztrák bank vezére és hivatalnokánál is jobban ragaszkodtak. A szeszügyben is, ha Magyarország rendelkezési jogát visszavéve, azt a kö-

zosségbül kivonja és a mezei gazdaság érdekeit méltányolva, a gazdasági szeszgyárat 40 perczent engedményben részesíti, nem tehettek volna az osztrákok semmit, mert szeszünket nem Austria vásárolja, ha tehát kizárják, nem ártanak, de nem vesztettek volna azért sem, mert 20 perczent leengedést ők is javasoltak, az osztrák szeszgyárok legalább 20 perczenttel olcsóbban termelik a szeszt, mint a magyarok, tehát a 40 perczent adóleengedés daczára sem lehetett volna a magyaroknak a szeszt az osztrákoknál olcsóbban adni.

Az ország helyzete más volt anyagi tekintetben, mint 1867-ben, mert míg a terményárak hanyatlottak, az ország adói 40 millióval emelkedtek, 3000 szeszgyár üresen tátongott, a földbirtokos jelzálogos adósága közel 70 millióval emelkedett, a virilisták közt a tősgyökeres magyarok helyét az idegen izrael fiai számosán foglalták el, 15 millió évi vasúti pótlók nehezedett az ország vállaira. Magyarország 1870-ben 118.945,000 frt, 1877-ben már 173 millió forint adót fizetett, az adósságok kamatja 1870-ben 48 milliót, 1877-ben 69,374.000 tett, az ország a szegényedés lejtőjén állt, a kormánynak és országgyűlésnek tehát komolyan meg kellett volna fontolni a helyzetet és a drága közösügyeket nem szaporítani, de kevesbíteni kellett volna.

A közösügyi viták az országgyűlés értelmiségének hanyatlását, a hazafiság lankadását mutatják. Deák Ferencz a jelesek vezére, Tisza Kálmán a szolgák szultánja volt. Az ellenzék mindkét árnyalata gyengén,

lelkesedés nélkül támadott és általában mind a négy kérdésben rász álláspontotv álasztott. A szesz-kérdésben az ellenzék az adó magasságát nem támadta meg, természetesennek tartotta a gazdasági szeszgyárak bukását és ezt főleg az osztrák versenynek tulajdonította, pedig ha Magyarország Austriával vámközösségbe nincs is, a dívó magas adó mellett nem tarthatta volna fel magát, mert a közép és kis szeszgyár termelvénye nem kivitelképes, miután a gazdasági gyár nem rektifikál és csekély tőkéje miatt rektifikáló gépeket nem állíthat fel, a szesz ára Magyarországon magasra nem emelhető, mert szemben áll vele a sok jó és olcsó bor. Az osztrák szesz Magyarországra veszélytelen versenytárs, mert olcsóbban termel ugyan mint mi, de ezt ellensúlyozza a drága vitelbér; kétségkívül az ország némely részeibe hoztak be osztrák szeszt, de viszont Stiriába és a szomszédos tartományokba vittek ki magyar szeszt is; az ellenzéknek tehát, miután a közös kezelés megszüntetését ki nem vihette, azon kellett volna igyekezni, hogy a gazdasági szeszgyárak 40 perczent adóengedményben részesüljenek; nagyot hibáztott az ellenzék abban, hogy a gazdasági szeszgyárak szünetelése által okozott nemzetgazdasági veszteséget ki nem mutatta, mi igen nagy, mert átlagban egy gazdasági gyár 1200 szekér trágyát állít elő, mivel megjavíthat 48 magyar hold tiszta búzaföldet és ezen trágya ereje kihat 48 hold árpaföldre is, egy hold trágyásföld átlagban többet ad három métermázsza tiszta búzával és ugyanannyi árpával, vagyis a szeszgyár bukása évenként a búzát 10, az árpat 8 forintjával véve,

okozott egy évben 2592 forintot, mely is 3000 szeszgyárnál 6,776.000 forintot tesz évenként, tehát többet, mint amennyit a kormány az összes szeszadóból bevett. A nagy szeszgyárak ezen hiányt csak igen kis részben pótolták, mert a nagy szeszgyárak főleg nagyobb városokban épültek, némely gyár részben eladta a moslékot igen kis szálló- vagy földbirtokosnak, ezek tehát a trágyát szálló- és kukoriczaföldekre hordták, némelyiknél pedig elveszett vagy tüzelőre használták fel, a gyárak nagyobb része marhát hizlalt, de gazda nem lévén, a szalma vétele és behordása tekintélyes Összeget vevén igénybe, kevés szalmát használtak fel, földbirtokosok nem lévén, a trágya vagy egészben elveszett, vagy csakis kis részben tudták értékesíteni. A magyar országgyűlésnek kétharmada még 1877-ben is földbirtokosokbiil állt, de Magyarországon a talaj, a gazdasági viszony és rendszer igen különböző, a magyar gazda nem olvas, a szesztermeléssel csak kevesen és főleg a felföldiek foglalkoznak, az alföldiek, sőt általában az ország földbirtokosainak nagyrésze a szesztermelést nem ismeri és azt általában igen hasznos üzletnek tekinti. Az ellenzéknek tehát azt kellett volna bebizonyítani, hogy a gazdasági termelés bukásának főoka a nagy adó, hogy a gazdasági szeszgyárak bukása mennyire sújtja az egész országot, meg kellett volna világítani azt, hogy egy gazdasági szeszgyár épülete és gépe átlag 10,000 forintba kerül, és ezen szeszgyárak bukása által a magyar birtokos-osztály 30 millió forintot veszített vagy legalább heverték Chorin támadó beszédében a nagy

szeszgyárak érdekeit a gazdasági szeszgyárakéval ellentétbe hozta és a törvényjavaslatot főleg azért támadta meg, mert Austriának sok gazdasági gyára van és a nagy gyár a kisebbel nem fog versenyezhetni, a javaslatban tehát a jót támadta meg és ellentétes állást foglalt el a magyar gazdasági gyárakkal szemben is. Chorin hasonlóan megnyugodott a nagy adóval, mely sajátlag a szeszipar pangásának oka. Chorin, az Ügyvéd csak a jelent vette tekintetbe, nem tudta, hogy a nagy épület alapja, akivitel, homok talaj és ha ezen homokot a Bismarck-orkán elfujja, a híres magyarországi zsidótelepek egymásután összerogynak; nem vette figyelembe azt, hogy a magyarországi nagy szeszgyárak egészséges alappal nem bírtak, a nagyobb rész megizmosodott a terményadó idejében, midőn a kormányközegeket megvesztegették és a termelés nagyrészt eltagadták, mások ügyesen elhitették a közönséggel, hogy a szeszgyár aranybánya, részvénytársaságokat alakítottak, így lassan pénzüket visszaszerezték, maguk számára jövedelmező állást alkottak és a részvényeseket Ígérekkel ámitgatták, némelyek ismételve megétek és a biztosítási nyereségek által meggazdagodtak, mások ismét megbuktak vagy bukást színleltek, hitelezőikkel kiegyeztek és ezáltal vagyont szereztek. Nem vette tekintetbe, hogy az ország ezidőben erős hús-kivitellel bírt, a sovány marhát a száraz esztendőben féláron adták, de a hús kivitel, mint azt a későbbi évek mutatták, biztos alappal nem bírt. Jeles beszéde tehát nem hatott, mert sajátlag az osztrákok ellen harczolt, de vágásai a magyar gazdasági szeszipart is sértették,

s mert az adó nagyságát nem sokallta, a kormány seregből a pálinkás zsidók védelmére senkit sem nyert meg. Széli Kálmán pénzügyminister páratlan cinizmussal kijelentette, hogy neki mindenekelőtt nagy adó kell, előtte mérvadó a kincstár érdeke, a kormányra mindegy, ezen nagy adót 90, vagy háromezer ember fizeti-e, védte az osztrákok érdekeit, kijelentette, hogy a termelési viszonyok Austria és Magyarország közt egyenlők, a magyarok az adó egyenlősége ellen csak azért panaszkodnak, mert buták, a magasabb technikát nem ismerik, tanuljanak és nekik is nagy hasznuk lesz. Ilyenmű ömlengések önérzetes parlamentben vihart, sőt bukást idéztek volna elő, a magyar országgyűlésen azonban már az osztrák cultus divattá vált, az ily ömlengéseket tehát a buta és alázatos többség megtapsolta.

A bankkérdésben az önállás, az államiság szelleme kísértett. Az ellenzék mindkét árnyalata az önálló bankot tűzte ki, hibázott azonban mindkét árnyalat a két különvélemény beadásával; mindketten egyet akartak, a különzést tehát semmi sem indokolta, a bankkérdésbeni egyesülés a pártokat a későbbeni egyesülésre nem kötelezte, a közvéleményre, az ingatag képviselőkre azonban jobban hatott volna, ha egy tömör sereget, mint két ugyanegy célra törekvő, de elkülönült csoportot látnak maguk előtt. A kormány szónokai még soha törvényjavaslatot oly gyengén nem védelmeztek, mint a közös osztrák bankot, mind Wahrmann, mind Fáik elismerték, hogy az önálló magyar bank czélszerűbb, hogy a bank felállítható, hogy az

új bank szervezető nem méltányos, de azért mégis ajánlják; de azért közös bank kell, nem mondták ki, de mindenki megérthette, hogy az osztrák bank nekik azért kell, mert az osztrák tőzsének úgy akarják, és ezeknek ők szolgálai és talán bizonyos fokig osztályosai. A bankegyezmény az önálló Magyarországnak nem legsérelmesebb Világosa volt ugyan, de mindenesetre a legkeserűbb, mert a hódoló ország a fegyvert nem egy diadalmas fejedelem, nem egy hatalmas ország előtt tette le, de kezetsókolt egy tőzsércsoportnak, mely az országgal folytonosan ellenszenvezett, mely az alázatért előnyöket sem adott, mely jövőre az ország növekedő hitelszükségletét nem biztosította; és mindezt még 24 milliót biztosított magának, mely a megalakulható bank tőkéjének felét tette. A bankegyezmény kényes kérdés volt azért is, mert az önálló bankot minden kormány és párt megígérte, a magyar bankra a közönség nagy súlyt fektetett, mert nem ismervén a bank különleges feladatát, azt hívék, hogy ha a magyar bank megalakul, az arany záporosóként fog az országba hullani és ez az országos és magánhitel nyomorán azonnal segíteni fog, az uzsora megszűnik, a földbirtok, ipar és kereskedelem édig fog emelkedni és Magyarországnak legalább anyagi önállása létesül. Ezen csodaszer elmálását tehát a közönséggel igen nehezen lehetett megizleltetni. A többség szónokai a közös bankot érvek helyett ámitások és koholmányokkal védték; elsősorban a bank közösségét mint vívmányt tüntették fel, pedig midőn valaki valamely jogrul ideiglenesen lemond, ez nem vívmány, de ideig-

lenes jogfeladás, az ellenkező állítás tehát ámitás; az államjegyeket úgy állították fel, mint a magyar bankjegy veszélyes versenytársát, mely a magyar bankjegnél értékesebb, ez a gyengének odadobott ámitás, mert a bankjegy érczalappal bír, érczpénzre felváltható, a bank az állam által meg nem támadható magánvagyonnal bír, a meghatározott összegben fel ill jegyeket nem bocsájthat ki, üzletekbe nem bocsájtkozhatik, ennél fogva a bankjegy biztos, ellenben az államjegy érczfedezettel nem bír, az állam tetszése szerint bocsájthat ki pénzjegyeket, az államjegy sokasága tehát egymaga megrontja az államjegy hitelét, az osztrák-magyar államjegyek tényleg 20 százalékkal kevesebbre becsültettek névértékükénél, ámitás volt tehát azon állításuk, hogy a teljes fedezetű magyar jegy az állam és osztrák bankjegnél értéktelenebb. Koholmány azon indok: Magyarországnak hitele gyenge, a vasúti elsőbbségi kötvények, a magyar földhitelintézet záloglevelei alacsonyabb árkelettel bírnak az osztráknál, tehát a külföld a magyar bank jegyeit sem fogja teljes értékben elfogadni, mert mind a vasutak, mind a záloglevelek szerves összeköttetésben állnak az ország kormánya vagy intézményeivel. A vasutak árszabályzatát ugyanis a törvényhozás a társulatokkal egyetértve leszállíthatja, a vasutak jövedelmét az állam biztosítja, ha tehát kedvezőtlen forgalmi viszonyok állnak be, megtörténhetik, hogy a vasutak az üzleti költségeket sem fedezik, ezen esetben tehát az elsőbbségi kötvények kamatai az állam által kötelezett kamatbiztosítékok, illetőleg előlegekből fedezendőek és ha az állam ezen

előleget vagy megtagadja, vagy nem fizetheti, a szelvények fizetése fennakadhat, ezek iránt tehát az elfogult idegen tartózkodó lehet; a földhitelintézet az állammal semmi összeköttetésben nincs, de üzletére nagy befolyással van a törvénykezés, a végrehajtás, mert kamatjait, felmondott kölcsöneit a bíróság hajtja be, ki tehát a magyarországi viszonyokat osztrák szemüvegen nézi, az a magyar záloglevelek biztonságában kételkedhetek, ellenben a pénzjegybank a kormány hatalmi körén túlesik; a bank saját pinczéiben tartja érczkészletét, ezen érczkészlet a biztosíték, a bank az előmutatónak huza-vona nélkül tartozik jegyeit érczpénzre beváltani, a bank irányában tehát józaneszü ember még akkor sem lehet bizalmatlan, ha Magyarország anyagi állásában és intézményeiben kételkedik. Szakemberektől ámitásnak tekintendő a valutával! hadarászás, a bank a valuta helyreállítása nélkül is felállítható, mert a bank alapja az érczfedezet, a banknak semminemű más pénzjegyhez köze nincs és nem lehet, mert amint az államjegy vagy az osztrák bankjegy és viszont beváltására köteleztetik, megszűnik a pénz biztonsága. Az osztrák pénzjegy értéke rögtön és azonnal helyreáll, mihelyest pénzjegyeit ezüstre beváltja. Az állampénzjegyek pedig soha semmi esetre sem fognak teljes értékkel bírni, mert fedezetük nincs, ez azom ban sem a magyar, sem az osztrák bankjegy értékét nem gyengíti. A valuta helyreállításához a bankreformot, a magyar bank felállítását kötni nem lehet, mert ez a távol jövő zenéje, miután ez csak úgy állítható helyre, ha Magyarország és Austria az

államjegyeket bevonják, vagyis ércpénzzel vagy teljes értékű fedezett bankjeggyei beváltják, miután azonban ez 300 milliót meghalad és miután ezen kamat nélküli adósság megszüntetése évi 10 millió kamattöbbletet idézne elő, miután ezen műtét a deficizzel küzdő államok hitelét erősen megtámadná, ej csak azon esetben lehető, ha a vasúti szerződések lejárnak, vagyis 960 körül, ha a deficitek megszűnnek, ez pedig csakis akkor lehető, ha az európai bonyolódott politikai kérdések megoldatnak, mert a hadsereg nagy számának a deficit ikertestvére. A valuta helyreállítása különben sem Magyarországnak, sem Austriának nincs érdekében, mert a magyar nyers- és az osztrák iparterményeket az európai piacokon csakis az agió tartja fenn és amint a valuta helyreáll, a kivitel is megszűnik és a termények ára a termelési költségeket sem fogja fedezni, a valuta helyreállítása tehát csak szóvirág.

Az ellenzék a bankjog mellett erősen küzdött, a bankszerződés céliránytalanságát, a magyar bank felállítására lehetőségét bebizonyította, mellőzött azonban egy fő döntő indokot, melynek mellőzése a tudatlan képviselőházra erősen hatott. A banknál mindenesetre főkérdés az, mennyi Magyarország valódi hiteligénye, mert elvégre több bankjegyet, mint amennyi az országban biztosan elhelyezhető, kibocsájtani nem lehet és ha az ország hiteligénye parányi 50 millió, akkor valóban az önálló magyar bank felesleges. Wahrmann és Chorin 50 millióban állapították meg, számításuk alapjául azonban a fennálló viszonyok, a bank censo-

rainak ítéletei, a társulat közegei előterjesztése szolgált. Az ellenzéknek tehát ki kellett volna mutatni Magyarország szükségletét, le kellett volna rántani a pesti banksatlósokrul a lepelt, kik, hogy a magas kamatlábat, girójuk tetemes jövedelmét fenntartsák, a kereskedő közönséget vagy kizárták a hitelből, vagy a hitelt cenzor barátjaik által leszállították. A váltóhitelalap meghatározása nem a legkönnyebb művelet, mert nincs az országban kereskedő, gyáros, iparos, tőkepénzes, ki vagyonát bevallaná és ez igen természetes is, mert ezek a lovagiasságot nem ismerik, általában a kincstár kijátszását érdemnek tekintik, az adóalap tehát semmi alap. De egyrészt az üzletviszonyok most már annyira világosak, más részről a takarékpénztári kezelésnél a vagyoni helyzet ismerete annyira szükséges, hogy nincs az országban város, sőt megye, melyben a pénzemberek helyzetét a takarékpénztárak vezetői az utolsó hatóságig ne ismernék. Az ellenzéknek tehát már a bankkérdés megkezdésekor kötelessége lett volna a kormányt lényeges adatok szerzésére sarkalni és miután a kormány az önálló bankot már májusban elejtette, az adatokat magánúton kellett volna összeszedni. Ha az ellenzék ezen adatokkal elő áll és bebizonyítja azt, hogy a cenzorok eljárása részrehajló, hogy a pénzügyminister az osztrák bankkal vagy összejátszott, hanyag vagy tehetetlen, a valódi szükséglet nem 50, de 150 millió, hogy a jóhitelű kereskedő kamatja, mint azt Fáik is elismerte, 20 perzentig emelkedik, hogy a kereskedelmi uzora nagyban befolyásolja a földbirtok uzoráját is, mert a

kereskedelmi váltó rövid lejáratú lévén, az uzsorás, a takarékpénztár nagy kamatra szívesebben ád a kereskedőnek, mert ez inkább készpénz, míg a kereskedelmi uzsora fenn áll, olcsóbban a földbirtokosnak sem kölcsönözhet; ha bebizonyítja azt, hogy tekintve az ország szükségletét, ezen 50 millió dotáció nem elég és az osztrák banktul többet nem várhatunk, ha kimutatja, hogy a bank a földhitelintézet zálogleveleit is képes emelni; a dotáció kérdésénél az osztrák bank-egyezményt megingathatta volna. De az ellenzék 6 hónapig aludt, maga sem ismerte a helyzetet, ennél fogva meg sem tudta világítani; támadása fősúlyát az osztrákok támadásába, a nemzet Önállásába, érzelmei felvillanyozásába helyezte és ebben nagyban csalódott, mert az önállási érzület a nemzetben a fusio által és után nagyban ellankadt. A magyar kormány kezdetiül fogva az osztrák kegyet többre becsülte az osztrákokkal! czivódásnál, a Deák-párt kezdetiül fogva az osztrákoknak mindenben engedett, az osztrákokat a politikai bölcsesség, a nemzetgazdász, a kormányzat mintájának tartotta, a balközép kezdetben ezen eszméssel szembeszállt, amint azonban kormányra került, elfogadta a Deák-párt szellemét, az osztrák barátságban versengett a Deák-párt maradványaival, az önállási vágyakat illoyalitásnak tartotta. Az új nemzedék az osztrák szövetséget előnynek tekintette, hivatal, anyagi előnyök után vágyott, volt azonban az országgyűlésben egy töredék, melyet a Tisza-kormány nem elégitett ki, mely az anyagi helyzet nyomorúságát belátta, mely a bank-ügyben tett ígéreteiről nem feledkezett

meg; az ellenzéknek tehát ezekre kellett volna hatni, ezek azonban nem voltak idealisták, ezeket tehát csakis az anyagi helyzet, az osztrák bank káros nemzetgazdasági következményei megvilágításával lehetett volna vagy megnyerni, vagy részben a szövásiul visszatartani, miután az ellenzék azt nem tette, az Önálló bankot nagy többséggel eltemették. Az osztrák bankot elfogadta 210, ellenezte 109, távol volt 125. A távollevők közül 63 tartozott a kormánypárt-hoz, 62 az ellenzékhez, a kormány javaslata tehát csak úgy bukkhatott volna meg, ha a távollevők bejönnek és mindnyájan ellene szavaznak. Ezek megnyerése jó politika mellett nem tartozott a lehetetlenségek közé, mert a 63 kormánypárti közül csak 10 tartozott Tiszához, ha tehát Apponyi, Somsich és társai az ingatag, népszerűtlen báró Sennyeyt elejtik, ha az osztrák tőzsének iránti hódolattal szakítanak, a nemzet kedvencz eszméje: az önálló bank mellett sikraszállnak és a Simonyi Lajos-féle töredékekkel egyesülnek, a kormányt a bankkérdésben már meg lehetett volna bukkatni és a bankkérdésben tömörült többség megmaradt volna a kereskedelmi szerződésben is, mert az Önálló bank nemzeti Önállást képviselt, az Ausztriatuli anyagi felszabadulásnak mellőzhetlen alapfeltételét képezte. Úgy látszik azonban, hogy ezen urak a hirdetett királyi akarattal nem mertek szembeszállni, jó barátságba akartak maradni az osztrák-magyar tőzsér társasággal és nem elvi, de csakis személyváltozást akartak és a legfontosabb hadi állást feladván, későbbi oldal támadással akarták a győztes vezért elkergetni.

Ezen politika az ellenzéknek későbbi növekedését és tömörülését lehetlenné tette, mert a valódi elégtelenség nem személy, de elvi változást kívántak, „a habozók ingatag politikával meg nem nyerhetők.

A vám- és kereskedelmi szerződésben már minden elégedetlen, az örökös habozó báró Sennyey kivételével, támadott.

A kereskedelmi szerződés minden államban a legfontosabb politikai művelet egyike, mert iparos állam a kereskedelmi szerződések által szerez vevőt gyártmányainak, földműves ország kereskedelmi szerződések által biztosít piacot nyereszterményeinek, a vámok által védi gyenge, fejlődő piacát. Különösen fontos ez Magyarországra, mely a kivitelből él, szegény és a pénzügyi zavarok, illetőleg a szegénységből csakis a gyenge iparágak fejlesztése által menekülhet. Az 1867-iki vámös kereskedelmi szerződés nemcsak Austriának adott előnyöket kárpótlás nélkül, de a szabadkereskedelmi irányt fogadva el vezérelvül, Magyarországot még Anglia és Franciaország ellen sem biztosította. Az 1877-iki szerződés az Austria és Magyarország közti viszonyokon semmit sem változtatott, meghagyta az idegen nyeresztermények nagyrészenek vámmentes behozatalát, tehát még a magyar búzának, a magyar húsnak, szalonnának, zsírnak sem biztosította az osztrák piacot, de legalább a szabadkereskedelmi rögeszmével szakított, a posztó-, pamut-ipart vámok által biztosította, ez ugyan első sorban Austriának használt, mert mi mindkét iparágban hátra vagyunk, de miután Austria ezen iparágokban felettünk természetes előnyökkel nem

bír, ezen iparágaknak jövődöbeli fejlesztését lehetővé tette. Ezen szerződés tehát nem jó, de jobb a régi rosznál, mert a régi, a kedvezőbb helyzetű angol és francia iparnak is kaput tárt, tehát a magyar iparnak az angol és francia ellenében! fejlődését is lehetlenné tette, ellenben az új szerződés mellett csak az osztrákkal kell megküzdenünk, melynek termelési viszonyai a mienknél nem kedvezőbbek, az angol és francia pénztökének kamatja 3—4 perczent, míg az osztráké—6, ennek előnyét pedig részben kiegyenlíti az osztrák és magyar ipartermény közti fuvarkülömbözlet; ennél fogva a szabadkereskedelem mellett a magyar posztó- és pamut-ipar megalakulása lehetlen, míg a vámrendszer mellett lehető.

Simonyi Ernő a vámszerződést főleg 3 indokbul támadta meg:

1. Elvettetni kívánta, mert az államiság egyik alapfeltételének az Önálló vámterületet tekintette, nézete szerint a vámközösség szolgaság, az állami önállás feladása; Magyarországra különösen sérelmes azért is, mert ezen szerződés által Magyarország köteleztetett Austria drágább és roszabb iparczikkeit vásárolni.

2. Elvetette, mert az önálló vámrendszert gazdag államjövödelmi forrásnak tekintette, a vámszerződés által pedig Austria a vámjövödelem 70 százalékát húzta és pedig főleg oly termények után, melyeket magyar polgárok vásároltak.

3. Ellenezte harmadszor azért, mert Magyarország nyerstermelő lévén, Magyarország szabadkereskedelem mellett iparszükségleteit olcsóbban képes bevásárolni,

míg a vámszövetség védvámírányt követve, az angol, francia, olasz ipar behozatalát lehetlenné tette és az osztrák termények megvételére kötelezte, a politikai függést még az angol függéssel növelte.

Simonyi Ernő tehát határozottan az önálló vámterület felállítását követelte.

Br. Simonyi Lajos és Mudrony Soma javaslata és iránya a vita alatt ténylegesen változott, más volt kiindulási és más végpontja, a közvélemény elvi álláspontot foglalt el és végeredményében közel állt a szélsőbal kívánalmaihoz, ellenben a különvéleményt indokoló és ajánló beszédek a Deák- és a kormánypárt célzataihoz közeledtek és főleg személyi ellenzékké zsugorodtak. A különvélemény maga is már az ellentétektől hemzsegett. Az ellenvélemény kezdetén dicsőítik a Deák-pártot és férczművét: az első kiegyezést, melynek alapjaira épült fel a második kiegyezés. Kezdetben elismeri, hogy a monarchia tekintélyére károsan hatott a hosszas alkudozás. Eejtegeti, hogy a vámsorompók felállítása és fenntartása kevésbe kerül és Magyarország magából a vámokból 26 millió tiszta jövedelmet vehetne be, hangsúlyozza Magyarország károsodását a közvetett adóknál, melyet az Önálló vámterület megszüntetne; károsnak tartja a közös vámterületet, mert közös vámterület mellett az elmaradott magyar ipar az osztrákkal nem versenyezhet; az önálló vámterület mellett azonban az osztrák gyártmányoknak a lehető legnagyobb kedvezmények biztosítását ajánlja (ezt ígérte Simonyi Ernő is). Mindezen előnyök daczára azonban a közös vámterület fenntartá-

sára méltányos és igazságos feltételek alatt késznek nyilatkozik és pedig kívánja:

1. A fogasztási adóknáli károk megszüntetését.
2. Nem fogad el vámemelést oly áruknál, melyeket Magyarország nagymértékben fogyaszt.
3. A szabadkereskedelem híve lóvén, az idegen gabona vámmentes behozatalát elfogadja.
4. A vámemelést különösen visszaveti a posztó-, pamut-, selyemszöveteknél, a petróleumnál, kávénál.
5. Mellőzhetlen alapfeltételül állítja fel, hogy az eddigi szabadkereskedelmi irány ha nem fejlesztetik is, legalább érintetlenül fenntartassék.

Ha pedig mindezek el nem fogadtatnának, utasítja a kormányt adjon be törvényjavaslatot az Önálló vámterületről.

Br. Simonyi Lajos és Mudrony Soma ezen határozati javaslata igen közel állott Simonyi Ernő javaslatához, mert kimondták ugyan, hogy a törvénynek eleget teendők, készek Austriával a méltányos és igazságos, az ország sérelmeit megszüntető^szabadkereskedelmi vámszövetségre lépni, de azon esetben, ha Austria a szabadkereskedelmi irányt el nem fogadja, az önálló vámterületet kívánják felállíttatni, javaslatukban hallgattak az osztrák érdekekről és főleg azon nagymérvű károsodást tüntették fel, melyet Magyarország az 1867-iki szerződések által szenvedett és szenvedni fog az új szerződés által, a szabadkereskedelemérti rajongásukban még a gabonának vámmentes behozatalát is megengedték. Az egész világ tudta, hogy a tőzsérek és gyárosok által uralt osztrák országgyűlés az

osztrák gyáriparnak biztosított vámokat fel nem adja, mert a gyapjú- és pamutszövet-ipar fenntartására nagy súlyt fektettek és ezen védvámok nélkül az osztrákok Anglia- és Franciaországgal nem versenyezhetek volna, a határozati javaslat tehát az Önálló vámterületet nem mondta ki, de minden más megoldást lehetetlenné tett. Simonyi és Mudrony azomban beszédeikben programjukról nagyrészen eltértek, ellenmondásba jöttek javaslataikkal, a veres sipkát félczilinderrel cserélték fel, az elvi ellenzékül átmentek a személyi ellenzék épés terére. Br. Simonyi januárban mondott beszédjében dicsőíti Deák Ferencz 1867-iki kereskedelmi szerződését, pedig ezen szerződés alapította meg Magyarországnak Austriátuli anyagi függését. Február 16-iki beszédében elismeri, hogy Magyarország jövője ős jólléte az Összmonarchia jóllététül és consolidatiójátul függ; a monarchia fennmaradását Magyarország életkérdésének tartja. Mudrony Soma: Magyarországon csak egy kereskedelmi politika folytatható és a védvámos, mint szabadkereskedő a tarifát egyformán konstruálná, mert mindkettőnek védeni kellene a meglévő iparágakat; a kiindulási pont nem lehet más, mint az önálló vámterület, az osztrákokkal egyezkednünk kell, mint nemzet nemzettel. Iparágaink fogytak, mert míg hajdan az ország szükségleteit fedezte, ma mindenben idegen iparra szorul. A kamatláb 6-rul emelkedett 12-re, az export 1869. óta leszállott 41 millióval. A takarékpénztárak és bankok tőkéje apadt 8 millióval. Az indirect adóknál! károsodásunk 5—6 millió, czukorkivitelünk leszál-

lőtt 38,000 mázsával, az Austriából behozott czikkek értéke 3—400 millió, ennél vámveszteségünk pr. ^{10/}<oo-lék, 30—40 millió. Ennyire megy ez Matlekovics hivatalos számítása szerint is. Mezőgazdaságunk a vám-szerződés miatt nem fejlődhet, önálló vámterület mellett megnyerhetjük ezen összeget. Mindezek dacára kívánom a vámszövetséget, mert a törvény kívánja, mert az Austriávali szakítás ódiúmát nem akarom házámra venni.

Gr. Apponyi Albert határozati javaslata elvileg a kormány politikájátul nem tért el, mert a közös vámterületet ő is akarta, de az Austriának adott előnyökért kárpótlást követelt és külszerződések által kívánta Magyarország érdekeit biztosítani, s mert ezt a szerződés által biztosítva nem látta, megtámadta a szerződést és kormányt és új vámszerződést kívánt, támadása a kormány megbuktatására irányult, mert ha ezt nem akarja, célját a részleteknél beadandó módosítások vagy új pontok csatolása, a szerződés feltételes elfogadásának indítványozása által is elérhette volna. Apponyi javaslatát két jeles beszédében is következetesen támogatta. Január 29-iki beszédében következőleg érvelt és támadott: A jelen kérdést eminens politikai kérdésnek tartja, mert a nemzet a rász politikai által az élszegényedés lejtőjére jutott, a kereskedelmi szerződés által olcsó bevitelt és biztos kivitelt kíván biztosítani, a vámemeléseket magasnak tartja, mert némelyeknél ez 300 perczenttel emeltetik, azon czikkeknél, melyek főleg a szegény osztály öltözetét képezik, a vám 40 írról 60, sőt 80 frtra emeltetett, elismeri,

hogy az osztrák érdekekre figyelmeznünk kell, de ezen figyelem által saját közgazdaszat! érdekeink nem sértethetők. Nem áll az, hogy az osztrák ipar ily nagy támogatást igényel, mert a pamutipar 15 év alatt 400,000 mázsáru 1.150,000 mázsára emelkedett. A posztónál a bevitel csak kevéssel volt több a kivitelnél, miután a külföldi piacon is versenyképes, a belföldön ily nagy védelmet nem igényelhet. Nagy súlyt fektet a kereskedelmi szerződésekre, melyekre Austria nem vágy. A fináncz-vámokat nem kedveli, mert a vámtételek leszállítását akadályozzák. A monarchiára az érdeksértés veszélyesebb a közgazdaszat! szakításnál, nem tartja ezt kiegyezésnek, mert a magyar kormány kereskedelmi szerződéseket fog akarni kötni, az osztrák pedig akadályozni fogja. Chaos ezen jövő állapot és a chaos veszélyesebb akkor, midőn a kibontakozás lehetetlen; meg van győződve, hogy ha a keleti vihar kiüt, a monarchia solidaritását a vám- és kereskedelmi differenciák megbontani nem fogják.

Február 16-iki beszédében érvelését következőleg folytatta: Három okot hoztak fel a szerződés mellett, hogy a vámemelés nem nagy, hogy kiviteli érdekeink veszélyeztetve nincsenek, mert a Lajthán túliak érdeke is a szerződéses kereskedelmi politika folytatását kívánja, a politikai helyzet komolysága végmegoldást követel.

Nem áll az első a közoktatási minister úr daczára, mert a kormány közegei számítása szerint a vám a prezident gyapjuszövetnél 18—20, a pilotnál 43—57, az unionnál 22—37, a posztómennyiségnél a pénzügy minister úr kihagyott 16—18,000 métermázsát, a kormány

előterjesztése szerint a tehertöbblet évi 5 millió. Komoly számítás szerint az emelésből egy szerény háztartásra esik 16—20 forint tehertöbblet. A szerződésekhez kevés a remény, miután a német szerződés azért nem jött létre, mert Austria védvámi vágyaihoz ragaszkodott. A kormányokra igen alkalmazható egy osztrák tiszt tévedéses conduit listája: „az ellenség előtt békülékeny, a civilizáltakkal szemben vitéz.“

A monarchia vezetése utolsó években hasonló tévedésbe esett, vitézkedő, erélyes, merész volt a kereskedelmi politika terén, hogy a külpolitikában mi volt, azt ma ecsetelni felesleges.

A kiegyezés shema, a formai tételeknek halmaza alkalmazásánál a legridegebb ellentétek léteznek, az egész kiegyezésen a belső valótlanság vonul keresztül, mert még az egyik fél a szerződésekre törekszik, a másik rész oly feltételekhez köti a szerződést, melyek mellett annak létrejötte lehetetlen. Ezen szerződés nem a nemzeti munka oltalma, de az osztrák színnyomók, pamutfonók, gyapjúszővők ligájának egyoldalú védelme.

Azt mondják, el kell fogadni, mert a monarchia egy nagy politikai crisis előestéjén áll; ez nem egyéb, mint egy nagy nyomatéku szempontnak egyoldalú alkalmazása, ezen szempont csakis addig volt nyomatékos, míg a statusquo helyreállítását hittük, e stádiumon azonban már a külbonyodalmaktul mentek, nem tudjuk, minő új alakulások küzdelmeinek nézünk elé, mikor ily eseményeknek nézünk elé, mindent kerülnünk kell, mi a nemzet erejét apasztani képes.

Gróf Lónyay Menyhért helytelennek tartotta a ke-

reskedelmi szerződést, provizóriumot akart, és javaslatát következőleg indokolta: A szabadkereskedelmi rendszer a kor vívmánya, az állam vámot csak úgy vethet ki, hogy ezek az állam szükségletére fordíttassanak, a védvámrendszer, a szabadkereskedelem teszi a nemzeteket gazdaggá, lendítő hatással volt ez Magyarországra is, miután a forgalom 24 év alatt 136 perczenttel növekedett. Magyarországra legczélszerűbbnek tartja a közös vámterületet, Magyarország földmi velő ország, a vámok magukban az ipart meg nem teremthetik, ellenben szabad kereskedelem mellett nyert terményeinknek ipart szerezhethünk. Az ipar szükséges, de ehhez pénz is kell; nagy akadálya nálunk még az iparnak a munkás kéz hiánya, a hitel drágasága. Külön vámterület mellett fel kellene állítani a fináncz-vámokat azon czikkeknél, melyet mi nem termelhetünk, másrészt a szabadkereskedelmi rendszert fenn kellene tartani. Az önálló vámrendszer következőket eredményezhetné: számításom csak megközelítő, mert a ministerium adatai hiányosak és megbizhatlanok. Számításom szerint 250 millió a behozatal, ennek 8 perczent vámja 20 millió, ezt nagyban emelnék a fiskális vámok, a fogyasztási adók jobb kezeléséből származó eredmények, kell tehát, hogy Austria által az ezekrüli lemondás kárpótoltassék. Méltánylom én a kormány helyzetét a vám- és bankkérdésben, mert létező előnyeikhez mindenki ragaszkodik. Mi 1867-ben kivittük az ország önállását, tehát a kormány a jogos követeléseket kivívhatja.

Én barátja vagyok a vámközösségnek, mert ez nagyobb fogyasztási területet biztosít. A közös vámterület

nem elkerülhetlen feltétele a monarchia hatalmi állásának, nem volt ez 1849. előtt sem. A vámszövetség főfeltétele az érdekek kölcsönös méltánylása. A védvám-irányt az osztrák többség nem akarja, tehát a méltányos egység kivihető. Méltányos egység követelménye a szabadkereskedelem fenntartása.

A védvámrendszer felállításának három oka van: az osztrák gyáripár veszteségei, az 1873-iki válság, a deficit, a gyárosoknak a birodalmi gyűlésben! nagy befolyása. Az osztrákok áldozhatnak az osztrák gyárosoknak, mi nem.

Ezentúl a vámemelés nem 20, de 25, az arany vámmal 28—30 millió. Az új vámemelésből Magyarországra 8 millió esik, mi a nagy egyenes adókhöz vetve elviselhetlen teher. A nép millióirul van itt szó, melyet szegény vagy gazdag egyenlően fizet. A védvámrendszer a mai kor feudalismnsa, ez nem fér össze a magyar szabadelvű vagyáival, a védvám megrontja terményeink kivitelét, sőt még az osztrák gyáros is, ha az önálló vámterület vagy a szabadkereskedelem közt fogna kelteni választani, az utolsót választaná, ragaszkodjunk 1867-hez és kívánalmainkat érvényesíthetjük.

Mellőzhetlen a fogyasztási adók feletti rendelkezés.

Szükséges ez, mert Magyarország pénzügyeit csak ez által rendezheti, Amerika, Franciaország is ez által rendezték, ha az ország ezt vissza nem szerzi, köteleseit nem fogja teljesíthetni. Szükséges ez politikai szempontból is, a dualizmus a monarchia életfeltétele, ez azomban csak úgy tartható fenn, ha a versengések megszűnnek; meg kellene a quotát örökidőkre állapítani és

ezért 42 százalékban elfogadhatnánk. A vámszövetségre is módosítást kell feltalálni, mely a védvamos velleitásokat kizárja.

A szerződés motivációja csak oldaljegyzet; helytelen ez azért is, mert Austria nyersterményeinknek csak V_4 -ét, a külföld $\frac{3}{4}$ -ét veszi. Nem áll azon tétele, hogy a védvám nem emeli az árakat, mert a gyárosok versenyezni fognak és olcsóbban adják gyártmányaik értékét, ezek érdekeiket is közakarattal fel fogják emelni. A régi szerződés jobb az újnál, mert a terheket nem emelte, 10 évre meg volt kötve az angol és német szerződés, mindez ma kétes, nem zárta ki, mint a mostani, az időközi módosítást a fogyasztási adóknál. Politikai tekintetért érdekeinket nem adhatjuk fel. Nincsenek adataink, provizórium kell tehát azok megszerzésére.

A vámszövetség- és kereskedelmi szerződésről szóló törvényjavaslat a legfontosabb országos és hatalmi kérdés volt. Fontos az országra, mert a tarifa szabályozásául függött az életképes iparágak lehető felvirágzása, vagy 10 évi aléltsága, a hanyatló mezőgazdaság kivételének részbeni biztosítása, vagy a bizonytalanságnak hosszú évekre kiterjesztése; mindkettő döntő befolyást gyakorolt az eladósodás folytatására vagy megszüntetésére, mert az egyensúly csakis az ország jövedelmeinek emelése által volt elérhető; a jövedelmek csak azon esetben voltak nevelhetők, ha az ország a felvirágzó ipar által egy erős fogyasztó osztályt nyer, mely a nversstermények egyrészét megveszi, kivitelképessé teszi, az ország iparszükségletét részben fedezi és ezáltal a külföldre kimenő milliókat legalább részben az országban

visszatartja, a kézi munka a pénztőke hasznos elhelyezése által a kevés pénztőkét szaporítja, ha a földbirtoknak jövedelmezősége a kivitel biztosítása által a hanyatlás ellen biztosított, a nagyobb jövedelmezés pénztőkét vagyis új adóalapot teremt. Hatalmi kérdés volt ez a kormányra, illetőleg Tisza Kálmánra, (ki mellett ministertársai nem számítottak) mert a vámszövetség semleges zászlót képezett, ezen zászló alatt elveik és irányuk megváltoztatása nélkül a conservatív, az ultrámontán, a régi pecsovic a kormány megbuktatására egyesülhetett a régi szabadelvűekkel, a 48-as és 49-es szélsőkkel Ígéret, feltételek nélkül, mert a szélsők a közös jogi alapon kormányképeséggel nem bírván, feltétlenül támogattak mindenkit, ki Magyarországnak Auszriátuli függetlenítését elősegítette, ki a birodalmi köteleket lazította, ki Magyarországnak elvi és anyagi emancipációját elősegítette, ki szakítást idézett elő a közösügyi táborban, mert a szélsőbal célzatai megvalósítását csakis azon esetben remélhette, ha az ország belátja, hogy a közösügyi szervezet nemcsak politikai függést jelez, de az ország rohamos elszegényedést is eszközli; a vámszerződés elvetése nem támadta ugyan meg a közösügyi alapot, de az indokolás bebizonyította az osztrákok kapzsiságát, roszakaratát, a szakadástul a szélsőpárt méltán remélhette azt, hogy ha az ujonan alakult többség kormánya a fusio-párt eszméit folytatja, az ország államiságának azon hívei, kik ezt Simonyi, Apponyi és társai alatt reméltek elérhetni, számításaikban csalatkozva, a következetes szélsőbalhoz fognak csatlakozni. A támadásra alkalmas volt ezen zászló azért is,

mert azok, kik az 1867-iki kiegyezéshez meggyőződésből ragaszkodtak, kik az önálló hadsereget, az önálló külpolitikát a királyi kegy vesztéstül! félelemből kimondani nem merték, a kereskedelmi szerződés tárgyában szembeszállhattak a kormánynyal a bécsi körökkel, mert a vámszerződés megváltoztatása által a közösügyet nem támadták meg.

A kormány helyzete nem volt teljesen biztos, mert az 1875-iki választásoknál Tisza Kálmán, miután békekötés által foglalta el a hatalmat, azokat és azok híveit, kik neki, a kis ellenzék vezérének a hatalmat átadták, a követek sorából nem törülhetette ki; ezek közül pedig sokan a volt ellenzéki vezérrel ellenszenveztek, lesték a támadási alkalmat, ezekre tehát Tisza nem számíthatott. A régi Deák-párti törzskarnak nem tetszett, hogy az erélyes miniszterelnök nagy tehetségeinek, erélyének öntudatában tanácsaikat, pártfogásukat ki nem kérte, soknak visszatetszett a Tisza régi híveinek megkülömböztetése, megkezdődött a régi vakondok politika; Lónyay is nagy többséggel birt és megbukott, miért ne bukhatna meg Tisza; most már a kormányképes ellenzék is megszűnt, az új ministerium nem félhet a bukásiul, Tisza elfogadta politikájukat, tehát az ellenzék padjairul csak személyi támadást intézhet. Tisza utolsó ellenzéki beszédében a defieizit megszüntetését ígérte, általában sok nagy dolgokat hangoztatott, a kincstári defieizit megmaradt, a közönség nem méltatta a meddő befektetéseket, a múlt terheit, a politikai viszonyokat, a miniszterelnök varázsa a függetlenebbek előtt foszladozott. Sokakat lehangolt a földbirtokososztály hanyatlása, az önálló

bank eltemetése, sokakat elvakított a szabadkereskedelem eszméje, visszatetszett az osztrák gyárosok és tőzsérek különleges pártfogása. A politikai keleti köd kivilágosodni kezdett. Austria tényleg Törökországnak pártját sohasem fogta, sőt az oroszok és vazalljai zaklatásait tényleg támogatták, a török hadsereg utolsó tekintélyes maradványa a Sipka-szorosban január 9-én lerakta a fegyvert, az orosz hadsereg Adrianápoly felé indult és január 31-én Adrianápolyhoz ért; Anglia Konstantinápoly fedezetére hajóhadát a Dardanellákba küldte, Austria kezeit összetette, szemeit behunyta, Oroszországhoz nyílt jegyzéket nem küldött, seregeit nem indítá a határ felé, nem mozgósított. A törökbarátokban azon alapos gyanú támadt, hogy mi nem török, de oroszbarátok vagyunk. Az ország és a képviselőház nemcsak önmagáért szerette a törököt, de ügyét főleg azért karolta fel, mert az orosz gyűlölte, és pedig gyűlölte 1848-ért, gyűlölte azért, mert az oroszokat a panslavizmus fejének tartotta, mert az orosz sajtó Magyarország' ellen arczátlanul izgatott. Tiszát mindenki erős magyarnak ismerte, erélyérül sokat tartottak, a szláv nemzetiségeket többször zaklatta, azt hitték tehát, hogy az orosz barátságot csak Tisza képes megbontani és Oroszország hatalmi vagyait csak ő képes fékezni, pedig ezt, ha akarta volna sem teheti, mert a külpolitikában törvényeink szerint a magyar kormány döntő befolyással nem bír és ezekről kizárólag a király rendelkezik. A külpolitikával! elégedetlenség azomban a kormánynak legkevesebbet ártott, mert Törökország vouaglott és a tántorgót a legügyesebb, legerélyesebb osztrák diplomata sem bírta volna lábraállítani,

mert Törökország kimerült és az európai kormányok mind elhagyták. A földbirtokosztály a képviselőházban a fuzionális választások útján ugyan megfogyott, némelyek visszaléptek, mert az alkotmányos választási költségek anyagi állásukat megingatták, mások visszavonultak, mert bizva Tisza Kálmán ígéreteiben és erélyében, azt hívék, hogy az óriási többséggel rendelkező kormány a földbirtokosztály és az ország bajain a hitel-, a kereskedelmi-, az adóviszonyok rögtöni rendezése által segíteni fog, az egyensúly az állam kiadásai és bevételei közt helyreáll, mind e mellett a képviselőházban 200 egyén választatott be azon osztályból, mely Magyarország ügyeit századok óta vezette. Ezen képviselők közt volt a legtöbb értelmes és független képviselő. A földbirtok érdekében 3 év óta semmi sem történt, a szesz- és söradó sértette a földbirtok érdekeit, az önálló bankruli lemondás lehetetlenné tette a hitelviszonyok fejlesztését, sokan tehát elégtelennek lettek és vártak a kedvező programra, mely a kibontakozást kijeleli és a vámszerződésben jobb és biztosabb közigazdaságot politikát indítványoz; ezek voltak a legveszedelmesebbek, mert ezeket az anyagi érdek, a becsvágy nem vezette, nagy értelmi és politikai súlylyal nem bírtak, ennél fogva jutalmakat nem igényelhettek, a nagyobb rész ismerte a bajokat, de nem ismerte a baj elleni orvosszerket, a hivatal után nem vágyott, mert idejét gazdaságának kezelése vette igénybe, a nagy nevekbe sokszor csalódtak, ennél fogva pozitív programot követeltek.

A bomlás okai, a bukás esélyei megvoltak; a kormány megbuktatására azonban 3 szükséges:

1. Be kell bizonyítani a kormány férfiak tehetetlenségét, erélytelenségét, ügyetlenségét, hazafiatlanságát, erkölcstelenségét, mert szeszélyből a kormányt megbuktatni nem lehet, miután a válság mindig nehézséggel jár és a gyakori válság az állam organismusában zavarokat idéz elő.

2. Kell, hogy az ellenzék a kormány programját képező törvényjavaslatnak ne csak gyengéit mutassa be, de jobb, kivihetőbb törvényjavaslatot, illetőleg programot nyújtson be, különben a támadás csakis személyi vita, az egyéni ambíciók versenye, az országra nem előny egy rősz és tehetetlen kormánynak hasonló rősz és tehetetlen kormánynyali felváltása, mert ez csak a vezető egyéneknek szolgál javára.

3. Kell, hogy a támadók tömörüljenek legalább az eszmében, a politikai célban, melyért a rohamot intézik, mert ha szakadozva támadnak, a gyengébb, de eszélyesebb ellenség által legyőzőinek.

Az ellenzék támadása ezen kellékek egyikével sem bírt. A szélsőbal főleg elvi, közjogi szempontbul indult ki, de Tiszát némi kímélettel támadta meg, nem bizonyította be a kormánynak sem tehetetlenségét, nem rősz szándékát, erkölcstelenségét; br. Simonyi Lajos, Mudrony, gr. Apponyi, gr. Lónyay simán ellenkeztek, megtámadták, roszalták a törvényjavaslatot, de nem bizonyítottak a kormányra oly bűnöket, hibákat és gyengeségeket, melyeknélfogva ez a kormányzatra lehetlenné lett; a semleges, a határozatlan képviselőnek ennélfogva azt kellett gondolni: ezen egy törvényjavaslat rősz, sőt káros az országra, de különben még a

versenyársak sem mondják a ministeriumra azt, hogy a kormányra alkalmatlan, reá szavazok tehát, az általános vitánál és majd a részleteknél, ha czélszerű módosításokat ad be az ellenzék, azt támogatni fogom, így megmarad a jó ministerium, a rász törvényjavaslatot pedig megjavítjuk.

Az ellenzék általános programmal nem birt. A szélsőbal br. Simonyi Lajos, Lónyay a vám- és tarifakérdésében a szabadkereskedelem elvét állíták fel, Apponyi a vámközösséget tartalék nélkül elfogadja, a vámkereskedelmi politikát és vámtarifát Magyarország érdekeinek megfelelőleg kívánja módosíttatni.

A szabadkereskedelem melletti vita csak akadémikus értékkel birt, mert a szabadkereskedelem eszményi jogosultságát minden tanár és szobatudós elfogadta, de alkalmazhatását czélszerűségét tagadta minden államférfi, napirendre tért felette, illetőleg eldobta min den törvényhozás, még az iparos Anglia sem alkalmazta mereven, pedig Anglia más államok versenyétül nem tarthatott, saját nyerstermelése pedig szükségletét nem fedezte; az ellenzék tehát még theoretice is elkésett, midőn a szabadkereskedelem eszményi rongyos zászlóját lobogtatta. A szabadkereskedelem Magyarországra nemcsak czéltalan, de még veszedelmes is; Magyarország anyagi jólétének egyik főfeltétele az ipar fejlődése, mert az iparos a nyersterményeknek nagymérvű és köteles fogyasztója, mert az ipar azon százmilliókat mik ma idegenek zsebébe vándorolnak, az országban visszatartja. Iparunk nincs, a keletkező magyar ipar a virágzó angol, francia, osztrák ellenében, melyek olcsó és sok pénzzel, nagy fogyaszt-

tási területtel, olcsóbb napszámmal rendelkeznek, csak úgy tarthatja fenn magát, ha a vám által az idegen termelés előnyei ellensúlyoztatnak. Miután a szabadkereskedelem egész Európában megbukott, a nyersterményeknek piacot csakis vámelőnyök által lehet szerezni, ha tehát Magyarország buta szabadelvűségül a a szabadkereskedelem elvét alkalmazná, elérnék azt, hogy mi az európai dívó áron vásárolnánk a gyártmányokat, ellenben nyersterményeink a külföldi piacszul részben kiszorulnának, részben megterheltenének, mert Magyarország a nyerstermények egyikénél sem foglal el első helyet, a búzában ugyan Amerika kivisz 60—80 millió mázsát, Oroszország 30—40 milliót, míg Magyarország csakis 6—10 milliót, tehát Indiát mellőzve, a gabonatermelésnél is csak harmadik helyet foglal el; a húsban, zsiradékban előttünk áll Amerika, a borban előttünk áll Franciaország, mind mennyiség mind kedveltség tekintetében. Magyarország tehát rendes viszonyok közt mellőzhető, a szabadkereskedelem mellett minden iparos ország Magyarországra vámmentesen behozhatná gyártmányait, tehát elsősorban megvámolnának, mert terményeink mellőzhető, másodsorban pedig azért, mert szabadkereskedelem mellett mi kedvezőtlen eljárásukat nem torolhatnánk meg. Különösen ferdén alakulna Austriávali viszonyunk, mert a szabadkereskedelem által biztosítva lévén gyártmányainak magyarországi piacza; magterményeinkre okvetlen vámot vetne és ezen vámot nem az osztrák fogyasztók, de mi fizetnénk meg, mert mérsékelt vám mellett is olcsóbbra jön az osztrák, mint a német-, angol- és franciaországbani szállítási díj,

miután a magyarországi főtermelő helyek terményeiket Austriába vizen szállíthatják, míg Franciaországba, Angliába egész Fiúméig vasúton kellene szállítanunk, Poroszország majdnem megegyeszer annyira van tőlünk, mind Austria, ha tehát Austria egy métermázsza búza után 50 krajczár vámot róna reánk, még akkor is az angol vagy francia kivételnél 70 krajczárral kerülne kevesebbe; szűk termés mellett kétségkívül Austria fizetné meg a vámot, mert ez esetben az amerikai búza is értékes, a távoli búzának és más czikkeknak megérkezte bizonytalan, a tartalék kifogy, fedezetével tehát késlekedni nem lehet, ily esetben tehát mindig a vevő fizeti a vámot, miután ily esetben nemcsak egy, de több vevő is van és az eladó a távoliaktul is ostromoltatván, nem szorul a szomszédra. Az önálló vámterület kétségkívül az államnak nagy jövedelmet hoz, de ezen jövedelem nagyrészen képzelt és nem valódi. A gyártmányok árát a verseny mérsékli, de nem határozza meg, szabályozza ezt főleg és elsősorban a kiállítási ár, a kelendőség és a dívó kamatláb; a gyáros, mielőtt gyártmányát a világpiacra küldi, megszámitja, mibe kerül gyártmányának métere és hozzátesz minden forint után a dívó kamatlábhhoz mérve 5—8 százalékot, ha a vevő állam a gyártmányt megvámolja, ezen vám mennyiségét hozzáteszi és amennyi a vám, annyival drágább az áru, ennél nagyobb árat ma egyik sem követelhet, mert ha többet követel, a másországi gyáros a piacrzul leszorítja, de kevesebbet sem kívánhat, mert ez esetben vagy megbukik, vagy csak lézeng és tőkéjét fogyasztja. Ha tehát Magyarország a képzelt 230 milliót véve alapul, önálló

vámterület mellett 10 százalék vámot vetne ki, a magyar kincstárba befolyna ugyan 25 millió, ezt azonban nem az idegenek, de a magyar fogyasztók fizetnék, tehát ez a polgárok zsebéből folyna be az államkincstárba, vagyis a vám ez esetben új, közvetett adónemet képezne.

A többség minden alkotmányos államban 3 elemből áll, és pedig: a ministerium hivatalnokai- és jutalmazottaitul, az állambérlőkből, az állami üzletek embereiből, a hivataljutalom-üzletek után esengőkbel, a független elemből, mely jutalom, haszon, méltóság után nem vágyik, mely főleg közepszerűségekbel áll, napi kérdéseknél, kivált ha az ellenzék csekély vagy zilált, mindig a két első elem győz, mert a pártértekezleteken a kormányzók a harmadik elemet lebeszélük, kisebb kérdésekben a harmadik elem szokásbul, a ministerek személye iránti tiszteletből, az ellenzék iránti ellen szén vb ül, mely elsősorban már a választásoknál! súrlódásoknál kezdődük, a harmadik elem is a két elsőhöz csatlakozük, nagy és fontos életkérdéseknél azonban a harmadik elem győz, mert 70 ily képviselő az ellenzékhez csatlakozva, a kisebbséget többségre emelheti. Az ellenzéknek tehát főfeladata ezen elem megnyerése. A vám- és kereskedelmi szerződésnél az ellenzék ezen elem megnyerésére a legroszabb utat választotta; az elavult szabadkereskedelmi zászló senkit sem vonzott, de visszataszított, mert ez az ország érdekeivel ellenkezett; a jövő egyik ministere lelkesedésében annyira ment, hogy Magyarországbán még a gabona vámmentes behozatala mellett is nyilatkozott; ez tehát az ország létkérdésének feloldozása lett volna, ezt ugyan hallgatag a román vámszerződés elfo-

gadása által a Tisza-kormány is elismerte, a közönség azonban elfelejtette. Simonyi Lajos határozati javaslatában ellentétbe jött alapelve: a szabadkereskedelem eszméjével, midőn a vámokból jöhető nagy hasznot fejtegette, ugyanezen hibába esett gróf Lónyay Menyhért is, Mudrony azonban, midőn a kormány ezt szemére vetette, észretért és beszédében azon lábul csinált vaskarikát magyarázta, hogy védvámrendszer tulajdonképen ma már nincs és a védvámrendszer mellett, ha az ország érdeke kívánja, némely idegen gyártmányokat meg lehet vámolni; ez emelte a rász benyomást, mert ezáltal az el nem fogúit arrul győződött meg, hogy tulajdonképen a Tisza-szakadárok Tisza Kálmánt ugyan minden áron buktatni akarják, de vám- és kereskedelmi politikájuk nincs. Gróf Apponyi Albert a vám- és kereskedelmi egységet elfogadta ugyan, de a betערjesztett szerződés elvetését és a szükséges adatok megszerzéséig provisoriumot ajánlott a régi alapon. Ez híveket hasonlólag nem szerezhethetett, mert sajátlag nem fejezte ki szándékát; a provisorium felesleges, mert nagy kérdéseknél a kis részletek a mérlegben keveset nyomnak, egy államszövetségénél pár százezer parány, mely a nyerő felet úrrá nem teszi, az áldozót meg nem buktatja, a méltányosság az Austria és Magyarország között kötendő szerződésben azt kívánta, hogy a főleg iparos Austriának iparérdekei, a földművelő Magyarországnak gazdasági érdekei biztosítottassanak, vagyis a posztóra, a gyapjú-, a selyemszövetekre, a ezukorra vetett vám fogadtassák el, és viszont a búzára és más magterményekre, az állatokra, húsrá, zsírrá, szalonnára, borra, nyersvasra vettessék 5 száza-

lék behozatali vám. Ez megvédte volna mindkét állam érdekeit, ennek kimondása mellett az ezrekre menő kisszerű számadás felesleges, mert mintán ez mindkettő érdekeit egyformán védi, egyik állam sem neheztelhetne volna azt, ha esetleg egyik behozatali összege nagyobb a másiknál, mert ez az idő és viszonyokhoz képest változik. Magyarország köteles vevője lett volna e szerint is az osztrák pamut- és gyapjúszőveteknek, de a mely ország valamely tárgyat nem termel, annak azt venni kell a termelőtől és ha kénytelen, sokkal okosabb, ha ezt szomszédjátul veszi, ettől folyó pénzen veheti, megnyeri a távoli szállítási bért, czélszerűbb, ha a pénz szomszédja zsebébe folyik, ki terményeink vevője, mert ha ez meggazdagszik, nyersterményeit is jobban fogyasztja és végtére is a pénz közös területen marad és jobban beszivároghat, mint az idegentől, ki terményei tekintélyes részének megvételét nem biztosítja. Nem lett volna ez hátrányos Auszriára sem, mert a búza rendes árát véve mértékül, ez tett volna 1 métermázsa búzá-
nál 45 krajczárt, az amerikai búzának Bécsbe szállítása 45 krajczárnál többbe kerül, mint a magyaré, tehát e mellett Austria nem veszít, olcsó áraknál és nagy termésnél Magyarország nagy követeléssel nem állhat elő, mert a gazdának pénzre van szüksége, kénytelen tehát a világ viszony ok előtt meghajolni, de ezenfelül a vám 70 százalékát, tehát 45 krajczárnál 31 krajczárt azért az osztrák állam nyerne. A vámtarifának ilyenmő módosítása biztosítja Magyarország érdekeit, a kormánypártban levő független, a gazdasági viszonyokkal elégedetlen ellenzékét meggyőzi arról, hogy az ellenzék az ország

bajain tud és akar is segíteni, hogy a kormány elleni támadás nem az egyéni becsvágy műve, de az ország megmentéséért! nemes küzdelem, az autonóm tarifának ilyennemű módosítása nem zárta volna ki a külállamokkai szerződés megkötését sem, mert Anglia, Franciaország, Olaszország, Németország nem nyerstermelők, tehát a Magyarország érdekében hozott vámhatározatok érdekeit nem sértik; egyedül csak Oroszországot érintette volna, ennek is azomban nem ártott volna, mert a drága években az osztrák-magyar szövetséges területen Magyarországgal nem versenyezhet a drága fuvarbér miatt, olcsó árak mellett érdeke azt kívánja, hogy terményeit oly államokban helyezze el, melyekben vizen olcsón szállíthat, de ha a tarifát megőrölja is, az osztrák gyártmányokra nagy vámokat nem szabhatott volna, mert a keresett cikkekben saját alattvalói fizették volna meg a vámokat; az osztrák barátság kényszerűségének emlegetése, az ebből folyó áldozatkészség fitogtatása, a politikai kényszerhelyzet ismétlése az ellenzékiül szinte sokakat elidegenített, mert aki ezt elismerte, attul különleges magyar erélyes politikát épen úgy nem lehetett várni, mint a szerződő kormánytul, vagyis a vita személyi kérdés színeben tűnt fel. Helytelen volt ez azért is, mert a magyar és osztrák államok közötti államszerződés tisztán politikai jellegű szövetség, melyben a két állam a közös védelmet biztosította, rendezte a közösnek elfogadott államadósságok arányát, szabályozta a külképviselet alkotmányos módozatát, a kereskedelmi és vámviszonyokrul az önállást fenntartva, ideiglenesen egyezkedett. Magyarország ezen egyességbe az anyagi téren is elment az ál-

dozatok legszélő határáig, Magyarország anyagi viszonyai kedvezőbben nem alakultak, Austria tehát Magyarországiul felülfizetést, új áldozatokat nem követelhet. A politikai helyzet válságának elismerése sem volt helyes, mert a valóságos fenyegető válság már ekkor megszűnt, mert a viták alatt már az orosz hadsereg Adriánápolyban helyezkedett el, Törökországot már ekkor a legjobb akarattal sem lehetett volna megmenteni, mert míg a nagylelkű pártfogó seregét vagy hajóhadát mozgósítja, az orosz Konstantinápolyi elfoglalja, viszont az orosz Austria-Magyarországot nem támadhatta meg, mert serege és kincstára kimerült és amely pillanatban ezen szándékát nyilvánítja, a német császár ellene mozgósít. A válság tehát csakis falrafestett ördög volt, de miután az emberi nemben több a gyáva, mint a bátor és sok buta az újságírókat politikusoknak tartja, a muszkátuli félelem sokakat engedékenységre hangolt, a kormányképes ellenzéknek tehát a válság hangoztatása helyett be kellett volna bizonyítani, hogy fenyegető válság nincs, hogy minden, ami történt, a politika ura, a császár és király beleegyezésével történt, hogy Austriát a panslavizmus még jobban fenyegeti, mint Magyarországot, az engedékenység, az áldozat, a meghajlás tehát nem indokolt.

Az ellenzék nagy súlyt fektetett a külállamokkal kötött szerződések felbomlására és nagy hévvel bizonyította az autonóm tarifának a külszerződésekkel szembeni összeférhetlenségét. Ezen támadás, ha alapos, a szerződést ösztetöri, mert ha a fogyasztó államok nyersterményeiket piaczaikról kizárják. Magyarország zsrjában fül. Ezen

állítás azomban alaptalan, mert a vámtarifa nem zárt ki és túlságosan nem adóztatott meg semmi külföldi gyártmányt, sőt inkább a vámtarifában a vámtételeket 10 évre megállapította; főleg csakis angol posztót, a francia selymet és posztót, az olasz selymet sújtotta. A Németbirodalom érdekeit nem érintette, mert ha a régi vámtételek maradnak, ezen gyártmányoknál az említett országokkal úgy sem versenyezhetett volna. A francziák, angolok, olaszok a régi szerződésekben gyártmányaiknak adott kedvezményekért Austria ezukor, Magyarország gabona, hús, só, fa, bor, dohány, reepeze, marha stb. terményeit semminemű kedvezményben vagy előnyben nem részesítették, tehát semmit sem adván, nem is vehetnek el semmit sem. De nem tarhattunk a nyers-terményeinkre vethető vámoktul azért sem, mert az iparosország érdeke a nyerstermények olcsóságát követeli, miután a nyerstermények már 1877-ben annyira alászálltak, hogy a magyar gazdának a termelési áron felül alig maradt néhány fillére, ha terményeinket megvámolják, azt nem mi, de a fogyasztók fizették volna meg, a magyar gabonaterményeket nagy vámokkal nem terhelhették volna meg azért sem, mert Magyarország ugyan harmadik magtermelő ország, de augusztus- és szeptemberben nem nélkülözhető, mert aratás után először jelenik meg a piacon, niig Amerika és Oroszország szállítmányai csakis októberben érkeznek meg, a magyar búza tehát augusztus- és szeptemberben nélkülözhetlen élelmi cikk. De visszatorlást ellenünkben nem gyakorolhattak volna azért sem, mert a finomabb gyártmányok vámja nem emeltetvén, ezek piacza megmaradt,

ha tehát vámjaikat terményeinkre emelik, az esetben a finomabb gyártmányok vámját mi is emeljük és ők ezáltal érzékenyen károsulnak. A német alku megszakítása, mire az ellenzék oly hangosan hivatkozott, semmit sem bizonyított, mert a németek nem mondták azt, hogy nem akarnak és az autonóm vámtarifa miatt nem kívánnak szerződni. Az ingatagok az ellenzék ezen fogásait észrevették és a vezetők iránt meghűltek.

Lehangolta, sőt a kormány táborába vitte vissza az elégedetleneket a provizórium eszméje, az el nem fogultakat meggyőzte, hogy az ellenzék a helyzetet nem ismeri és közgazdaszat! eszmékkal nem bír, mert a kérdés, a sebek nem voltak újak, az orvoslás nem nehéz, a provizórium tanulmányozási szándékból ajánlatott, aki pedig tanulmányozni akar, az a rendezés módozatai felett nincs tisztában. Bizalmatlanságot szül a kormányképes ellenzéknek habozása, mit kétségkívül helyezett az egyes ágaknál különböző szavazás; a szeszdó a vámszövetség kiegészítő részét képezte, a bankruli javaslat Magyarország anyagi jóllétének vagy hanyatlásának, kétségbevonhatlan hatalmas tényezője, a kormány politikájának irányelvét képezte, logice tehát az, ki a vámszerződést, a kormány politikáját roszallotta, ki a kormányt ennél fogva elvi indokból megakartta buktatni, ezekre nem szavazhatott, sőt tekintve a tárgy fontosságát, a szavazásiul nem is tartózkodhatott, nem pedig főleg azért sem, mert a kormány mind a bankot, mind a szesz adót kormánykérdésnek mondta, a szerződésekről törvényjavaslat főelveit és ezen elvek mimódon szándékolt alkalmazását mindenki ismerte. Mindezek daczára

azomban nemcsak a közrendi! ellenzékiek, de még a kormányképes ellenzék vezérei különbözőleg szavaztak, mert a szeszkerdésben az ellenzékkel csak kevesen szavaztak, a bankjavaslatot pedig csak 109-en vetették el, és pedig az új ellenzék közül a közös osztrák-magyar bankra szavaztak: Horánszki Nándor, Lónyay József, Horvát Lajos, Kállay Béni, Somsich Pál, Szilágyi Dezső, Szögyény László, Ugrón Ákos, gróf Apponyi Albert, gróf Zichy Nándor, Búj ano vies Sándor, gróf Berényi Ferencz, Békási Károly, Ernust Kelemen, Ernust Sándor, gróf Desewfy Aurél, Földváry János; távol voltak: Hedry Ernő, Hodosi Imre, Kármán Lajos, gróf Károlyi Gyula, Kajucli József, Lipovniczki Sándor, gr. Lónyay Menyhért, Máriássy Kálmán, Miletics Svetozár, Ocskay István, Ocskay Rudolf, O'Donnel Henrik, gróf Pongrácz Lajos, báró Sennyey Pál, Sibrik Kálmán, Szilasy János, Szluha Benedek, Vályi János, Wirkner Lajos, gr. Berchtold, Bokros, Decani. Tehát a kormánynyal szavazott í8, távol volt 17. Ezen szavazást tekintve, a független kormánypártiak a mérsékelt ellenzéknek csakis személyes ellenzéknek tekinthették és miután első sorban provizóriumot ajánlottak, jogosan kételkedhettek, hogy a mérsékelt ellenzéknek eszméi vannak és bátorsággal birna Austriával férfiasán szembeszállni azon esetben, ha a kormánynyal megkináltatnék.

A kormány álláspontja tehát kezdetben nem volt kedvező, mert a kereskedelmi és vámszerződés, míg Austriának minden előnyt biztosított, Magyarország érdekeit mellőzte, a kellemetlen helyzetéből azomban kimentette és diadalra jutatta a kormányképcs eszme szegénysége,

ziláltsága és ügyessége. A kormány, ugyilátszik, Bécsben a kereskedelmi szerződés és vámszövetség elfogadását megígérte, a szerződés elfogadása tehát kormánykérdés volt, az aj ellenzék is agy tekintette azt, de míg egyrészt a kormányt támadta, nem tudott megszilárdulni, nem volt sem személyi, sem elvi programja, e nélkül pedig a parlamenti győzelem nem elégséges, mert kell, hogy a bukott kormány helyét egy életerős kormány váltsa fel, ilyet pedig a mérsékelt ellenzék nem tudott felállítani, mert mindenekelőtt hiányzott a legszükségesebb egyéniség: az alkalmas minisiterelnök. Br. Sennyey sohasem bírta magát elhatározni, osztrákbab volt az osztráknál, hideg modora mindenkit visszataszított, a szabadelvekkel nem tudott megbarátkozni, szerelmes a bureaucrátiába, ellensége a megyéknek, félt a választási izgalmaktul, szép tehetségét mindenki elismerte, de néhány benső hívén kívül senki sem szerette, a közgazdászaira! beszélt* de pénzügyi fogalmakkal nem bírt, uralkodó természete ellenmondást nem tűrt, az absolut minisiterék minden erényeivel, az alkotmányos ellenférfiaknak azomban minden hiányaival bírt, a többségalkotásra tehát teljesen alkalmatlan volt. Br. Simonyi Lajos magáarul sokat tartott, a közönség azomban tehetségeit nem becsülte, szűk látkörrel bírt, szabadelvűség tekintetében a párt konservatív tagjai felett állt, ezek tehát nem kedvelték és vezérnek semmi esetben sem fogadták volna el, pártja saj átlag 24 balközépi képviselőből állt. Somsich Pál szépen beszélt, de önálló programmal sohasem bírt, a konservatív múltat nem bírta elfeledni, sokan kételkedtek szabadelvűségében, mivel fiatal korában

udvarpárti (aulicus) volt, *egy* kormány sem elégítette ki, de azért máig minden kormányt támogatót, pártja elismeri fényes tehetségét, de népszerűséggel nem bírván, ministerséggel nem kínálta meg, a conservatívek szabadelvűnek, a szabadelvűek conservatívnek tartották, ezért sem egyik, sem másik árnyalat nem csoportosult körülte, ennél fogva a miniszterelnökségre szükséges minősítvényyel nem bírt. Gr. Lónyay Menyhért fent és lent egyiránt lejárt magát, tökéletesen elszigetelve állt. Gr. Apponyi Albert az államférfiak minden minősítvényével bírt, és ítéltchetscggel, nagy olvasottsággal, bírt, nemcsak másolt, de alkotni is tudott, kitűnően szónokolt, ismerte hazáját és a világot, önérzetes volt szemben a hatalommal, becsülte a közvéleményt, de nem vadászta kegyét, családját nem az árulás tette gazdaggá, ősei urak voltak már az Árpádok alatt, 30 éves csinos alak volt, nagy vagyonnal bírt; bírt tehát a miniszterelnökök minden kellékével, nem volt azonban népszerű, 24 éves korában saját költségén megválasztatta magát képviselőnek, a Deák-pártba lépett, de sem a Deák-kamarilla, sem a ministerek, sem a bérencz újságírók kegyeit nem vadászta, ez sértette a helyzet urai hiúságát és érdekeit, mert vallásos volt és a jezsuitáknál tanult, mert nem hajlongott, ráfogták, hogy ultramontan és aristocrata, rangtársai nem emelték, mert tanult, olvasott és nem kártyázott, nem futtatott, nem tartott tánczosnékat, nem hajhászott elefántot és tigriseket. A Deák-körben nem szerepelt, az 1878-iki országgyűlésen keveset beszélt, 1875-ben a Sennyey-pártba lépett, első nagyszabású beszéde csakis az 1872-iki volt

Mindezeknél fogva népszerűséggel nem bírt, s mert fiatal is volt, miniszterelnök nem lehetett. De más miniszterelnök, mint Tisza Kálmán azért sem lehetett, mert a boszniai hódítás, a törökellenes politika vívmánya, már a küszöbön kísértett, gr. Andrássy és általa az udvar tudta azt, hogy a törökhódításbani részvétül az egész nemzet iszonyodik és azt csak az erélyes, a közhanglattal daczó, népszerű Tisza Kálmán képes kivinni, ennél fogva mást a miniszterelnökséggel nem lehet megkínálni. De ha esetleg a király az ellenzékől valakit a ministerium malaki tással megbíz, még akkor is a ministerium alakítása, tekintve a pártviszonyokat, alig volt lehető, mert a kormány csak úgy alakulhat, ha a kormány tagjai elvekkkel, határozott politikai nézettel bírnak, pártvezérek vagy legalább tekintélyek, vagy ha a miniszterelnök pártja feltétlen bizalmát bírja, tehetsége, erélye, múltja által társai közül kimagaslik és társakul engedelmes eszközöket talál. A jelen esetben hiányzott az első kellék, Simonyi és társai önálló magyar bankot, önálló vámterületet akartak szabadkereskedelmi iránynyal, kívánták az esküdtszéket, óhajtották a honvédség felszerelését és függetlenítését, ragaszkodtak az önkormányzathoz, ellenben Somsich, Apponyi és conservatív társaik és a régi Deák-pártbul remélhető szakadárok a kiegyezéssel megelégedtek, a megyéket meg akarták semmisíteni, nem kedvelték az esküdtszékeket, ragaszkodtak a vámszövetséghez, vagyis ha a vámszövetség elbukván, kormányalakításra hivatnak fel, a kormány az összes ellenzékől nem alakulhat meg, mert a program mban nem tudtak volna kiegyezni. Az egyes töre-

dékek a kormány alakítására Tisza ellenében nem vállalkozhattak volna, mert nem volt köztük egy kedvelt miniszterelnöki egyéniség sem, ki múltja, egyénisége varázsával a nagy semleges közönséget az új pártba vonhatta volna; ha Tisza leköszön, személyi pártja, mely legalább 100 képviselőből állt, az ellenzék padján foglal helyet.

Az új párt alakításának lehetősége vagy lehetlensége nagyban befolyásolta a törvényjavaslat sorsát, mert a javaslat megbuktatása nem elég, miután az más tetszős kis változással előterjeszhető, ha a győzelmes párt vezetői kezesül szolgáló programmal nem biztosítják a jövőt. Szükséges volt ez azért is, mert a 48-as hajlamú szabadelvűek a parázsbul a sült gesztenyét nem akarták a conservatívek számára kikaparni, viszont a conservatívely nem kívántak vállaikon oly egyéneket a hatalomra emelni, kik kedves közönségi szerződésüket csakis kiindulási pontnak tekintették. Mellőzhetlen pártbuktatásnál a kormány-kombináció azért is, mert egy kérdés kedvező megoldása még az ország jóllétét nem biztosítja, mert az emberek az egyénekhez is ragaszkodnak; ennél fogva tudni akarják, hogy az egyes miniszterek elég garantiát nyújtanak-e országos és egyéni érdekeik biztosítására; Tisza Kálmán kitűnő egyéniség volt, ennél fogva a határozatlanok meg akartak győződni, hogy az új 6 miniszter kifogja-e pótolni Tisza Kálmánt. A ministerium tehát ezen helyzetet kihasználva, az ingadozókat azzal ijesztette, hogy a leszavazás nem használ semmit, mert az ellenzéknek nincs programja, nincsenek kormányképes jelöltjei, ennél fogva bukás után is

csak Tisza Kálmán a lehető miniszter és mert más nem lehet, a szavazás csak tüntetés és egy tüntetésért oktalanság Tisza Kálmán kegyeit elveszteni. Mindez nagyban hatott, sokan lehültek és bár kelletlenül, hívek maradtak.

Igen ügyesen védte a kormány a törvényjavaslat pénzügyi oldalát, ez volt a javaslat leggyengébb, legkárosabb része. A szabadkereskedelmi rendszert egész Európa elvetette, minden gyakorlati ember belátta az ipar szükségét és azt, hogy ipar Magyarországon védvám nélkül nem fejlődhet, a szabadkereskedelemtől értekezletek tehát az egész közönséget hidegen hagyták; az önálló vámterület sem gyűjtött, mert a gazdák tudták azt, hogy Austria a magtermények, nyers vas, bor, gyapjú erős vevője/ a nagyrész tehát Auszáival nem kívánt szakítani és a vámterület méltányos közösségét hajlandó volt elfogadni, és pedig nem a politikai szövetség iránti rajongásból, de mert terményeink biztos vevőjét nem akarták eltaszítani. A védvámokat az ellenzék magasra festette, a kormány azomban kétségbevonhatlan számokkal bebizonyította, hogy a legmagasabb vámemelés 4 százalék. A kormány azomban a védvámok által az osztrákoknak adott kiváltságért a magyar terményeknek semmi előnyt (recompensatiot), védelmet nem kötött ki, ez volt a törvényjavaslat Achilles-sarka; az ellenzék, a kormány szerencséjére, csakis általánosságban beszélt a recompensatiókról, a kormány igen okosan mellőzte a recompensatiók síkos talaját, beismerte nagyjában az ország károsodását és a finánczi vámkra utalt; ha a kormányt e téren megtámadják, ha beha-

tólag felel, semmi hatalom sem menti meg a bukástul, mert az országnak a recompensatiók elmaradása által milliókra terjedő veszteségét semmivel sem lehetett védeni. A kormány ügyesen leolvasztotta az önálló vámterület révén kísértő milliókat is.

Általában ezen viták mindkét részről a szebb országgyűlési viták közé tartoznak, legügyesebben védekezett Trefort minister, ki ez alkalommal a kereskedelmi minister tárczáját is képviselte; Trefort tisztán a közgazdaszat! és pénzügyi téren maradt, melyhez ezen javaslat kizárólag tartozott és mellőzte a fenyegetést, a politikai izgatást, melyek ily kérdésben általában feleslegesek. A törvényjavaslatot a többség részéről Baross Gábor védelmezte, a fiatal képviselő fontosabb kérdésben először lépett fel, feladatát ügyesen és mérséklettel teljesítette, a szerződésnek főleg anyagi részét védelmezte ügyesen és szorgalmasan összeszedett anyagokkal, beszéde végén azomban már a monarchia nyugalmanak helyreállítását is hangoztatta, mi ide nem tartozott, mert az úgynevezett monarchia divatosan nevezett két része egymás ellen nem készült, ez tehát csakis a kormány által kiadott jelszó volt, minek hangoztatását a kormány köteles védője meg nem tagadhatta. Széli Kálmán, az elkenyezettett, felfuvalkodott nagy pipájú pénzügy minister sokszor kizárólag osztrák érdekből beszélt, elakarta hitetni a nagyszerű ingerültséget, mely a tömegnél sem Magyarországon, sem Austriában nem létezett, munkára inti a nemzetet, melynek nagymérvű kifejtése lehetlenné vált, miután a magyar bank elvetése által Magyarország az olcsó és nagy hiteltül, a pénztőke szaporod-

hatásátul elesett. Tisza Kálmán nem dicsérte a javaslatot, sőt gyengeségét is elismerte és azzal menti, hogy többet kivinni nem lehetett, mindkét beszédében főleg az ellenzék támadásai elemzésével foglalkozott, kimutatta az ellentéteket, melyekben javaslataik és beszédük szenvedett; helyenkint erősen támadott, méltánytalan volt azomban a régi száműzöttek megtámadása, mert ezek nagyrésze a kényuralomtól üldözve távozott a legigázott hazából, a külföldön is magyar maradt és Magyarország ügyéért mindent elkövetett, egy része boldog családot, tisztet vagyont hagyott el, ha meghódol, a a nagyrész kegyelmet nyert volna és a kegyelmet mindaddig visszautasították, míg a hazatérés a kényuralom elösmeréséhez volt kötve. A vita, egyes jelentéktelen kifakadások kivételével, nem csapott túl a parlamenti illem korlátain; a kormány győzött, mert Tisza Kálmán pártját ügyesen vezette, az ellenzék bukott, mert nem egyesült, nem tudta mit akar és eszméit ügyetlenül védelmezte.